

6

30-F

27

6

40/B

+3

Bibliotheca
ori Coll. Rom.
Societ. Jesu

~~10-31-17-29~~

3-11-22

~~8-11-22~~

DELICIAE
ERVEDITORVM.

DAI - 1 - 2 - 3

//

DAI - 1 - 2 - 3

D E L I C I A E
E R V D I T O R V M

S E V

V E T E R V M
A N E K Δ O T Ω N

O P V S C V L O R V M

COLLECTANEA

DIODORUM

Collegit, illustravit, edidit.

*Bibl.
Coll.
Soc.*

*Sev.
Rom.
Sapir*

FLORENTIAE, MDCCXXXIX.

Ex Typographio PETR. CAIET. VIVIANI,

Ad Insigne D. THOMAE AQUINATIS.

Cum adprobatione.

MICHAELIS GLYCAE

EPISTOLARVM

PARS SECVNDA:

NOBILISSIMO ET CLARISSIMO
 VIRO
 VINCENTIO MAR. RICCARDIO
 PATRICIO FLORENTINO
 CLANNIS ET RVPIS ALTAE MARCHIONI
 SENATORI
 SACRAE D. STEPHANI MILITIAE EQVITI
 SERENISSIMI MAGNI ETRVRIAE DVCIS
 GAZOPHYLACI
 DOMINO IN PRIMIS HONORANDO.
 I O. L A M I V S
 DEDICO CONSECROQVE.

Raefidium & tu-
 telam Tuam, SE-
 NATOR AMPLISSIME, haec *Mi-
 chaelis Glycae* Epistolarum pars

secunda implorat, ut a lividorum
obtrectionibus secunda in vulgus
prodeat. Et quidem fore confidit
ut Tuo valido patrocinio eam tuea-
ris, & quia Tua prope est, quum ex
Codice MS. Tuae locupletissimae
Bibliothecae proferatur; & quia
favore simili primam Partem, ger-
manam, ut ita dicam, suam, Il-
lustrissimus frater Tuus BERNAR-
DINUS amplexus est. Aemula in
vobis ad optima & praestantissi-
ma quaeque capeffenda virtus est,
paribusque vos stimulis incitat, ita
ut eadem Vos iam laus, & glo-
ria, praeter vetustam & praesi-
gnem generis nobilitatem, supra
alios plurimos extollat atque ef-
ferat. Graecae quidem Epistolae
sunt, & a Graeco homine, scri-
ptae; additae insuper Epistolae

aliae

aliae pariter Graecae , & a *Maximo Margunio* Cytherorum Episcopo proximioribus temporibus exaratae ; duobus Helladis Auctoribus , qui ambo , ni fallor , miserae florentissimi quondam Imperii desolationis , & captivitatis , partes fuere . Quam bene Tuam hi protectionem flagitantes ad TE confugiunt , qui acerbos aliorum casus miserari soles , cunctisque ita succurrere , ut inopum , & saevitiem fortunae experientium mortalium , pater iam esse videaris . Quin , quum maximam Europae partem peragrans , multorum hominum mores & urbes videris , infelicem Graeciam , quum TIBI opportuna non esset , praeteriisti ; & recte quidem : sed tamen non adeo eius ruinae despiciendae ,

ut saltem quae litterae, quae studia, ibidem superfuerint, vel ex hisce speciminibus cognoscere, TIBI iniucundum futurum sit. Quid quod & aliqualem huiusmodi cupidinem TE incessere ostendis, quum vim Itinerariorum eruditorum ingentem TIBI comparaveris, & iis privatam Tuam Bibliothecam instruxeris, quorum quidem plurimi & Graeciam describunt, & eius incolarum conditionem, mores, studia, & ritus, edisserunt. Quid quod & meam quamdam Dissertationem volumen hoc continet, qua & adversus Philosophos de carnis resurrectione dogma loculente, stabiliterque confirmo; & *Tb. Burneti* Hetherodoxi hominis circa idem placitum deliramenta

confutans exsibilo, & Catholicae sapientiae decreta tueor atque defendo ? Quis autem ignorat quam TV sis avitae & Orthodoxae religionis tenacissimus, eamque exstantem semper, ac de erroribus quibuscumque triumphantem subspicere gaudeas ; quod etiam in causa fuisse scio, cur me potissimum pro Sancta Dei Ecclesia contra eius omnes inimicos pro virili dimicantem, ad Tuae Bibliothecae custodiam inter multos elegeris. Insuper vero ita spectata est tua comitas incredibilis, & singularis humanitas, ut hoc quaecumque munusculum AMPLITUDO TUA aspernari non possit, meae quidem venerationis indicium, monumentum vero benignitatis Tuae, qua Nomen Tuum

im-

immortale huic volumini decorando praefigi passus es. Vale, VIR NOBILISSIME, & diuturna tua incolumitate nostras spes amplius erige, & litteris bonisque artibus progressus admirabiles pollicere. Dabam Florentiae Idibus Novemb. Anno MDCCXXXIX.

CAN-

CANDIDO LECTORI

IO. LAMIVS S. D.

N alias quinque Michaelis Glycae Epistolas , seu Dissertationes , in vulgus prodimus , nunc primum omnes , decima excepta , quam quidem Bonav. Vulcanius in Scholiis ad Cyrillum Alexandrinum contra Anthropomorphitas , Latina sua interpretatione addita , olim publici iuris fecit , licet initio & medio mutilam , quae nos ei ex Codice Riccardiano restituimus . In Praefatione quidem , quam primae harum Epistolarum a me editarum parti praefixi , adserui Michaellem Glycam Siculum fuisse , codicum , quos doctissimus Phil. Labbeus consuluerat , fidem sequutus ; sed quum modo videam eruditissimum virum Io. Boivinum

num docere pro Σικελιώτου legendum Σικυδι-
 ώτου, sive Σικυδίτου, quod hoc illius nomen
 apud Nicetam occurrat; adeoque Glycam no-
 strum Byzantinum fuisse adfirmare; heic id mo-
 nendum censui, sed ut & monerem Boevinum pro-
 babiliter falli, dum credit Glycam nostrum a
 Niceta Choniatae, qui anno MCCIV. florebat,
 memorari potuisse; quum exploratae prope fidei
 sit, contra quam Vossius, & Labbeus, & Ca-
 veus, & Fabricius, senserint, Michaelem Gly-
 cam, medio circiter quindodecimo saeculo, cla-
 ruisse; quod & in alia Praefatione observavi-
 mus. Quis enim communi sensu praeditus di-
 cere queat Michaelem Glycam, si saeculo XII.
 ut illi putant, vixisset, Epistolas XXXV.
 XXXVI. & XLI. τῷ πανσεβάσῳ σεβάσῳ
 κυρῷ κωνσταντίνῳ τῷ παλαιολόγῳ Augustissi-
 mo Imperatori Domino Constantino Pa-
 laeologo, qui demum anno MCCCCXLVIII.
 regnare coepit, scribere potuisse? Quin ea,
 quae habet Nicetas Libro II. & IV. de Mi-
 chaele Sicydite Mago & facinoroso homine,
 miror quomodo Boevinus de Michaele Glyca
 intelligere potuerit, quum, vel Glycae Annales
 evolvas, vel eius Epistolas perlegas, nihil aliud
 ex iis exstet nisi quaedam pietas, & sacrarum
 litterarum studium, divinorumque Patrum am-
 pla cognitio; & multo magis miror in eius sen-
 tentiam tam facile ivisse doctissimum Io.
 Alb. Fabricium Tom. X. Biblioth. Graec.
 pag.

pag. 228. & 545. Non ignoro a quibusdam obiectum iri nos certo non scire, an illae omnes Epistolae Michaelis nostri sint. At certe Zonarae, cui quidam Codices tribuunt, esse non possunt illae, quae Constantino Palaeologo scribuntur. Zonarae enim aetas repugnat. Sed quaedam alterius alicuius esse non poterunt? Argumenta ut id evincatur adferre necesse est. Pro Glyca stat Codicum MSS. inscriptio; stat quod illarum Epistolarum plures eius quoque Annalibus totidem verbis insertae sunt; stat idem stilus, eadem descriptionis materies, eadem dispositionis, & ratiocinationis, methodus. Quae quidem omnia simul collecta & expensa praevalere videntur ieiunae illi dubitationi: Quid si Epistolae miscellae sunt? Quod si Glycae dictio elegans & florida est, non ideo saeculo XV. minus congruit, quo exploratum habemus, Plethones, Bessariones, Trapezuntios, Gazas, Argyropylos, Lascares, Chalcocondylas, Musuros, & Graecos alios sexcentos disertissimos, omnes eloquentiae ornatus, & dictionis phaleras, copiamque uberem, in suis instructissimis commentariis & epistolis exhibuisse. Quid autem habent alii de Glycae aetate aliter sentientes, quo suam opinionem fulciant? Illud unum nimis incertum & fallax, Glycam suos Annales ad saeculum XII. tantum deduxisse. Multa in causa esse potuere, cur ulterius Annales Glycas non

pro-

produceret, ut alibi observavimus; & lectorem exemplis obnuere possem, nisi brevitati consulerem, eorum, qui licet serius vixerint, susceptas tamen historias ad suam usque aetatem non deduxerunt. Et haec quidem, coniecturis probabilioribus indulgens; quum tamen plurimi faciam de Glycae aetate dubitationem, qua vir doctissimus aeque ac amicissimus se in ea traducit ambiguum. Non tamen a Boevini sententia longe recesserim in eo, quod Glycam Byzantinum putet; a me enim iam animadversum fuit Glycetarum familiam etiam Constantinopoli fuisse, & Ioannem Glycyn, seu Glycan, ut Dufremius adpellat, Patriarcham CP., claruisse anno MCCCXVI. Item Daniel Glycys, unus est ex iis, ad quos Georgius, seu Gregorius Cyprius Patriarcha CP. qui anno MCCLXXXIII. florebat, scribit, ut apud L. Allatium De Georgiis videre est, & ex eadem forte familia ac Ioannes fuit. At non repugnat Glycam nostrum origine Constantinopolitanum fuisse, incolatum vero Siculum, praecipue si Monachus erat, ut Fabricius arbitratur. Patet enim Siciliam, & Calabriam Graecis Basilianorum Monachorum Coenobiis refertas fuisse, & in iis non Italia tantum, sed & Graeci ipsi (quamquam Sicilia olim & Calabria, quae Magna Graecia quoque dicta est, Graecissantes provinciae erant) philosophiam Christianam profitebantur.

Ro-

Rochus Pyrrhus in *suae Siciliae Sacrae*
Libro IV. triginta Basilianorum Coenobia in
Sicilia existentia recenset, atque describit, quo-
rum plurima sub Constantino Copronymo exci-
tata fuisse videntur, quum scilicet ille impius
Imperator edicto promulgato vetuerat esse Mo-
nachos in Oriente. Tunc enim ingens Monacho-
rum Orientalium multitudo se se in urbem, &
Italiam infudit, quorum quum Graeca lin-
gua esset peculiaris, eosdem in Monasteriis col-
locatos voluit Paulus Papa I. ea praestare,
quae consuevissent in Monasteriis Orientis, &
psalmorum cantus, aliaque officia Ecclesiasti-
ca sua ipsorum lingua absolvere, ut scribit Ba-
ronius, Annalium parens eminentissimus. Quod
quidem succedentibus temporibus usque ad suam
aetatem, hoc est, usque ad annum MDCXL.
& quod excurrit, servatum esse testatur Ro-
chus Pyrrhus, Netini Coenobii Basiliani Ab-
bas, laudatus Notit. I. Libri IV. cum quo ne-
scio quomodo conciliare praestantissimum Mon-
temfalconium, qui Cap. XV. Diarii Italici
scribit, in Calabria, & aliis Neapolitani re-
gni regionibus, atque in Sicilia, Linguae Grae-
cae in Ecclesiasticis Officiis usum fuisse, donec
Sixtus IV. vetuit, ne quis nisi Latine divina
officia persolveret; nisi dicamus Sixti IV. edi-
ctum ad Monachos etiam Basilianos extensum
non fuisse; sed tantum Clericos Saeculares,
aliosque aliorum ordinum Monachos respexisse.

Es

Et quidem Io. Mabillonius Itinere Italico tradit Monachos Coenobii Cryptae Ferratae duodecimo ab Vrbe lapide distantis, Missam Graece celebrare, sed Romano ritui prorsus accommodatam. Iam vero, quum haec ita se habeant, quis non videat facilem & non ingratum Graecis ad haec Sicula Coenobia transitum fuisse, multosque illorum in ea Insula austeriorem vitam sumto sacro schemate profiteri potuisse; eorumque unum Michaellem Glycam forte fuisse? Quis enim ignorat laudatum Baronium tradere sub Leone quoque Armenio Imperatore sacrarum imaginum hoste, orthodoxos Monachos Constantinopoli, & ex aliis Orientis partibus exactos & extorres in Italiam, & Romam confugisse? Sed exemplis etiam id confirmare proclive est, ex ea circiter aetate, ac deinceps, petitis, qua Glycam vixisse verouamquamissimè credimus. Ecce Bessarion Cardinalis, patria Trapezuntius, anno MCCCC XLVI. ac deinceps, Archimandrita erat Monasterii Sancti Salvatoris Linguae Phari Messanae; & Monasterii SS. Petri & Pauli de Agro, & Sancti Philippi Maioris, & Sancti Angeli de Brolo, quum insuper esset protector universi Ordinis Basiliani, ut Pyrrhus citatus memoriae prodidit. Anno MDLI. Anatolius Constantinopolitanus Monachus, una cum Monacho pariter Graeco Basiliano Davide,

vid, & Presbytero quodam Societatis Iesu, in Sicilia Diploma Rogerii Regis anno MCX LV. concessum, quo Rex confirmat Athanasium Hieromonachum, secundum Abbatem Coenobii S. Philippi Maioris, describit, quod in libros Regiae Cancellariae transfertur. Immo non dubitandum Linguae Graecae Praeceptores aliquos in memoratis Monasteriis per ea tempora esse, praesertim quum in Sicilia, & Calabria, Italica lingua passim invaluisset, & maior Monachorum numerus tunc temporis Italus fuisset; ut Graecis litteris animo comprehensis Monachi Graeca Lingua de more Ecclesiastica officia perficerent. Ex his esse potuit Michael Glycas, qui in Codice Riccardiano ideo forte Grammaticus dicitur. Et certe huiusmodi Praeceptores necessarios fuisse evincit etiam id, quod deinde consequutum est, Anno videlicet MCCCC LXI. Senatum Messanensem a Pio II. Pont. Max. petiisse, & obtinuisse, ut Gymnasia Graeca Messanae pro Monachis Graecis, seu Calogeris, constituta Praeceptori annua mercede aureorum LXXX. de camera, solvenda a Monasteriis Basilianis, erigerentur; quod exsequutioni mandandum Bessarion Ordinis Protector litteris Romae anno insequenti datis edixit, Athanasio Episcopo Hieracensi, & quibusdam Abbatibus scribens. Hinc Constantinus Lascaris CP ex litteris Protectoris Ordinis datis Romae pridie

Idus Decembris MCCCCLXVII. cum mercede annua scutatorum LXXX. quae solvere tenerentur Monasteria Graeca Siciliae, docendae linguae Graecae praeficitur. Anno MCCCLXXVIII. Constantinus Lascaris adhuc in Sicilia docebat, & hoc anno, iussu Aegidii Romani Abbatis Monasterii SS. Petri & Pauli de Agro, e Graeco in Latinum convertit primaeum Diploma foundationis & dotationis illius Coenobii datum Anno mundi 6625. indictione 9. Anno pariter MCCCCXCIX. idem Lascaris Latine reddidit Graecum Diploma Rogerii Comitis, quo is testatur parta de Saracenis victoria Templum & Coenobium Sanctae Mariae de Mili aedificasse, & ei Michaelem Abbatem praefecisse, datum anno Mundi 6600., die X. Decembris Indictione XIV. Christi MXCII. Sed vix dubitare possum, quin hic ipse Lascaris & ante haec tempora in Sicilia, & Calabria versatus sit, quum videam eum Librum De Calabris, & Siculis Scripturis exarasse, & Alphonso Neapoleos Regi, qui anno 1458. naturae concessit nuncupavisse; qui liber habetur apud Fabricium Tom. XIV. Bibliothecae Graecae. Atque haec quoad Glycae aetatem & patriam dicta sint. Nunc, aliam Praefationem etiam in hoc suppleturi, memorabimus Michaelis Glycae De Poenitentia Salomonis tractatum, unum illorum Opusculorum fuisse, quod Allatius Libro IV. suo

rum

rum Symmiſſion inferere meditabatur, ut apud Fabricium laudatum citato Tomo videre eſt; qui forte nil aliud eſt, quam una ex Glycae Epistolis. Insuper monemus Graecum Annaliū Glycae Codicem MS. in Bibliotheca Sabinianae Veronae adſervari, ut prodiit in ſua Verona illustrata Vir doctrinae & eruditionis immenſae Scipio Maffeiſus Marchio. Juvat etiam hic adponere nomina eorum, ad quos Glycas ſcribit: Sunt autem:

Andropulus Palaeologus τῷ μεγαλοδοξοπατέρῳ κυρῷ Ανδροπούλῳ τῷ παλαιολόγῳ.

Alypius ἑγκλειστος ſive inclufus. 20. 38. 44.

Constantinus Palaeologus 35. 36. 41.

Eſaias Monachus 8. 9. 10. 13. 14. 15. 16. 17. 46. 50. Monachus & Domesticus 18. 19. 22.

Gregorius Acropolites 11. 12.

De dicto Gregorii Nazianzeni, qui diem τῶν φώτων dixit λαμπροτέραν feſto Nativitatis Chriſti, quod Chryſoſtomo eſt ceterorum feſtorum Metropolis. 43.

Ioannes Aspiota, Monachus 5. 6. 7.

Ioannes Dux, τῷ μεγαλοδοξοπατέρῳ μεγάλῳ ἑταιράρχῃ κυρῷ ἰωάννῃ τῷ Δούκῃ.

Ioannes Sinaita, Monachus Stylita 1.

De Manuelis Comneni Imperatoris edito circa Astrologiam & divinationem 39. 40.

Maximus Smeniotas, ſeu Aſmeniotas 2. 3. 4. 27. 28.

Meletius Critopulus 45.

Nicephorus Sinaita τῷ οἰκειοτάτῳ ἀνθρώ-
πῳ τῷ κραταῖῳ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν αὐθέντῃ καὶ βα-
σιλέως κυρῷ Νικεφόρῳ τῷ σιναιίτῃ 24. 25. 26.

Nilus Monachus . 47. 48. 49.

Onufrius Monachus 23. 29. 30. 31. 32.
33. 34. 42.

Stephanus Monachus . 37.

De Tropario Theodori Studitae , & eius
dicto quodam 34.

*Quae omnes Epistolae iuxta Fabricium
ita digestae numerum L. expleant* , quot ille cre-
dit a Lambecio recenseri; sed multo plures il-
le memorat , & ad numerum LXIV. adscende-
re adfirmat , ut iam in prima Praefatione a-
nimadverti. Quin ipse Fabricius observat Pa-
risiis in Bibliotheca Regia Epistolas XCII.
Michaelis Glycae MSS. adservari; ipse ve-
ro addiderim Glycae Epistolarum Codicem
manu exaratum , qui in Augustana Bibliotheca
exstat , & cuius alibi mentionem fecimus , mihi
missum & commodatum iri , si velim , ut omnes
describam , spem fecisse Vir Clarissimus Iac.
Brukerus Augustanus , Caesbyrensis Minister
& Scholarcha doctrina iuxta ac humanitate
praecellens; quem quidem nondum Senatū illum
amplissimum petii , quod omnes illae bis Deli-
ciarum mearum angustiis comprehendendi non pos-
sint , ut materiarum varietas in iis promissa
servetur. Memorabile & insigne exemplum ,
quod

quod multos patriae ingratos, litteris exitiales, sibi quæ suae famae inimicos, homunciones, qui ad inutiles iam suas Bibliothecas viris doctis aditum praecludere substinent, merito pudore suffundat. Epistolae V. Glycae, quas hoc volumine publici iuris facio, partim Ioanni Aspiotae Monacho, partim Esaiae pariter Monacho, scribuntur. Quis sit Ioannes ille Aspiotas ignoro prorsus. Idem proferrem de Monacho Esaia; nisi Cas. Oudinus opinari videretur esse eundem ac Esaiam illum, cuius Epistolam contra Nicolaum Sclengiam, De Processione Spiritus Sancti, producit Allatius Tom. I. Graeciae Orthodoxae; & qui anno MCCCCXXX. probabiliter florebat, ut observant Wartonus, & Fabricius. Hic Esaia adpellatur etiam Monachus & Domesticus, ut iam innuimus.

Et haec quidem de Michaelē Glyca dicta sufficiant. Jam cur post Glycae Epistolam VII. meam prolixiorē De resurrectione carnis tractationem adversus Philosophos inferuerim causa adferenda esset; si minus ibidem pag. 94. expediissem: Cur autem in eadem Dissertatione Th. Burnettum de resurrectione agentem confutandum suscepim, initio ipso Capituli X. edixi; & nunc addo me Charismata meliora aemulantem, quum vidissem eundem de Visionis Dei beatificae dilatione delirantem luculentis commentariis editis a Viro clarissi-

mo, & mihi amicissimo Lud. Ant. Muratorio, confutatum fuisse, occultis stimulis actum, docti quidem, sed fanatici hominis errores quoad aliud Christianae sapientiae caput arguere, & exhibilare adgressum fuisse, breviter tamen & via compendiaria, quum amplioris Dissertationis noster hic libellus, qui multa alia complecti debebat, capax non esset. Aliud quoque in caussa fuit, cur id facerem, & quidem violentius, & pluris aestimandum; orthodoxae scilicet religionis amor, & castorum Romanae Ecclesiae placitorum mihi cognata unigenaeque tenacitas, quae adeo luculenta ac splendida in omnibus meis operibus fulget, familiaribusque sermonibus emicat, ut talparum & vesperilionum nostri saeculi quorundam oculicalliginosi eius rutila coruscatione praestingantur, ita ut offendant in meridie, quod Propheta aiebat, tamquam in tenebris; nec lucem illam comprehendere valeant. Licet vero harum pecudum vellera, Libro De Eruditione Apostolorum in vulgus prodito, bene carminata dimiserim, forsitan olim alia ratione, & quidem efficaciori, eos resipiscere, & veritatem adgnoscerem, cogam; nec eos galerus patulus, & pallium-amplum & laciniosum, a meae dexterarum fulmine proteget. O infelicem nostram aetatem! Non quod divina scriptura docet; non quod Patrum traditio confirmat; non quod credendum Ecclesia Romana proponit, apud bardos

dos illos, & facinorosos homines, fides & dogma Christianorum est; sed quidquid superstitionis somniant, quidquid fabularum comminiscuntur, quidquid ridiculi eructant aut pedunt, nisi credas, & amplectaris, haereticus es, atheus es, eliminadus es. Sed lepida capita, & δαιμόνιοι, hoc vel illud Petri Sedes, Christianorum suprema Magistra, dogma Christianorum esse non adgnoscat; ergo quia Filiuccius hoc personat; praedicat Tamburinus; Diana resolvit; Mastrius ingerit; alique, magis portenta quam nomina, inculcant; nisi firmiter credam, nisi mordicus teneam, haereticus ero? Papae! An nescitis fidem Christianam esse individuum? & aeque ab ea discedere, qui plus credit, quam qui minus? Nec minui, nec ampliari potest: una est, individua est. Vos haeretici estis, qui saepe ea tamquam de fide credenda proponitis, quae sancta Ecclesia non docet; & veram Christianam fidem interpolatis, atque corrumpitis. Nos quidem veri Christiani sumus, & veri spiritu Israelitae Aegyptum Idololatram, & superstitiosam, averfamur. Criminamini, maledictis proscindite, persequimini, occidite etiam, nunquam obtinebitis ut nos vobiscum crocodilum adoremus, ibin paveamus, cerco-pitbecis advolvamur. Itaque ut magis atque magis in dies spectatam pietatem nostram, & puram castamque religionem adprobemus, &

sanctae Matris Ecclesiae Romanae dilectionem promeremur , haereticum Burnetum quoad resurrectionis doctrinam confutavimus .

Sed quid de Epistolis Maximi Margunii additis dicam ? Nonne Margunius schismaticus Graecus & haereticus fuit , & insignis Romanae Ecclesiae hostis ? Cur igitur eius scripta produco ? Produco , quia Ecclesia Romana & hostium suorum scriptis opus habet , ut confutet & arguat errores , atque ita in regiam viam eos , qui per haeresum divortia aberraverant , reducat ; & hac quoque ratione , benignam , ac veram se matrem ostendat . Produco quia Ecclesia Romana hostium suorum scriptis utitur , velut industria apis , quae ex thymo amaro mel dulce ac suave colligit , ut ex iis ipsis suorum placitorum veritatem adstruat adversus alios inimicos suos ; atque ita Israel vendicatis sibi Aegypti auro , & divitiis , veritatem adsertam in suos usus iuste convertat , quam illa iniuste possidebat . Id quod factum etiam est a Scip. Maffeo (qualis & quantus vir Deus bone !) in docta illa Epistola , quam contra Pfaffum ad Abbatem Bacchinium scripsit , & in qua Ecclesiae rem producta etiam Margunii Epistola , fulcire non dubitavit Produco quidem , & Glycae Schismatico Schismaticum alium apte coniungo ; ut quantum hisce litteris Ecclesiae minime nocent ; tantum sua eruditione rerum Ecclesiasticarum studiosos juvenes

iuvent atque delectent. Sed licet Margunius schismaticus fuerit, nihil hae illius Epistolae erraticum continent; imo multa e contra habent moribus formandis utilia, atque animis erudiendis opportuna.

Maximi Margunii aetatem Epistolae eius indicant; prima enim harum data est anno MDLXXXIV. Secunda anno MDLXXXVII. Tertia, & quarta anno MDXC. Quinta, sexta, & septima, & quartadecima, insequenti. Octava vero, & nona cum quintadecima MDXCII. quo anno quoque scripta est Epistola Patriarchae C. P. ad ipsum Margunium, quae ante Margunii Epistolam XV. collocata est. Decima autem MDCLI. usque ad tertiamdecimam. Ex Epistola Margunii, quam V. Cl. Maffei edidit, patet Margunium anno MDLXXIII. nondum Monachum fuisse, quemadmodum ex aliis tribus eiusdem Epistolis eodem anno Patavii datis, quae MSS. apud me exstant. Item anno MDLXXV. nondum Monachi habitum induerat, ut liquet ex Epistola MS. data hoc anno Patavii, quam pariter ipse possideo. Ex prima earum Margunii Epistolarum, quas prodo, & aliis MSS. constat eum anno MDLXXXIV. merum Hieromonachum fuisse. Sed ex Epistola inedita in Creta scripta comprehenditur, etiam anno MDLXXVIII. iam Monachum fuisse. Ergo inter annum

MDLXXIII. & MDLXXVIII. *Monachum professus fuerit. Anno vero MDLXXXVII. fuisse iam Cytherorum Episcopum ex secunda Epistola patet. Ex Epistolis vero MSS. colligitur anno pariter MDLXXXV. Episcopum Cytherorum fuisse, quando ita in illis se inscribit; quare corrigendus est Nicol. Comnenus Papadopulus, qui in Historia Gymnasii Patavini scribit Maximum nostrum anno MDLXXXIX. Cytherorum Episcopum creatum fuisse; corrigendus quoque Fabricius qui Vol. X. Biblioth. Graecae pag. 537. ait Margunium post annum MDLXXIV. Cytherorum Episcopum sedisse; quum post MDLXXXIV. hoc est, sequenti, dicere debuisset; cuius tamen vestigiis insistit etiam Iac. Brukerus, vir doctissimus, in Dissertatione Epistolica De meritis in rem litterariam, praecipue Graecam, David. Hoeschelii; in qua & mei pro sua in me benevolentia mentionem facit. Castigandus insuper Car. Ducangius vir eruditissimus, qui Margunium anno MD. vixisse tradit, & a Maximo Cytherensi Episcopo, qui anno MDC. scripserit, perperam distinguit; ob quam distinctionem etiam Fabricius πολυμαθὲς αὐτὸς a clarissimo Maffeiō notatur. Nec ab errore immunis est Caveus, qui Dissertatione II. De libris Ecclesiasticis Graecorum scribit anno MDXXIX. Menologium Graecorum ex Menacis erutum, & in linguam Graecam*

cam vernaculam a Maximo Margunio Cyberrorum Episcopo versum Venetiis editum fuisse apud Pinellum Typographum; & ibidem omnino rescribendum est MDCXXIX. uti tradit & Fabricius Tom. IX. Biblioth. Graecae.

Quum haec generaliter dicta sint, ad magis particularia veniamus. Maximus Margunius natus est in insula Creta, atque urbe cognomine. Mercatoris filius Venetias cum patre venit anno circiter MDXLVII. ut ipse indicat in Notis ad Nomocanonem ad Can. III. Chalced. A patre Patavium missus quadriennio Latinas litteras ac Philosophiam, auditis claris Professoribus, didicit; Theologiam quoque Scoti, ut ipse scribit Epistola ad Georgium Lombardum Cretensem, cuius, & Barocii itidem Cretenensis, cliens & contubernalis fuit. Forte hoc tempore libellum De traditionibus Ecclesiae scripserit, quum eius adhuc iuvenis opus sit, ut Comnenus tradit; & certe quum Patavii primum esset tunc annos XXV. circiter natus fuisse videtur. Reversus Venetias tunc quum indictum est laurea donandis iusiurandum & professio fidei Catholicae ex formula Pii IV. ibi mortuo patre ex hereditate dives Graecam Typographiam aperuit; multaque edidit; donec incendio, quo D. Antonii templum & celebris ibi MSS. Graecorum bibliotheca conflagravit, eius quoque proxima Typographia consumpta est, ut ipse Dav.

Hoefchelio scribit. Quo autem anno Venetias
 perrexerit, ignoro; exploratum tamen habeo
 ex Epistolis, ut innui, anno MDLXXIII.
 & MDLXXV. Patavii fuisse. Tunc inops ipse
 effectus in Greciam reversus est, quod qui-
 dem, ut vidimus, post annum MDLXXV.
 contigit, & ad res sacras animum advertens,
 Monasticum habitum sumpsit, & Maximus
 adpellatus est. Antea enim Michael voca-
 batur, si Nic. Comneno Papadopulo,
 qui certe fallitur, credimus; si vero Viris
 doctissimis Scip. Maffei, & Io. Alb. Fa-
 bricio, fidem habemus, Manuel, evincen-
 tibus id Epistolis eiusdem sub hoc nomine
 datis Patavii anno MDLXXIII. & MD
 LXXV. ad Gabrielem Philadelphensem; &
 Epistola Martinii Crusii ad Manuelem Mar-
 gunium, quae in Turco Graecia habetur. Video
 ab iisdem numquam sine laude loquendis Maf-
 feio & Fabricio observari, moris esse apud Grae-
 cos, quando ad Episcopatum evebuntur, no-
 men suum alio nomine, quod ab eadem littera
 incipiat, mutare; quod quidem exploratae fidei
 est: sed Margunius noster prius Manuelis
 nomen posteriore Maximi, quum Monachum
 professus est, mutavit; id quod patet ex E-
 pistolis ab eo scriptis Gabrieli Severo ab anno
 MDLXXVIII. usque ad annum MDL
 XXXIV. in quibus Μαξιμος ἐλάχιστος ἱερομό-
 ναχος ὁ μαργούνιος. Et quidem Leo Alla-
 tius

tius Lib. De Georgiis observat, nomina a Graecis mutari solita etiam quum Monasticum habitum sumunt. In patria, S. Catharinae coenobium, quod Montis Sinai Metochium adpellatur, incoluit, & ibi eo adpulit animum, ut rationem aliquam inveniret, qua Orientalis & Occidentalis Ecclesiae dissidium componeret; & in eum finem scripsit orationes seu libros de Processione Spiritus Sancti, quibus id, quod parti utrique satisfaceret, constituere conatus est. His libris instructus Romam venit sub extremos Gregorii XIII. Pontificatus annos, a quo etiam alimenta suscepit; quique negotium examinandum, absolvendumque commisit tribus Cardinalibus, Julio Antonio Sanctorio scilicet, Vincentio Lauro, Augustino Valerio. Pertracta res est ad Sixti V. Pontificatum, quo iubente, quum Margunii fides sublesta videretur, indictum Margunio ante omnia, ut orthodoxam fidei confessionem coram Fidei Quaestoribus ederet; sin minus in custodiam coniceretur; & honorariis ad alimenta stipendiis, quae Gregorius XIII. largitus fuerat, privatus est. Hisce rebus Margunius irritatus, Roma fuga evasit, & per ingentia pericula elapsus, ut ipse Libro adversus Franciscanos refert, Venetias remeavit, barba deposita, ne adgnosceretur, statimque navigavit in Graeciam. Si verum est quod Fabricius tradit, Margunium etiam Pisis,

Pisis, & Parisiis versatum esse, oportet ut id contigerit antequam Romam proficisceretur; & forte etiam antequam in Graeciam primum reverteretur. Moratus autem in Melo insula, donec genae iterum fruticarent, Constantinopolin abiit. Ibi rebus Venetis maxime profuit, ac Legato Reipublicae gratissimus fuit. Quamobrem, quum in familiaritatem inrepsisset Ieremiae II. Pontificis Byzantini, illi per ea tempora utilis fuit, ut ex eius Libro De Moribus barbarorum &c. intelligere est, cum in iis, quae adversus Latinos scripsit, tum in illis quae ad Tubingenses respondit; quare ad insulas Cythereas proventus est anno, ut diximus MDLXXXV. Cythereas, inquam, non in Cypro, ut perperam Fabricius tradit, sed Cytherorum insulae Maleae adiacentis, ut in eius Epitaphio legitur. In otio eius insulae multa composuit; quamquam anno 1590 1591. & 1592. Venetiis & Patavii versatus est, fugere coactus; uti & 1601. Fuit & perelegans Poeta, Cultumque eius industriae Graecia debet, cuius Patres aliquot & Scriptores MSS. aut ipse cudit typis in Miscellaneis, aut aliis cudendos commisit, praesertim Dav. Hoeschelio, quocum perpetuum & familiare habuit litterarum commercium, ut comprehendimus ex Epistola VII. XII. & XIII. ad eundem Hoeschelium, qui anno MDXCII Hymnos novem Anacreonticos Maximi nostri Graece Lugduni Batavorum

rum edidit ; docetque praeter Comnenum , Iac. Brukerus V. C. Item Demetrius Procopius tradit eum Cyrilli Lucaris Cretenfis , Patriarchae deinde Constantinopolitani , praeceptorem fuisse . Eius quoque discipulus fuit Metrophanes Critopulus , Hieromonachus & Patriarchalis CP. Protosyncellus , deinde Patriarcha Alexandrinus , quem Nic. Comnenus Graecum Lutheranum adpellat . Par quidem discipulorum , hi sunt , qui Calvinismi & Lutheranismi professione , plus dedecoris , quam laudis , Praeceptori attulerunt . Obiit Margunius in Patria Creta , quo senex secesserat , anno MDCII. prope octogenarius , conditusque est in templo Deiparae Trimartyros , ubi eius tumulus his Iambicis notabatur .

Οὐ μαργὸς ἐνθάδ' ὕπνον ὕσαπεν δρέπει
 Ἀνὴρ δὲ θεῖος σωφροσύνης ἑμπλεος
 Προσάτης ἄριστος τῆς πρὸς μαλέα
 Νήσου κυθήρων μέξιμος μαργούνιος
 Ἐὰν θεοπνεύσων μέγα μουσάων κλέος
 Γόνος δὲ κρητῶν , ἠδ' εἰλαρ τῆς πίσεως .
 Non hic stupidus aliquis somnum ultimum carpit ;
 Sed vir divinus prudentiae plenus ,
 Et praesul optimus , eius , quae ad Maleam iacet ,
 Insulae Cytherorum , Maximus Margunius .

Divi-

Divinitus adflatarum magna Musarum
gloria,

At soboles Cretensium, & propugnacu-
lum fidei.

Laus, qua Margunium ornat Demetrius Pro-
copius, est quae sequitur : Μάξιμος ὁ μαργά-
νιος ἀνὴρ σοφὸς καὶ κατὰ τὴν θύραθεν παιδείαν
τῶν ἱερῶν γραφῶν, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς
ἱστορίας ἔμπειρος, δόκιμος καὶ λογογράφος καὶ
ποιητὴς &c. Maximus Margunius vir doctus
etiam exteriores litteras; nec minus Scri-
pturae Sacrae, & Historiae Ecclesiasticae pe-
ritus, & prosa valens & versu, &c. Ia-
cobus autem Brukerus; saepius a me citatus,
non dubitat Margunium inter viros in Graecis
litteris principes recensere. Quod si Nic. Com-
nenus eum acrius ob errores contra Romanam
Ecclesiam exagitat in Praenotionibus Mysta-
gocicis, doctrinam tamen illius, & eruditio-
nem, elegantiamque, non diffitetur in Histo-
ria Gymnasi Patavini:

Multa scripsit Margunis, de quibus ita
idem Demetrius Procopius: τῶν συγγραμ-
μάτων αὐτοῦ τὰ μὲν τύποις ἐκδίδονται, τὰ δὲ σῶ-
ζεται ἐν χειρογράφοις σχεδίοις· τούτῃς αἱ πρὸς
τῶν Λέκταριν ἐπιστολαί, καὶ αἱ ἀποκρίσεις αὐ-
τῷ σῶζονται χειρόγραφοι ἐν τῇ πληρεστάτῃ
βιβλιοθήκῃ τῆς ὑψηλοτάτης, καὶ σοφωτάτης
ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίῃ κυρίου
Ἰωάννης Νικολάου Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἐν

Κων-

Κωνσταντίνῃ πόλει. Ex scriptis ipsius, typis alia expressa sunt, alia in manu exaratis chartis adservantur. Huius exstant ad Lucarim epistolae, & ad has responsiones, quae adservantur manuscriptae Constanti-
nopoli in locupletissima Bibliotheca celsis-
simi atque sapientissimi Ducis Hungaro-
Walachiae Domini Domini Ioannis Nico-
lai Alexandri F. Maurocordati.

Scripta vero eius haec esse feruntur.

Menologium, & Synaxaria Nicephori Callisti in Linguam Graecam vernaculam conversa. Haec non eadem esse videntur ac Sanctorum Vitae ab eodem Margunio Graecobarbare redditae, de quibus Fabricius. Caveus.

*Epistolae ad Cyrillum Lucarim. Deme-
trius Procopius.*

*Notae ad Metaphrasticae Vitas, quae a
Nic. Comneno in Praenotionibus Mystago-
gicis citantur, qui etiam adlegat eiusdem*

Νέον λειμωνάριον

*Panegyricus Io. Cantacuzeni in D. Basi-
lium Latine versus. Fabricius.*

*Canones Apostolorum, Conciliorum, &
Patrum, Graecobarbare redditi cum scholiis.
Fabricius.*

*Ioannis Climaci scala scholiis illustrata.
Fabricius.*

*Antirrhetici II. contra Andream Colof-
sensē pro Marco Ephesio. Fabricius.*

Libel.

Libellus De traditionibus Ecclesiae . Fabricius .

De Ecclesiasticis Dogmatibus . Idem .

Dialogus Graeci cum Latino De processione Spiritus Sancti editus Londini anno 1624. qui oppugnatur ab Allatio , & Margunii esse negatur . Fabricius .

Orationes III. seu Libri De Processione Spiritus Sancti . Comnenus .

Disputatio contra Georgium Metochitam . Fabricius .

Adagia antiqua . Fabricius .

Historia Synodica . Fabricius .

Hymni Anacreontici novem , qui leguntur in corpore Poetarum Graecorum , primum Graece ab Hoeschelio editi ; & deinde Graece ac Latine a Contr. Rittershusio . Fabricius . Demetrius Procopius . Brukerus .

Carmina tria ab Hoeschelio pariter edita . Fabricius .

Sermones quadregesimales . Fabricius .

Variae Epistolae ab Hoeschelio variis in locis , & ab Henr. Savilio vulgatae . Fabricius .

Homiliae multae vernacula lingua Graeca scriptae , habitaeque in Creta , & Constantinopoli . Comnenus . Nescio an caedem sint cum sermonibus Quadregesimalibus .

Hymni Anacreontici LX. praeter editos ab

ab Hoeschelio , *aliaque Poemata Iambica , & Heroica*. Comnenus.

Liber adversus Iesuitas. Idem.

Liber adversus Franciscanos. Idem.

Liber De moribus barbarorum , & Orientalis Ecclesiae Orthodoxia. Idem.

Epicrises , seu Iudicia in Nomocanones. Idem.

Epistolae XVI. quarum XIII. nunc edimus : eae scriptae sunt ,

Gabrielo Severo Archiepiscopo Philadelpiae I.

Hadriano Speirae. II.

Meletio Blasto III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. XIII.

Philippo Siminelo. XIV.

Ieremiae II. Patriarchae Constantinopolitani est XV.

Ieremiae II. Patriarchae & Synodo Constantinopolitanae XVI.

Epistolae XIX. comprehensis etiam Epistola una Gabrielis Severi , & altera Dionysii Cateliani Monachi , qui post Margunium Cytherorum Episcopum fuisse videtur , & Hippolyti Episcopi alia , ad Margunium , quae apud me MSS. exstant , olim publici iuris faciendae . Eae scriptae sunt omnes Gabrieli Severo , Hieromonacho , sex ; Archiepiscopo Philadelpiae , aliae decem .

Sed quinam in nostras manus hae Epistolae-

stolae venerunt? Vir ingenio, doctrina, et humanitate, praestantissimus, cuius, erga litterariam Remp. merita laudem omnem excedunt, & maximum est Italiae nostrae decus & ornamentum, Scipio Maffei Marchio Veronensis, eximiorum operum scriptione longe lateque celeberrimus, quum mea circa recentiorum Graecorum res & ecclesias studia intellexisset, ut pro sua singulari beneficentia mihi arduae rei difficultate laboranti opem ferret, rediens Roma in Patriam, & Florentia pertransiens, Codicem manu exaratum Epistolarum Graecarum a neoteris Graecis scriptarum mihi adtulit, cui et hae XIX. Margunii Epistolae insertae erant, illae vero XVI. diversa charta & scriptione adiunctae, mihi que libentissime commodavit donec eas in meum usum transtulissem. Latinam interpretationem XIII. modo editis non adieci, quod iniqua temporis spatia hanc meam diligentiam excluderint; eam tamen alio volumine quamprimum praestiturus sum. Harum omnium unam idem clarissimus Maffei edidit Tomo XXVI. Diarii Veneti, ut diximus, Latina sua eleganti interpretatione adtexta; & alterius locum producit in sua Verona illustrata, ubi agit de Scriptoribus Veronensibus, in Matthaeo Giberto. Hac occasione cum viro doctissimo saepius conloquutus sum, & ex eius suavissima consuetudine multa hauri, eximia omnia, & rem litterariam, doctrinasque, illustran-

strantia ad miraculum. Ut autem non ignoretur, quae Margunius Hoeschelio, aliisque viris doctis, Graeca sua, aliorumque monumenta supeditavit, quatenus colligere potui, ea hic commemorabo.

Hymni Anacreontici iam memorati, & Gregorii Nysseni Opuscula V. manu exarata, quorum editoni inseruit Hoeschelius Margunii Epistolas IV. Graece ad se scriptas. Brukerus. Fabricius.

Andronici Rhodii Peripatetici περί πλάτων libelli apographon. Praemittit Hoeschelius Margunii

Epistolam. Brukerus.

Nicolai Cabasilae Oratio in foeneratores. Brukerus.

Matthaei Camariotae compendium Rhetorices. Idem.

Epistola Margunii, quae praefixa est libris VI. Ioannis Chrysostomi De Sacerdotio, editis. Idem.

S. Maximi Martyris Mystagogia, quam etiam Hoeschelius Graeca Epistola Margunio inscripsit. Idem.

Epistolae Margunii vulgatae ab Hoeschelio ante Bibliothecam Photii. Fabricius.

Epistola una vel plures Margunii praemissae editioni Homiliarum VI. Ioannis Chrysostomi contra Iudaeos. Brukerus.

Epistola, quae praefixa est Dialogo De pro-

processione Spiritus Sancti, qui falso sub Margunii nomine Londini editus est anno 1624. ut Allatius observat ; cuius Dialogi codex forte Margunii fuit. Ex Fabricio.

Carmina tria Margunii, quae Hoeschelii editioni Carminum Graegorii Nazianzeni subiunxit. Fabricius.

Sed quum Hoeschelius ad calcem V. opusculorum Gregorii Nysseni recenscat quae Nysseni Opera MSS. Margunius haberet, ea lubet heic recensere.

In Sanctum Pascha Sermo I.

In Placillam.

In Beatitudines, haud integrum.

In Sanctum Ephraem.

Orationes XIII. ad Petrum fratrem suum contra Eunomium.

Ad Theophilum Alexandrinum contra Apollinarium.

Orationes VIII. in Ecclesiasten.

Apologia de Hexaemerone, ad Petrum fratrem.

De Vita Moysis legislatoris, & perfectione secundum virtutem.

In suam ordinationem.

Oratio Catechetica.

CATALOGVS EORVM

*Qui nobiscum Societatem inierunt , con-
tinuatur & augetur.*

* *

C E S E N A E.

Adm. Rev. P. Augustinus a Tiberiaco Concionator
Generalis ex Ord. Cappuc.

C O R T O N A E.

Vannucci. Illustris. Dom. Nicolaus.

F L O R E N T I A E.

Cianfogni Rev. Dom. Petrus Nolasus S. Th. D.

Prof. Apost. & Basilicae Laurentianae Canonicus.

Grifoni. Illustris. Dom. Hugolinus Eques D. Stephani.

Magnani. Adm. Rev. Dom. Petrus Augustinus.

Nardi Illustris. Dom. Ferdinandus Militiarum R. C.
Auditor.

Palchetti. Adm. Rev. Dom. Hippolytus.

Ristori. Adm. Rev. Dom. Cosmas.

Sacconi. Rev. Dom. Ferdinandus Basilicae Lauren-
tianae Canonicus.

Torrigiani. Illustris. Dom. Carolus Marchio.

M O N O E C I.

Vento. Illustris Dom. Petrus Advocatus.

G E-

XXXX

G E N E V A E.

Filibert. Perillustris Dom. Claudius.

P I S C I A E.

Incontri. Illustris. & Reverendiss. Dom. Episcopus.
Forti. Illustris. Dom. Abbas Petrus.

V E N E T I I S.

Pasquali. Perillustr. Dom. Ioannes Baptista.
Storck. Illustris. Dom. Ioannes Balthassar Serenissi-
mi Principis Sax-hilburg. Consiliarius.

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΓΛΥΚΑ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

MICHAELIS GLYCAE

EPISTOLAE.

Τῷ αὐτῷ

Ἰωάννῃ τῷ Ἀσπιώτῃ
Ἔτι καὶ τοῦτο ὑπόρρηται
εἰ ἄρσεν καὶ θήλυ τὰ τῶν
ἀνθρώπων ἐγερθῆσονται
σώματα.

Λόγος ε'.

Ad eundem

Ioannem Aspiotam
Adhuc & hoc quaeritur, an
cum maris & feminae di-
scrimine, hominum cor-
pora resurrectura sint.

Disputatio VI.

Φ' οἷς ὑπό-
ρηκας, ὃ ὁ-
σιώπατε ἀ-
νερ, πῶς
ἐκ νεκρῶν
ἀναστήσονται τὰ τῶν ἀν-
θρώπων

Irca ea, de
quibus, vir
sāctissime,
dubitasti,
quomodo,
quaerens, a mortuis
A cor-

θρώπων λέγων σώμα-
 τα, καὶ ποίῳ χήματι·
 καὶ εἴ ἐστι διαφορὰ ἀρ-
 ρένος τε καὶ θήλειας,
 ἀμνηχανία καὶ ἡμᾶς οὐ
 μικρὰ παλὺν ἤδη κα-
 τέχει καιρὸν· ἐφ' ᾧ καὶ
 πρὸς ἰχύος οὐκ ἔχο-
 μεν εὐχερῶς ἐπὶ τού-
 τοις ἀποκρίσιν δοῦναί
 σοι. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς
 ὁ μέγας ἀθανάσιος,
 ὁ συστάτης τε θεῖος ἀ-
 ναστάσιος, ὁ νύσσης
 θεῖος γρηγόριος, καὶ
 τῶν ἀγίων ἔτεροι ἐπι-
 λύειν εἰκόασιν τὸ πα-
 ρά σου σήμερον ἐπα-
 πορούμενον, ἀλλὰ καὶ
 οὕτως ὀκνητέρον δια-
 κείμεθα πρὸς γε τὰ τα-
 τοιαῦτα κατεξετάζειν
 καὶ ὑπὲρ τῶν τοιούτων
 μάχισθαι· τίνος ἔνε-
 κεν, ὅτι παρὰ πάσιν
 χεδὼν ἀμφιβάλλεται
 ταῦτα τῆς ἐκκλησια-
 στικῆς ἀπὸ δὲ παραδό-
 σιως ἔξω φέρεσθαι λο-
 γιζόμενα· ἀλλ' ἐπει-

-300

δὴ

corpora hominum re-
 surrectura sint, &
 quali figura, & an
 masculi & feminae
 discrimen in iis futu-
 rum sit, diu est quod
 haesitatio non modi-
 ca, & inopia consilii,
 nos torquet, quan-
 doquidem eae nobis
 vires non suppetunt,
 ut facile tibi super his
 respondere valeamus.
 Si enim & magnus ipse
Athanasius, & di-
 vinus ille *Anastasius*
Sinaites, & divinus
Gregorius Nyssenus,
 & Sanctorum reliqui
 controversiam, quae
 hodie a te proponi-
 tur, resolvere viden-
 rentur, tamen eius-
 modi scrutari, & su-
 per talibus concurre-
 re pigrescimus. Cur?
 quia fere ab omnibus
 de his ambigitur,
 quae extra ecclesia-
 sticae traditionis fines

c-

δὴ καταναγκάζεις τέ-
ως ἡμᾶς ἐπὶ μέσου
προθῆναι σοι τὰ τῶν
διαληφθέντων ἀγίων
ῥητὰ, ὡς ἐντεῦθεν ἐπι-
γινῶναι σε τίς τε ἡ δύ-
ναμις αὐτῶν καὶ ὅπως
λαμβάνειν αὐτὰ χρή-
καὶ τί τὸ συναγόμε-
νον ἐκείθεν ἡμῖν, ἰδοὺ
καταπειθεῖς ἔχεις
πρὸς ταῦτα καὶ μὴ βου-
λομένους ἡμᾶς καὶ εἰ
βούλη πρὸ τῶν ἄλλων
αὐτῷ τῷ θεοπέτρῳ
πρόσχεις ἀθανασίῳ.
Εν γὰρ τοῖς πρὸς ἀν-
τίοχον κεφαλαίοις οὕ-
τω λέγων εὔρηται ὥς-
περ ἐνὰ ἄνθρωπον ἐ-
ποίησεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ
θεός, οὕτως ἐν τῇ
παλιγγενεσίᾳ πάντες
εἰς ἄνθρωπος ἀνιστάμε-
θα, τοῦτ' ἐστὶ πᾶσα ἀν-
θρώπου εἰχὼν ὁμοία
εἶναι τότε τῆς τῆ ἀ-
δὰμ εἰκότος καὶ πλά-
σεως καὶ μεγέθους καὶ
χήματος, διὸ οὐκ ἐ-

σιν

evagari reputan-
tur. Sed quia nos
interim laudatorum
Sanctorum dicta
in medium tibi pro-
ferre cogis, ut quae
eorum vis, & quo-
modo ea accipienda
sint, & quid nos ex
illis conligamus, ex-
inde cognoscas, ec-
ce nos, licet inviti,
morem in hoc tibi ge-
rimus. Et, si vis, i-
psi in primis divinif-
simo *Athanasio* au-
rem praebe; in *Ca-*
pitibus enim ad *An-*
tiochum ita dicere de-
prehenditur: *Quem-*
admodum Deus ab
initio unum tantum ho-
minem fecit, ita in re-
generatione unus homo
omnes resurgemus; hoc
est cuncta hominis i-
mago similis erit
tunc imaginis, & fi-
ctionis, & magnitu-
dinis, & figurae A-

A 2

da-

εἰν ἐν τῇ ἀναστάσει, & femina, parvus &
 ἄρσεν καὶ θῆλυ, καὶ μι- & magnus, niger & fla-
 κρός καὶ μέγας, οὐ μέ- & vus, in resurrectio-
 λας καὶ ξανθός, οὐ δί- & ne non erunt, nec
 φορα πρόσωπά τε καὶ & facierum figurarum-
 χήματα σαφῶς μὲν & que discrimen(1). He-
 οὖν ὡς αὐτῶν θεῖος οὐ- & ic
 πος

(1) Fuerunt nonnulli, qui perperam arbitrati sunt, nuptias a Deo fuisse primis parentibus interdictas, easque nomine arboris scientiae boni, & mali, significatas, ut *Mefes Bar-Cepbas* libro *De Paradiso*, & *Aben-Ezra*, cuius opinionis meminit *August. Lib. XI. De Genes. ad lit.* Nil autem magis ridiculum quam quod *Glycas* probare contendit, primum hominem nullo sexu creatum fuisse, alioque modo, quam coniugali satione, genus humanum multiplicandum fuisse, si Adamus non peccasset. Mirabilis *Augustinus Lib. XIV. de Civit. Dei Capp. XXI. XXII. XXIII. XXIV. XXV. & XXVI.* multa egregie ac preclare disputat, unde huius sententiae falsitatem facile est arguere. Nihil est enim unde suspicemur indecens fuisse innocentibus hominibus coniugali complexu copulari, quum nullum tum libidinis malum, peccato non admissio, interventurum fuisset. Poterit eruditus lector laudata loca consulere, nam ipse prolixitatis metu haec tantum ex *Capite XXI.* adducere contentus sum. Absit itaque ut credamus illos coniuges in *Paradiso* constitutos per hanc libidinem, de qua erubescendo eadem membra texerunt, impleturos fuisse, quod in sua benedictione Deus dixit, *Crescite & multiplicamini, & implete terram.* Post peccatum quippe

orta

τος ἔδειξεν ἀνὴρ. ὡς
δοκεῖ τοῖς ἀμάθεσι τέ-
ως ἡμῖν ὅτι διὰ τὸ ἐ-
νὰ παραχθῆναι κα-
ταρχὰς ἀνθρώπων·
ἐν ᾧ διαφορὰ σχημά-
των οὐκ ἦν· ἀφορῶ δὲ
τῆς ἀναστάσεως
πρὸς αὐτὸν ὡς ἡδη
προεῖρηται· τοῦτου χά-
ριν ἐν τῇ ἀναστάσει δια-
φορὰ σχημάτων καὶ ἀπο-
σώπων οὐκ ἔστιν· ὅτι
δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει,
καὶ ὅτι ἐνὰ παρήγαγε
κατ' ἀρχὰς ἀνθρώπων
ὁ Θεός, καὶ ὅτι τὸ θῆ-
λυ διὰ τοῦτο μετὰ ταῦ-
τα εἰσὴ νεγκε διὰ τὸ τὸν
ἀδάμ ἐμπίπτειν τῆς

τε-

ic igitur divinus hic
vir perspicue demon-
stravit, ut nobis
indoctis evidetur,
eo quod unus ho-
mo a principio pro-
ductus est, in quo
figurarum differentia
nulla erat; ad illum
vero, quae resurre-
ctionem adtinent, re-
spiciunt, ut iam di-
ctum est; propterea
nullum figurarum &
facierum futurum ef-
fe in resurrectione
discrimen. Haec au-
tem ita se habere,
& unum principio
hominem a Deo pro-

A 3 du-

orta est haec libido: post peccatum eam natura non
imprudens amissa potestate, cui corpus ex omni parte
serviebat, sensit, attendit, erubuit, operuit. Illa ve-
ro benedictio nuptiarum, ut coniugati crescerent, &
multiplicarentur, & implerent terram, quamvis &
in delinquentibus manserit, tamen antequam delin-
querent data est, ut cognosceretur procreationem fili-
orum ad gloriam connubii, non ad poenam pertinere
peccati. Vide omnino alia capita in quibus ostendit
quomodo sine libidine coniugale opus exerceri pos-
set. Vide etiam quae inferius adnotabimus.

πελειόπιτος ὁ νύσσης
 Θεῖος Γρηγόριος ἀρι-
 δηλότερον ἐδείξεν ἐπα-
 πορούμενος ὁ Θεῖος οὐ-
 τως ἀνὴρ, εἰ κατ' εἰκό-
 να Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος
 ἔκτισται πῶς ἄρσεν καὶ
 θῆλυ παράγει αὐτὲς;
 πρὸς δὲ καὶ ἐπιλύων
 τὸ τοιοῦτον ἀπόρημα,
 ὑπεμφαίνειν εἰσιν, ὁ-
 ποῖω χήματι ἐγείρον-
 ται τὰ ἡμέτερα σώμα-
 τα. λέγει γὰρ ὅτι τὴν
 κατὰ τὸ ἄρσεν καὶ θῆ-
 λυ διαφορὰν οὐκ ἐξ ἀρ-
 χῆς αὐτῆς, ἥνικα δι-
 λαθὴ τὸν πρῶτον ἐκεί-
 νον παρήγαγεν ἄνθρω-
 πον, ἀλλὰ μετὰ τὴν
 τῆς εἰκότος κατασκέ-
 υην τελευταῖον ἐπι-
 τεχνᾷται τῷ πλάσμα-
 τι ἢ τις οὐ πρὸς τὸ
 Θεῖον, ἀλλὰ πρὸς αὐ-
 τὴν ἄρα τὴν τῶν ἀλό-
 γων φύσιν ἔχει τὴν
 ὁμοιότητα. διὰ τί δὲ
 ταῦτα γέγονε καὶ πῶς
 αὐτῷ βοήθην παρ-
 εδί-

ductum fuisse, & ideo
 feminam postea in-
 vectam, quod Ada-
 mus a sua perfectio-
 ne excidisset, divinus
 Gregorius Nyssenus
 manifestius ostendit,
 dū ita vir ille divinus
 dubitat, disseritque.
Si ad Dei imaginem
homo creatus est, quo-
modo eos masculum fe-
minamque produxit?
 Deinde vero hanc
 dubitationem resol-
 vens, qua figura no-
 stra corpora resurre-
 ctura sint subindica-
 re videtur. Ait enim
 maris et feminae di-
 scrimen, non a prin-
 cipio ipso, quum sci-
 licet primus ille ho-
 mo productus est, sed
 tandem post imagi-
 nis conditum opificio
 superinductum fuisse,
 quod quidem non
 divinitati, sed ipsi
 est mutarum pecu-
 dum

εδίδοδο· καὶ τίνος ἐνε-
 κεν ἡ κατὰ τὸ ἄρρεν
 καὶ θῆλυ διαφορά πα-
 ρησήμετο· ἡ καὶ πρὸς
 τὰ ἄλογα φέρουσα τὴν
 ὁμοίωσιν, ὁ διαληφ-
 θεὶς οὗτος ἀνὴρ ἀριθ-
 λόπατά σε διδάξει κα-
 τὰ ῥῆμα διεξιὼν οὕτω-
 σί. πλάττων ὁ θεὸς
 τὸν ἀνδρῶπον, κατὰ
 τοῦ δηλαδὴ φύσιν, τὸ
 θεοείκελον χρῆμα, οὐ
 ταῖς κατὰ μικρὸν ἐ-
 καρτέρει προσθήκῃς,
 ἀλλ' ἅμα τῇ αὐτοῦ πα-
 ραγωγῇ. τὸ ἀνδρῶ-
 πινον ἅπαν ἑώρα γέ-
 νος, ὅπασον ἂν εἴη
 κατ' ἀριθμόν. ἑώρα
 δὴ καὶ τὴν γεννησομέ-
 νην μετ' οὐ πολὺ τοῦ
 ἀνδρώπου παρεκτρο-
 πὴν, καὶ ὅτι τῆς ὑψι-
 λῆς ἐκείνης ἐκπεσεῖ-
 ται καὶ ἰσαγγέλου ζω-
 ης, ὡς ἂν οὐκ μὴ κολο-
 βῶσθαι τὸ τῶν ἀνδρω-
 πίνων ψυχῶν πλῆθος
 ἐκπεσόν ἐκείνου τοῦ
 πρώ-

dum naturae persi-
 mile. Qua vero de
 causa haec facta, et
 quomodo illi a Deo
 adiutor datus; & cur
 maris & feminae di-
 scrimen, quod qui-
 dem ad animalia rati-
 one carentia similitu-
 dine accedit, inflatum
 sit, laudatus hic vir
 luculentissime te do-
 cebit, hisce iisdem
 verbis ita dissertans:
*Fingens Deus homi-
 nem generaliter scilicet
 naturam, rem Deo si-
 milem, non numero pau-
 latim crescentem esse
 volebat, sed una cum
 illius productione om-
 ne humanum genus in-
 tuebatur, etiam non post
 multum futuram homi-
 nis transgressionem, &
 e sublimi illa, & An-
 gelicae aequali vita e-
 um esse casurum. Ne
 igitur humanarum
 animarum multitu-*

πρώτου, καθ' ὃν ἄ-
 ρα καὶ οἱ ἄγγελοι πρὸς
 πλήθος ἠυξήθησαν,
 ἐπίνοιαν αὐξήσεως ἐγ-
 κατασχάλλει τῇ φύ-
 σει κατ' ἀλληλοντοῖς
 εἰς ἀμαρτίαν καθολι-
 σθήσασιν· ἀντὶ τῆς
 ἀγγελικῆς μεγαλοφυ-
 ίας τὸν κτηνώδη καὶ ἄ-
 λογον τῆς ἐξ ἀλλή-
 λων διαδοχῆς τρόπον
 ἐμφυτεύσας τῇ ἀνθρω-
 πότητι· ἐπειδὴ γὰρ
 οὐκ ἠγνώσεν ὡς προ-
 εῖρηται ὅτι τὸ πλᾶσ-
 μα τῆς πρὸς τοὺς ἀγ-
 γέλους ὁμοτιμίας ἀ-
 πόρρυν, τὴν πρὸς τὸ
 καπεινὸν κοινονίαν
 προσοικειώσεται, διὰ
 τοῦτο παρέμιξε τι καὶ
 τοῦ ἀλόγου τῇ ἰδίᾳ εἰ-
 κόνι· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν
 τῇ θείᾳ καὶ μακαρίᾳ
 φύσει κατὰ τὸ ἄρρεν
 καὶ θῆλυ διαφορά· τῆς
 οὖν

do, quum excidisset
 ab primo illo, se-
 cundum quem si-
 militer & Angeli in
 multitudinem excre-
 verant, mutilaretur,
 curam augmenti na-
 turae illorum invi-
 cem imposuit, quum
 in peccatum prolapsi
 essent, pro praestanti
 illa angelica conditi-
 one, iumentorum
 proprium et irratio-
 nale successionis ex
 invicem modum hu-
 manae naturae infe-
 rens. Nam quia non
 ignoravit, ut dictum
 est, suum officium,
 quum ex illa aequa-
 li cum angelis digni-
 tate defluxisset, cum
 humilibus rebus com-
 munionem habiturū
 esse: propterea et pro-
 priae imagini (1) ali-
 quid

(1) Homo non est imago Dei quoad corpus, ut Cy-
 rillus Alexandrinus contra Anthropomorphitas, & Isi-
 do-

οὐν ἀλόγου κατασκευ-
 ῆς ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον
 ἐνεγκῶν τὸ ἰδίωμα, οὐ
 κατὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς
 κτίσεως ἡμῶν τὸν πλε-
 όνασμον τῷ γένει χα-
 ρίζεται. οὐδὲ γὰρ ὅτε
 τὸν κατ' εἰκόνα παρή-
 γαγε τότε τὴν τοῦ αὐ-
 ξάνεσθαι καὶ πληθύ-
 νεσθαι δύναμιν τῷ ἄν-
 θρώπῳ προσέθηκεν.
 ἀλλ' ἥνικα διέκρινε τὴν
 κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θή-
 λυ διαφοράν, ὡς εἶγε
 πρὸς τοῦ ἐπιβαλεῖν τῇ
 φύσει πάλιν τοιαύτην δια-
 φοράν, αὐξάνεσθαι καὶ
 πληθύνεσθαι ἔλεγεν,
 οὐκ ἂν τοῦ τοιούτου τῆς
 γενέσεως εἶδους προσ-
 δεήθημεν δι' οὗ γεννᾶ-
 ται τὰ ἄλογα ταυτῇ

τοί

quid irrationalis ad-
 miscuit. In divina e-
 nim et beata natura,
 nullum est maris fe-
 minaeque discrimen.
 Is rationalis igitur
 structurae proprieta-
 tem in hominem in-
 ferens non secundum
 nostrae creationis su-
 blimitatem supera-
 bundantiam generi
 elargitur. Neque e-
 nim quum ad imagi-
 nem hominem pro-
 duxit, tunc qua cre-
 sceret, et multiplica-
 retur, virtutem homi-
 ni adiecit; sed quum
 maris et feminae dif-
 ferentiam discrevit.
 Ut si antequam tale
 naturae discrimen

im-

dorus Pelusiotēs, docent; etsi imago Dei alibi sita
 etiam in corpus quodammodo redundare cognosca-
 tur, ut indicat *Augustinus Tertullianus* eam *Lib. de*
Resurrect. Carn. in vivacitate reponit. *Augustinus Lib.*
XII. De Civ. Dei Cap. XXIII. in ratione atque intel-
 ligentia, sicuti *Lib. III. de Genes. ad litteram Cap.*
XX. Vide quae adnotavimus ad Epistolam XXXII.

τοι καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώ-
που καταθρηνῶν ὁ δα-
βὶδ' ἀθλίοντα, οἷμοι,
ἔλεγεν, ὅτι ἄνθρωπος
ἐν τιμῇ ὦν, οὐ συνῆ-
κε. παρασυνεβλήθη
τοῖς ἀσότητοισι κτήνεσι
καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς.
τὴν γὰρ ζωὴν ταύ-
την γένεσιν τῇ φύσει
παραδεξάμενος διὰ τὴν
πρὸς τὸ ὑλῶδες ῥόπην
κτηνώδης ὄντως γέγο-
νεν ὁ τοῖς ἀγγέλοις
πρότερον ὁμότιμος ὦν.
ταῦτα μὲν οὖν, ὁσιώ-
τατε, καὶ ὁ δαμασκη-
νὸς Ιωάννης ἐπιβεβαί-
οῦν

imponeret: *Crescite,*
dixit, & multiplica-
mini, haud utique e-
iusmodi generationis
forma indigebamus,
per quam bruta ani-
mantia generantur.
Propterea David e-
tiam hominis mise-
riam querens, *Hei*
mibi, dicebat, *quod*
homo quum in honore
esset, non intellexit,
comparatus est iumen-
tis insipientibus, & si-
milis factus est illis(1).
Quum enim anima-
lem hanc generatio-
nem

(1) Qualis fuerit primi hominis conditio egregie docet *Augustinus Lib. XII. de Civ. Dei Cap. XXI.* Hominem vero, cuius naturam quodammodo mediam inter Angelos bestiasque condebat; ut si creatori suo tamquam vero domino subditus praeceptum eius pia obedientia custodiret in consortium transfret Angelicum, sine morte media beatam immortalitatem sine ullo termino consequutus; si autem Dominum Deum suum libera voluntate superbe ac inobedienter usus offenderet, morti addictus bestialiter viveret libidinis servus, aeternoque post mortem supplicio destinatus. Haec omnia mores, vivendique rationem, non exteriorem figuram respiciunt, quod perperam censet *Glycas*.

οὐν ἔοικε περὶ τοῦ πρώ-
του ἀνθρώπου καὶ τὰ
δε διεξιὼν· εἰδὼς δὲ ὁ
προγνώσκει θεὸς ὅτι
ἐν παραβάσει γενήσε-
ται, καὶ ὅτι φθορὰ
ἐπιπίσεται, παράγει
τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ βο-
ηθὸν αὐτῷ κατ' αὐτὸν
πρόσγετὴν τοῦ γένους
ἐκ διαδοχῆς μετὰ τὴν
παραβάσιν σύσασιν·
τὰ αὐτὰ τοῖς διαληφ-
θεῖσι καὶ τῷ χρυσορ-
ρήμονι Ἰωάννῃ διείλη-
πται· οἱ οἷς γὰρ ἐξέ-
δετο κεφαλαιαῖς περί-
τε γάμου καὶ παρθενί-
ας καὶ τὰδε περὶ τού-
του διέξεισι· πλάσας
ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπον
ἔδετο σὺν τῷ παραδεί-
σῳ καὶ γάμου λόγος
οὐδεὶς ἦν· ἐδένυσεν αὐ-
τῷ γενέσθαι βοηθὸν
καὶ ἐγένετο· καὶ οὐδὲ
οὕτως ὁ γάμος ἀνάγ-
καῖος εἶναι εἰδόκει· ἀλ-
λ' ἐπειδὴ τὴν ἀπὸ τῆ
θανάτου φθορὰν ἐδέ-
ξαν.

nem natura accepit-
set, propter illam
ad res materiatas pro-
clivitatem, bellui-
mus prorsus evasit,
quum Angelis antea
aequalis honore fuisset.
Haec quidem i-
gitur, vir sanctissime,
Damascenus etiam
Iobannes confirmare
videtur, differens de
primo homine ea quae
sequuntur: *Quam vi-*
disset Deus, qui om-
nia praesentit, man-
datum cum esse trans-
gressurum, & corru-
ptioni futurum obno-
xium, produxit ex i-
pso feminam adiutori-
um simile ei ad succes-
sivam generis post pec-
catum propagationem.
Eadem cum his, quae
protulimus, & aureo
eloquentiae fluvio
manans Iobannes dis-
sertat. Capitibus e-
nim, in quibus De

Nu-

ἔαυτο καὶ τὴν ὀδύνην
καὶ τὴν ἄραν καὶ τὸν
ἐπίπονον βίον, τότε
καὶ ὁ γάμος ἐπεισέρ-
χεται ὁ ὅρας πόθεν ἐς
τὴν ἀρχὴν ὁ γάμος
ἀνάγκαιος ἐδείξεν
εἶναι ἀπὸ, τῆς πα-
ρακοῆς, ἀπὸ τῆς ἀρᾶς,
ἀπὸ τοῦ θανάτου. ὅ-
που γὰρ θάνατος, ἐ-
κεῖ γάμος διὰ ταῦτα
μὲν οὖν ὕστερον ἐπει-
σῆλθεν ὁ γάμος, ὡς
εἶγε ἔμενεν ὑπακούων
ὁ Ἀδάμ, οὐκ ἂν ἐδέ-
ησε τοιούτου. καὶ τοῦ-
του γὰρ ἀνευ ἡ τῶν ἀν-
δράπων πληθὺς προ-
ελθεῖν οὐκ ἐκόλυετο.
εἰ γὰρ μυρία μυριά-
δες ἀγγέλων λειτῶρ-
γοῦσι τῷ θεῷ καὶ χι-
λί.

*Nuptiis et Virginita-
te egit, etiam haec
de hoc ipso loquitur:
Quum formasset Deus
hominem posuit in Pa-
radiso, et nulla erat
nuptiarum ratio. O-
portuit adiutorem ipsi
fieri, et factus est, et
neque sic nuptiae ne-
cessariae esse videban-
tur. Sed postquam
mortis corruptionem ex-
cepere, dolorem, et ma-
ledictionem, et laborio-
sam vitam: tunc nu-
ptiae supervenere. Vi-
des ex quo nuptias
esse coepisse necessa-
rias ostendit? ex ino-
bedientia scilicet, ex
maledictione, ex mor-
te⁽¹⁾. Vbi enim mors,
ibi*

(1) Frigida prope videtur Manichaeis suffundi, quos inter *Leucius Charinus* coniugia legitima improbens omnem generationem malam, & a malo esse adfirmavit, in *Actis Petri, Andreae, Ioannis, Thomae, & Pauli*, apud *Photium Cod. CXIV*. Coniugia etiam reprobavit *Marcion*, ut scribit *Tertullianus I. adversus Marcionem*.

λίαι χιλιάδες ἀρχαγγέλων παρέσῳσιν αὐτῷ, καὶ αὐδεὶς τούτων ἐκ διαδοχῆς γέγονε καὶ τόκων, καὶ ὀδίνων καὶ συλλήψεως. πολλῶ μᾶλλον ἀνθρώπους ἐποίησε γάμου χωρὶς ὥσπερ οὖν ἐποίησε τοὺς πρῶτους ὅθεν ἅπαντες ἄνθρωποι, οὕτω μὲν οὖν οἱ διαληφθέντες οὗτοι θεϊότατοι ἄνδρες κατὰ ῥήματα αὐτὰ διεξιόντες ὑπεμφαίνειν ἡμῖν εἰκόασιν, ὅτι κατὰ τοὺς θεϊοτάτους ἀγγέλους καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων πληθὺς ἐμει-

ibi et nuptiae. Propterea igitur novissime nuptiae introire; ita ut si obediens Adamus permansisset, harum usus nullus fuisset. Etenim & sine his hominum multitudo prodire non prohiberetur (1). Si enim centum millia millium Angelorum Deo ministrant; & mille millium Archangelorum eidem adstant; & horum nemo ex successionibus, & parturitione, & conce-

(1) Haec opinio, magno *Augustino* ne in mentem quidem venerit, dum *Lib. XIV. De Civit. Dei Cap. XXIII.* ita scribit: *Quisquis autem dicit non fuisse coituros nec generaturos nisi peccassent; quid dicit nisi propter numerositatem sanctorum necessarium hominis fuisse peccatum, &c.* Nec *Ambrosio* quidem *De Paradis. Cap. X.* Et ideo quia ex viro solo non poterat humani esse generis propagatio: pronunciavit Dominus non esse bonum solum hominem. *Libro tamen III. De Genes. ad litter. C. XXI.* ita scripsit *Hipponensis Praeful;* Nam illud quod dictum est, *crescite, & multipli-*

μελλεν προελθεῖν εἰ
 μήγε παρεκτροπὴν καὶ
 ἔκτασιν ἀπὸ τῆς πρὸς
 ἀγγέλους ὁμομιίας
 ἔκων ὑπέστη ὁ ἄνθρω-
 πος . εἰ δὲ κατ' ἐκείνον
 ἔμελλον προελθεῖν,
 οὐδὲ γάμου χρεῖα λοι-
 πὸν ἀπ' ἀρχῆς ὡς
 προείρηται ἦν . πῶς
 καὶ γὰρ εἶγε μετὰ τὴν
 αἰρὰν οὗτος εἰσῆλθε καὶ
 τὴν ἀπὸ θανάτου φθο-
 ράν , ὡς χρυσῆς πὴν
 γλῶττάν φησιν· εἰ δὲ
 μὴ γάμου χρεῖα ἦν ,
 οὐδὲ τῆς τῷ γάμῳ
 λοιπὸν συντελούσης
 κατασκευῆς . πῶς καὶ
 γὰρ

ptione natus est. Multo magis homines si-
 ne coniugio fecisset,
 quemadmodum & il-
 los primos, unde om-
 nes homines descen-
 derunt, effecit. Ita
 igitur laudati hi di-
 vinissimi viri ad ver-
 bum haec differentes
 nobis adfirmare visi
 sunt, non secus ac di-
 vinissimos Angelos ho-
 minum multitudinē
 processuram fuisse,
 nisi ab illa honoris
 cum Angelis aequa-
 litate homo volunta-
 rie aberrasset, & lon-
 ge

camini, & implete terram; quamquam nisi per concubitus
 maris & feminae fieri non posse videatur, unde hic quo-
 que mortalium corporum exstitit indicium: potest ta-
 men dici aliam modum esse potuisse in corporibus im-
 mortalibus, ut solo piaec caritatis adfectu nulla cor-
 ruptionis concupiscentia filii nascerentur &c. Eadem
 habet Libro De bona Coniugii Cap. I. Sed quantum non
 dubitet Augustinus, hominem, etsi iustus permansisset,
 nuptiarum tamen foecunditate propagandum fuisse,
 quamque aliter sentientes exhibet, aperte constat
 ex iis, quae late disputat Lib. IX. De Genes. ad
 litt. Cap. III. IV. V. VII. VIII. IX.

γὰρ εἴπερ ὡς ὁ νύσσης
 φησί τελευταῖον ὁ κτη-
 νώδης οὗτος τοῦ γά-
 μου τρόπος ἐγκατεσκε-
 νάσῃ τῇ ἀνδρωπέτη-
 τι· καὶ πῶς γὰρ οὐ ὁ
 κτηνώδης, εἰ γε χάριν
 αὐτοῦ αὐτῷ πρὸς τὰ
 ἄλογα τὴν ὁμοίωσιν
 φέρομεν, καὶ μὴ μοι
 τὸν λόγον ἡγοῦ φορ-
 τικὸν τούτων; ἔχεις
 γὰρ τὸν πηλουσιώτην
 θεῖον ἰσίδωρον ἐν ἐ-
 πιστολαῖς αὐτοῦ κατὰ
 λέξιν οὕτω διεξιόντα·
 κατὰ μὲν τὴν ἀγνείαν
 τοῖς ἀγγέλοις ὁμοιοῦ-
 ται ὁ ἀνθρωπος. κα-
 τὰ δὲ τὸν γάμον τῶν
 θηρίων οὐδὲν διενήνο-
 χεν· οἷς ἀναγκαῖα ἡ
 συνουσία ἐστὶ καὶ δο-
 κεῖν τὴν τοῦ γενοῦς
 μηχάσθαι διαδοχὴν.
 καλῶς οὖν ὁ Δαβὶδ τὴν
 τοῦ ἀνθρώπου κατα-
 φρονεῖ ἀθλίωσιν τοῖς
 γὰρ ἀλόγοις ὡς εἴρη-
 ται κατὰ γενεσιν ὁ·
 μοι-

ge se expulisset. Si ve-
 ro illa ratione mul-
 tiplicandi erant, re-
 liquum est ut nuptiis
 a principio, quemad-
 modum dictum est,
 opus non fuerit. Quo-
 modo enim? Si post
 maledictionem haec,
 & post eam quae ex
 morte procedit, cor-
 ruptionem, introiere,
 ut *linguam Aureus* ad-
 firmat? Si vero nu-
 ptiis opus non, erat,
 reliquum est ut nec
 ea, quae ad nuptia-
 rum consummatio-
 nem confert, forma-
 tione. Quomodo e-
 nim? Siquidem, ut
Nysseus ait, bellu-
 inus hic nuptiarum
 modus novissime hu-
 manae naturae addi-
 tus fuit? Et quomo-
 do non belluinus? Si
 per ipsum cum mu-
 tis animantibus simi-
 litudinem gerimus?

Ne-

μοιωθεὶς καὶ τὰ πά-
θη ταῦτα λύπην, ἡδό-
νην, ἐπιθυλίαν, καὶ
ὅσα τοιαῦτα πρὸς ἐ-
αυτὸν ἐκείθεν ἐφείλκυ-
σεν· οὐδὲ γὰρ προη-
γουμένως τῇ τῶν ἀν-
θρώπων φύσει ταῦτα
συνεκτίσθησαν. ὥς οὖν
τοῖς πρὸς θαλάσσιον
ὁ μέγας φησὶ μάξι-
μος. ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς
τελειότητος ἑκπτώσιν·
ὑπερονέπεισέχθη ταῦ-
τα τῷ ἀλογωτέρῳ μέ-
ρει προσφυέντα τῆς
φύσεως. ἀλλ' ἐπὶ τού-
τοις προσέχειν σέ' ἄ-
ξιον· φαίνεται γὰρ ὡς
ἦν ἡ κατὰ τὸν πρῶτον ἐκεί-
νον παρήγαγεν ἄνθρω-
πον οὔτε γάμου λό-
γος ἦν, οὔτε τῆς τῷ
γάμῳ λοιπὸν συντε-
λούσης κατασκευῆς·
εἰ γὰρ ἐβούλετο κατ'
ἀρχὰς ὁ θεὸς διὰ γά-
μου προσελθεῖν εἰς
πληθος τὸν ἄνθρω-
πον.

Neque mihi hunc
sermonem gravem
arbitrator. Habes e-
nim divinum *Isido-*
rum Pelusiotam in su-
is *Epistolis* ita ad ver-
bum differentem. Si
Castitatem quidem spe-
ctes *Angelis* homo si-
milis est: si vero co-
njugium nihil differt a
bestiis, quibus concu-
bitus necessarius est,
atque ita generis suc-
cessionem excogitare.
Bene igitur David
hominis miseriam
despicit. Brutis enim,
ut dictum est, ani-
mantibus in eo, quod
generationem atti-
net, similis factus
est, & perturbationes
has, tristitiam,
voluptatem, concu-
piscenciam, & quae-
cumque id genus a-
lia, inde ad se ipsum
adtraxit (1). Neque

(1) Superius *Epist.* v. haec eadem quoque disputat, &
ad-

πον· καὶ πῶς ὁ δα-
βὶδ' ἐπόδυρεται τοῦ-
του ἔνεκεν· οἷμοι λέ-
γων ὅτι ἄνθρωπος ἐν
τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε παρ-
εσυνεβλήθη ἀνοήτοις
κτῆνεσι καὶ ὡμοιώθη
αὐτοῖς· ἢ κατὰ τοὺς
ἀγγέλους πληθύνεσθαι
ἢ θελε τὸν βραχὺ τι
παρ' ἀγγέλους ἦλατ-
τωμένον, καὶ τί τὸ κα-
ταναγκάζον μετὰ τοι-
αύτης αὐτὸν προαχ-
θῆναι κατασκευῆς· εἴγε
καὶ μᾶλλον οὐκ ἔπρε-
πε κατ' ὁμοιότητα τῶν
ἀλόγων τὴν τοῦ ἀν-
θρώπου τινα καὶ τα γε-
νέσθαι παραγωγὴν; τί-
νος

enim ipso initio haec
una cum ipsa huma-
na natura creata fue-
re, quemadmodum
in libris *ad Thalassi-*
um magnus *Maximus*
adserit; sed eo quod
perfectiōne exciderit
haec, quae parti natu-
rae ratione magis ex-
perti adnascitur, su-
perinducta sunt. Ve-
rum ad haec animū
intēdere par est. Elu-
cet enī, quū primū il-
lū hominē Deus pro-
duxit, neque coniugii
rationē, neque quae
coniugium perficit,
structuram fuisse (1).

B

Si

adfirmat *Part. I. Annal.* ubi περὶ χιτῶνων δερματί-
ων. Cur voluptas concubitu, & comestioni a Deo
admīta sit, egregie differit *Cyrillus* apud nostrum
Glycam loco proxime laudato, id omnino necessa-
rium ostendens, ut homines ad seipsos servandos,
genusque propagandum, blanda quadam inlecebra po-
tenter adtraherentur.

(1) Eos qui censent concubitus propter peccatum
inductum fuisse, egregie confutat ὁ πᾶν *Lib. IX.*
De Genes, ad litt. Cap. IX.

τος ἔνεκεν, ὥς τε καὶ
τὸν ἐπὶ τούτῳ θεῶν
σκοπὸν ἔργοις αὐτοῖς
γενέσθαι, καταδήλον
καὶ αὐτὸν αὐτοῖς αἰ-
τιᾶσθαι τὸν ἄνθρω-
πον, εἶποτε τῆς ψυ-
χῆς ἐκπεσῶν λήξειως
ἐπὶ τὴν ζωώδη ταύτην
κατενεχθεῖν καὶ ἄλο-
γον γενέσιν. εἰ γὰρ ἄ-
μα τῇ παραγωγῇ τοῦ
ἀδάμ καὶ ἡ ἄλογος αὐ-
τῇ συμπαρήγετο κατα-
σκευῇ, θύραν ἀντιλο-
γίας ἢ ἐντεῦθεν ἀνε-
ογμένην ἰδεῖν· ἐπ' αὐ-
τὸν γὰρ τὸν θεὸν ἡ αἰ-
τία τις διέβαινεν ἂν
ὥς μετὰ τοιαύτης πα-
ραγωγῶν τὰ κατασκευύ-
ης τὸν ἀδάμ· ἐφ' ᾧ
οὐκ εἴδει πνικαῦτα συμ-
παρχθῆναι αὐτὴν,
ὥς γε δοκεῖ τίως ἡμῖν.
εἶδε καὶ τοῦτο προτεί-
νουςί τινες ὅτι κατὰ
τὴν ἑαυτοῦ πρόγνωσιν
ὁ θεὸς τὴν τοιαύτην
δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ
κα-

Si enim principio
Deus per nuptias ho-
minem multiplicari
voluisset, quomodo
nam *David* isthuc i-
psum quereretur, *bei*
mibi, dicens, *quod bo-*
mo, *quum in bonore es-*
set, *non intellexit, com-*
paratus est iumentis in-
spicientibus, *et similis*
factus est illis. Vel
si, ut Angeli, mul-
tiplicari volebat eum,
quem paulominus ab
Angelis minuit, quid
nam erat, quod eum
cum huiusmodi stru-
ctura produci com-
pelleret, siquidem ad
mutarum pecudum
similitudinem pro-
duci tunc homo
haud quaquam debe-
bat. Qua de causa?
Et ut divina in hoc
intentio operibus ip-
sis manifestaretur;
& homo pariter ipse
culpari posset, si um-
quam

κατασκευήν ἀπ' ἀρχῆς
καλῶς τοῦτο προτεί-
νουσιν καὶ δεχόμεθα
τὸν λόγον αὐτῶν, εὖ
παράδεκτος γάρ. ἀλλ'
εὐθὺς ἀνθυποφέρο-
μεν οὕτω καὶ ἡμεῖς λέ-
γοντες. εἰ κατὰ θεῖαν
πρόγνωσιν ἡ κτηνώδης
αὕτη κατασκευή τῷ Ἀ-
δὰμ ἐδίδοτο κατάρ-
χας, ἵνα τί μὴ καὶ
θνητὸν αὐτὸν ἐπλασε,
καὶ φθορᾷ ὑποκείμενον,
ἐπειδὴ φθορᾷ καὶ θνη-
τόν τι περιπίπτοντα
τοῦτον ἑώρα μετὰ βρα-
χύ;

quam ab animae qui-
ete excidens ad bel-
luinam hanc & irra-
tionalem generatio-
nem devolveretur.
Si enim unacum A-
dami productione &
structura ipsa irra-
tionalis producta fuif-
set, contradictionis
portam inde apertam
videre erat (1). In i-
psum enim Deum
culpat refundere-
tur, utpote illum,
qui Adamum ita con-
structum produxisset.

B 2

Quam-

(1) Haec quidem *Glycae* opinio, sexum ullum prin-
cipio in Adamo fuisse negantis, e regione stat er-
roris Rabbinorum, *Samuel* in *Bereschit Rabbah*, *Ma-
nasse Ben-Israel Conciliation. in Genesim*, *Maimonidis*
in *More Nevochim* Part. II. Cap. xxx., qui Adamum
androgynum faciunt, adferuntque quod *Adam* & *E-
va* creati sunt sicut unus, ex tergo vel dorso coniun-
cti. Postea vero a Deo divisi sunt, qui dimidiam par-
tem accepit, & fuit *Eva*, & adducta est ad ipsum.
Haec sententia ex Platone in *Symposio* petita esse
videtur, cui perperam adsensum praestitit *Eugubinus*
in *Cosmopoea*; quamquam Platonis fabellam ab divina
historia non multum abludere censet *Eusebius Libro*
XII. τῆς προπαρὰσχ. Cap. XII.

χύ· ἵνα τί μὴ καὶ τὴν
 εὐὰν αὐτίκα παρήγα-
 γε καὶ νόμῳ γάμου
 συνέζευξεν αὐτὰς; ἐπει-
 δήπερ οὐκ ἠγνόει τὸ
 συμβησόμενον· εἶνα μὴ
 καὶ σάρκα παχείαν
 ἐνέδυσεν αὐτοὺς ἐξ ἀρ-
 χῆς· καὶ τὰ λοιπὰ πάν-
 τα παρήγαγεν· ἐν οἷς
 αὐτοὺς κατεδίδασεν ὕ-
 σερον· ἀλλ' οὐδὲν τι
 τοιοῦτον ἐποίησε, δό-
 ξαι θεῶν ἐντεῦθεν ὁ-
 ποῖον εἶναι ἐβούλετο τὸ
 τῶν χειρῶν αὐτῶν φι-
 λοτέχνημα· διὰ γὰρ
 τοῦτο καὶ μόνον αὐτὸν
 παρήγαγε καὶ ἀφθαρ-
 σία τέτιμκε καὶ κα-
 τὰ τοὺς ἀγγέλους πλη-
 θύνεσθαι ἤθελε· διὰ
 τοῦτο καὶ ψυχῆς αὐ-
 τῷ μετέδωκε νοεράς
 βουλόμενος αὐτὸν εἶ-
 ναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ
 διηνεκές· ὡς ὁ χρυσοῦς
 τὴν γλῶτταν φησί· καὶ
 οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλ-
 λά καὶ βασιλεία τῶν
 ἐπι-

Quamobrem hanc
 tunc structuram una
 cum illo produci non
 oportebat, ut nobis
 quidem videtur. Si
 qui vero eo quod om-
 nia praesenserit De-
 us, ita hominem a
 principio construxif-
 se pertendunt, re-
 cte haec pertendunt,
 & eorum sermonem
 recipimus; dignus e-
 nim est, qui facile
 recipiatur; sed statim
 contra subinferimus,
 ita nos etiam dicen-
 tes: Si secundum di-
 vinam praesensio-
 nem belluina haec
 structura Adamo a
 principio data est,
 cur nam mortalem e-
 tiam ipsum, & cor-
 ruptioni obnoxium
 Deus non formavit,
 quando corruptioni
 & mortalitati paulo
 post hunc subiicien-
 dū intuebatur? Quid
 nam

ἐπιγέων πάντων κα-
τάσσει τὸν ἄνθρωπον
ὁ Θεός. ὅρα γὰρ ὅτι
καὶ λέων αὐτῷ καὶ τάρ-
δαλις ὑπετάσσετο. καὶ
τὰ λοιπὰ πάντα θή-
ρια δουλικῶς παρίσαν-
το χήματι καὶ ἡγάγε-
γάρ φησι τὰ ζῶα πρὸς
τὸν ἀδὰμ τοῦ ἰδεῖν τί
καλέσει αὐτά. οὕτω
μὲν οὖν ἀπ' ἀρχῆς ἔ-
θελε καὶ εἶναι καὶ διέ-
γειν τὸν ἄνθρωπον ὁ
Θεός· ἀλλ' ἐξ ἀβου-
λίας ἐκεῖνος ὑποτέμνει
τὰ τῆς ἀρχῆς, χη-
μάτων ὑποπίπτει δια-
φορᾷ, καὶ ἄλλος ἐξ ἄλ-
λου γίνεται. καὶ τοῦ-
το δαυὶδ ὁ Θεὸς ὑπεμ-
φαίνων ἔλεγεν· ἄνθρω-
πος ἐν τιμῇ ὢν οὐ
σύνηκε, παρασυνεβλή-
θη τοῖς ἀνοήτοις κή-
νεσι, καὶ ὡμοιώθη αὐ-
τοῖς. εἰ δὲ ταῦτα αὖ-
τως ἔχει, πάντως οὐκ
εὐλογον ἀπερισκέπτως
οὕτω καὶ συναρπάζε-
σθαι

nam & Evam non sta-
tim produxit, eosque
nuptiarum lege con-
iugavit, siquidem
quod eventurum es-
set, non ignorabat?
Cur & crassa carne
eos a principio non
induit, & cetera om-
nia produxit, ad quae
eos postea damnavit?
Sed nihil huiusmodi
fecit, ostendere exin-
de volens, quale ma-
num suarum opifi-
cium esse vellet. Pro-
pterea enim & solum
ipsum produxit, &
immortalitate hono-
ravit, & Angelorum
instar multiplicari vo-
lebat. Propterea & a-
nimam ipsi, quae in-
telligenti praestaret,
tribuit, immortalem
eum in perpetuum
esse volens, quemad-
modum *anrea lingua*
Conspicius adfirmat.
Et non ista tantum,

σθαι τοῖς λόγοις. ὅτι
 ἐκ προγνώσεως ὁ Θεὸς
 μετὰ τοιαύτης κατασ-
 κευῆς παρήγαγε τὸν
 Ἀδὰμ ἀπ' ἀρχῆς· εἴ-
 γε καὶ μᾶλλον ὁ συ-
 ναίτης Θεῖος ἀναστά-
 σιος ἐν τῷ περὶ ἀνα-
 στάσεως λόγῳ αὐτοῦ
 καὶ τὰδε κατὰ ρῆμα
 λέγων εὕρηται. διπλή
 τίς ἐστὶν ἡ τῆς φύσεως
 ἡμῶν κατασκευὴ ἥτε
 πρὸς τὸ Θεῖον ὁμοιω-
 μένη καὶ ἡ πρὸς τὴν
 διαφορὰν ταύτην τῶν
 χημάτων διηρημένη τε-
 λευταῖον κατασκευα-
 σθεῖσα τῷ πλάσματι.
 καὶ οὐ ταῦτα μόνον,
 ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγίαν
 ἐπιφέρει γραφὴν, ὁ
 Θεὸς οὗτος ἀνὴρ. ὥστε
 τὸ δόγμα τοῦτο γενέ-
 σθαι σαφέστερον. λέ-
 γει γὰρ καὶ ἐποίησεν
 αὐτόν. δευτέρα δὲ ποί-
 ησις

verum etiam terro-
 rum omnium re-
 gem Deus hominem
 constituit(1). Vide e-
 nim & Leonem, &
 Pardalin ei subiectos
 fuisse, & reliquas īma-
 nes bestias ipsi servi-
 li figura adstiterunt.
Adduxit, enim in-
 quit, *animalia ad A-*
dam, ut videret quo-
 modo ea vocaret. Ita
 igitur a principio &
 esse, & vivere, homi-
 nem Deus volebat.
 Sed propter impru-
 dentiam & temerita-
 tem, principatus il-
 le dignitatem praeci-
 dit, figurarum discrimi-
 ni subiacet, & ex
 alio alius evadit. Et
 hoc divinus *David*
 significans dicebat:
Homo quum in bonore
esset non intellexit, com-
 πα-

(1) Vide *Isidorum Pelasiotam Epistola* xcvi. *Lib. III.*
 Vide *Epist. II. & Epist. IV. nostri Glycae.*

ησις, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει δὴ-
λον ἐκ τῶν ρημάτων αὐτῶν. ἐκεῖ μὲν γὰρ εἶπεν αὐτὸν κατ' εἰκό-
να θεοῦ ἐποίησεν αὐ-
τοὺς, ἐνταῦθα δὲ εἶ-
πεν αὐτοὺς ἄρσεν, καὶ
θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς·
ἔδειξε προφανῶς ὅτι
ἄλλη ποίησις ἐκείνη
καὶ ἑτέρα ποίησις αὐ-
τῇ· ἡ μὲν τὸ τοῦ θη-
μιουργοῦ παρισῶσα
φιλότιμον. κατ' εἰκό-
να γὰρ θεοῦ ἐποίησεν
αὐτόν· ἡ δὲ τὴν τῶν
θημάτων ὑπεμφαίνου-
σα διαφορὰν ἄρσεν καὶ
θῆλυ ἐποίησεν αὐτὰς.
δοκεῖ μὲν οὖν ὁ λόγος
εὐτῶσι φορτικὸς ἀλ-
λὰ τοῖς ἐπομένοις τῷ
ιδίῳ λογισμῷ· τοῖς
γὰρ ἐκζητοῦσι τὰς ἱε-
ράς τῶν πατρῶν γρα-
φάς καὶ πάσης ἀποδο-
χῆς ἄξιός, ὅτι καὶ σα-
φὴς οὗτός ἐστι καὶ ἄ-

κουε

*paratus est iumentis
insipientibus, & simi-
lis factus est illis. Si
vero haec ita se ha-
bent, absurdum om-
nino est tam incon-
siderate illis fermo-
nibus abripi, ex prae-
sensione videlicet
Deum huiusmodi
forma instructum.
Adamum a princi-
pio produxisse; si-
quidem divinus ille
Anastasius Sinaites
suo De Resurrectione
libro, & haec ipsa
ad verbum dicere
comperitur: Duplex
est naturae nostrae con-
structio, et haec qui-
dem cum Deo similitu-
dinem habet; illa ve-
ro hoc figurarum di-
scrimine distincta, quod
tamdem opificio super-
inductum est. Et non
haec tantum, verum
etiam sanctam scri-
pturam vir hic divi-*

B 4 nus

κουε τί φησὶ ὁ τὰ θεῖα
σοφὸς ἀναστάσιος. τοῖς
γὰρ προφημένοις καὶ
τάδε προσέθετο σα-
φηνίσαι θέλων ἐκ πολ-
λῶν τῶν λεγομένων.
δευτέρα κτίσις ἐστὶ τῆς
ἁρρένος καὶ τοῦ θή-
λεως προσκατασκευα-
σθεῖσα τῷ πλάσμα-
τι τῷ κατὰ τὴν πρῶ-
την, δηλονότι γενομέ-
νω κατ' εἰκόνα θεοῦ,
ἐν ᾧ διαφορὰ χημά-
των οὐκ ἦν, ὅτι μηδὲ
ἐν τῇ θεῖα καὶ μακα-
ρία εἰκόνι τοιοῦτον ἐ-
πινονέταί τι· εἰ δὲ
ταῦτα οὕτως ἔχει, λέ-
γειν οὐκ εὐλογον ὅτι
ἐκ προγνώσεως ὁ θεὸς
τοιαύτην ἀπ' ἀρχῆς δέ-
δωκε κατασκευῆν τῷ
ἀδάμ. εἰ δὲ τῆς δευ-
τέρας ἐστὶ κτίσεως ἡ
τοιαύτη τῶν χημάτων
διαφορὰ· ἦν δὴ καὶ ἀ-
ναγκαίως ἐπήγαγε με-
τὰ τὴν πρῶτην ὡς εἴ-
ρηται ποίησιν. οὐδὲ

γὰρ

nus adducit, ut con-
sultum hoc manife-
stius efficiat. Ait e-
nim: *Et fecit Deus*
hominem, ad imaginem
Dei fecit illum. Se-
cunda vero effectio,
masculum et feminam
fecit eos. Haec au-
tem ita se habere ex
ipsis verbis liquido
constat. Quum enim
ibi ille dixit, *Ad i-*
maginem Dei fecit e-
os, & heic dixit, *ma-*
sculum et feminam fe-
cit eos, perspicue o-
stendit, aliam illam,
aliam hanc effectio-
nem fuisse; illam
quidem, quae opifi-
cis liberalitatem ex-
hibebat, ad imagi-
nem Dei fecit illum;
hanc vero, quae fi-
gurarum discrimen
inferebat, masculum
& feminam fecit
eos. Gravis hic qui-
dem sermo videtur,

sed

γὰρ ἠγνόει τὸ συμβαι-
 σόμενον, καὶ πρόσχες
 εἰ βούλει τῷ δαμασ-
 κίνῳ Ἰωάννη περὶ τοῦ
 πρώτου ἀνθρώπου λέ-
 γοντι· εἰδὼς δὲ ὁ
 προγνώσῃς θεὸς ὅτι
 ἐν παραβάσει γενήσε-
 ται καὶ ὅτι θοροῦ ὑ-
 ποπεσῇται διὰ τοῦτο
 παράγει τὸ θῆλυ ἐξ
 αὐτοῦ· ὥς τε εἰ μὴ τῆς
 ἀγγελικῆς ἐξέπιπτε
 βιοτῆς, οὐκ ἂν ἡ τῶν
 χημάτων αὐτὴ προκα-
 τασκώαςτο διαφορά· ὅτι
 μὴ δὲ χρεῖαν εἶχε τα-
 ῦτης ὁ κατ' εἰκόνα γε-
 γεννημένος θεοῦ· πρόσ-
 γε τὴν ἐκδιαδοχῆς τοῦ
 γένους σύσασιν· ἅτε
 κατὰ τοὺς ἀγγέλους
 ὥς ἂν διείληπται·
 μάλλον πληθύνεσθαι
 τοιοῦτον μὲν οὖν ἔπλα-
 σεν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ
 ἀρχῆς ὁ θεὸς καὶ τοι-
 αύτην αὐτῷ δέδωκε
 λῆξιν ὑψέλην καὶ ἰσαγ-
 γελικὴν, καὶ οὐκ ἂν ἡ
 θεία

sed eis, qui propri-
 um ratiocinium se-
 quuntur: sacras e-
 nim Patrum scriptu-
 ras scrutantibus di-
 gnus qui omnino re-
 cipiatur, quandoqui-
 dem clarus hic aper-
 tusque est. Et audi
 quid dicat divinarum
 rerum consultissimus
Anastasius. Praedi-
 cis enim & haec in-
 super subdit multis
 declarare volens id,
 quod dicimus. *Secun-*
da creatio, maris, &
feminae est, superaddi-
ta opificio illi, quod
primo conditum fuerat;
ei videlicet quod ad
Dei erat imaginem, in
quo figurarum differen-
tia non erat, quia ne-
que in divina et beata
image huiusmodi a-
liquid intelligitur. Si
vero haec ita habent,
rationi consentane-
um non est dicere,
 ex

Θεία χάρις μετέπεσεν
 ὅτι καὶ ἀμεταμέλητα
 τὰ θεῖα χαρίσματα.
 ἀλλ' ἡ γεγονυῖα μετὰ
 πάντα τοῦ ἀνθρώπου
 παρεκτροπή, καὶ ἡ διὰ
 ταύτης ἐπενεχθεῖσα
 κατάκρισις, τοῖς ἀ-
 νοήτοις αὐτὸν ὁμοιωθῆ-
 ναι παρεσκεύασε κτή-
 νεσι· καὶ γὰρ εἰ μὴ
 τοῦτο ἦν, εἰ μὴ τοι-
 αύτην ἔχε κατάκρισιν.
 ἐπὶ δὴ τοῖς ἀγγέλοις
 ὁμότιμος ὢν οὐ σὺνη-
 κεν, οὐκ ἂν ἐθρήνει
 τούτου ἕνεκεν ὁ δαβὶδ,
 οὐκ ἂν ὁ μέγας μᾶξι-
 μος εὐδίκως ἔλεγε τὴν
 ἀνθρωπείαν φύσιν κο-
 λάζεσθαι δι' ὧν ἀλό-
 γων γνωρισμάτων
 γνωμικῶς ἐπεσπάσα-
 το· ταῦτα μὲν οὖν τὰ
 κτηνώδη γνωρίσματα.
 καὶ ὁ θειότατός φησιν
 ἀναστάσιος τῇ τῆς κα-
 κίας εἰσόδῳ συνεπα-
 κολουθῆσαι ἐν τῇ τοῦ
 δερματίκου χιτῶνος
 πε-

ex praesensione De-
 um Adamum eius-
 modi a principio con-
 struxisse. Siquidem
 secundae creationis
 est haec figurarum
 differentia, quam
 post primam effectio-
 nem, ut dictum est,
 Deus induxit, non
 enim quod eventum
 esset ignorabat.
 Et adtende, si vis,
 Iobanni Damasceno
 de primo homine i-
 ta dicenti: *Quem vi-*
deret, qui omnia prae-
sensit, Deus, manda-
tum eum transgressu-
rum, et corruptioni ob-
noxium futurum, pro-
pterea feminam ex eo
produxit; ita ut nisi
angelica vita excidisset,
numquam haec profecto
figurarum differentia
superinducta fuisset,
quia ne-
que hac opus habuit,
qui ad Dei imaginem
 fa-

περιβολῇ· οὐδὲ γὰρ
 συμπεφυκῶς οὗτος τῇ
 νοερά φύσει καθὰ τοῖς
 ἀλόγοις ἐγένετο. ἀλλ'
 ὕστερον ἐπετίθη κολά-
 ζων τὸν μὴ συνιέντα.
 τίς τε πρότερον ἦν, καὶ
 οἷας ἀρχῇθεν ἡξίωτο
 παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμῆς.
 ἀλλὰ κἀνταῦθα προ-
 σέχειν ἄξιον. εἰ γὰρ
 ἐξ ἀβουλίας ὁ πρῶτος
 ἀνθρώπος ὡς ὁ λόγος
 εἶδειξε τὴν πρὸς τὰ ἄ-
 λογα ζῶα κατεκρίθη
 ὁμοίωσιν, πῶς λοι-
 πὸν ἀπ' ἀρχῆς προσεῖ-
 ναι ταύτην ἐκείνῳ εἶ-
 πωμεν, τῷ κατ' εἰκόνα
 δηλαδὴ γεγεννημένῳ θε-
 οῦ. συνιδεῖν ὅλως
 οὐκ ἔχομεν· εἴγε καὶ
 μᾶλλον οὐ θέλει κα-
 τακρίνειν ἐκ προγνώ-
 σεως ὁ Θεός. εἰ γὰρ
 τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὅλως
 ἐπλασε τὸν Ἀδὰμ,
 οὐκ ἂν αὐτῷ προητοί-
 μασε τὸν παράδεισον·
 ἄτε δὲ καὶ ἐκ προγνώ-
 σεως

factus fuerat, ad sub-
 cessivam generis pro-
 pagationem, quum
 ad instar Angelorum
 esset multiplicandus.
 Huiusmodi igitur
 formavit hominem
 Deus a principio, &
 talem ipsi sublimem,
 & Angelicae parem
 sortem largitus est.
 Nec divina certe gra-
 tia mutata est: quia
 non sunt obnoxia
 poenitentiae divina
 munera. Sed, quae
 postea evenit, homi-
 nis transgressio, & in-
 ducta per hanc con-
 demnatio ut iumen-
 tis ille insipientibus
 similis esset, effecit.
 Etenim nisi hoc fuisset;
 nisi talem con-
 demnationem habu-
 isset, eo quod Ange-
 los dignitate aequi-
 parans non intellexit,
 haud profecto
 ob hoc ipsum *David*
 la-

σεως ὁρῶν αὐτὸν εἰς
 ἁμαρτίαν κατολισθαί-
 νοντα . δέδεικται οὖν
 ἐκ πολλῶν ὅτι πρὸ
 τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρω-
 πος θειότερόν τι χρῆ-
 μα καὶ ὑψυλότερον ἦν .
 ὅτι καὶ κατ' εἰκόνα
 Θεοῦ παραχθῆναι αὐ-
 τὸν ἡ ἀγία διδάσκει
 γραφή . μετὰ δὲ ταῦ-
 τα ἦνικα δηλαδὴ τῆς
 πρὸς τοὺς ἀγγέλους
 ὁμοτιμίας ἐξέση τοῖς
 ἀνοήτοις κτήνεσιν ὁ-
 μοιος γέγονε . καὶ τοῦ-
 του χάριν ὁ μακάριος
 ἐθρήνει δαβίδ' . οἱ μοι
 λέγων ὅτι ἄνθρωπος
 ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε .
 παρῆσυνεβλήθη τοῖς
 ἀνοήτοις κτήνεσι καὶ ὁ-
 μειώθη αὐτοῖς . ἀλλὰ
 φορτικὰ ταῦτά τινες
 ἡγοῦνται καὶ τοῦ ὁρ-
 θου λόγου πόρρω που
 πίπτοντα καλῶς ἐπὶ
 τούτῳ ποιοῦσι πλὴν
 ἀξιούμεν αὐτοὺς εἰπεῖν
 τίς ἡ κατὰ τὸ ἄρσεν καὶ
 θῆ-

lamentaretur , non
 magnus *Maximus* di-
 ceret iuste humanam
 naturam puniri per
 irrationalia illa insi-
 gnia , quae ad se sci-
 enter adtraxit . Haec
 igitur belluina insi-
 gnia , divinissimus e-
 tiam *Anastasius* ait
 pelliceae tunicae in-
 tegumentum conse-
 quuta esse . Non e-
 nim erat hoc intel-
 ligenti naturae ita
 cognatum , quemad-
 modum ratione ca-
 rentibus animalibus .
 Sed novissime ea De-
 us addidit , puniens
 eum , qui quisnam an-
 tea esset , & quali a
 principio honore a
 Deo dignatus fuerat ,
 non intellexit . Sed
 propterea animus in-
 tendendus est . Si e-
 nim primus homo ,
 ut iam nostra demon-
 stravit oratio , pro-
 pter

Θῆλυ διαφορά καὶ πῶς
 αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀλόγου
 μέρους ὑπάρχουσιν ὡς
 ὁ νύσσης φησὶ τῇ ἰδίᾳ
 εἰκόνι κατέμιξεν ὕπε-
 ρον· τί τὸ ὑψηλον τῆς
 κτίσεως ὅπερ εἶχε
 πρότερον ὁ ἀδάμ· καὶ
 τίς ὁ κτηνώδης καὶ ἀ-
 λογος τῆς ἐξ ἀλλήλων
 διαδοχῆς τρόπος ὁ
 ἐμφυτευθεὶς μετὰ ταῦ-
 τα τῇ ἀνθρωπότητι·
 τίς ἡ ἀγγελικὴ μεγα-
 λοφυΐα ἣν εἶχε πρό-
 τερον ὁ κατ' εἰκόνα γε-
 γεννημένος Θεοῦ. καὶ τί
 τὸ τῆς ἀλόγου κατα-
 σκευῆς ἰδίωμα τὸ μετὰ
 ταῦτα ἐπὶ τὸν ἄνθρω-
 πον ἐνεχθέν; τίς ἡ τι-
 μὴ ἐκείνη δι' ἣν ὁδύρε-
 ται ὁ δαβὶδ, καὶ κα-
 τὰ τί τοῖς ἀνοήτοις ὡ-
 μοιωθῇ κτήνεσι πε-
 σωὼν ἐκείθεν ὁ ἄνθρω-
 πος· ἔτι λεγέτωσαν
 ἡμῖν τίς ἡ αἰτία δι' ἣν
 ὁ Θεὸς μετὰ τὸ παρα-
 γωγεῖν, ὡς εἴρηται τὸν
 κατ'

pter temeritatem, & stultitiam simili-
 tudine cum brutis a-
 nimantibus damna-
 tus est, quomodo re-
 liquum sit, ut hanc
 illi a principio adfu-
 isse dicamus, illi vi-
 delicet qui ad Dei i-
 maginem conditus
 fuerat, intelligere
 omnino non possumus.
 Et eo magis, quod
 præscentia Deus con-
 demnare non vult.
 Si enim res ita se
 haberet, omnino utique
 non formasset Adamum;
 non ei utique parad-
 isum praeparasset, ut
 ille qui sua prae-
 scientia eum in pec-
 catum prolabentem
 videbat. Ostensum
 est igitur multimo-
 dis, ante peccatum
 hominem divinius
 quiddam, sublimius-
 que fuisse; & quia
 ad

κατ' εἰκόνα τὴν τῶν
 χημάτων ὑπὴνεγκε δι-
 αφοράν. τοῦτο ἀξίου-
 μεν μαθεῖν, ὅτι τῆς
 ἀκολουθίας ἐκπίπτειν
 ἔοικε, κατὰ τὸ δοκοῦν
 τέως ἡμῖν. εἰ γὰρ ἀ-
 γάμον ἐβούλετο κατὰ
 τοὺς ἀγγέλους ἔχον
 τὸ γένος τὸ ἀνθρώπι-
 νον, καὶ τίνος ἐνεκεν εἰ-
 σάγει τὸ θῆλυ, καὶ
 βοηθὸν αὐτὸν ἐπονο-
 μάξει ἢ παραπλησίως
 τοῖς κτήνεσιν καὶ αὐ-
 τὸν ἠθελε διάγειν τὸν
 ἀνθρώπον, καὶ πῶς
 λοιπὸν ἐπλαττε μό-
 νον αὐτὸν κατ' ἀρχὰς
 καὶ τοῦτο πλαῖσιν ὑ-
 ψιλὴν καὶ ἰσάγγελον.
 πῶς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ κύ-
 ριος πρὸς τὸ τέλειον ἐ-
 νάγων τὸν ἀνθρώπον,
 ἄφες τὰ πάντα φησὶ,
 καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ
 μοι· τίς ἢ τελειότης
 ἐκείνη; καὶ ποῖος ὁ
 ταύτης καιρὸς; εὐδὴλον
 οὖν ὅτι πρὸ τῆς τοῦ
 θῆ-

ad Dei etiam imagi-
 nem ipsum produ-
 ctum fuisse Sancta
 Scriptura nos docet.
 Postea vero quum
 ex aequali cum An-
 gelis honore deiectus
 est, iumentis evasit
 insipientibus similis.
 Et hac de causa be-
 atus *David* lamenta-
 batur, *Hei mihi!* di-
 cens, *quod homo quum*
in honore esset non in-
tellexit, comparatus
est iumentis insipienti-
bus, & similis factus
est illis. Sed gravia
 haec quidam existi-
 mant, & quae procul
 a recta ratione feran-
 tur. Bene insuper fa-
 ciunt; verum tamen
 eos, ut dicant, roga-
 mus, quod nam
 est maris & feminae
 discrimen? & quo-
 modo illud ex irra-
 tionali parte con-
 stans, ut *Nysseus*
 ait

Θήλεος παραγωγῆς ὑ-
 φιλοτέρα τις ἦν ἢ τοῦ
 ἀνθρώπου ζωῇ. εἰ γὰρ
 ἄρσεν καὶ θῆλυ, ἐξ
 ἀρχῆς αὐτῆς ἐποίησε
 αὐτούς, πῶς ἢ ἕνα
 παρῆγε τὸ ὕπερον.
 μετὰ τὸ πλασθῆναι
 δηλαδὴ τὸν ἀδάμ· με-
 τὰ τὸ καθίσαι βασι-
 λεά· μετὰ τὸ ἀγαγεῖν
 τὸν θεὸν πρὸς ζῶα πάν-
 τα πρὸς αὐτόν. μετὰ
 τὸ ὑποταγῆναι ταῦτα
 αὐτῷ, μετὰ τὸ λαχεῖν
 ἐξ αὐτοῦ τὰς ἐπονο-
 μίας αὐτῶν, πῶς ἔ-
 λεγε μετὰ ταῦτα πάν-
 τα, ποιήσωμεν αὐτῷ
 βοηθόν; εἶγε καὶ θῆ-
 λυ παρῆν ἐξ ἀρχῆς
 κατὰ τί δὲ καὶ βοηθῆ-
 σαι τῷ ἀδάμ ἐμελλεν
 εἰ μὴ γε τῆς ψυχῆς ἐ-
 ξέπιπτε λήξεως· ἥνι-
 κα γὰρ ἡ τελειότης αὐ-
 τῷ ἀπαγινώσκετο, τη-
 νικαῦτα καὶ βοηθόν αὐ-
 τῷ παρὰ θεοῦ ἐδίδοτο·
 τίνος ἔνεκεν; ὥς τε τὸ
 τῶν

ait, propriae imagini
 novissime admisit?
 Quae conditionis su-
 blimitas, quam pri-
 us Adamus habebat?
 Quis belluinus & ir-
 rationalis successio-
 nis ex invicem mo-
 dus, qui postea hu-
 manae naturae insi-
 tus est? Quae An-
 gelica excellentia,
 quam prius habebat
 ille, qui ad Dei ima-
 ginem factus fuerat?
 Et quae irrationalis
 structurae proprietates
 quae homini deinceps
 inducta fuit? Quis
 honor ille, de quo
David queritur,
 & secundum quid iu-
 mentis insipientibus
 similis evasit, qui in-
 de excidit homo? Di-
 cant insuper nobis,
 quid in causa fuerit,
 cur Deus postquam
 hominem ad imagi-
 nem suam, ut dictum
 est,

κατ' εἰκόνα τὴν τῶν
 χημάτων ὑπὲρ ἡμῶν δι-
 αφορᾶν. τοῦτο ἀξίου-
 μεν μαθεῖν, ὅτι τῆς
 ἀκολουθίας ἐκπίπτειν
 ὅμοια, κατὰ τὸ δοκοῦν
 τέως ἡμῖν. εἰ γὰρ ἀ-
 γάμον ἐβούλετο κατὰ
 τοὺς ἀγγέλους ἔχον
 τὸ γένος τὸ ἀνθρώπι-
 νον, καὶ τίνος ἔνεκεν εἰ-
 σάγει τὸ θῆλυ, καὶ
 βοηθὸν αὐτὸν ἐπονο-
 μαζει ἢ παραπλησίως
 τοῖς κτήνεσιν καὶ αὐ-
 τὸν ἠθέλει διάγειν τὸν
 ἄνθρωπον, καὶ πῶς
 λοιπὸν ἐπλαττε μὲν
 αὐτὸν κατ' ἀρχὰς
 καὶ τοῦτο πλᾶσιν ὑ-
 ψηλὴν καὶ ἰσάγγελον.
 πῶς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ κύ-
 ριος πρὸς τὸ τέλειον ἐ-
 νάγων τὸν ἄνθρωπον,
 ἄφες τὰ πάντα φησὶ,
 καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ
 μοι· τίς ἢ τελειότης
 ἐκείνη; καὶ ποῖος ὁ
 ταύτης καιρὸς; εὐδὴλον
 οὖν ὅτι πρὸ τῆς τοῦ
 θῆ-

ad Dei etiam imagi-
 nem ipsum produ-
 ctum fuisse Sancta
 Scriptura nos docet.
 Postea vero quum
 ex aequali cum An-
 gelis honore deiectus
 est, iumentis evasit
 insipientibus similis.
 Et hac de causa be-
 atus *David* lamenta-
 batur, *Hei mihi!* di-
 cens, *quod homo quum*
in honore esset non in-
tellexit, comparatus
est iumentis insipienti-
bus, & similis factus
est illis. Sed gravia
 haec quidam existi-
 mant, & quae procul
 a recta ratione feran-
 tur. Bene insuper fa-
 ciunt; verum tamen
 eos, ut dicant, roga-
 mus, quod nam
 est maris & feminae
 discrimen? & quo-
 modo illud ex irra-
 tionali parte con-
 stans, ut *Nysseus*
 ait

Θήλεος παραγωγῆς ὑ-
 φιλοτέρα τις ἦν ἢ τοῦ
 ἀνθρώπου ζωῇ. εἰ γὰρ
 ἄρσεν καὶ Θῆλυ, ἐξ
 ἀρχῆς αὐτῆς ἐποίησε
 αὐτούς, πῶς ἢ ἕνα
 παρῆγε τὸ ὕστερον.
 μετὰ τὸ πλασθῆναι
 δηλαδὴ τὸν ἀδάμ· με-
 τὰ τὸ καθίσαι βασι-
 λέα· μετὰ τὸ ἀγαγεῖν
 τὸν θεὸν πρὸς ζῶα πάν-
 τα πρὸς αὐτόν. μετὰ
 τὸ ὑποταγῆναι ταῦτα
 αὐτῷ, μετὰ τὸ λαχεῖν
 ἐξ αὐτοῦ τὰς ἐπονο-
 μίας αὐτῶν, πῶς ἔ-
 λεγε μετὰ ταῦτα πάν-
 τα, ποιήσωμεν αὐτῷ
 βοηθόν; εἶγε καὶ Θῆ-
 λυ παρῆν ἐξ ἀρχῆς
 κατὰ τί δὲ καὶ βοηθῆ-
 σαι τῷ ἀδάμ ἐμελλεν
 εἰ μὴ γε τῆς ψυχῆς ἐ-
 ξέπιπτε λήξεως· ἦνι-
 κα γὰρ ἡ τελειότης αὐ-
 τῷ ἀπαγινώσκετο, τη-
 νικαῦτα καὶ βοηθόν αὐ-
 τῷ παρὰ θεοῦ ἐδίδοτο·
 τίνας ἔνεκεν; ὥς τε τὸ
 τῶν

ait, propriae imagini
 novissime admisit?
 Quae conditionis su-
 blimitas, quam pri-
 us Adamus habebat?
 Quis belluinus & ir-
 rationalis successio-
 nis ex invicem mo-
 dus, qui postea hu-
 manae naturae infi-
 tus est? Quae An-
 gelica excellentia,
 quam prius habebat
 ille, qui ad Dei ima-
 ginem factus fuerat?
 Et quae irrationalis
 structurae proprietas
 quae homini deinceps
 inducta fuit? Quis
 honor ille, de
 quo *David* queritur,
 & secundum quid iu-
 mentis insipientibus
 similis evasit, qui in-
 de excidit homo? Di-
 cant insuper nobis,
 quid in causa fuerit,
 cur Deus postquam
 hominem ad imagi-
 nem suam, ut dictum
 est,

τῶν ἀνθρώπων γένος
 ἐντεῦθεν εἰς πλῆθος
 ἐλθεῖν. φαίνεται λοι-
 πὸν ὡς εἶπερ ὑπακού-
 ῶν ἔμεινεν ὁ ἀδάμ εἰ-
 περ οὐκ ἐξέστη τῆς πρὸς
 τοὺς ἀγγέλους ὁμοτι-
 μίας οὐκ ἂν ἐδέηθη
 τῆς ἀπὸ τοῦ θήλεος
 βοηθείας· ἐδέηθη δὲ
 ὅμως ὡς ἦδη ἐκπίπ-
 των ἐκείνου τοῦ τρώ-
 που κατ' ὃν οἱ ἄγγε-
 λοι πρὸς πλῆθος ἠυ-
 ξήθησαν. καὶ τοῦτο
 ἐστὶν ὁ ὀνύσσης ἀνωθεν
 ἔλεγε· διὰ τοῦτο κα-
 τέμιξέ τι καὶ τοῦ ἀλό-
 γου τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι ὁ
 θεὸς, τουτέστιν ἄρσεν.
 καὶ θῆλυ αὐτοῦς ἐποίη-
 σεν· τοῦτο γὰρ μοί-
 ρας ἀλόγου δο-
 κεῖ τῷ θεῷ πατρί·
 ἐπεὶ τοιοῦτον οὐκ ἔ-
 σιν οὐδὲν ἐν τῇ θεῷ
 καὶ μακαρίζῃ φύσει ὡς
 τε πρὸς ἐκείνην ὁμοί-
 ωσίν τινα φέρει ἐκ
 τούτου τὸν ἄνθρωπον.
 οὐ·

est produxisset, hoc
 figurarum discrimen
 subintroduxerit. Hęc
 discere volumus. Cō-
 sectaria enim exsiste-
 re non videntur, ut
 & nos quidem opi-
 namur. Si enim vo-
 lebat Deus ut Ange-
 lorum instar genus
 humanum sine nu-
 ptiis permaneret, qua
 de causa feminam in-
 duxit, & adiutorium
 illam nominavit? si
 vero simili cum iu-
 mentis ratione ipsum
 hominem degere vo-
 lebat, quidnam so-
 lum ipsum ab initio
 formavit, & condi-
 tione quidem subli-
 mi, & Angelis pari?
 Quomodo vero & i-
 pse Dominus ad per-
 fectionem id ducens,
Dimitte omnia, inquit,
& veniens sequere me.
 Quae nam est illa
 perfectio? & quale
 hu-

οὐκοῦν εἰ διὰ τὴν παρεκτροπὴν ἢ κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ, διαφορά κατεμίγη παρὰ Θεοῦ τῇ εἰκόνι αὐτοῦ, φαίνεται πάντως ὅτι καταρχὰς ἐλδὲ θέρᾳ τῆς τοιαύτης ἐτύγχανε διαφοράς ἢ εἰκῶν· εἰ δὲ παχυμερῶς οὕτω τὸ γράμμα φησὶ τὸ ἱερὸν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς ἐποίησεν, ἀλλ' οὐκ ἐντεῦθεν ὡς οἴμαι τῇ τοῦ λόγου συγκαταβάσει κέχρησθαι πρὸς ἀπολογίαν ἄξιον ὄρα γὰρ ὅτι πρὸς ἰουδαίους ἐποιεῖτο τὸν λόγον ὁ κύριος, ἥνικα προσελθόντες αὐτῷ ἐπὶ πρώτων αὐτὸν εἰ ἐξέσι τῷ ἀνδρὶ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ἀπολύειν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. ἐνθέντοι καὶ παιδεύων αὐ-

huius tempus? Patet igitur ante feminae productionem, sublimiorem quamdam vitam hominem vixisse. Si enim ab ipso initio masculum & feminam fecit eos, cur Eva novissime processit, postquam Adamus videlicet formatus fuerat; postquam Rex confederat; postquam animalia omnia Deus ad ipsum adduxerat; postquam haec eidem subiecta fuerant; postquam ab ipso sua nomina acceperant? Quomodo post haec omnia dixit: *Faciamus ei adiutorium*, (1) si quidem femina a principio aderat? In quo nam Adamo au-

C

xi-

(1) *Manes & Aquila* Deum in hoc fuisse mendacem impie dixerunt, quod non adiutrix deinde, sed insidiatrix homini femina fuerit, illum in peccatum inducens, *Glycas Part. I. Annal.*

αὐτοὺς μὴ τοιαῦτα φρο-
νεῖν, ἄρσεν ἔλεγε καὶ
Θῆλυ ἐποίησθ' κατ'
ἀρχὰς ὁ Θεός· καὶ οὖς
ὁ Θεὸς ἤνωσεν, ἀνδρω-
πος μὴ χωρίζετω·
συγκαταβάσεως οὖν
ὡς οἶμαι ταῦτα τὰ ρή-
ματα. εἰ μὴ γὰρ τοῦ-
το ἦν εἰ κατὰ πρῶτον
σκοπὸν ἢ τοῦ Θήλεος
γένεονε παραγωγὴ τῷ
Θεῷ, οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ
κύριος ὕπερον τὴν ἀπ'
αὐτῆς διάσασιν ἐπραγ-
ματεύετο· ὁ γὰρ ἐπέ-
τρεπε κατ' ἀρχὰς πῶς
εὐμεθόδως ἐκάλυεν ὕ-
περον· ἄφες τὰ πάντα,
λέγων, καὶ ἄρας τὸν
σαυρόν ἀκολούθη μοι·
κατὰ συγχώρησιν οὖν
ἢ τοῦ Θήλεος παρα-
γωγὴ, κατὰ συχώ-
ρησιν ὁ γάμος ὁθεν ἐ-
παίνων ἐσέρηται, ὡς
χρυσοῦς τὴν γλῶτταν
φησι· πρὸς δέ γε τοῖς
εἰρημέτοις καὶ ὁ Θεο-
πάτορ ἔλεγε Κύριλλος.

et

xiliari voluisset, si a-
nimae quiete, & tran-
quillitate minime ex-
ciderat? Quando e-
nim perfectio valere
ab ipso iussa est, tunc
ei adiutorium a Deo
datum est. Qua de
causa? ut hominum
exinde genus multi-
plicaretur. Ceterum
elucet, si obediens
Adamus permansif-
set, si ex pari cum
Angelis honore non
se deiecisset, fore ut
feminae adiutorio
minime indigeret.
Indiguit vero ut ille,
qui ea ratione iam
exciderat, qua An-
gelimultiplicati sunt.
Et hoc est, quod su-
perius *Nysseus* dice-
bat. Propterea irra-
tionalis aliquid pro-
priae imagini Deus
admiscuit, hoc est,
masculum & femi-
nam fecit eos. Hoc

c.

εἰ κατὰ συγνώμην ὁ
γάμος ὡς ὁ μακάριος
παῦλός φησι, πῶς ἀ-
ρετῇ δύναται εἶναι τὸ
συγγνώμη θεραπεύο-
μενον· εὐλόγως οὖν ὁ
γάμος ἐπαινῶν ἐσέρη-
ται· ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀρε-
τή· κατὰ συγχώρησιν
γάρ· ἀλλὰ μὴ τὸν λό-
γον ἀπόπεμπε τούτω-
ν· ὅρα γάρ ὅτι καὶ ὁ
θεολόγος γρηγόριος
πῶς ἐκ τοῦ γάμου γε-
νομένην ἡμῖν γένεσιν
νυκτερίνην ὀνόμαζεν,
καὶ δούλην καὶ ἐμπαθεῖν.
καὶ οὐκ ἀντιλέγομεν
αὐτῷ τούτου ἕνεκεν· εἰ
γάρ καὶ γέγονε τίμιος
ὁ γάμος, ὡς εὐλογη-
θεὶς ἀπὸ Θεοῦ διὰ τε
τὴν παιδοποιίαν· εἰ καὶ
ἀνέγκλητόν ἐστι τὸ
πράγμα· κατὰ τὸν οὖ-
τως εἰπόντα· εἰ δὲ καὶ
γῆμης οὐχ ἡμαρτες,
ἀλλ' ἐν ἀμαρτίαις ὁ-
μῶς

enim fortis esse irra-
tionalis divino patri
videtur, quandoqui-
dem nihil tale in il-
la divina & beata na-
tura reperitur, ut
aliquam cum illa si-
militudinem homo
ex hoc ferre possit.
Si igitur propter are-
cto tramite errorem,
maris & feminae dif-
ferentia (1) a Deo
propriae imagini ad-
mixta est, elucet om-
nino hanc imaginem
hoc discrimine libe-
ram a principio fuisse.
Si vero ita crasso
modo sacra litera di-
cit, Deum id ab ini-
tio fecisse, non heinc
tamen, ut arbitror,
hac sermonis indul-
gentia ad defensionē
abutendum est. Vide
enim sermonem ad
Iudaeos habuisse Do-

C 2

mi-

(1) Eadem Glycor sed pressius breviusque disserit
Part. I. Annal.

μως ἡ γένεσις ἡμῶν
 ἔχει τὴν πρόσοδον ἅτε
 δηροκατάρχωντος πά-
 θους αὐτῆς· οὐ χάριν
 ἐμπαθῇ ταύτην εἶναι
 καὶ δούλην ὁ θεολόγος
 ἔλεγεν ἐπιβεβαιοῖ ταῦ-
 τε καὶ δαβὶδ ὁ θεῖος
 οὕτω λέγων· ἐν ἀνο-
 μίαις συνελήφθη καὶ
 ἐν ἀμαρτίαις ἐκύσση-
 σέ με ἡ μητέρα μου· καὶ
 γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν· εἰ
 μὴ τὴν ζωόην ταύτην
 εὗρηκεν ἄλογον γένη-
 σιν εἰς ἣν ὁ κατ' εἰκόνα
 γεγεννημένος θεοῦ κα-
 τήχθη διὰ τὴν πα-
 ράβασιν, οὐκ ἂν ἐπὶ
 ποσῆτον ὠδύρετο λέγων.
 ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν
 οὐ συνῆκε, παρασυνε-
 βλήθη τοῖς ἀνοήτοις
 κτήνεσι καὶ ὁμοιώθη
 αὐτοῖς· εἰ δὲ ταῦτα οὕ-
 πως ἔχει, τί χρὴ καὶ
 λέγειν· ἢ ὅτι πρὸ τοῦ
 παραχθῆναι τὸ θεῆλυ,
 πρὸ τῆ συγχωρηθῆναι
 τὸν γάμον, ἄλλη τις

minum, quum atten-
 dentes ad illum in-
 terrogaverunt an li-
 ceret viro quacum-
 que de causa suam
 uxorem dimittere,
 atque eosdem eius-
 modi minime senti-
 re docentem dixisse:
Masculum & feminam
fecit a principio Deus.
Et, Quos Deus con-
iunxit, homo non se-
paret. Condescensio-
 nis haec, ut arbitror,
 verba sunt. Nisi e-
 nim ita esset, si se-
 cundum primam in-
 tentionem femina a
 Deo producta est; non
 ipse Dominus deinde
 separationem ab illa
 quaesivisset. Quod e-
 nim principio permi-
 sit, quomodo recte
 novissime vetuit, *di-*
mitte omnia, dicens, *&*
tollens crucem me se-
quere. Secundum ve-
 niam igitur feminae
 pro-

ἡ διαγωγή καὶ ἑτέρα
 ὡσαύτως τοῦ σώματος
 κατασκευῇ τῇ κατασά-
 σει πάντος ἐκείνη τῇ
 πρότερον πρέπασα, κα-
 θ' ἣν ὁμοτίμος τοῖς
 ἀγγέλοις ὁ ἄνθρωπος
 ἦν. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕ-
 τως εἶχε πρὸ τῆς ἐκ-
 πώσεως, αὐτὰ σε
 πρὸ τοῦ λόγου διδα-
 σκέτω τὰ πράγματα.
 διὰ τί γὰρ ὁ παῦλος
 ταῖς παρθένοις καὶ
 ταῖς χήραις μέναι κατ'
 ἐκείνον ἐπέτασεν; εἴ-
 περ οὖν ἀπ' ἀρχῆς ἄρ-
 σεν καὶ θῆλυ ἐποίη-
 σεν ὁ θεός, πῶς οἱ ὁ-
 μόζυγοι τοὺς γάμους
 ἐνίοτε λύοντες ἐκόντες
 ἀπ' ἀλλήλων δίσαν-
 ται· διὰ τί καὶ ἀσιτία
 προσαλαιποροῦσί τι-
 νες, καὶ τῇ λοιπῇ κα-
 κουχίᾳ τοῦ σώματος;
 καὶ ταῦτα τοῦ θεοῦ μύ-
 ρια παραγὰ γοντος ἐ-
 δήδιμα πρὸς ἡμετέραν
 ἀπόλαυσιν. εὐδὴλον
 οὖν

productio, secundum
 veniam nuptiae, qua-
 re laude privatae
 sunt, ut *linguam au-*
reus ait. Praeter ea
 vero quae dicta sunt,
 divinissimus etiam,
Cyrillus dicebat: Si
 secundum veniam nu-
 ptiae, ut *Beatus Pau-*
lus inquit, quomodo
 virtus esse potest, quod
 venia curatum est? Iu-
 re igitur nuptiae non
 laudantur, quia vir-
 tus non sunt, liqui-
 dem ex venia. Neque
 hunc sermonem abi-
 icito. Vide enim,
Theologum etiam
Gregorium nostram
 ex nuptiis generatio-
 nem nocturnam, &
 servam, & aegrotam
 nominare, nec pro-
 pterea ipsi contradi-
 cimus. Si enim ho-
 norabiles nuptiae fu-
 ere, utpote quae
 propter sobolis susce-

οὖν ὅτι πρὸς τὴν ἀρ-
 χαίαν ἐκείνην ζῶν ἀ-
 φορῶντες οἱ ἄνθρωποι
 καὶ παρθενίαν ἀσκού-
 σι, καὶ γάμους ἐνίοτε
 λύουσι, καὶ ἀσιτίαν
 ἀσπάζονται, καὶ πα-
 σαν ἄλλην ὑπομένου-
 σι κάκωσιν. Θῆλυ γάρ
 ὡς εἴρηται καὶ γάμου
 συναφία οὐκ ἦν ἀπ' ἀρ-
 χῆς, ἥνικα δηλαδὴ τὸν
 κατ' εἰκόνα παρήγα-
 γεν· εἰ δὴ μὴ ταῦτα
 παρῆν, οὐδὲ ἡ τῶν
 χημάτων πάντως δια-
 φορά· πῶς γὰρ εἴγε
 μετὰ τὴν τῆς εἰκόνης κα-
 τασκεύην ὡς ὁ νύσσης
 φησὶ τελευταῖον αὐτὴ ἐ-
 πιτεχνᾶται τῷ πλάσ-
 ματι· πρόσεχε οὖν·
 οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ὡς
 εἴρηται τὴν τριαύτην ἐ-
 ποίησε διαφορὰν ὁ Θε-
 ὅς· ἀλλ' αὐτὸς ἐαυτῷ
 προσένησεν ὑψέρον ὁ
 πρῶτος ἀδάμ, ἐκπί-
 πτων ἥδη τῆς τελειό-
 πτος· καὶ γὰρ εἰ μὴ
 πα-

ptionem a Deo bene-
 dictae fuere; si res
 est iuxta eum qui ita
 loquitur, inculpa-
 bilis. Si vero & uxo-
 rem duxeris, non
 peccasti, sed in pec-
 catis similiter habet
 nostra generatio pro-
 gressum, perturba-
 tione videlicet eam
 antevertente; quam-
 obrem aegrotam e-
 am, & servam esse
 ille Theologus dixit.
 Confirmat haec divi-
 nus etiam David ita
 dicens: *In iniquitati-
 bus conceptus sum, &
 in peccatis concepit me
 mater mea.* Si enim
 haud ita res se habe-
 bat, si non animale
 hanc vidit, & irratio-
 nale generationem
 ad quam ille, qui ad
 Dei imaginem factus
 fuerat, per praevari-
 cationem deductus
 est, non utique a-
 deo

παραβῆναι ἔμελλεν ·
 εἰ μὴ πεσεῖν εἰς φθο-
 ρὰν ἐκυνδίνευσεν, οὐκ
 ἂν ἔχε χῶραν ὡς ἄνω
 διείληπται τῶν χημά-
 των διαφορά τοῦτε ἄρ-
 σενος καὶ θήλειος · εἰδὲ
 μὲν οὖν ὁσιώτατε κα-
 τάπερ οἱ πλείους φα-
 σὶ τὴν τοῦ ἀδάμ γενέσ-
 θαι πρότερον ἐκπτω-
 σιν καὶ τότε τὸ θῆλυ
 παραχθῆναι ὡς ἐντεῦ-
 θεν, εὐπαράδεκτα εἶ-
 ναι δοκεῖ τὰ λεγόμενα.
 ἀλλ' εἰδέναι ὀφείλομεν
 ὅτι ἡ ἀπὸ τῆς πλεύ-
 ρας τοῦ ἀδάμ τῆς ἑυας
 παραγωγὴ καὶ πάνυ
 ἀναγκαῖα τῷ τότε ἐ-
 τύγχανε · τίνος ἕνεκεν;
 ὥστε μὴ φύσεως αὐτὴν
 ἐτέρης νομίζεσθαι,
 διὰ τὸ ἐτέροισιν τοῦ
 χήματος καὶ ὅπως εἰς
 ὁμόνοιαν ἀγάγη τὰ γέ-
 νη καὶ φυσικὴν τινα-
 σοργὴν ἐντεθῆναι πα-
 ρασκευάσῃ αὐτοῖς.
 πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ
 με-

deo lamentaretur di-
 cens: *Homo quum in
 honore esset non intelle-
 xit; comparatus est iu-
 mentis insipientibus, &
 similis factus est illis.*
 Si vero haec ita ha-
 bent, quid opus est
 dicere utrum ante-
 quam femina produ-
 ceretur, antequam
 permitterentur nu-
 ptiae, alia quaedam
 fuerit vitae institu-
 tio, & altera eodem
 modo corporis stru-
 ctura illi universita-
 tis cōstitutioni, quae
 prius fuit, conveni-
 ens, secundum quam
 Angelis honore ho-
 mo erat aequalis.
 Haec autem ita se ha-
 buisse ante lapsum,
 resipsae pro sermone
 te doceant. Cur enim
Paulus virginibus &
 viduis ita manere per-
 misit, si ab initio De-
 us masculum & femi-

μετάχεν αὐτοὺς εὐλο-
γίαν ἀναγκαῖον ἦν. ὡς
ἐνδύναμον ἐντεῦθεν
εὐρεθῆναι πῖν φύσιν ὃ
πηγε κατὰ τοῦ γάμου
λάβη ἀρχὴν ἐπειδὴ
τοῖνον ἢ τοιαύτη τῆς
εὐας οἰκοδόμη κατεπῆ-
γούσα ἦν ὡς προεῖρη-
ται, προφθάνει ποιή-
σας αὐτήν ὃ θεὸς καὶ
πρὸ τοῦ πεσεῖν τὸν ἀ-
δάμ· μετὰ γὰρ τὸ πε-
σεῖν αὐτὸν οὐκ ἔτι δι-
μικρῆς ὑπῆρχε και-
ρὸς, ἀλλὰ τι κατάρρα
καὶ ἄργη, ὀδύνη καὶ
λύπη, προσώπου ἰ-
δρῶς, ἐπόδυνος βιώτη,
χειτῶνων. δερματίνων
περιβολή, καὶ πρὸς *
ἀποσροφὴν· ἐν τοιού-
τῳ τοῖνον καιρῷ πλευ-
ρὰν ἀρξίρειν, εὖαν οἰ-
κοδομεῖν καὶ εὐεργεῖν
αὐτοὺς ἀπρόσδεκτον
ὡς οἶμαι καὶ λίαν ἐ-
τύγχανεν. οὐδὲ γὰρ
εὐλογίας τηλικαῦτα
καιρὸς, ἀλλ' ὀργῆς καὶ

α-

nam fecit? Quomo-
do coniuges nuptias
interdum voluntarie
solventes ab invicem
separantur? Cur ine-
dia se quidam affli-
gunt, & cetero cor-
poris neglectu? quum
sexcenta haec edulia
Deus, ut iis frue-
remur, produxerit?
Liquet igitur quum
ad antiquam illam
vitam homines respi-
ciant, & virginita-
tem servare, & nu-
ptias interdum solve-
re, & inedia am-
plecti, & omnem a-
liam afflictionē sub-
stinere. Femina enī,
ut dictum est, & nu-
ptiarum nexus a prī-
cipio non erat, quum
Deus videlicet illum
hominem ad imagi-
nem suam produxit.
Si haec vero non a-
derant, neque om-
nino erat figurarum
dif-

ἀρᾶς, καὶ ἀποστροφῆς
 καὶ θανάτου. γῆ γάρ
 φησιν, καὶ εἰς γῆν ἀ-
 πιλεύσει. διὰ τί τοῦ
 το καὶ πρὸ τοῦ πεσεῖν
 τὸν ἀδάμ ἐκ πλευρᾶς
 αὐτοῦ τὴν εὐαν παρή-
 γαγεν; κατὰ συγχώ-
 ρησιν δὲ πάντως, ὡς
 ἄνωθεν εἴρηται. καὶ
 γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν,
 οὐκ ἂν ὁ παμμέγας ἑ-
 λεγε παῦλος. καλὸν
 μὴ ἄπτεισθαι γυναι-
 κός. καὶ τί χρῆ πολ-
 λά λέγειν, ὅτι θῆλυ
 παρήγαγεν, οὐκ ἂν
 ὕστερον διὰ τοῦ παύ-
 λου μὴ ἄπτεισθαι γυ-
 ναικός συνεβούλευε.
 παραγάγων ἐξ ἀρχῆς
 ἐκεῖνος ἦν ἐν τῷ παύ-
 λῳ λαλῶν, καὶ εἰ μὴ
 κατὰ συγγνώμην τότε
 τὸ θῆλυ παρήγαγεν.
 δείκνυσιν γὰρ ἐντεῦθεν
 ὅτι πρὸ τῆς τοῦ θῆ-
 λιος παραγωγῆς ἑτέ-
 ρα ζώη τις ἦν ὑψηλὴ
 καὶ ἰσάγγελος. κατὰ

γάρ

differentia. Quomo-
 do enim si post ima-
 ginis constructionem
 ut Nyssenus ait, haec
 postremum figmento
 superaedificata est?
 Adtende igitur. Ne-
 que enim principio,
 ut diximus, eiusmodi
 differentiam De-
 us fecit, sed ipse si-
 bi eam primus Ada-
 mus, quum perfectio-
 ne iam excidisset, no-
 vissime conciliavit.
 Etenim nisi transgres-
 surus fuisset; nisi in
 corruptionem cadere
 periclitatus esset,
 haud utique, ut iam
 superius adfirmatum
 est, figurarum, ma-
 ris scilicet feminae-
 que, discrimen locum
 habuisset. Opus erat
 igitur, o vir sanctis-
 sime, ut plerique tra-
 dunt, ut Adami ruina
 prius contingeret, &
 tunc femina produce-

τε-

γάρ τοῦτο καὶ ἀλλα-
χοῦ πρὸς ἐκείνην ἀνά-
γων, ἔλεγεν· ὁ δυνά-
μενος χωρεῖν, χωρεῖ-
τω· ὅτι δὲ πάντα οὕ-
τως ἔχει καὶ ὅτι πρὸ
τῆς παραγωγῆς τοῦ
Θήλεος ὑψηλὴ καὶ ἰσ-
άγγελος ἦν ἡ ζωὴ δει-
κνυσι τοῦτο σαφέστερον
ἢ ἐλπίζωμένη ἐκείνη
κατάστασις· καὶ μὴ
θαύμαζε τούτου ἐνε-
κεν. εἰ γὰρ ἐπαγγέλ-
λεται μὲν ἀγάμιος ὁ
κύριος ἔντε τῇ μελλέ-
σῃ ζωῇ· καὶ ἔσονται
γάρ φησι πάντες ὡς
ἄγγελοι Θεοῦ· λέγει
δε

retur, ut heinc ea,
quae dicuntur, facile
recipienda videantur.
Non est tamen igno-
randum Evae ex Ada-
mi latere productio-
nem homini in pec-
catum lapsa necessa-
riam omnino fuisse.
Cuius rei gratia? Ne
scilicet ipsa alterius
naturae censeretur
propter figurae di-
versitatem, & ut ge-
nera ad consensio-
nem & concordiam
adduceret, & natura-
lem quemdam amo-
rem eis inderet (1).

E-

(1) Glycas nosse *Annalium Pat. I.* ἀναγκαῖον γὰρ
ἦν μὴ καὶ τὴν Εὐάν ἀπὸ γῆς προελθεῖν, ἀλλ' ἀπὸ
τῆς οὐσίας τοῦ ἀδάμ, ὡς ἐντεῦθεν φίλτρον ἐντεθῆ-
ναι τοῖς ὁμοζύγοις. *Augustinus Lib. IX. De Genes. ad
liter. Cap. XIII.* Quid ergo sibi vult etiam illud, quod
mulier viri de latere facta est? Verum esto propter i-
psius coniunctionis vim commendandam, hoc ita fieri
oportuisse credamus. Ceterum Caietanus hanc Evae
ex Adami costa productionem totam ἀλληγορικῶς in-
terpretatur, & explicat, contra quem egregie dispu-
tat Natal. Alexander Tom. I. *Histor. Eccles. Prim.
Aetate. Dissert. III. Art. II.*

Δὲ ταύτῃ ὁ νόσσης· ἐ-
 πάνοδον εἶναι πρόσγε
 τὴν ἀρχαίαν καὶ πρῶ-
 τὴν ζώνῃ. τί χρὴ καὶ
 λέγειν ἐπίγε τῷ πρῶ-
 τῷ ἀδάμ καὶ τῇ αὐτοῦ
 διαγῶγῃ ἢ ὅτι τοῖς
 ἀγγέλοις ὁμότιμος
 ἦν, καὶ ὅτι βίον ἰσάγ-
 γελον εἶχεν καθάπερ
 ἄνωθεν εἴρηται; πρό-
 σεχε οὖν. τὴν γὰρ τῆ
 Ἀδάμ ἐκείνου κατὰσα-
 σιν ὅποια τις ἦν ἡ
 προσδοκασμένη χάρις
 ἀριδύλως παρίσῃσιν·
 ἅτε δὴ πρὸς τὴν πρῶ-
 τὴν ἐκείνην ἐπάνοδος
 οὐσα ὡς ἡδὴ προεῖρη-
 ται. εἰ γὰρ καὶ νόμῳ
 γάμου δεδέμεθα σή-
 μερον, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀρ-
 χῆς αὐτῆς ὁ νόμος οὗ-
 τος ἐδίδοτο. κατὰ δὲ
 συγχώρησιν ὕστερον δι-
 ἄγε τὴν τῆς τελείωσι-
 τος ἐκπτώσιν. ἐφ' ᾧ
 καὶ σεφάνων ἐσέρηται,
 ὡς ὁ χρυσῆς τὴν γλῶτ-
 τάν φησιν. εἴπερ οὖν
 ὡς

Erat insuper necessa-
 rium ut benedictionē
 ipsi participarent, ut
 natura potens repe-
 riretur, quando nu-
 ptiae principium ha-
 buere. Quoniam igitur
 talis Evae aedi-
 ficatio festinabat, ut
 dictum est, Deus eam
 etiam antequam A-
 damus caderet, prae-
 veniens effecit. Post
 eius enim lapsum
 creandi tempus am-
 plius non erat; sed
 maledictio, & ira,
 dolor, & moeror,
 vultus sudor in affli-
 cta vita, pellicea-
 rum tunicarum a-
 miectus, et in terram
 reversio. Tali vero
 tempore costam au-
 ferre, Evam fabrica-
 re, et eis benedicere,
 haud satis, ut arbi-
 tror, erat opportu-
 num. Neque enim
 tunc benedictionis
 rem-

ὡς εἴρηται κατέγε συ-
 χώρησιν αὐτότε τὸ
 θῆλυ παρήγετο καὶ ὁ
 γάμος ἐδίδοτο. ἀνά-
 κη πᾶσα καὶ παρελ-
 θεῖν ὅτε ποτὲ ταῦτα
 πάντα καὶ τοιούτους εὐ-
 ρεθῆναι τότε τοὺς ἐκ
 νεκρῶν ἐγεγρησομένους
 ὅποιος ἦν ὁ πρῶτος ἐ-
 κείνος ἀδάμ, ὡς ὁ μέ-
 γας φησὶν πρὸς ἀντίο-
 χον ἀθανάσιος. ἀλλὰ
 καὶ θειοτάτος ἀναστά-
 σιος οὕτω περὶ τούτων
 εὕρηται λέγων. πᾶν
 ἀλλότριον τὸ διὰ τὴν
 ἁμαρτίαν ἡμῖν ὑπεισ-
 ελθόν ἀποθνήσκει-
 θα τότε. εἰ δὲ ταῦτα
 οὕτως ἔχει περὶ τοῦ
 θήλειος αὐτοῦ τί χρῆ
 καὶ λέγειν. εἶγε διὰ
 τοῦτο παράχθῃ διὰ
 τὸ παραβαίνειν ἤδη
 τὸν ἄνθρωπον καὶ φθο-
 ρᾷ ὑποπίπτειν ὡς ὁ
 δαμασκηνὸς. ἰωάννης
 φησὶ πάντως οὐδὲν ἔ-
 περον ἢ ὅτι τὸ χῆμα
 τοῦ

tempus, sed irae &
 maledictionis, & aver-
 sionis, & mortis. *Ter-
 ra*, enim inquit, *es*,
 & *in terram abibis*.
 Propterea & ante-
 quam Adamus cade-
 ret, ex eius costa E-
 vam produxit, secun-
 dum veniam tamen
 omnino, ut superius
 dictum est. Etenim,
 nisi ita res se habuif-
 set, non maximus il-
 le *Paulus* dixisset :
*Bonum est mulierem
 non adtingere*. Et
 quid opus est proli-
 xiori sermone uti,
 quandoquidem qui a
 principio produxit,
 ille in *Paulo* loqueba-
 tur, & nisi secundum
 veniam feminam tūc
 produxisset, haud
 posterius equidem
 per *Paulum* mulierem
 minime adtingere
 suavisset? Heine
 enim ostendit ante
 se-

τοῦτο παρελεύσεται .
 ἐπεὶ διὰ τὴν ἀμαρτί-
 αν ὑπεισῆλθεν ἡμῖν
 καὶ τοιοῦτους ἐγερθῆ-
 ναι ἅπαντας ὁποῖος ἦν
 ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὁ
 κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γε-
 γεννημένος Θεοῦ . καὶ
 γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν οὐκ
 ἂν ὁ νύσσης ἐπάνοδον
 εἶναι ἔλεγε πρόσγε τὴν
 ἀρχαίαν καὶ πρώτην
 ζωὴν τὴν ἐλπίζομένην
 ἐκείνην κατέσασιν . δέ-
 δεικται οὖν ἐκ πολλῶν
 ὅτι τοῖς ἀγγέλοις ὁ-
 μότιμον ἔπλασε τὸν
 πρῶτον ἄνθρωπον ὁ
 Θεός, κατ' ἐκείνης αὐ-
 τὸν πληθύναισθαι ἡ-
 θελε· διὰ γε τὴν πα-
 ρεκτροπὴν ἣν ἔκων ὑ-
 πέση ὡς ἀνωθεν εἴρη-
 ται ἡ τοιαύτη παρήχθη
 κατάκρισις . ἡ τῶν ἀ-
 λόγων δηλαδὴ ζώων
 ἐμοίωσις . εἰ μὴ γὰρ
 τοῦτο ἦν οὐκ ἂν ὁ Δα-
 υὶδ

feminae productionē
 aliam quamdam su-
 blimem , & Angeli-
 cae conditioni parem
 vitam fuisse . Propte-
 rea enim alibi illam
 adducens dixit : *Qui
 potest capere capiat* .
 Haec autem ita se
 habere , & sublimem
 Angelicaeque parem
 vitam ante feminae
 productionem fuisse,
 constitutio illa, quae
 speratur, manifestius
 ostendit . Neque ad-
 mirere propterea ; si
 enim caelibatum in
 futura vita Dominus
 promittit ; *erunt* , in-
 quit , *omnes ut Ange-
 li Dei* (1) . quapro-
 pter *Nysseus* ait , e-
 am esse ad antiquam
 & priorem illam vi-
 tam regressum ; quid
 pluribus deducere o-
 portet . primum ho-
 mi-

(1) Quid haec verba significant exponit *Augusti-
 nus Lib. XII. De Civit. Dei Cap. XVII.*

ὁ δὲ ὁδυρόμενος, οἷμοι
 ἔλεγεν ὅτι ἄνθρωπος
 ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε
 παρυσυμβλήθῃ τοῖς
 ἀνοήτοις κτήνεσιν καὶ
 ὡμοιώθῃ αὐτοῖς. καὶ ὁ-
 ρα πρὸς αὐτὸν εἰ βού-
 λει τὸν πρῶτον ἄνθρω-
 πον· εἰ μὴ γὰρ ὡμοι-
 ώθῃ διὰ τὴν ἁμαρτί-
 αν τοῖς κτήνεσιν· εἰ
 μὴ διὰ τὴν παρακοὴν
 τὸ τῆς ἀλόγου κατε-
 σκεύης ἰδίωμα πρὸς
 ἑαυτὸν ἐπισπάσατο·
 εἰ μὴ τὴν ἀγγελικὴν ἐ-
 κείνην σολὴν ἑαυτὸν εἰ-
 δὲν ἀπεκδυθέντα, καὶ
 τεῦθεν ἄλλον ἐξ ἄλ-
 λου παράχρημα γεγο-
 νότα, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσού-
 τον ἡχύνθῃ. οὐκ ἂν
 ἔρραψε φύλλα συκῆς·
 οὐκ ἂν ἀπὸ Θεοῦ τι-
 νικαῦται ἐκρύβῃ· καὶ
 πῶς γὰρ οὐ κρυβῆναι
 ἔμελλεν ἴσασι πάντες
 οἱ ἐξ ἐκείνου τὸ γένος
 καταγοντες τῆς αἰχύ-
 ρης ἐκείνης ὅσον τὸ μέ-

γε-

minem, & eius vitae
 institutionem aequa-
 li fuisse honore cum
 Angelis, & vitam
 Angelicam vixisse,
 quemadmodum supe-
 rius dictum est? Ani-
 mum adverte igitur.
 Qualis enim Adami
 illius constitutio fue-
 rit gratia, quam ex-
 pectamus, aperte de-
 monstrat, utpote
 quae profecto ad pri-
 orem illam regressus
 est, ut iam praedi-
 ximus. Si enim & nu-
 ptiarū lege ligamur
 hodie, non utique ab
 ipso principio haec
 lex data est, sed per
 indulgentiam poste-
 rius propter lapsum
 a perfectione. Qua-
 mobrem & coronis
 privatur ut *linguam*
Aureus ait. Si igitur
 ut dictum est, per in-
 dulgentiam ipsum fe-
 mincus. *sexus indu-*

tus

γεθος. οὐκ οὖν ἐκ κατακρίσεως ἢ ἀλογος αὕτη κατασκευή. καὶ διὰ τοῦτο τὰ τῆς αἰχύνης ἐν αὐτῇ καὶ μόνῃ συμπερίεσται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡ ἁμαρτία προυξένησε. ἐπεὶ δὲ πρὸ τῆς ἐκπτώσεως ὡς ὁ λόγος ἦδη φθάσας ἐδήλωσεν, ἀγγελικῆς μεγαλοφυΐας περίπλεος (1) ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος ὁ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγενημένος Θεοῦ. εὐδὴλον πάντως ὅτι καὶ κατὰ γετὴν τοῦ παντός συνετελείαν γενησόμενος ποιούτος ἐκ νεκρῶν ἐγερθήσεται. ἡ γὰρ τῆς ἀναστάσεως χάρις οὐδὲν ἡμῖν ἐπαγγέλλεται ἔτερον ἢ τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάσασιν. πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ τὸν Θεοτάτοισιν ἔχομεν ἀναστάσιον περὶ

aus est, & nuptiae datae sunt, necessarium omnino est & praeterire aliquando haec omnia, & tales inveniri tunc ex mortuis resurgentes, qualis erat primus ille Adam, ut magnus *Atbanasius* ad *Antiochum* inquit. Sed & divinissimus *Anastasi* ita de his loqui deprehenditur. *Omne alienum quod per peccatum in nos inrepsit, tunc deponemus*. Si vero haec ita habent de femina ipsa quid dicere oportet? Si propter hoc producta est propter ea videlicet, quod homo iam transgressus fuerat, & corruptioni subiectus, ut *Damascenus Joannes* ait, omnino nihil aliud, quam quia habitus hic praeteribit,

(1) Forte παραπλήσιος.

ρὶ τούτων οὕτω κατὰ
 ῥῆμα διεξιόντα· ἐπει-
 δὴ τοῖνυν ἐν τῷ κατ'
 εἰκόνα Θεοῦ γεγενημέ-
 νῳ οὐκ ἦν ἡ διαίρεσις
 αὕτη, ἥ γουν τὸ ἄρσεν
 καὶ τὸ θῆλυ. οὐδὲ γὰρ
 ἐν τῇ θείᾳ καὶ μακα-
 ρίᾳ εἰκόني τοιοῦτόν τι
 ἐπινενόηται· οὐδὲ με-
 τὰ τὴν ἀνάστασιν λοι-
 πὸν τοιοῦτον, τί χρὴ ἐ-
 πιζητεῖν· ὅτι μεταχη-
 ματίζει τότε τὸ σῶμα
 τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν
 ὁ σωτήρ; εἰ γὰρ ὁ τῆς
 φύσεως φησὶ τὸ χῆμα
 τῆς ἀλόγου φύσεως ἐ-
 νέδυσσε μετὰ τὴν ἁμαρ-
 τίαν ἡμᾶς ὁ Θεός, ἀφ'
 οὐμίξας καὶ σύλληψας.
 τόκος καὶ ρύπος· θῆ-
 λυ καὶ τροφή. καὶ ἡ κατ'
 ἐλίγην ἐπὶ τὸ τελει-
 ον αὐξήσεως, ἀκμή τε
 καὶ γῆρας, νόσος καὶ
 θάνατος· εὐδηλον πάν-
 τως ὅτι μεταχηματί-
 σει πάλιν ἡμᾶς τὸν εἰ-
 δέχθη καὶ ἄλογον ἀ-
 πεκ-

bit, quia per pecca-
 tum in nos irrepfit,
 & tales omnes resur-
 gent; qualis erat pri-
 mus homo, ille vide-
 licet qui ad imaginē
 Dei factus fuit. Ete-
 nim nisi id fuisset,
 haud certe Nyssenus
 regressum esse dixif-
 set ad antiquam &
 priorem vitam, illam
 constitutionem quā
 speramus. Ostensum
 est igitur ex multis
 Deum aequali hono-
 re cum Angelis pri-
 mum hominem fin-
 xisse, qui volebat e-
 tiam eum eodem mo-
 do ac illos, multipli-
 cari. Propter trasgres-
 sionem, quam sponte
 subiit, ut superius
 dictum est, talis in-
 ducta est condemna-
 tio, mutarum scili-
 cet pecudum simili-
 tudo. Nisi enim id
 fuisset, haud utique

Da-

πικρύνσας χιτῶνα. κάρ-
 τεῦθεν ἀπαλλάξας ἡ-
 μᾶς πάντων ἐκείθεν
 μετέχομεν. εἰ γὰρ τὸ
 χῆμα ἐκεῖνο περὶ ἡμᾶς
 οὐκ ἐστὶ κατὰ τὸν θεῖ-
 ον Γρηγόριον, πῶς ἡμῖν
 τὰ ἐξ ἐκείνου ὑπολυφ-
 θείσεται; μεταχηματί-
 σει λοιπὸν ἡμᾶς ἡνικα
 τὸν ἐκ πῶν ἀλόγων ἡ-
 μῖν ἐπιβληθόντα χει-
 πῶν τελεον ἀποσκευά-
 σει καὶ τοιούτους ἀνα-
 δείξει πάλιν ὁποίους
 ἐπλασε κατ' ἀρχᾶς,
 ἡνικα δηλαδὴ τὸν πρῶ-
 τον ἐκεῖνον παρήγαγεν
 ἄνθρωπον. οὕτω μὲν
 οὐν ὁσιώτατε καὶ ὁ θεῖος
 ἀναστάσιος ἀκούσας τοῦ
 μεγάλου παύλου λέ-
 γοντος ὅτι μεταχημα-
 τίσαι τότε τὸ σῶμα τῆς
 πεπαινώσεως ἡμῶν ὁ
 Σωτὴρ, ἄλλο εἶδος ἐλα-
 γει καὶ ἕτερον χῆμα,
 ἐγερθῆσόμεθα τότε
 φέρειν σώματα, κατὰ
 τὴν εἰκόνα δηλαδὴ τοῦ

vid lamentans, *Hei*
mibi, dixisset, *homo*
quum in honore esset
non intellexit, compa-
ratus est iumentis insi-
pientibus, & similis
factus est illis. Et re-
 spice, fodes, ad ipsum
 primum hominem. Nisi enim adsumila-
 tus fuisset per peccat-
 um iumentis; nisi
 per inobedientiam ir-
 rationalis constitutio-
 nis proprietatem ad
 se ipsum adtraxisset;
 nisi Angelico illo in-
 dumento se exsutum
 vidisset, & alium ex
 alio statim factum,
 haud utique tantum
 erubisset; haud uti-
 que folia ficus con-
 fuisset; haud utique
 a Deo ita se abs-
 condisset. Et quo-
 modo enim se non ce-
 laturus fuisset? Sciunt
 omnes, qui ex illo
 genus deducunt, quā-

κόκκον, καὶ τοῦ σάχυ-
 ος. Ἀλλὰ μὴ δεδεῖθι
 τούτου ἐνεκῶν. ὅρα γὰρ
 ὅτι καὶ ὁ παμμέγας
 παῦλος αὐτὸ τοῦτο σα-
 φῶς ἡμῖν ὑπεμφαίνων
 ἔλεγεν. ἀλλ' ἐρεῖ τις
 περὶ τῶν ἐγερθισομέ-
 νων ἐκ νεκρῶν ὁποῖον
 σῶματι ἔρχονται, ἄ-
 φρον, ὁ σπείρεις, οὐτὸ
 σῶμα τὸ γενησόμενον
 σπείρεις, ἀλλὰ γυμ-
 νὸν κόκκον ἢ τύχη σί-
 του ἢ κριθῆς ἢ ἑτέρου
 τῶν τοιούτων τινός. ὁ
 δὲ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ
 σῶμα καθὼς ἡθέλησεν.
 μὴ δεδεῖθῃς, συγγνώ.
 θη δὲ μᾶλλον τῷ θει-
 οτάτῳ ἀναστασίῳ λέ-
 γοντι. ὅτι μεταμορφου-
 ται καὶ μεταχίματίζε-
 ται τότε τὸ σῶμα καὶ
 τοιοῦτον ἐγείρεται ὁποι-
 ον ἦν ἀπ' ἀρχῆς. οὐκ
 οὖν γε τοιοῦτον ὁποῖον
 ἡ δευτέρα ποίησις
 αὐτὸ κατεσκεύασεν. τῆς
 γὰρ αἰτίας περιαιρε-

θεί-

ta verecundiae illius
 fuerit magnitudo.
 Itaque ex condem-
 natione irrationalis
 haec constitutio;
 & per hoc in ipsa e-
 tiam sola pudoris cen-
 sus circumstetit. Sed
 haec quidem pecca-
 tum conciliauit. Quo-
 niam vero ante lapsū,
 sermo iam antever-
 tens declaravit An-
 gelicae magnificentiae
 proximum primū
 illū hominem fuisse,
 qui ad imaginē videli-
 cet Dei factus erat, ex-
 ploratū omnino per-
 spectumque est etiam
 in universitatis con-
 summatione talem
 futurum a mortuis
 excitatum. Resurre-
 ctionis enim gratia
 nihil nobis aliud pos-
 licetur, quam eorum
 qui ceciderunt in pri-
 stinum statum resur-
 rectionem. Praeter

au-

Δείσῃς δὲ ἢν ἡ τῶν
 χημάτων τουτωνὶ πα-
 ρεσὶ ἡχθῇ. διαφορὰ ἀ-
 τάγκῃ πᾶσα καὶ τὴν
 συμβεβηκυῖαν ὑπερον
 περιαιρεθῆναι διαφο-
 ράν; καὶ τοιοῦτοι ἐγερ-
 θῆναι ἅπαντες ὁποῖος
 ἦν ὁ πρῶτος ἄνθρω-
 πος ὁ κατ' εἰκόνα θε-
 λαδὴ γεγενυμένος θε-
 οῦ. ταῦτηται καὶ μέγας
 ἀθανάσιος· εἰδὼς ὅτι
 τὰ τῆς ἀναστάσεως εἰς
 ἐκείνον ἀφορᾶται ἓνα
 καὶ πρῶτον ἄνθρωπον
 ὡς ἄνω διήλπειται. καὶ
 ὅτι κατ' ἐκείνον ἐν τῇ
 παλιγγενεσίᾳ πάντες
 ἀνασησόμεθα πρὸς ἀν-
 τίστοχον ἔλεγεν· ἐν τῇ
 ἀναστάσει οὐκ ἔστιν ἄρ-
 σεν καὶ θῆλυ. οὐ μί-
 κρος καὶ μέγας· οὐ μέ-
 λας καὶ ἄχραντός· οὐ διά-
 φορά τε πρόσωπά τε καὶ
 χήματα. πᾶσα καὶ
 γὰρ ἀνθρώπου εἰκὼν
 ὁμοία ἔσαι τότε τῆς
 ἀδὰμ εἰκονος καὶ πλά-
 σεως·

autem dicta etiam di-
 vinissimum Anastasi-
 um habemus his ver-
 bis differentem: Quo-
 niam igitur in eo, qui
 ad imaginem Dei fa-
 ctus fuerat, non erat
 discrimen hoc, mascu-
 lus videlicet & femi-
 na. Neque enim in di-
 vina & beata imagine
 huiusmodi aliquid con-
 cipitur. Neque post re-
 surrectionem tale ali-
 quid reliquum require-
 re oportet; quoniam
 transformabit tunc
 corpus humilitatis
 nostrae Servator. Si e-
 nim Nyssenus ait, ha-
 bitum irrationalis na-
 turae induit post pec-
 catum nos Deus, ex
 quo coitus & conceptio;
 partio, & sordes; fe-
 mina & nutrimentum,
 & tacitum ad perfectio-
 nem augmentum; florens
 aetas, & senectus;
 morbus & mors: mani-

σεως, καὶ μεγέθους, καὶ
 χήματος· εἰ δὲ ταῦτα
 οὕτως ἔχει, εἰ κατὰ
 τὸν πρῶτον ἐκείνον ἀν-
 θρωπον ἐνείδους καὶ χη-
 μα ἐγείρονται ἅπαντες
 ὡς ἐντεῦθεν μὴ εἶναι
 διαφορὰν ἀρρενός τε καὶ
 θήλεος, μικροῦ καὶ
 μεγάλου, μέλανός τε
 καὶ ξανθοῦ· τί χρῆ ἡ
 λέγειν περὶ τοῦ σχή-
 ματος ἐκείνου; σιωπᾶν
 ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις ἀ-
 μείνον, καὶ μὴτε τὴν
 αὐτοῦ πλάσιν ὅποια-
 τὶς ἐστὶν πολυπραγμό-
 νεϊν, μὴτε πῶς καλή-
 σομεν. εἴγε τὴν κατὰ
 τὸ ἀρρεν καὶ θῆλυ οὐκ
 ἔχει διαφορὰν ὅλως πε-
 ριεργάζεσθαι ὁ φοίνιξ
 ὁ ἀρράβικὸς ὄρνις· ὁ
 καὶ φαιδρὰν ἐν ἑαυτῷ
 φέρων εἰκόνα τοῦ ἐνός
 ἐκείνου ἀδάμ· ἵνα μὴ
 λέγω τὸν αἰχρότατον
 σκόληκα, τὴν τοιαύτην
 ἀποπαύειν πολυπραγ-
 μοσύνην ἡμῶν. εἰδὲ καὶ
 που

festum omnino est nos
 esse iterum transforma-
 turum, quum superin-
 ductam & irrationalem
 tunicam exsuerit, atque
 inde nos ab omnibus li-
 beraverit, quae inde
 participamus. Si enim
 habitus ille circa
 nos non erit iuxta di-
 vum Gregorium, quo-
 modo nobis, quae eius
 propria sunt relinquen-
 tur? Ceterum transfor-
 mabit nos, quando tu-
 nicam nobis ex brutis
 superinductam tandem
 destruet, & tales osten-
 det iterum, quales a
 principio finxit, quan-
 do scilicet primum il-
 lum hominem produxit.
 Ita quidem igitur, o
 sanctissime, etiam di-
 vinus Anastasius quū
 audisset magnū Pau-
 lum dicentem. Tran-
 sformabit tunc corpus
 humilitatis nostrae ser-
 vator; ad alia specie
 di-

που ἐν τῇ ἀναστάσει
γνωσθήσεται τότε θῆ-
λυ καὶ τὸ ἄρρεν ἐνὶ καὶ
τῷ αὐτῷ σχήματι πάν-
των ἀνισταμένων ὑπα-
πορεῖν ἡμᾶς ὡς οἶμαι
οὐκ εὐλογον· εἰ γὰρ
ὡς ὁ χρυσορρήμων Ιω-
άννης φησὶ, μὴ μόνον
τούς ὧδε γνωστούς, ἀλ-
λὰ καὶ οὓς οὐδέποτε εἶ-
δομεν εἰδόντες ἐκεῖσε
γνωρίσομεν· κατὰ δὴ
καὶ τὸν ἀβραάμ ὁ πλε-
σιος· εἰ μὴ γὰρ ἐγνώ-
ρισεν αὐτὸν πῶς ἂν ἐ-
κάλεσεν ἐξ ὀνόματος ;
οὐκ ἂν τις ἀμήχανον
ὡς οἶμαι ἡγήσεται. μὴ
καὶ τότε τὸ παιδίον καὶ
τὴν δὲ τὴν γυναῖκα, καὶ
τὸν γέροντα ἐκεῖνον ὑπ'
ἀλλήλων ἐπιγνωσθῆ-
ναι τότε, εἰ καὶ μιᾶς
ἡλικίας καὶ σχήματος
ἐνὸς ἀναστήσονται. οὐ-
δὲ γὰρ ἐκ συσσήμων
καὶ σχημάτων καὶ ἡλι-
κιῶν ἢ γνωριμότης ἐ-
κείσε· ἀλλὰ τῷ διορα-

τι-

dicebat & altero habi-
tu corpora ferenda
tunc resurgemus; iu-
xta similitudinem vi-
delicet grani, & spi-
cae. Sed ne metuas
propterea. Vide enī
& vere magnum *Paulum*
isthuc ipsum a-
perte nobis demon-
strantem dixisse: *Sed*
dicet aliquis de resur-
recturis ex mortuis,
quali corpore venient?
Stulte, quod seminas,
non corpus futurum se-
minas, sed nudum gra-
num vel forte tritici,
vel hordei, vel alte-
rius alicuius huiusmo-
di; Deus autem dat i-
psi corpus sicut voluit.
Ne timeas igitur; sed
potius obsequere di-
vinissimo *Anastasio*
dicenti, transforma-
tum, & transfigura-
tum iri tunc corpus,
& tale resurrecturum
quale initio erat; non

D 3

pro-

τικῶ τῆς ψυχῆς ὁφ-
 θαλμῶ γνωριούμεν
 πάντες τοὺς πάντας ὡς
 ὁ ποιήτης ἡμῶν καὶ
 πλάσης ἠυδόκησεν· αὐ-
 τὸ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος πα-
 τὴρ ἀναστάσιος ἀριδηλότε-
 ρόν σοι παρίσσει, καὶ
 οὕτω φησί. καὶ οὐκ ἐκ
 συσσήμων ἐπίγνωσις
 εἶναι τότε. ἀλλ' οὐδὲ
 τὰ γενετικά ταῦτα μό-
 ρια, τότε θῆλυ καὶ τὸ
 ἄρρεν παρίσσει. ὅτι
 μηδὲ ἐν τῷ χριστῷ ἄρ-
 σεν καὶ θῆλυ καὶ ἀφῆ-
 σι παῦλος· εἰ δὲ ταῦτα
 οὕτως ἔχει καὶ κατὰ τὸν
 μέγαν ἀθανάσιον εἰς
 ἄνθρωπος ἐν τῇ πα-
 λιγγενσίᾳ πάντες ἀ-
 νιστάμεθα· μὴ γὰρ ἡ
 λικία παρὰ πᾶσι.
 μὴ πλάσις, ἐν εἶδος,
 ἐν χῆμα καὶ μέγεθος
 ἐν, περίττον ἂν εἴη δια-
 φορὰν σχημάτων ἐπι-
 ζητεῖν· εἰ γὰρ τὴν τοι-
 αύτην διαφορὰν ἡ φθό-
 ρα παρεισήγαγεν ἀ-
 νάγ

profecto tale, quale
 secunda factura ipsū
 construxit; causa enī
 ablata, propter quam
 horum habituum dif-
 ferentia inducā est,
 necessarium omnino
 est & differentiam,
 quae accidit, tolli po-
 tistremum, & tales om-
 nes resurgere, qualis
 erat primus homo;
 ille videlicet, qui ad
 Dei imaginem condi-
 tus est. Heic & ma-
 gnus *Athanasius* vi-
 dens ea, quae resur-
 rectionem attinent,
 ad illum respicere u-
 num & primum ho-
 minem, ut supra di-
 ctum est; & secundū
 illum in regeneratio-
 ne omnes resurrectu-
 ros, ad Antiochum
 dicebat: *In resurrectione non est masculus &
 femina; non parvus
 & magnus; non niger
 & flavus, non variae fa-*

νάγκη πᾶσα τῆς ἀφ-
 θαρσίας ἐλθούσης, παύ-
 τε πάντα σὺν τῇ φθό-
 ρα παρελθεῖν· καὶ οὕτω
 μὲν ὁ τὰ θεῖα τῶ ὄντι
 σοφὸς ἀθανάσιος· ὅτι
 διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡ
 τῶν χημάτων διαφορὰ
 καὶ ἡ τοῦ γάμου ἀρχή·
 καταρχὰς γὰρ οὐδέν τι
 τοιοῦτον ἦν, ἅτε τοῦ-
 τον ἀνθρώπον πλεονα-
 σμοῦ κατὰ τοὺς ἀγγέ-
 λους ὡς προεῖρηται γί-
 νεσθαι μέλλοντος· καὶ
 τεῦθεν μὴ δεόμενον τῆς
 ἀπὸ τοῦ θήλεος βοιη-
 θείας· καὶ γὰρ εἰ μὴ
 ὄφθη παρήκοος ὁ ἀδάμ,
 οὐκ ἂν ἐδέησε γάμου·
 καὶ τῆς τῶ γάμῳ λοι-
 πὸν συντελούσης κα-
 τασκευῆς· εἰς τί καὶ
 γὰρ συνετέλεσεν αὕτη;
 εἴγε καὶ γάμου χωρὶς
 ἡ τῶν ἀνθρώπων πλη-
 θὺς προελθεῖν οὐκ ἐ-
 κόλυετο; προλαβὼν ὁ
 λόγος διείληφέ σοι πε-
 ρὶ τούτου σαφέστερον· εἰ

δὲ

facies & habitus. Om-
nis enim hominis ima-
go similis erit tunc A-
dami imagini, & fi-
ctioni, & magnitudi-
ni, & habitui. Si ve-
ro haec ita habent; si
secundum primum
illum hominem una
specie & habitu re-
surgent omnes, ut
inde nullum sit di-
scrimen masculi &
feminae, parvi & ma-
gni, nigri & flavi,
quid opus est adhuc
loqui de illo habitu?
Tacere nos super his
praestat, & neque
eius formationem,
qualis erit, curiosius
inquirere, nec quo-
modo vocabimus. Si
enim maris & femi-
nae discrimen non
habet, omnino fue-
rit Phoenix, Arabs
volucris, quae splen-
didam in se ipsa pri-
mi illius Adami ima-

D 4

gi-

δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει
 εἰ διὰ τὴν παρακὴν
 καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θανά-
 του φθορὰν ἀρχὴν ἔ-
 χεν ὁ γάμος, ὡς ὁ χρυ-
 σοῦς πὴν γλῶττάν φη-
 σιν· εἰ μετὰ τὸ ὑψη-
 λὸν τῆς κτίσεως ἐπὶ
 τὸν ἀνδρῶπον ἤνεγκεν
 ὁ θεὸς τὸ τῆς ἀλόγου
 κατασκευῆς ἰδίωμα, ὡς
 ὁ νύσσης φησὶν· εἰ τῆς
 δευτέρας ἐστὶ κτίσεως
 ἢ τῶν χημάτων δια-
 φορὰ κατὰ τὸν σιναι-
 τιν θεῖον ἀναστάσιον·
 εἰ κατὰ τὸν πρῶτον ἔ-
 κεινον ἀνδρῶπον μιὰ
 ἰδέα καὶ ἐν σχῆματι
 πάντες ἐγείρονται ὡς
 ὁ μέγας φησὶν Ἀδά-
 νασιος, ἅτε τῆς κατὰ
 τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ δια-
 φορᾶς ὑσέρον ἐπιτεχ-
 νηθείσης θεῷ δι' αἰ-
 τίαν, ἥ τις ἀνω διείλη-
 πται, τί χρὴ καὶ λέ-
 γειν ἐπὶ τῷ προκει-
 μένῳ ζητήματι; ταῦτα
 παρακαλοῦμεν μαθεῖν.
 εἶγε

ginem fert; ne dicam
 molestissimum ver-
 mem; talem quiesce-
 re nostram negotio-
 sitatem. An vero in
 resurrectione cognos-
 cetur femina & mas,
 uno & eodem habi-
 tu omnibus resur-
 gentibus, dubitare
 nos, procul a ratione
 recedit. Sienī ut Auri-
 flus Joannes ait non
 heic notostantū, sed
 eos, quos numquam
 vidimus, quum ibi-
 dem viderimus, co-
 gnoscemus; quem-
 admodum certe & A-
 braamum dives; ni-
 si enim eum cogno-
 visset, quomodo no-
 mine vocasset? Ne-
 mo utique impossi-
 bile, ut arbitror, iudi-
 cabit, & hunc pue-
 rum, & hanc mulie-
 rem, & senem illum,
 invicem tum cogni-
 tum iri, etsi unius

εἴγε καὶ μᾶλλον ὁ δα-
μασκηνὸς Ἰωάννης ἐ-
ναντιοῦσθαι τοῖς εἰρη-
μένοις δοκεῖ. ἐν γὰρ τῷ
τεσσαρακώσῳ τετάρτῳ
τῶν δογματικῶν αὐτῆς
κεφαλαίων, καὶ τὰδε
περὶ τοῦ πρώτου ἀν-
δρώπου λέγων εὔρη-
ται τοῦτον μέντοι τὸν
ἀνθρώπον ἄρρενα κατε-
σκεύασεν ὁ Θεὸς μετα-
δούς αὐτῷ τῆς ἑαυτοῦ
Θείας χάριτος. ἔτι δὲ
καὶ τῆς τῶν ἐπιγείων
πάντων ἀρχῆς. ἐντεῦ-
θεν οὖν ἐναντιοῦσθαι
δοκεῖ· τὸν γὰρ πρῶ-
τον ἐκείνον ἀνθρώπον
ἄρρενα παρὰ Θεοῦ κα-
τασκευασθῆναι εἰπὼν,
ἀπορίαν οὐ τὴν τυχε-
σαν ἐνῆκεν ἡμῖν. εἰ γὰρ
ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀδα-
νάσιος ἐν τῇ παλιγ-
γενεσίᾳ πάντες εἰς ἀ-
νασησόμεθα· τοῦτ' ἐ-
στὶν ὁμοῖοι τῷ πρώτῳ
ἀνδρώπῳ κατὰ χῆμα
καὶ πλάσιν· ἄρρην δὲ

ὑπὸ

aetatis, uniusque fi-
gurae resurgent. Ne-
que enim ex insigni-
bus, & figuris ibi co-
gnitio; sed perspicaci
animae oculo om-
nes ab omnibus co-
gnoscentur, quemad-
modum factori & fi-
ctori nostro visum fu-
erit. Isti huc ipsum &
divinissimus Anasta-
sius manifestius tibi
sistet, & ita ait: *Et*
non ex insignibus co-
cognitio tunc erit. Sed
neque genitalia haec
membra, tum marem
& feminam constitu-
ent; quia neque in
Christo mas & femi-
na, ut *Paulus* inquit.
Si vero haec ita ha-
bent & secundum
magnum *Athanasium*
unus homo in rege-
neratione omnes re-
surgemus; una enim
aetas apud omnes, u-
na fictio, una species,

unus

ὕπὸ Θεοῦ παρήχθη ὁ
 πρῶτος ἐκεῖνος ὡς ὁ
 τὰ Θεῖα σοφὸς Ἰωάν-
 νης φησί. τί χρη καὶ
 λέγειν ἐπὶ τοῦτοις· εἰ
 γὰρ ἀρρένικῳ σχήμα-
 τι πάντες ἀναστήσονται
 ἢ κατὰ σχῆμα πάντες
 ἔπερον, ὡς οἶδεν ὁ πλά-
 στας ἡμᾶς Θεός· ὃ γὰρ
 καὶ μᾶλλον ἄρσεν ἐκέ-
 ισε καὶ Θῆλυ μὴ εἶναι
 φησι διὰ τὸ ταυτὸν ἄ-
 ρα τοῦ σχήματος, ἄλ-
 λως ἢ τὴν κατὰ τὸ
 ἄρρεν εἶχε διαφορὰν
 συμφυῇ τῇ ὑπάρξει
 αὐτοῦ ὁ πρῶτος ἄν-
 θρωπος, ἣν εἶδεν αὐ-
 τικὰ καὶ τὸ Θῆλυ συν-
 ὑπαρχον αὐτῷ· τὸ
 γὰρ ἄρσεν διὰ τὸ Θῆ-
 λυ καὶ τὸ Θῆλυ καὶ τὸ
 ἄρσεν ἐξ ἀνάγκης ἐγέν-
 νητο· καὶ δηλοῦσι τοῦ-
 το τὰ παντοδαπὰ γέ-
 νη πῶν ζώων. οὐδὲν γὰρ
 ἐξ αὐτῶν ἀπὸ γῆς ἐξ-
 ἤλθε συζυγίας χω-
 ρίς· ἀνάγκαια γὰρ ἦν

unus habitus, & ma-
 gnitudo una, super-
 fluum quidem fuerit
 figurarum discrimen
 perquirere. Si enim
 tale discrimen corrup-
 tio induxit, necessa-
 rium omnino est in-
 corruptione adveni-
 ente, haec omnia cū
 corruptione praeter-
 ire. Et ita quidem
 divinarum rerum pe-
 ritissimus *Athanasius*.
 Quia per peccat-
 um figurarum di-
 scrimen, & nuptia-
 rum initium. Ab i-
 nitio enim nihil tale
 erat, siquidem hic
 homo multiplican-
 dus, ut Angeli, e-
 rat; & inde feminae
 auxilio non indige-
 bat. Si enim inobe-
 diens Adamus non
 adparuisset, nuptia-
 rum quidem non e-
 guisset, & reliquae
 nuptiis necessariae

con-

ἡ συν᾽ ἑστίᾳ αὐτῆς πρὸς
 τε τὴν τῷ γένους δια-
 δοχὴν· ὅτι μὴ κατὰ
 τοὺς ἀγγέλους ἠθέλη-
 σε καὶ ταῦτα πληθύ-
 νεσθαι· ἀλλὰ ταῦτα
 μὲν ὑψηλοτέρου δεῖται
 νοός, ὥς τε πρὸς ἄλ-
 ληλα συμβιβάζεσθαι.
 ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον ἐπὶ
 τούτοις ἀμνηχανοῦντες
 μὲν, ἀλλὰ καὶ ἐφ' οἷς
 αὐτὸς ἑαυτῷ παρακα-
 τιῶν ὁ ἄνθρωπος ἐ-
 ναντιέμενος φαίνεται·
 ἐφθασεν μὲν γὰρ τὸν
 πρῶτον ἄνθρωπον εἰ-
 πειν ὑπὸ Θεοῦ παραχ-
 θῆναι ἄρρενα θείας
 χάριτος ἀξιοθῆναι καὶ
 τὴν πῶν ἐπιγείων ἀρ-
 χὴν ἐγχειρισθῆναι·
 μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τὰ
 δε κατὰ λέξιν ἐπήγα-
 γεν· εἰδὼς δὲ ὁ προγ-
 νώσης Θεὸς ὅτι ἐν πα-
 ραβάσει γενήσεται καὶ
 ὅτι φθορὰ ὑποπεί-
 ται, παράγει τὸ θῆ-
 λυ ἐξ αὐτοῦ βοηθόν
 αὐ-

construccionis . Ad
 quid enim haec pro-
 fuisset , si etiam sine
 nuptiis hominū mul-
 tudo provenire nō
 vetabatur ? Praeco-
 dens sermo differuit
 tibi de hoc apertissi-
 me . Si vero haec ita
 habent , propter ino-
 bedientiam , & cor-
 ruptionem quae ex
 morte est , nuptiae
 principium habuere ,
 ut *Chrysostomus* ait ;
 si post sublimitatem
 creationis , in homi-
 nem induxit Deus
 irrationalis constru-
 ctionis proprietatem
 ut *Nysseus* ait . Si
 est secundae creatio-
 nis figurarum discrimen iuxta Sinaitem
 divinum *Anastasin*.
 Si secundum primum
 illum hominem , una
 specie & una figura
 omnes resurgent , ut
 magnus inquit *Asba-*

να-

αὐτῷ κατ' αὐτὸν πρὸς
 γε τὴν ἐκ διαδοχῆς τοῦ
 γένους σύσασιν· διὸ δὲ
 καὶ οὐ μικρὰ ἡπορήκα-
 μεν· φαίνεται γὰρ ὡς
 εἴγε μὴ φθορὰ ὑποπι-
 σεῖν ἐκεῖνος ἐμελλεν,
 οὐκ ἂν ἐξ αὐτῆς τὸ θῆ-
 λυ παρήγαγεν· εἰ δὲ
 μὴ τοῦτο παρήγαγεν
 πῶς ἂν ἐγεγόνει τῶν
 ἀνθρώπων ὁ πληθυσ-
 μός· ἀλλὰ κατὰ τοὺς
 ἀγγέλους ἀσυνδιάσως
 ὡς ὁ νύσσης φησί· καὶ
 τίνος ἔνικεν ἐν τῷ τῷ
 ἄρρενος σχήματι πα-
 ραχθῆναι φησι κατ' ἄρ-
 χας τὸν ἀδύμ παῦτα
 παρακαλοῦμεν μαθεῖν.
 ὁ γὰρ θεὸς ἐντεῦθεν
 τοῖς πε διαληφθεῖ-
 σι πατρᾷσι καὶ ἐ-
 αὐτῷ μᾶλλον ἐναντι-
 οὔμενος φαίνεται· εἰ
 μὴ που τὴν ἄρρενα λέ-
 ξιν ἐνταῦθα κατ' ἐτέ-
 ραν εἰπῶμεν σημασίαν
 ἐκλάβεισθαι τὸν ἅγι-
 ον· ἡ γὰρ λέξις αὕτη
 σή-

masius; siquidem ma-
 ris & feminae discrim-
 en superfabricatū
 est posterius a Deo,
 propter eam cau-
 sam, quam supra re-
 tulimus, quid oportet
 adhuc loqui super
 proposita quaestio-
 ne? Haec optamus
 discere. Si & magis
 Damascenus *Joannes*
 dictis adversari vide-
 tur. In quadragesi-
 mo quarto enim eius
 Capitum dogmatico-
 rum & haec de primo
 homine dicere depre-
 henditur. *Hunc qui-*
dem hominem masculū
construxit Deus, cum
suae divinae gratiae
participem faciens; ad-
huc vero ὁ terrestri-
um omnium principa-
tus. Inde igitur ad-
versari videtur. Pri-
imum enim illum ho-
minem masculum a
Deo creatum fuisse
 di-

σημαίνει ποτὲ καὶ τὸ
πρακτικόν, τὸ ἰχυρόν,
καὶ τὸ τέλειον, ὡς ἡ ἐτυ-
μολογία τῆς ποιότητος
παρατησιλέξεως· τοι-
ῦτον γὰρ ἀπ' ἀρχῆς
παραγαγὼν αὐτὸν ὁ
θεὸς τῆς ἑαυτοῦ θεό-
τητος αὐτῷ μετέδωκεν
καὶ τὴν τῶν ἐπιγείων
πάντων ἀρχὴν ἐνεχεί-
ρισε. προσέχε οὖν· εἰ
γὰρ καὶ ζωῶδης ἡμῖν
ἡ γένεσις σημερον, ἀλλ'
ἡ ἁμαρτία ταύτης πρό-
ξενος γέγονεν. καὶ εἴγε
μὴ βαρυηθῆς τὰς ἀ-
κοάς, μικρὸν ἐπανα-
λήψομαι τοῦτον λόγον.
Ἐπλασεν γὰρ τὸν ἄν-
θρωπον ὁ θεός, ἐν
παραδείσῳ αὐτὸν ἐθε-
το καὶ οὔτε γάμου παρ'
αὐτὸν λόγος ἦν, οὔτε
βοηθῆ τῷ θήλειος ἐ-
χρηζεν· εἰ γὰρ καὶ πλατ-
των αὐτὸν ὁ θεός ἐώ-
ρατο γένος τὸ ἀνδρώ-
πινον πόσον αὐτὸ εἶη κα-
τ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ καὶ
κατ'

dicens, non despici-
endam ambiguitatē
nobis intulit. Si enī
ut magnus *Athana-*
sius ait in regenera-
tione omnes unus re-
surgemus, hoc est, si-
miles primo homini
iuxta figuram, & fi-
xionem; masculus
vero a Deo productus
primus ille, ut rerū
divinarum peritus
Joannes ait; quid o-
portet amplius lo-
qui? an enim mascu-
lino habitu omnes
resurgent, vel alia
omnes figura, ut De-
us qui nos finxit no-
vit? Si & magis ibi
masculum & femi-
nam non esse ait, eo
quod idem sit habi-
tus: alias si ha-
buit secundum ma-
sculum differentiam
congenitam suae sub-
stantiae primus ho-
mo, videre erat statim
& fe-

κατ' ἐκείνον τὸν πρῶ-
 τὸν εἰ γε μὴ ὥφθη πα-
 ρήκοος ἀσυνδιάσως ἄ-
 παντες παρήχθησαν
 ἂν· εἰ γὰρ καὶ τὸ μέλ-
 λον οὐκ ἦν ἀγνοῶν ὁ
 Θεός, ἀλλὰ δεῖξαί τε
 ὡς ἡθελεν ὁποῖον εἶ-
 ναι πρότερον ἐπὶ τῷ
 ἀνθρώπῳ σκόπον· διὰ
 γὰρ τὸτο καὶ μόνον αὐ-
 τὸν παρήγαγεν καὶ ἀφ'-
 θαρσία τετίμηκε κατ'
 ἐκείνον μὲν ἔν τὸν πρῶ-
 τόν, εἴπερ ὑπακῶν
 ἔμεινε, τὸ γένος ἅπαν
 παραχθῆναι τὸ ἀν-
 θρώπινον ἡμελλεν· ἡ
 παρακοὴ τοιγαροῦν
 ἀνατραπῆναι πάντα
 πεποίηκεν· τότε γὰρ
 θῆλυ παρήγαγε, τὸν
 γάμον εἰσήνεγκε, καὶ
 τὸν ζῶσθι ταύτην πρὸς
 ξένῃσι γένεσιν· ἐν τέ-
 μη γὰρ ὁ ἀνθρώπος
 ὢν, ὡς ὁ Θεός· ἔφη
 Δαβὶδ, καὶ μὴ συνιείς,
 τοῖς ἀνοήτοις γέγονε
 κατὰ γένεσιν κτήνεσιν
 ὁμοί-

& feminam ei coex-
 sistere. Masculus enī
 propter feminam, &
 femina propter ma-
 sculum, necessario
 facti sunt, & decla-
 rant hoc omnigena
 secla animantium.
 Nullum enim eorum
 e terra emerfit sine
 coniugio. Necessari-
 us enim erat concu-
 bitus eius ad generis
 successionem; quia
 noluit ut Angelos &
 hæc multiplicari. Sed
 hæc quidem subli-
 miori carent mente,
 ut invicem confirma-
 ri possint; nos vero
 non tantū cōsiliū ino-
 pes quidem, sed & in
 quibus ipse contra se
 veniens sibi ipse cōtra-
 rians homo adparet.
 Ostendit enim in an-
 tecefsū primum ho-
 minem a Deo fuisse
 productum masculū,
 divina gratia digna-
 tum

ὁμοῖος ὁ θεὸς χημά-
των καὶ ἡλικιῶν διαφο-
ρὰ, νόσοιτε πολυειδεῖς
ἀῶροι θάνατοι καὶ μύ-
ρια ἀλλὰ δεῖνα συναν-
τήματα· διὰ ταύτην
τὴν ζωὴν γένεσιν ὡς
ὁ νήσσης φησὶ, καὶ με-
χρὶς αἰώνων ἔπαυ-
ρέτεινε τὰ τῆς ζωῆς ἡ-
μῶν ὁ θεός. ὡς τῇ πα-
ρόδῳ τῶν προορισθε-
σῶν συναπαρτισθῆναι
ψυχῶν καὶ τότε γῆ-
ναι τὴν ροῶδὴν τοῦ χρό-
νου ταύτην κίνησιν.
ἀμφιβάλλειν οὖν ὡς
οἶμαι ἐκ ὀυλογονεῖγε
καὶ μία ἡλικία καὶ χη-
ματι ἐνὶ κατ' ἐκείνον
τὸν πρῶτον ἀναστήσου-
ται ἅπαντες· ἡ γὰρ
ἀνάστασις ἐστὶν ἄλλου
ἐστὶ ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖ-
ον τῶν πεπτοκότων ἀ-
ποκατάστασις· ἐκ αὐτῶν
τὸ νήπιον, εἴγε τελευ-
τήσῃ νήπιον, τριακοντε-
έτης ἀναστήσεται, καὶ ὁ
ἐκατοντάτης ὡς αὐτὸς
τρι-

tum fuisse, terreno-
rum principatum ef-
se consequutum, post
ea vero & haec ad
verbum subdit: Vi-
dens vero praesagus
Deus transgressurum
esse & corruptioni su-
biiciendum produxit
feminam ex ipso adiu-
torium ipsi secundum
ipsum, ad generis ex
successione constitutio-
nem. Propterea vero
non parum dubitavi-
mus; adparet enim si
minime corruptioni su-
biiciendus ille fuisset,
feminam ex eo non pro-
ducturum fuisse; si vero
eam non produxisset,
quomodo hominum mul-
tiplicatio facta fuisset?
Sed iuxta Angelos si-
ne coniugio ut Nys-
senus ait; & cuius
gratia maris habitu
productum fuisse ab
initio Adam ait, haec
discere exoptamus.

Di-

τριακονταίτης ἐγερτή-
 σεται. κατὰ τὴν ἡλικί-
 αὺν πάντως ἐκείνην καθ'
 ἣν ἄρα καὶ παραχθῆ-
 ναι ἔμελλον, εἰπερ ὑπα-
 κέων ἔμεινεν ὁ πρῶτος
 ἄνθρωπος· τότε μὲν-
 τοι τῷ λόγῳ καὶ ὅλῳ
 βίῳ ὁδύνην τινὰ ἔχων
 ὑγιῆς ὀφειδῆσεται, ὅτε
 μακρὸς καὶ ὁ μὴ τοιαῦ-
 τος, ἰσομένης ὀφειδῆσε-
 ται. καὶ εἰκότως. τῆς
 γὰρ ἀνισότητος ταύτης
 ἡ ζωῆς αὐτῇ γένε-
 σις αἰτία κατέστηκε.
 ἀλλὰ ταῦτα πάντα τῇ
 σῆς ἀναστάσεως θερα-
 πευθήσεται χάριτι. ἡ
 γὰρ προσδοκούμενη χά-
 ρις ἐπάνοδος ἐστὶ πρὸς
 ἐκείνην, ὡς εἶρηται, τὴν
 πρώτην ζωὴν. εἰτοίνων
 μιᾷ ἡλικίᾳ καὶ μιᾷ
 πλάσει καὶ σχήματι
 ἐνὶ κατὰ τὸν ἑνὰ καὶ
 πρῶτον ἄνθρωπον ἀ-
 ναστήσονται ἅπαντες
 ὅτι καὶ κατ' ἐκείνον ὡς
 εἶρηται· παραχθῆναι
 πᾶς·

Divinus enim inde
 laudatis Patribus &
 sibi ipsi magis adver-
 sari deprehenditur.
 Nisi forte vocem *ma-*
sculum heic secundū
 aliam significationē
 accipi ab illo dicimus;
 Haec enim dictio si-
 gnificat aliquando &
 actuosum, & fortem,
 & perfectum, ut ety-
 mologia huiusmodi
 dictionis exhibet. Ta-
 lem enim principio
 producens illum De-
 us, suae divinitatis i-
 psam participem ef-
 fecit, & terrenorum
 omnium principatū
 dedit. Attende igitur.
 Si enim & ani-
 malis haec generatio
 hodie; peccatum eā
 cōciliavit. Et negra-
 ve id tuis auribus vi-
 deatur, hunc sermo-
 nem paululū rursus
 adsumam. Finxit e-
 nim hominem Deus,
 in

πάντες ἔμελλον. εἴγε
μὴ προέβη τὰ τῆς πα-
ρακοῆς. τί χρὴ καὶ λέ-
γειν ἐπὶ τῷ προειρη-
μένῳ ζητήματι; δὲ ἐπὶ
τέτοις ἀποκρισιν ἡμεῖς
γὰρ εἰ καὶ μικρὸν τι
προήχθημεν εἰπεῖν,
ἅτε τοῖς διαλειφθεῖ-
σιν ἄνωθεν ἀγίοις ἐ-
πόμενοι, ἀλλ' ὑπὲρ ἡ-
μᾶς ἡ τούτων κατάλη-
ψις.

in paradiso eum col-
locavit, & neque nu-
ptiarum apud eum
ratio erat, neque a-
diutorio feminae o-
pus habebat. Si enim
& formans ipsum,
Deus videbat genus
humanum quantum
quidem numero futu-
rum esset; sed tamen
secundum illum pri-
mum, nisi inobedi-
ens deprehensus fu-

isset, indubitanter omnes quidem produci
fuissent. Si enim futurum non ignorabat
Deus, sed ostendit quomodo voluit; qualem
indicavit prius super homine intentionem?
Propterea enim & solum ipsum produxit,
& immortalitate honoravit. Secundum il-
lum igitur primum, si obediens permansis-
set, genus omne humanum producendum
erat; inobedientia enim cuncta inverti fe-
cit. Tunc enim feminam produxit, nuptias
invexit, & hanc animalem generationem
conciliavit. In honore enim homo quum
esset, ut divinus *David* dicebat, et non in-
telligeret, insipientibus evasit, secundum
generationem, iumentis adsimilis; unde ha-
bituum & aetatum discrimen, morbi que va-

E

rii,

rii, intempestivae mortes, et sexcentae aliae asperae adversitates. Propter hanc animalem generationem, ut *Nyssen* ait, et usque ad septem saecula extendit vitam nostram Deus, in transitu praedestinarum ad perfectionem animarum; et tunc positus fuit fluxus sui temporis motus. Ambigere igitur, ut arbitror, absurdum est, an una aetate, et una figura secundum illum primum omnes resurgent. Resurrectio enim nihil aliud est, quam in antiquum statum eorum, qui ceciderunt, restitutio. Non igitur infans, si infans mortuus fuerit, sed triginta annorum resurget: et qui centum annos natus occubuit, triginta annorum aetate ipse excitabitur. Juxta aetatem omnino illam, secundum quam producendi erant, si primus homo obediens permanisset. Hac ratione et tota vita species quasdam, habens sanitatis invenietur, et talis semper aequis viribus non interibit. Et congruenter. Inaequalitatis enim huius animalis haec generatio causa fuit. Sed haec omnia gratia resurrectionis curabuntur. Gratia enim quae expectatur regressus est ad illam, ut dictum est, priorem vitam. Si igitur eadem aetate, et eadem forma, et habitu secundum unum et primum hominem omnes resurgent, quia et secundum illum omnes, ut dictum est, producendi fuerant, nisi in-

be-

bedientia eius processisset, quid opus sit dicere super praedicta quaestione, responde. Nos enim etsi breve aliquid dicere adducti sumus, laudatos superius Sanctos sequuti fuimus; sed supra nos horum comprehensio.

Τῷ αὐτῷ· ἡ χρὴ προσέ-
χην τοῖς λεγούσιν ὅτι
οὐ γνωρίζουσιν ἀλλή-
λους οἱ ἀνασπόμενοι τό-
τε ἄνθρωποι· ἡ δὲ καὶ
γνωρίσασιν, δικαίαι μὲν
ἁμαρτωλοὶ γνωρίζουσιν·
οὐ μὲν δὲ καὶ ἁμαρτω-
λοὺς οἱ δίκαιοι.

Λόγος Ζ

Εἰ δέ τις περὶ τοῦ
γενησομένου τότε
ἀναγνωρισμοῦ μαθεῖν
βούλεται εἰγε τέως γε-
νήσεται· καὶ ὅπως ἄ-
ρα γενήσεται· καὶ εἰ
πάντες τοὺς πάντας
γνωρίζουσιν· τῶν εὐαγ-
γελικῶν καὶ θείων ρη-
μάτων πρότερον ἀκου-
έτω τῶν οὕτω λεγόν-
των· καὶ ἐπάρας τοὺς
ὀφθαλμοὺς ὁ πλούσι-
ος ἐν τῷ ἄδη ἐγνώρισε
τὸν πτωχὸν λάζαρον,
ἐν τῷ τοῦ ἀβραάμ καθή-
μενον κόλπῳ ἐφ' ᾧ καὶ
ἔλεγε· πάτερ ἀβρα-
άμ ἀπόσειλον τὸν λά-
ζαρον· ἐν τεύθει οὐν σα-
φῶς ἀποδείδειται, ὡς

*Eidem. An oporteat atten-
dere dicentibus, eos, qui
resurrecturi sunt, homi-
nes tunc se invicem non
cognituros; Si vero co-
gnoscent, an iusti a pec-
catoribus cognoscentur;
non vero peccatores a
iustis.*

Epistola VII.

Σi vero quis de fu-
tura tunc reco-
gnitione discere vult,
an vere erit, & quo-
modo fiet; & an om-
nes ab omnibus co-
gnoscentur, Evan-
gelica & divina ver-
ba prius audiat ita
dicentia: *Et quum e-
levasset oculos dives in
inferno cognovit pau-
perem Lazarum in si-
nu Abrahami seden-
tem, quare & dicebat,
Pater Abraham emit-
te Lazarum etc.* Hinc
igitur aperte osten-
sum est, nisi probe
Lazarum & ipsum
Patriarcham cogno-
vis-

εἴπερ ἀκριβῶς οὐκ ἐ-
πέγνω τὸν λάζαρον, καὶ
αὐτὸν τὸν πατριάρ-
χην οὐκ ἂν ἐκάλεσεν
ἐξ ὀνόματος· καὶ μὴ
τις εἴποι διὰ τὸ παρα-
βολὴν εἶναι τὸ πρᾶγ-
μα, τὸν σκοπὸν τε ὑ-
περ ἀναπόδεικτον, καὶ
ταῦθεν μὴ περιφέρειν
ἐνεργῇ τὴν ἀλήθειαν·
αἱ γὰρ τοῦ σωτῆρος
ἡμῶν θεῖαι παραβο-
λαὶ κατὰ τὸν θεότα-
τον ἰωάννην τὸν δαμα-
σκηνὸν πραγμάτων ἐ-
νεσώτων, καὶ ἀποδεί-
κνυμένων εἰς παρα-
βολαί· ἔτω γὰρ πα-
ρισῶσιν αὐταὶ τὰ πρᾶ-
γματα, καθὰ δὴ καὶ
γενέσθαι ὁφέποτε
μέλλουσιν· ἐνθεν τοι
καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας
διδάσκαλοι ἀφορμῆς
ἐντεῦθεν δραξάμενοι καὶ
τὸ περὶ τοῦ ἀναγνω-
ρισμοῦ ἐκείνου δόγμα
πρὸς τοῖς ἄλλοις διε-
βεβαιώσαντο· εἰ γὰρ
ἐκ

visset, eos nomine
vocaturum non fuisse.
Nec quis dicat id
esse parabolam, sco-
pumque incompertū,
ac proinde manife-
stam veritatem non
circumferre. (Divi-
nae enim Servatoris
nostri parabolae iu-
xta divinissimum Jo-
annem Damascenum
rerum instantium &
demonstratarum si-
militudines sunt. Ita
enim res ab eis ex-
hibentur, quemad-
modum profecto ali-
quando futurae sunt.
Hinc & Ecclesiae Do-
ctores occasionem in-
de adripientes de re-
cognitione illa pla-
citum inter se sta-
biliverunt. Si enim
ex insignibus heic
homines invicem se
cognoscunt, ubi per-
spicax animae no-
strae oculus per pec-

ἐκ συσσήμων ἐνταῦθα
 τοῖς ἀνθρώποις πρόσ-
 εστι τὸ γνωρίζειν ἀλ-
 λήλους· ἅτε τοῦ διο-
 ρατικοῦ τῆς ψυχῆς ἡ-
 μῶν ὁ φθαλμοῦ διὰ τὴν
 ἁμαρτίαν ἀμαυρωθέν-
 τος κἀντεῦθεν ὁρᾷν
 οὐκ ἰχύοντος, ὥσπερ
 δὴ καὶ τὸ πρότερον,
 ἀλλ' ἐκεῖ καὶ συσσήμων
 ἀνευ· μία γὰρ ἡλικία
 παρὰ πᾶσι καὶ εἶδος
 εἷς, ὥς φασιν αἱ γρα-
 φαί, οἱ πάντες γνωρι-
 οῦσι τοὺς πάντας, ὡς
 ὁ λόγος ἤδη μετ' οὐ
 πολὺ παραστήσω σοι·
 ἐνταῦθα μὲν γὰρ εἰ τὸν
 αὐτὸν καὶ ἓνα εἶχον ἅ-
 παντες χαρακτῆρα·
 οὐχ ἡ τυχοῦσα ἀντὶ
 βίῳ τούτῳ συνέπιπτε
 σύγχυσις· τίνος ἐνε-
 κεν; ὅτι τὸ διακριτι-
 κὸν ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος
 ὑγιὲς ἄρτι καθεὶ καὶ
 πρῶην οὐ κέχνηται·
 ταῖς οὖν ἀσθενείαις
 ἡμῶν ἡ θεία βοηθοῦσα
 προ-

catum offuscatus est,
 atque inde videre
 non potest, uti pri-
 us; sed ibi & sine
 signis. Vna enim
 aetas apud omnes,
 & forma una, ut scri-
 pturae dicunt. Om-
 nes ab omnibus co-
 gnoscuntur, ut mox
 sermo tibi ostendet.
 Heic enim si eam-
 dem & unam omnes
 figuram haberent,
 non minima vitae cō-
 fusio contigeret. Cur?
 quia discernendi fa-
 cultatem mens no-
 stra sanam adhuc, ut
 prius, non possidet.
 Infirmitatibus igitur
 nostris divina provi-
 dentia opem ferens,
 & diversitatem cor-
 porum per dispensa-
 tionem adesse nobis
 concessit, ut inde
 omnes ab invicem co-
 gnoscerentur; sed ibi,
 divine vir, nihil hu-
 ius-

πρόνοια, καὶ τὴν πα-
 ραλλαγὴν τῶν σωμά-
 των οἰκονομικῶς προ-
 γίνεσθαι ἡμῖν συγ-
 κεχώρηκεν, ὡς ἐπευ-
 θῶς ἅπαντας ἐντεῦθεν
 ἀπ' ἀλλήλων γνωρί-
 ζεσθαι. ἀλλ' ἐκεῖ θεο-
 εἴκελε ἄνερ τοιοῦτον
 οὐκ ἔστιν οὐδέν. καὶ εἰ
 βούλει χρυσορρήμονος
 ἰωάννου προτερον ἄ-
 κουε, τὰ περὶ τούτων
 οὕτω διαβεβαιουμένου
 καὶ λέγοντος· ὡς οὐ-
 μόνον τοὺς ὧδε γνω-
 στοὺς γνωριθῶμεν, ἀλ-
 λά καὶ οὓς οὐδέποτε
 εἶδομεν· καὶ γὰρ τὸν
 ἀβραάμ οὐχ ἐώρακας,
 οὐδὲ τὸν ἰσαάκ, οὐδὲ
 τοὺς λοιποὺς ἀρχαιο-
 πάτορας, ἀλλ' ἰδὼν
 αὐτοὺς ἐπὶ τῆς φρικτῆς
 ἐκείνης καὶ κοινῆς συν-
 ελεύσεως γνωρίσεις,
 καὶ γνωρίσας ἐρεῖς. ἰ-
 δοῦ ἀβραάμ, ἰδοῦ ἰ-
 σαάκ, ἰδοῦ ἰακώβ,
 ἰδοῦ πέτρος καὶ παῦ-
 λος

iusmodi erit. Et si
 vis auro fluentem Jo-
 annem prius audi, haec
 ita confirmantem &
 dicentem; quod non
 solum eos, qui heic
 noti nobis sunt, co-
 gnoscemus, sed eos
 quos numquam vidi-
 mus. Etenim Abra-
 hamum non vidisti,
 neque Isaacum, ne-
 que reliquos antiquos
 patres; sed videns ip-
 sos in illo horribili
 & communi conven-
 tu, cognosces, &
 quum cognoveris dic-
 ces: Ecce Abraham,
 ecce Isaac, ecce Ia-
 cob, ecce Petrus, &
 Paulus, & reliqui de-
 inceps. Et huius rei
 gratia ne mirere, ne-
 que insolens id e-
 xistima. Si enim illa,
 quae in Dominica
 passione a mortuis re-
 surrexerunt corpora,
 quum praefiguratio

λος, καὶ οἱ λοιποὶ κα-
θεξῆς. καὶ τούτου χά-
ριν μὴ θαύμαζε, μη-
δὲ ξένον τι ἡγοῦ. εἰ
γὰρ ἐκεῖνα τὰ κατὰ-
γε τὸ σωτήριον πά-
θος ἐκ νεκρῶν ἀνα-
στάντα σώματα προτύ-
πων οὖν ταύτης τελευ-
ταίας καὶ κοινῆς ἀνα-
στάσεως εἰς τὴν ἀγίαν
πόλιν εἰσῆλθον καὶ ἐ-
μφανίσθησαν πολλοῖς
τουτέστιν ἐγνώσθησαν,
εἰ μὴ γὰρ γνωσθῆναι
ἐμελλον οὐκ ἂν ἐνεφα-
νίσθησαν ἐμφανισθέν-
τες δὲ ὁμῶς ἐγνώ-
σθησαν. καὶ ταῦτα
παρὰ τοῖς μηδεμίαν
διαφένθων διάγνω-
σιν ἔχουσιν. οὐδεὶς γὰρ
τῶν τότε παρευρεθέν-
των, ὡς ὁ χρυσορρή-
μων εὑρίηται λέγων ἐν
τῇ εἰς τὸ κατὰ ματ-
θαῖον καὶ ἅγιον εὐαγ-
γέλιον ὁγδοηκοστῇ ὁγ-
δόῃ ὁμιλίᾳ, τὴν θείαν
τῶν πάλαι κοιμηθέν-
των

essent ultimae & cō-
munis resurrectionis
in sanctam civitatem
ingressa sunt, & mul-
tis adparuerunt, hoc
est, cognita sunt; ni-
si enim cognoscenda
fuissent, haud adpa-
ruissent utique; quū
autem adparuissent,
simul cognita sunt.
Et haec apud eos qui
nullam habent rerū
spectatarum cogni-
tionem. Nemo enim
eorum, qui tunc ad-
inventi fuerunt, ut
Auriflinus invenitur
dicere in Homilia
LXXXVIII. in San-
ctum Evangelium
secundum Matthae-
um de visu eos,
qui olim obdormi-
verunt, iustos co-
gnovit. Multo magis
huiusmodi recogni-
tio in illa vera & ex-
trema resurrectione
erit. Crassa enim hac
car-

πῶν δικαίων ἐγίνωσκε
 πολλῶ μᾶλλον ὁ τοι-
 οὔτος ἀναγνωρισμὸς
 κατ' ἐκείνην γενήσεται
 τὴν ἀληθῆ καὶ τελευ-
 ταίαν ἀνάστασιν· τῆς
 γὰρ παχείας ταύτης
 σαρκὸς λεπτῆς καὶ κέ-
 φης τινικαῦτα καὶ πα-
 τριαρχικῆς γεγονυίας.
 ὁ διορατικὸς τῆς ψυ-
 χῆς ἡμῶν ὀφθαλμὸς
 τρανότατα οὐκ ἀκολουέ-
 ται· καὶ πειθέτωσε ὁ
 πρῶτος ἐκεῖνος ἀδάμ·
 ἔξυπνος γὰρ γεγονὸς
 καὶ τὴν εὐαν ἐκείνην ἰ-
 δὼν ἐγνώρισε, καὶ γνω-
 ρίσας ἔλεγε· τοῦτο
 οὖν ὅς ἐν ἐκ τῶν ὅσων
 μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς
 σαρκὸς μου· μὴ οὖν
 ἀπίσται τοῖς λεγομέ-
 νοις· ὁπνίκα γὰρ ἐ-
 πὶ τὸν ἀδάμ ἐκεῖνον
 ἐπέλθομεν· ἡ γὰρ ἀνά-
 στασις οὐδὲν ἄλλον ἐ-
 σὶν, ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖ-
 ον τῶν πεπτωκότων
 ἀποκατάστασις, ἐξ ἀ-
 νάγ·

carne, tenui & levi
 tunc & patriarchica
 effecta, perspicax a-
 nimae nostrae ocu-
 lus apertissime non
 prohibebitur. Et per-
 suadeat te primus il-
 le Adamus. Quum e-
 nim a somno excita-
 tus fuisset, & Evam
 illam vidisset, cognov-
 vit, & quum cognov-
 visset, dicebat: *Hoc i-
 gitur os ex ossibus me-
 is, & caro de carne
 mea.* Ne igitur fidem
 adhibere renuas iis,
 quae dicuntur. Tunc
 enim ad Adamum
 illum regrediemur. Si
 enim resurrectio ni-
 hil aliud est quam
 ad antiquum statum
 eorum, qui cecide-
 runt, restitutio; ne-
 cessario cognoscemus,
 & quos numquam vi-
 dimus fratres. Ete-
 nim in corpore uno
 omnes unum habemus

νάγκης γνωρίσομεν, καὶ
 οὐς οὐδέποτε ἴδομεν
 ἀδελφοί, καὶ γὰρ ἐ-
 σμὲν σῶμα ἐν οἱ πάν-
 τες μίαν ἔχομεν κεφα-
 λὴν τὸν Χριστόν· ἐξ ἀ-
 νάγκης οὖν οἱ πάντες
 γνωριῶμεν τοὺς ἅπαν-
 τας· εἰ γὰρ καὶ κατὰ
 διαφόρους καιροὺς ἐγ-
 γόνοιμεν, ἀλλὰ πάν-
 των εἰς ἐστὶ πατὴρ ὁ
 Θεός, ἐφ' ᾧ καὶ συνελ-
 θεὶν ἅμα τοὺς ἀπ' αἰ-
 ὄνος καὶ μέχρι τέ-
 λους εἰκῶς ἐμφορηθῆ-
 ναι κοινῶς τῆς πα-
 τριαρχικῆς ἐκείνης χα-
 ρᾶς· ἐπὶ γὰρ τούτῳ
 καὶ τὴν ἐπαγγελίαν
 οἱ προλαβόντες ἐκεῖνοι
 κατὰ τὸν μέγαν παῦ-
 λον οὐκ ἐχομίσαντο,
 ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν
 τελειοθῶσι· εἰδὲ ταῦ-
 τα οὕτως ἔχει, πῶς
 οὐχὶ καὶ γνωριῶσιν
 οἱ πάντες τοὺς πάν-
 τας; μὴ οὖν ἐπὶ πλέ-
 ον ἀμφίβαλλε· τὸν

ἵνα

γὰρ

mus caput Christum.
 Necessario igitur cū-
 āi cunctos cognosce-
 mus. Si enim & di-
 versis temporibus ge-
 niti fuimus; sed om-
 nium unus est pater
 Deus. Quare & con-
 venire simul omnes
 a saeculo usque in
 finem conveniens; &
 efferri communiter
 patriarchico illo gau-
 dio. Propterea enim
 & qui promissionem
 praeceperunt, illi iux-
 ta magnum *Paulum*
 non delati sunt, ne
 sine nobis perfician-
 tur. Si vero haec i-
 ta habent, quomo-
 do universi ab uni-
 versis non cognos-
 centur? Ne igitur
 amplius dubita. Cō-
 munem enim illam
 recognitionem & Be-
 atus *Ephraem* demon-
 strans dicebat: *Tunc*
filiī condemnabunt pa-

ter-

γὰρ κοινὸν ἐκείνον ἀ-
 ναγνωρισμὸν καὶ ὁ μα-
 καριος ἐφραΐμ παρι-
 σῶν ἔλεγε· τότε τέκνα
 κατακρινούσι γονεῖς,
 ὥς μὴ τὰ χρηστὰ δια-
 πράξαμένους ἔργα καὶ
 γὰρ εἰ μὴ γνωρίσου-
 σιν ἀλλήλους πῶς ἔ-
 σαι τοῖς γονεῦσι πα-
 ρὰ τῶν τέκνων ἡ ποι-
 αὐτὴ κατὰκρισις· οὐ
 ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ
 καὶ ἀδελφοὺς ἐκείσε
 γνωρίσασιν ἀδελφοὶ καὶ
 μεγίστη διὰ πῦτο συν-
 ἔσεται χαρμονή, καὶ
 βεβαιεῖ τὸν λόγον ὁ
 πολὺς ἐν θεολογίᾳ γρη-
 γόριος· ἐν γὰρ τῷ εἰς
 τὸν αὐτὰδελφον αὐτῆ
 καισάριον ἐπιταφίῳ
 λόγῳ, καὶ τὰδε δια-
 λαμβάνων εὐρηται· τό-
 τε καισάριον ὄψομαι
 λαμπρὸν ἐνδοξον ἀ-
 γαλλόμενον, οἷος μοι
 καὶ κατ' ὄναρ ὥφθης
 ἀδελφῶν φίλτατε· ὅτι
 δὲ ἐ τότε μόνον, ἀλλὰ
 καὶ

*rentes, ut eos qui bona
 opera non fecerunt. Et
 enim nisi cognos-
 cent invicem, quo-
 modo parentes a fi-
 liis ita condemnabū-
 tur? Non haec vero
 solum, sed & fratres
 ibi a fratribus cognos-
 centur, & maximo
 propterea simul adfi-
 ciētur gaudio, & con-
 firmat sermonem ma-
 gnus Theologus Gre-
 gorius. In funebri e-
 nim oratione in suū
 fratrem Caesarium,
 et haec differens re-
 peritur: Tunc Caesa-
 rium videbo splendi-
 dum, gloriosum, ex-
 sultantem, qualis mi-
 hi & secundum quie-
 tem visus est, fratrum
 carissime. Quod vero
 non solum tunc, sed
 et modo, qui in do-
 mino dormierunt in
 hoc simul laetantur,
 magnus *Athanasius*
 osten-*

καὶ νῦν οἱ ἐν κυρίῳ κοι-
μηθέντες ἐν ταύτῳ συν-
ευφραίνονται, ὁ μέγας
ἀθανάσιος ἔδειξεν οὕ-
τως εἰπὼν· ὅτι καὶ τοῦ-
το τοῖς σωζομένοις κε-
χάριται παρὰ θεοῦ τὸ
μέχρι τῆς κοινῆς ἀνα-
στάσεως ψυχικῶς ἀλ-
λήλους συνεῖναι καὶ συν-
ευφραίνεσθαι· οἱ δὲ
ἁμαρτωλοὶ καὶ ταύτης
παραμυθίας ἐσέρηνται·
οὐδὲ γὰρ κατὰ φησιν
ὁ δαμασκηνὸς ἰωάννης
τὸ διαγνωσικὸν καὶ οὐ-
τοι κατὰ περ οἱ ἅγιοι
κέκτινται· ἐν ἐκείνῳ
δὲ τῷ πανδήμῳ θεά-
τρῳ κατ' ἐνὸς αἱ πρᾶ-
ξεις πάντων ἀνακακα-
λυμμένα ἐστὶν οὕτω
καὶ τὰ πρόσωπα γνώ-
ριμα πᾶσι κατίσταν-
ται ἕως οὗ ἢ ἀπ' ἀλ-
λήλων διάζευξις γένη-
ται καὶ ἀποπιμφθήσε-
ται ἕκαστος εἰς ὃν ἑαυ-
τῷ τόπον ἢ τοῖμα κεν· ὅ-
τι δὲ ὑπὸ πάντων θεα-

τρι-

ostendit ita dicens :
Quod et hoc iis, qui
salvantur, largitur
Deus usque ad com-
munem resurrectione-
nē, scilicet spiritualiter
invicem conversari, et
simul laetari; pecca-
tores vero et hac con-
solatione carere. Ne-
que enim ut ait *Da-*
masceus Joannes di-
scernendi facultatem
hi, sicuti sancti, pos-
sident. In illo vero
communi theatro, si-
cuti actus omnium re-
velati sunt, ita et fa-
cies notae omnibus
adstabant, donec ab
invicem disiungan-
tur; et dimittetur
quilibet in locum,
quem sibi praepara-
vit. Ab omnibus ve-
ro nos spectatum iri
etiam magnus *Ma-*
ximus manifeste do-
cet. In sua enim o-
ratione de tristitia
quae

τρισθῆσονται τὰ ἡμέ-
 τερα, καὶ ὁ μέγας μά-
 ξιμος ἀριδὴλως τοῦτο
 παρίσῃσιν· ἐν γὰρ τῷ
 περὶ τῆς κατὰ Θεὸν λύ-
 πης λόγῳ αὐτοῦ, καὶ
 τὰ δὲ κατὰ ῥῆμα διέξει-
 σι. τῆνικαῦτα βίβλοι
 ἀνοίγονται, δηλονότι
 ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρί-
 σεως τῶν ἡμετέρων ἔρ-
 γων τε καὶ λόγων, καὶ
 λογισμῶν ἔχουσαι με-
 τὰ πάσης ἀκριβείας
 τὰ ἐγγράφα, διὼν ἀπάν-
 των γύμνωσις γίνεται
 τῶν πεπραγμένων ἡ-
 μῖν ἐπὶ πάσης κτισε-
 ως, ὥς τε τοσοῦτον
 ἀλλήλων γινώσκειν πά-
 σας τὰς ἀμαρτίας, ὅ-
 σον ἕκαστος τὰς ἑαυτῶν
 τὴν βίβλον ἀναγινώ-
 σκων τῆς ἑαυτοῦ συνει-
 δήσεως· καὶ οὕτω μὲν
 ὁ Θεϊότατος μάξιμος.
 ὁ δὲ γε προφήτης ἡσαΐ-
 ας ἀριδὴλότερον εἶγε
 προσέχης τὸ δόγμα
 τοῦτο διδάξει σε· περὶ

τι-

quae secundum De-
 um est, et haec ad
 verbū dissertat. Tunc
 libri aperientur (die
 Judicii videlicet) no-
 strorum operum, & ser-
 monum, & cogitatio-
 num, scripta diligen-
 tissime continentes ea,
 per quae omnium reve-
 latio fiet eorum, quae
 a nobis facta fuerint
 in omni creatura, a-
 deo ut invicem in tan-
 tum omnium peccata
 omnia cognoscantur,
 quantum quilibet sua,
 librum suae conscientiae
 legens. Atque ita
 quidem divinissimus
 Maximus. Propheta
 vero Esaias manife-
 stius, si animadver-
 tis, placitum hoc te
 docebit. De quibus-
 dam enim in pecca-
 to mortuis verba fa-
 ciens ita dicere de-
 prehenditur: Vermis
 eorum non morietur,

Θ

τινων γὰρ ἐν ἁμαρτί-
 αις τεθνηκότων τὸν λό-
 γον ποιούμενος, οὕτως
 εὖρηται λέγων· ὁ σκώ-
 ληξ αὐτῶν ἔτελευ-
 τήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐ-
 τῶν οὐ σβησθήσε-
 ται, καὶ ἔσονται εἰς
 ὄρασιν πάση σαρκί·
 αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸ εὐαγ-
 γελικὸν ἐκείνο καὶ θεῖον
 ῥητὸν ὑπεμφάνειτο
 λέγον· ὁ πατήρ σου ὁ
 βλέπων σε ἐν τῷ κρι-
 πτῷ ἀποδώσει σοι ἐν
 τῷ φανερῷ· τουτέστιν
 ἐπὶ πάσης κτήσεως·
 κατὰ γὰρ τὸν χρυσοῦ-
 ρήμοι ἰωάννην, εἴτε σε-
 φανοθήναι μέλλεις εἴ-
 τε κατακριθῆναι, πάσα
 τοῦτο τότε σὰρξ γνω-
 ριεῖ· καὶ γὰρ ἕκαστος,
 εἴτε δίκαιος, εἴτε καὶ
 ἁμαρτωλός, γνωρίσει
 τότε πάντα, ὡς ἡδὴ
 προείρηται· καὶ ὑπὸ
 πάντων αὖθις αὐτὸς
 γνωρισθήσεται· καὶ
 τοῦτο σαφέστερον ὁ τῆς
 γλῶτ-

Et ignis eorum non ex-
tinguetur, Et erunt in
spectaculum omni car-
ni. Isti huc ipsum &
illud Evangelicum
divinumque dictum
indicavit habens: Pa-
ter tuus qui te videt
in occulto, reddet tibi
in manifesto. Hoc est
coram omni creatu-
ra. Iuxta enim Au-
riloquium Joannem, si-
ve coronandus, si-
ve condemnandus es, id
tunc omnis caro co-
gnoscet. Etenim qui-
libet siue iustus, siue
peccator cognoscet
tunc omnes, ut iam
dictum est, & ab om-
nibus pariter ipse co-
gnoscetur. Et hoc ma-
nifestius linguam Au-
reus in XXX. sua
Homilia in Hexae-
meron ostendit. Di-
cit enim conversati-
onem nostram, seu
bona, seu mala, est,
 ab

γλῶτταν χρυσοῦς, ἐν
τῇ εἰς τὴν ἑξαήμερον
τριακοστῇ πρώτῃ αὐτοῦ
ὁμιλίᾳ παρίσῃσι· λέ-
γει γὰρ ὅτι τὴν πολι-
τείαν ἡμῶν εἴτε χρησὴ
ἔστιν, ἢ τε καὶ φαῦλη,
ἰδεῖν ἅπαντες ἐκείσε
μέλλουσιν οἱ ἀπὸ τοῦ
ἀδάμ δηλαδὴ καὶ μέ-
χρι τῆς συντελείας καὶ
τοῦτά ἐστιν, ὅπερ ἔλε-
γε τὸ γράμμα τὸ θεῖον·
ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων
σε ἐν τῷ κρυπτῷ ἀ-
ποδώσει σοι ἐν τῷ φα-
νερῷ· καλῶς οὖν ὁ λό-
γος ἠνώθεν ἔλεγεν, ὅ-
τι ἕκαστος ἀποπεμφή-
σεται εἰς ὃν ἑαυτῷ τό-
πον ἡτοίμακε· καὶ οἱ
μὲν δίκαιοι μετὰ Θεοῦ
καὶ ἀλλήλων, καὶ οὕτω
γὰρ φησιν ὁ πάμμε-
γας παῦλος ἔλεγε,
πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐ-
σόμεθα· οἱ δὲ ἁμαρ-
τωλοὶ ἐν τόποις ἑξω-
τέροις· εἰ καὶ μετ' ἀλ-
λήλων, ἀλλ' ὁμοῦ ἀγ-

νω-

ab omnibus ibi visū
iri, qui ab Adamo vi-
delicet usque ad con-
summationem fue-
rint. Et hoc est quod
dicebat divina littera;
*Pater tuus qui videt te
in occulto, reddet tibi
in manifesto.* Bene i-
gitur sermo superius
dicebat, unumquem-
que mittendum esse
in locum, quem sibi
paravit, & iusti qui-
dem cum Deo &
invicem. Et ita enim
dicit maximus *Paulus*
inquiens: *Ubique
cum Domino erimus.*
Peccatores vero in
exterioribus locis,
qui & simul invicem
sed simul sine mutua
cognitione. Et hu-
iusmodi enim conso-
latione privantur.
Rem autem ita ha-
bere, & peccatores
simul invicem puni-
ti non quidem vide-

ant

παραμυθίας ἐσέρηνται·
 ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἐ-
 χει, καὶ ὅτι μετ' ἀλ-
 λήλων οἱ ἁμαρτωλοὶ
 κολαζόμενοι οὐ μὲν ἐν
 ὁρῶσιν ἀλλήλους διὰ
 μέζονα κόλασιν, καὶ
 αὐτοῦ τοῦ χρυσορρή-
 μονος ἄκουε· ἐν γάρ
 τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς πρὸς
 ἑβραίους ἐπιστολῆς καὶ
 τὰδε περὶ τούτου διέ-
 ξεισιν· ἐν πυρὶ κολα-
 ζόμενοι σκοτεινῶ· τότε
 οὐδὲ τοὺς πλησίον ὁρᾶν
 συγχωρούμεθα· δοκεῖ
 δὲ μόνος ἕκαστος πά-
 χειν ἐκ τοῦ μήτε ὁρᾶν
 μήτε ὁρᾶσθαι· εἰ
 γὰρ καὶ πῦρ ἀλλὰ ζο-
 φερόν ἐστιν, ἅτε δὴ τῆς
 φωτιστικῆς αὐτοῦ ἐνερ-
 γείας τοῖς δικαίοις ἀ-
 πονεμηθῆσης· καλῶς
 οὖν ὁ προφήτης ἔλεγε·
 φωνὴ κυρίου διακόπ-
 τοντος φλόγα πυρός· ὅτι
 δὲ κατὰ τὸν Θεῖον ἑ-
 φραΐμ, καὶ ἀλλήλους
 οἱ συγγενεῖς θεωρήσα-
 σι,

ant se invicem ma-
 ior tormenti gratia,
 & ipsum *Aurifluentem*
audi. In Expositione
 enim Epistolae ad E-
 braeos & haec de hoc
 ipso differit. In igne
 punitis tenebroso
 tunc, neque prox-
 imos videre permitti-
 tur. Videtur autem
 solus quilibet pati ex
 eo quod neque vide-
 at, neque videatur.
 Si enim ignis, cali-
 ginosus, tamen est,
 siquidem certe eius
 efficientia illuminans
 iustis distributa est.
 Bene igitur Prophe-
 ta dicebat: Vox Do-
 mini praecedentis
 flammam ignis. Quia
 vero secundum divū
Ephraem, & se invi-
 cem cognati videbūt,
 & manum porrigere
 non poterunt eis, cō-
 tra quos inducta fue-
 rit negatio, & ipse
 lin-

σι, καὶ ἐρέξαι χεῖρα
 ἔδυνήσονται τοῖς καθ'
 ὧν ἐξενεχθεῖη τοτὲ ἢ
 ἀπόφασις καὶ αὐτὸς ὁ
 τὴν γλῶτταν χρυσοῦς
 ἐν τῇ πρὸς κορινθίους
 δευτέρᾳ ἐπιστολῇ σα-
 φέσεται ἔδειξεν οὕτως
 εἰπὼν· πάντα ἐκείσε
 ἀσύγνωστα· καὶ νῶε
 ἦν· καὶ ἰώβ· καὶ δα-
 νιήλ· καὶ τοὺς οἰκέτους
 ἰδῶσι κολαζομένους,
 χεῖρα βοηθείας αὐτοῖς
 οὐκ ὀρέγουσι· καὶ γὰρ
 καὶ τὴν ἐκ τῆς φύσεως
 ἀναιρεῖσθαι συμβαίνει
 τοτὲ συμπαθείας, ὡς
 ἐν τεῦθεν καθορᾶν εἶναι
 τὴν τῶν δικαίων εὐφρο-
 σύνην· καὶ πῶς γὰρ ἔ-
 καθαρὰς ἀπολαύσκει
 τότε τῆς εὐφροσύνης οἱ
 δίκαιοι εἶγε καὶ ἐκδί-
 κησιν ἢ γίνονται τῶν ἀ-
 δίκων τὴν κόλασιν; καὶ
 ἄκουε τί φησι πρὸς ἱε-
 λιάνον τὸν παραβάτην
 ὁ τοῦ χριστοῦ μεγαλο-
 μάρτυρ καὶ ἀθλοφόρος
 ἀρ-

*quam aureus in secun-
 da Epistola ad Corin-
 thios manifestissime
 ostendit dicens: Om-
 nia ibi incognita, et-
 si Noe sit, & Iaco-
 bus, & Daniel; et si
 familiares videāt pu-
 nitos, manum auxi-
 lii eis non porrigunt.
 Etenim continget ut
 & naturalis compas-
 sio tunc auferatur, ut
 inde perspicere sit ius-
 torum laetitiam. Et
 quomodo enim pura
 tunc laetitia non fru-
 entur iusti, siqui-
 dem & vindictam e-
 xistimabunt iniusto-
 rum punitionem? Et
 audi quid dicat Iu-
 liano Praevaricatori,
 magnus Christi mar-
 tyr, & certaminum
 victor *Artemius*. *Vi-*
tionem vero eorum, quae
mibi a te fiunt, tunc ac-
cipiam, quando ignis
*comprehendet, & per-**

F.

pe-

ἀρτέμιος· ἐκδίκησιν δὲ
 τῶν παρὰ σοῦ μοι ἐ-
 παγομένων ἐκείσε δέ-
 ξομαι, ἵνῃκα τὸ πῦρ
 ἐκεῖνο καταλήφεται, καὶ
 ἡ διαωνίζουσα κόλα-
 σις· καὶ εἰ μὴ πείθῃ
 τοῖς λεγομένοις, τῇ κα-
 τὰ τὸν πλούσιον πα-
 ραβολῇ καὶ τὸν λαζα-
 ρὸν πίσθῃτι· ὅρα γάρ
 τὸν ἀβραάμ· ἐκεῖνον
 τὸν ἐλεήμονα καὶ φιλό-
 ξενον, πῶς ὑπὸ τοῦ
 πλουσίου παρακαλού-
 μενος, οὐδὲ τὸ τυχόν
 αὐτῷ συνέκοπτε· τὸ
 πῦρ· πολούμενον ἑώρα
 τὸν πλούσιον, καὶ σα-
 γόνος αὐτὸν οὐκ ἠξίω-
 σεν· ἀνήρητο γὰρ ἐκεῖ-
 σε παντάπασιν ἡ φύσις
 κῶς ἐντεῦθα προσοῦ-
 σα τῷ πατριάρχῃ
 συμπάθεια· ὅθεν ἀ-
 καμπῆς ἐπὶ τοσοῦτον
 ὥρᾳτο τῷ πλουσίῳ
 καὶ ἀσπλαγχνος· περὶ
 μέντοι τοῦ γενησομέ-
 νου

petna punitio. Et si
 his, quae dicuntur,
 non persuaderis, pa-
 rabolae divitis & La-
 zari crede. Vide enim
 quomodo Abraha-
 mus ille misericors,
 & hospitem amans,
 a divite rogatus ne-
 que aliquantisper i-
 gnem concidit. Agi-
 tatum videbat divi-
 tem, & stilla ipsum
 dignatus non est. Ab-
 lata enim ibi fuerat
 omnino cōsuetudo heic
 Patriarchae compas-
 sio. Unde inflexibi-
 lis adeo videbatur di-
 viti, & immisericors.
 De futura igitur tunc
 communi recognitio-
 ne & sanctus Theodo-
 rus Studites latius dis-
 fertat. In XXII. e-
 nim sua Catechesi,
 & haec de hoc ipso
 disputat. *Verbis innu-*
tilibus certant qui-
dam

νου τότε κοινοῦ ἀναγ-
 νωρισμοῦ, καὶ ὁ ἐν ἀ-
 γίοις Θεόδωρος ὁ σου-
 δίτης διαλαμβάνει
 πλατύτερον. ἐν γὰρ
 εἰκοστῇ δευτέρᾳ τῶν αὐ-
 τοῦ κατηχήσεων καὶ τὰ
 δε περὶ τούτου διέξει-
 σι· λογομαχαῦσί τινες
 ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀ-
 κουόντων, ὅτι * γνωρι-
 μεν ἀλλήλους ἐν τῇ πα-
 λιγγενεσίᾳ, ὅταν ἔλθῃ
 ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ κρίναι
 τὰ σύμπαντα· λέγου-
 σι γὰρ πῶς ἐγερθέν-
 τες οἱ ἄνθρωποι ἀφθαρ-
 τοι γνωρίσουςιν ἀλλή-
 λους ὁ πνίκα ἰουδαῖος
 οὐκ ἐνὶ καὶ ἑλλην· οὐ
 σκύθης, οὐ βάρβαρος.
 οὐ μικρὸς, καὶ μέγας·
 οὐκ ἄρσεν, καὶ θῆλυ·
 καὶ μέλας, καὶ ξανθός,
 καὶ δούλος, καὶ ἐλεύθε-
 ρος· ἀλλὰ πάντες ἀγ-
 γελοειδεῖς εἰσι; τοὺς
 τοιούτους πάντως ἀδύ-
 νατον ἢ γνωρίσαι ἢ

*dā ad subversionē au-
 dientium, in regenera-
 tione nos invicem haud
 cognituros esse, quan-
 do venerit filius Dei
 iudicare universa. Di-
 cunt enim: Quomodo
 quum resurrexerint ho-
 mines incorrupti cogno-
 scent se invicem, quan-
 do non Iudaeus erit,
 nec Graecus? Non Scy-
 tha, non Barbarus?
 non parvus & magnus;
 non mas & femina;
 non niger & flavus;
 non servus & liber?
 Sed omnes Angelorum
 similes erunt? Huius-
 modi omnino impossi-
 bile ut cognoscant vel co-
 gnoscantur. Et ita
 quidem illi & sentiunt
 & dicunt. Nos autem
 contra stantes eis ita
 dicimus: Humanis
 ratiocinationibus ad-
 dicti, adeoque non
 cognituros se invicem*

F. 2

* Videtur addendum: οὐ.

γνωρισθῆναι· καὶ οὐ-
 πο μὲν ἐκείνοι καὶ φρο-
 νοῦσι, καὶ λέγουσιν·
 ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτοὺς
 ἀντιτείνοντες ἔγω λέ-
 γομεν· οἱ λογοισμοῖς
 ἀνθρωπίνους ἐπιδιδώ-
 μενοι, κακτοῦ τοῦ τὸ μὴ
 γνωρίζειν ἀλλήλους ἐ-
 κείσε διατεινόμενοι,
 πρῶτην αὐτὴν ἀδετή-
 σουσιν ἐκ νεκρῶν τῶν
 σωμάτων ἀνάσασιν· καὶ
 θαυμαστὸν οὐ ποσοῦτόν
 ἐστὶ κατὰ γε τέως τὸ δο-
 κοῦν αὐτοῖς· σῶμα γὰρ
 διαρρῦεν, σῶμα βρω-
 πὲν ὑπὸ θηρίας τυχόν· ἢ
 ἰχθυος ἢ πετύνου, πῶς
 αὐτίς εἰς ἐν αὐτῷ συ-
 ναχθεῖν καὶ ἀναστήσαι-
 το; καὶ πῶς ἔγω διαχυ-
 θέν εἰς τὴν προτέραν ἐ-
 πανέλθῃ· κατέσασιν·
 ἀλλ' ἀφες εἰς βλαβεράς
 τοιαῦτα περιεργαζομέ-
 νες· ψυχοῖκοι καὶ γάρ ὄν-
 τες αὐτοὶ κατὰ τὸν ἀπό-
 στολον παῦλον εἶγε δὴ
 τὸν μέγαν εἰπεῖν, οὐ
 δε.

ibi pertendentes, pri-
 mum ipsam reprobant
 corporum a mortuis re-
 surrectionem. Et mira-
 bilis res haec tanta
 non est, ut ipsis vide-
 tur. Corpus enim quod
 diffuxit, corpus quod
 forte a bestia devoratum
 est, vel pisce vel volu-
 cri; quomodo iterum in-
 unum ipsi collectum fu-
 erit, & resurget? Et
 quomodo ita dissolutum
 in priorem conditio-
 nem redierit? Sed a-
 page, si vis, huius-
 modi curiose scrutan-
 tes; animales enim
 quum ipsi sint iuxta A-
 postolum Paulum, si-
 quidem magnum dice-
 re oportet, non capi-
 unt spiritualia. Apage
 ipsos siquidem ita sen-
 tiunt. Dico profecto,
 non cognoscere ibi
 se invicem, etiam ip-
 sum futurum iudi-
 cium evertere, ut
 laus.

δέχονται τὰ τοῦ πνεύ-
ματος· ἄφες αὐτοὺς
εἶγε τὸ τοιοῦτον ὀρό-
νημα· λέγω δὴ τὸ μὴ
γνωρίζειν ἀλλήλους ἐ-
κείσε, καὶ αὐτῆς ἀναι-
ρετικόν ἐστι τῆς μελλού-
σης κρίσεως, ὡς ὁ δια-
ληφθεὶς ἔφη θεῖος ἀ-
νὴρ· κρίσις γὰρ ἐπε-
γνωσμένων προσώπων
εἶωθε γίνεσθαι· κα-
θὰ καὶ γέγραπται·
ἐλέγξω σε καὶ παρα-
στήσω κατὰ πρόσωπόν
σου τὰς ἀμαρτίας σου·
ὥστε εἰ οὐ γνωρίσω-
μεν ἀλλήλους οὐδὲ χρι-
θισόμεθα· καὶ κρινό-
μενοι δὲ οὐ ληφόμεθα
τὰ κατὰξία τῶν βε-
βαιωμένων ἡμῶν· πῶς
δὲ καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐπὶ
δώδεκα θρόνων καθί-
σουσι τὰς δώδεκα φυ-
λὰς κρίνοντες τοῦ ἰσ-
ραὴλ εἰπερ οὐ γνωρί-
σουσιν οὓς κρίνουσιν·
πῶς δὲ καὶ ὁ μακάρι-
ος ἰωβ διπλασίους
τοὺς

laudatus vir divinus
ait· Iudicium enim
cognitarum persona-
rum consuevit esse,
quemadmodū & scri-
ptum est· *Arguam te,*
& sistam contra faciem
tuam peccata tua. Ita
ut nisi cognoscemus
nos invicem, neque
iudicabimur. Non
iudicati vero, non
accipiemus digna
iis, quae a nobis in
vita facta fuerint.
Quomodo vero & A-
postoli super duode-
cim sedibus sedebūt
duodecim tribus Is-
rael iudicantes, si nō
cognoscent quos in-
dicant? Quomodo
vero & beatus Iob
duplices filios reci-
piet, si non cognosceret
eos in regno coelo-
rum? Quoniam alios
quidem heic recepit;
alios vero in futuro
sacculo se recepturū

τοὺς παῖδας ἀπολή-
φεται, εἴπερ οὐ γνω-
ρίσει αὐτοὺς ἐν τῇ βα-
σιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ;
ἐπεὶ δὴ τοὺς μὲν ἐνταῦ-
θα ἀπέλιπε· τοὺς
δὲ ἐπήγγελλτο ἐν τῷ
μέλλοντι αἰῶνι λήφε-
σθαι· οὐκ οὖν ἀδελφοί
πιστεύοντες πιστεύσο-
μεν, ὅτι καὶ ἀναστήσό-
μεθα καὶ γνωρισθῶμεν
ἡμᾶς ἐφ' οἷς ἐσμεν·
ἀλλ' ἐν τοῖς τῆς ἀφ-
θαρσίας κάλλεσι, κα-
θὰ δὴ καὶ προεῖρηται.
οἱ προπάτορες ἡμῶν
ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ
πρὸ τῆς παραβάσεως
γὰρ ἀλλήλους ἐγνώ-
ριζον ἄφθαρτοι ὄντες,
καὶ μετὰ τὴν παράβα-
σιν φθορᾷ ὑποκείμε-
νοι ὡσαύτως ἐγνώριζον·
ὅθεν πισυτέον ὅτι γνω-
ρίσει ἀδελφὸς ἀδελφόν,
καὶ πατὴρ τέκνον, καὶ
γυνὴ τὸν σύνευνον, καὶ
φίλος τὸν φίλον· προς-
δεῖν δ' αὖ καὶ ἀσκη-

promissionem acce-
pit. Non igitur, fra-
tres, credentes cre-
demus & nos resur-
recturos, & nos cogni-
turos in his in qui-
bus sumus; sed in
immortalitatis pul-
chritudinibus, quem-
admodum & prae-
dictum est. Primi e-
nim nostri parentes
in paradiso & ante
transgressionem se i-
vicem cognoscebant
quum corruptionis
expertes essent; &
post transgressionem
corruptioni subiecti
pariter se cognosce-
bant. Vnde creden-
dum fratrem a fratre
cognitum iri, & a pa-
tre filium, & maritum
ab uxore, & ab ami-
co amicum. Addide-
rim vero, & ascetes
ascetem cognoscet,
& confessor confesso-
rem, & martyr eum

καὶ

τῆς

qui

τῆς τὸν ἀσκητὴν, καὶ ὁμολογητῆς τὸν ὁμολογητὴν· μάρτυρ τὸν σύναθλον, καὶ ἀπόστολον ὁ συναπόστολος, καὶ πάντες τοὺς πάντας, ἵνα ἡ πάντων κατοικία ἐν τῷ Θεῷ τῷ μετὰ πάντων πῶν ἀγαθῶν δωρουμένῳ καὶ τὸ γνωρίζειν ἀλλήλους· ἀλλὰ καὶ διαθέμενος καθ' ὃν ἐξεδήμει καιρὸν ὁ Θεὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ τάδε κατὰ λέξιν ἔλεγεν· εἰάν ἐπιτύχω σωτηρίας & σιγήσω δεῖσθαι τοῦ κυρίου πολυμῶς ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, προσδεχόμενος ἓνα καθ' ἓνα διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀναχωρήσεως θεωρεῖν, καὶ προσλαμβάνειν, καὶ προσασπάζεσθαι πεποιθῆσιν γὰρ τοιαύτην ἔχω, ὅτι ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡς ἐνταῦθα· διατηρήσει πάντας ἡμᾶς ἐν τῷ

-21- μέλ-

qui una certaverit, & Apostolum coapostolus, & universi universos, ut omnium habitatio in Deo sit, qui cum omnibus bonis etiam se invicem cognoscere largitur, Sed & disponens eo tempore, quo peregrinabatur divinus hic vir, & haec ad verbum dicebat: Si salutem consequutus fuero non cessabo orare Dominum audacter pro omnibus vobis, expectans singulos propter secessionem a mundo spectare, & suscipere, & amplexari. Talem enim fiduciam habeo, quod eius bonitas eodem tempore ut beic servabit cunctos nos in futuro saeculo, qui eius praecepta servaverimus. Quod vero cuncti cunctos cognoscemus &

F 4 non

μέλλοντι αἰῶνι τὰς ἐν-
τολὰς αὐτοῦ τηρηκό-
τας· ὅτι δὲ οἱ πάντες
τούς πάντας γνωριού-
μεν, καὶ οὐ δίκαιοι δι-
καίους μόνον κατὰ τι-
νες οἴονται, καὶ ἐν τῇ
πρὸς κυριακὸν ἐπίσκο-
πον ἐπιστολῇ αὐτοῦ ὁ
χρυσορρήμων ἰωάννης
σαφές αὐτὰ ἔδειξεν οὕ-
τως εἰπὼν· εἰ δὲ καὶ ὧ-
δε ἀλλήλους οὐ συντύ-
χωμεν, ἀλλ' ἐκεῖσε ὁ-
δεῖς ὁ κωλύσων ἡμᾶς
μετ' ἀλλήλων διάγειν,
καὶ ὁ φόμεθα τοὺς ἐξο-
ρίσαντας ἡμᾶς, ὥσπερ
ὁ λάζαρος τὸν πλού-
σιον, καὶ οἱ μάρτυρες
τοὺς τυράννους· καὶ γὰρ
ἕκαστος τότε μάρτυρ
τὸν ἴδιον τύραννον ἐ-
πιγνώσεται, καὶ ἕκα-
στος τύραννος τὸν ἴδι-
ον μάρτυρα, ὃν ἐκόλα-
σε· καὶ οὐκ ἑματὰ ῥή-
ματα· ἀκουσον τῆς σο-
φίας λεγούσης· τότε
ἐν πολλῇ παρρησίᾳ

511-

non iusti iustos tan-
tum, ut quidam pu-
tant, & in sua Epi-
stola ad Cyriacum E-
piscopum aurea ver-
ba fundens Ioannes
apertissime ostendit
ita dicens· Si vero
& heic invicem non
convenimus, tamē ibi
nemo prohibiturus
nos inter nos invicem
conversari, & vide-
bimus eos qui nos in
exilium miserunt,
ut Lazarus divitem,
& martyres tyran-
nos. Etenim quilibet
tunc martyr pro-
prium tyrannum co-
gnoscat, & quilibet
tyrannus proprium
martyrem, quem
cruciavit. Nec mea
verba sunt. Audi Sa-
pientiam dicentem·
*Tunc in magna liber-
tate stabit iustus con-
tra faciem eorum, qui
eum tribulaverūt.* Pro-

pre-

σησεται ὁ δίκαιος κα-
τὰ πρόσωπον τῶν θλι-
ψάντων αὐτόν· τέτου
δὲ πάντως ἕνεκα καὶ
τὴν κόλασιν τοῖς ἀσέ-
βεσι, καὶ τὴν ἀνάπαυ-
σιν τοῖς δικαίοις, ἐξε-
καντίας ἐποίησεν, ἵνα
βλέπωσιν ἀλλήλους καὶ
γνωρίζωσιν ὥσπερ ὁ
λάζαρος τὸν πλούσιον,
καὶ ὁ πλούσιος τὸν λα-
ζαρον· συνεπιμαρ-
τυρεῖ τούτοις καὶ ὁ
διάλογος θεῖος ρη-
γόριος λέγων, ὅτι
καὶ οἱ ἀγαθοὶ τοὺς πο-
νηροὺς, καὶ οἱ πονηροὶ
τὰς ἀγαθὰς γνωρίσα-
σι τότε, ὦ πέτρε· εἰ μὴ
γὰρ τῆτο ἦν οὐκ ἂν
ἀπ' ἀλλήλων ἐγνώσθη-
σαν ὅτε ἀβραάμ, καὶ ὁ
λάζαρος, καὶ ὁ πλού-
σιος· ὅτι δὲ ταῦτα οὕ-
τως ἔχει, καὶ ὅτι γνω-
ριοῦμεν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ
οὐς οὐδέποτε εἶδομεν,
ιδόντες αὐτὰς ἐκείσε,
οὐ μόνον ἐκ τῆς παρα-
βο-

pterea autem omni-
no & punitionem
impiis, & requiem
iustis, e regione fecit,
ut videant se invi-
cem & cognoscant,
quemadmodum La-
zarus divitem. Te-
stimonium perhibet
simul de his &
Dialogus divinus
Gregorius dicens:
Et boni malos, & mali
bonos cognoscent tunc,
o Petre. Nisi enim
id esset haud utique
ab invicem cogniti
fuiſſent, & Abraham
& Lazarus, & dives.
Haec vero ita se
habere, & nos vere
cognituros, etiam
eos, quos numquam
vidimus, videntes e-
os ibi, non solum ex
divitis & Lazari pa-
rabola comprehen-
dimus, sed etiam
ex ipso Domino Je-
su Christo, & Serva-
to-

βολῆς τοῦ πλεσίου ,
καὶ τῷ λαζάρου τοῦτο
καταλαμβάνομεν , ἀλ-
λὰ καὶ ἐξ αὐτῶ τῷ κυ-
ρίῳ ἰησοῦ χριστοῦ καὶ
σωτῆρος ἡμῶν· ἐν γὰρ
αὐτῷ τῷ κατὰ λέξαν
εὐαγγελίῳ καὶ τάδε
πρὸς τινὰς οὐ καλῶς
πολιτευομένους εὐρη-
ται λέγων· ἀπέλθατε
ἀπ' ἐμῶ οἱ ἐργάται τῆς
ἀδικίας· ἐκεῖ ἔσαι ὁ
κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγ-
μὸς τῶν ὀδόντων· ὅταν
ὄψεσθε τὸν ἀβραάμ,
τὸν ἰσαάκ, τὸν ἰακώβ,
καὶ πάντας τοὺς προφή-
τας ἐν τῇ βασιλείᾳ
πῶν ἑρανῶν, ὑμᾶς δὲ
ἐκβαλλομένους· ἔξω·
πρόδηλον· ἐν ᾧ κοι-
νῶς ἅπαντας ἀλλήλους
ἐκεῖσε γνωρίσωμεν, καὶ
ἐκ ἀπλῶς ἑπὶ γνωρί-
σομεν, ἀλλὰ τρανότε-
ρόν τε καὶ καθαρότερον
τῷ διορατικῷ πάντας
τῆς ψυχῆς ὁφθαλμῶ·
καὶ δῆλον ἐξ ᾧ ὁ μέ-
γας

tore nostro. In ipso
enim Evangelio se-
cundum Lucam &
haec ad quosdam non
recte viventes dicere
reperitur : *Recedite
a me operarii iniquita-
tis; ibi erit fletus &
stridor dentium; quan-
do videbitis Abrahā,
& Isaac, & Jacob, &
omnes Prophetas in
regno coelorum; vos
vero extra eiectiones*. Ex-
ploratum igitur cun-
ctos communiter in-
vicem nos ibi cogni-
turos; & non sim-
pliciter ita cognosce-
mus, sed manifesti-
us & purius univer-
sos perspicaci animae
oculo. Et manifestū
ex iis quae magnus
Simeon Stylites suae
matri dicebat, quan-
do ut ab ipsa videre-
tur vi adigebatur :
*Si tibi videtur, o
Mater, mutuum intui-*
tum

γας σιμεῶν ὁ συλίτης
 πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα
 ἔλεγε, ἡνίκα παρ' αὐ-
 τῆς ὀφθῆναι παρεβιά-
 ζετο, εἴ σοι δοκεῖ ὦ μῆ-
 τερ τὴν ἀλλήλων θέαν
 τῷ ἐκεῖθεν αἰῶνι τα-
 μιευσόμεθα· καὶ εἴπερ
 εὐάρεστος τῷ θεῷ ἡ
 πολιτεία ἡμῶν· μετὰ
 τὴν ἐκεῖθεν ἐκδημίαν
 ἐν ταύτῃ συνευφραϊνό-
 μεθα· καὶ ὁ κορυφαῖος
 πέτρος ἀριδηλοτερον
 ἔδειξε πρὸς τὸν τῆς κλή-
 μεντος πατέρα φαῦσον
 ἐῖτι ἀφῳτίσον ὅντα, ἔ-
 πως εἰπὼν· σπεῦσόν
 σε ὁμόφρονα γενέσθαι
 γυναίκε καὶ τέκνοις, ὅ-
 πως καὶ ἐνταῦθα ὁμο-
 δίατης ἦς, καὶ κεῖσε με-
 τὰ τὸν ἀπὸ τῆς σώμα-
 τος τῆς ψυχῆς χωρισ-
 μόν συνῶνεν εὐφροσύνη
 διάγης· ὅπως δὲ καὶ
 τινα τρόπον ἡ γυνὴ τῷ
 ἰδίῳ μέλλει ἀνδρὶ συν-
 εῖναι τε καὶ συναγάλ-

λε-

tum in alterum saecu-
 lū reiiciamus, & si Deo
 placuerit conversatio
 nostra, postquam heinc
 discefferimus, una con-
 lactabimur. Et Prin-
 ceps Petrus enuclea-
 tius ostendit Fau-
 sto Clementis pa-
 tri, quum nondum
 esset illuminatus, ita
 dicens: *Propera ear-
 dem sentire cum uxore
 & filiis, ut & heic u-
 na vivas, & ibi post
 animae a corpore se-
 parationem una cum a-
 is in laetitia vivas.* (1)
 Quomodo vero &
 quemadmodum uxor
 una cum proprio vi-
 ro erit, & simul ex-
 sultabit, aurea verba
 fundens Ioannes de-
 monstrabit tibi aper-
 tissime. Iuvencam
 enim quamdam in-
 viduitate vitam a-
 cturam exhortans ut

ani-

(1) Id ex pocryphis sumtum.

λισθαι, ὁ χρυσορρή-
 μων ἰωάννης, παρὶς ἃ
 σοισαφέςατε νεωτέρα
 γάρ τινι χηρευσάσῃ
 παραινῶν μὴ ἀθυμεῖν,
 ἐπάγει καὶ τὰδε· εἰ δὲ
 καὶ πρόσωπον βάλει
 πρὸς πρόσωπον εἶδεν
 τὸν ἰδίον ἄνδρα· τοῦτο
 γὰρ οἶδα ὅτι μάλιστα
 ποθεῖς· διαφύλαξον
 αὐτῷ τὴν εὐνὴν ἀνέπα-
 φον ἀνδρὸς ἑτέρου, κῆ-
 ρον ἐπιδείξασθαι σπέν-
 δασον ἴσον ἐκείνῳ καὶ
 πάντως εἰς τὸν αὐτὸν
 ἀπελεύσει· χώρον αὐ-
 τῷ, οὐχ ὡς συγγενὴς
 ἐκεῖνος, ἀλλ' ὡς τὴν
 αὐτὴν πάντως δεξαμέ-
 νη πολιτείας· εἰ γὰρ
 τὸν λάζαρον ἀγνώτα
 ὄντα τῷ ἀβραάμ, εἰς
 τὰς αὐτὰς κόλπας αὐ-
 τῷ ἤγαγε, καὶ πολ-
 λὰς ἀπ' ἀνατολῶν καὶ
 δυσμῶν, ἀνακλιθεῖναι
 μετ' αὐτοῦ παρασκευ-
 ἀζει τὸ τῆς πολιτείας
 ἀπαράλλακτον, καὶ σὺ

με

animum non despon-
 deret & haec addu-
 cit : Si vero & facie
 ad faciem vis propri-
 um virum conspiciere;
 novi enim te id ma-
 xime desiderare, ser-
 va ipsi torum ab al-
 tero viro intactum, &
 vitam exhibere satage
 ei aequalem, & omni-
 no in eundem ibis lo-
 cum cum ipso, non ut
 cognata illius, sed ut
 ea quae eandem pror-
 sus vitam institueris.
 Si enim Lazarum, i-
 gnотus quum esset A-
 brabamo, is in eosdem
 sinus secum addu-
 xit; multos etiam ab o-
 riente & occidente, ut
 cum ipso recumbant,
 parat conversatio per
 omnia similis; & te
 cum honesto Thera-
 sia resurrectionis locus
 excipiet, si illa vita
 ipsum exhibere volue-
 ris. Ita & idem cum

ipso

μετὰ τῷ καλοῦ θηρα-
σίου, ὁ τῆς ἀναστάσε-
ως ἐκδέχεται τόπος,
ἂν ἐκείνῳ τῷ βίῳ θεί-
λης τὸν αὐτὸν ἐπιδέ-
ξασθαι· ἔγω καὶ τὴν
αὐτὴν ἐκείνῳ κατοική-
σεις σκηνήν, καὶ συν-
αφθῆναι πάλιν αὐτῷ
δυνηθεῖς εἰς τὴν αἰῶνα
νάτους ἐκείνους αἰῶνας
ἐκ ταύτην τὴν τῷ γάμῳ
συνάφειαν, ἀλλ' ἐτέ-
ραν πολλῶν βελτίονα.
αὕτη μὲν γὰρ σωμά-
των ἐστὶ συμπλοκὴ μό-
νον· τότε δὲ ψυχῆς ἐστὶ
πρὸς ψυχὴν ἑνώσις ἀ-
κριβεστέρα καὶ ἡδίων
πολλῶν καὶ βελτίων· εἰ
δὲ ταῦτα ἔτῳς ἔχει σί-
ωπᾶν ἡμᾶς ἀμεινοντέρ-
γειντε τὰ γεγραμμένα
καὶ μὴ τὰναντία φρονεῖν
τοῖς ὑποφήταις τοῦ
πνεύματος· ἵνα μὴ καὶ
καθ' ἡμῶν ὁ προφητικὸς ἐξινεχθεῖ λόγος ὁ
λέγων· οὐαὶ οἱ παρ' ἑαυτοῖς σοφοί, καὶ ἐ-
νώπιον αὐτῶν ἐπισήμονες.

*ipso tabernaculum ha-
bitabis, & simul con-
iungi iterum poteris per
immortalia illa saecu-
la, non hac nuptiarum
copula, sed alia multo
meliori. Haec enim cor-
porum tantum est com-
plexus; tunc vero ani-
mae erit cum anima con-
iunctio exactior, & mul-
to suavior ac prae-
stantior. Si vero haec
ita habent, satius est
ut taceamus & dili-
gamus quae scripta
fuerunt, & non con-
traria sentiamus Pro-
phetis Spiritus; ne
forte & contra nos
inferatur Propheti-
cus sermo qui dicit:
Vae iis, qui sibi ipsis
sunt sapientes, & co-
ram se periti.*

Quum tam multa a *Michaele Glyca* de iis, quae ad generalem mortuorum resurrectionem pertinent, copiose ac luculente differantur; opportunum forte videatur Dissertationem quamdam *De Carnis Resurrectione* a me adhuc adolescente, quum me in divina, & philosophica, re exercerem, elucubratam heic interserere. In ea enim multa tractantur, quae *Glycam* nostrum illustrare possunt, & cum hasce eius *Epistolas*, tum eas, quae praecedunt, & quae sequuturac sunt, non parum exornare, & exponere. Quid quod de Resurrectione dogma ex iis est, quod interdum ab iis, quos *Esprits forts* perverso nomine vulgus adpellat, reiicitur & irridetur; & huius rei ipse, quum Lutetiae versarer, testis fui. Quare forte non inutiliter haec a me olim disputata, nunc in publicam lucem proferantur.

*Ignotum Ethnicis fere omnibus fuisse
Resurrectionis sacramentum.*

C A P. I.

Deus, qui perdit sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobat, abscondensque ab iis qui in propriae excellentiae fastum adsurgunt, mysteria parvulis divina revelat, maximum nostrae religionis sacramentum, atque ingens miserae huius mortalitatis solatium, resurrectionis futurae veritatem, Philosophorum Academias & Porticus; eorum superbiam merita adlidens punitione caelavit. Nam ipsis, ut ait Apostolus, in cogitationibus suis evanescentibus, obscuratum est cor insipiens; & dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt

sunt ; quare tenebrae lucem illam veritatis , quae Deo illustrante humanis idemtidem mentibus intermicat , illuminatque omnem hominem , stipata magis atque magis caligine , non comprehenderunt . Nihil tam apud illos prope omnes inauditum , nullisque consuetarum disputationum clamoribus celebratum , quam futurum tandem ut , novissimis mundi temporibus cineribus cadaverum corruptorum in pristinam humanae structurae coagmentationem a sua divinitus dispersione collectis , animae iterum suis recens resectis , interpolatisque , corporibus , mirabili simul , atque inseparabili deinceps coniunctione copulenterentur . Quamobrem quum Apostolus Paulus Athenis lingua , ut arbitror , tonans , fulgurans , permiscens Graeciam , (elogium sane Pericli ab Euripide dedicatum , sed divinae Pauli eloquentiae convenientius) veritatem hanc in celebri illo , & frequenti Areopagitarum Iudicum conventu constanter , adfirmateque , praedicaret ; tanta virorum illorum , qui in doctissima civitate prudentia ceteris , & eruditione praestabant , mentes rei novitate perculsit , ut quidam vanissima sibi , veroque omnino absimilia , narrari existimantes divinum hominem profana irrisione contemnerent ; quidam vero statim novo dogmati se accomodare nescientes , iterum illum auditum dimitterent , ut tradit *Lucas Act. Cap. XVII.* Et certe *Plinius Lib. VIII. Cap. LV.* hominum resurrectionem inter puerilia deliramenta ac vanitates Democriti turpi a veritate lapsu collocare non dubitat . Hinc illa loquendi formula apud *Virg. Lib. X. Aeneid.*

— *In aeternam clauduntur lumina noctem .*

Idco *Tertullianus Libro De Praescriptionibus* inquit : *Et ut carnis restitutio negetur , de una omnium Philosophorum schola sumitur .*

Qui-

phyrius in iis libris, quos *De Regressu animae* scripsit, crebro praecipit omne corpus esse fugiendum, ut anima possit beata permanere cum Deo, quod tradit *Augustinus De Civit Dei l. 10. c. 29. 30. & l. 12. c. 26.* Nosque ideo Christianae religionis mysteriis initiatos huiuscemodi philosophi non verentur irridere, quod dicimus animae a corpore separationem inter poenas eius esse deputandam, quia videlicet eius perfectam beatitudinem tunc illi fieri existimant, quum omni prorsus corpore exsuta, ad Deum simplex, & sola, & quodammodo nuda, redierit, id quod apud eundem Hipponensem Theologum laudati operis *Lib. XIII. Cap. XVI.* videre est. Verum enim vero apud nos sacrorum oraculorum auctoritate subnixos exploratissimum est, atque inconcussum, duram mortis in homines, immortales alioquin futuros, necessitatem, ex primorum parentum inobedientia, propagata in posteros inexcusabilis sceleris punitione, derivatam. *Sapientiae II. Ad Roman. V.* Sed & *Aristoteles De Anima* hac in re a memoratis Philosophis discrepare non videtur; inquit enim: *Laboriosum autem est commistum esse corpori, non potens absolvi, & praeterea fugiendum: siquidem melius est intellectui non cum corpore esse, quemadmodum et consuetum est dici, et multis placet.* Quapropter praeclarus poeta *Lucanus*, & universae philosophiae consultissimus, *Libro Pharsaliae VI.* animam magicis exantationibus ab inferis evocatam fingit corpus iterum repetere invitam & reluctantem, *Invisaque claustra timentem Carceris antiqui.* Verum ultra inanis sapientiae, quae stultitia est apud Deum, quacque est secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Chri-

stum , progredientibus argumentis , homines fastu turgidi , & quorum superbia semper adscendit , Christianum de resurrectione dogma novis strophis cavillationibusque improbe calumniantur . Obiiciunt igitur terrena corpora corruptionis expertia fieri aeternaque non posse , quibus animae copulatae iuxta nostrorum placita perpetuo aevo fruuntur , *sed terrae , inquiunt , terra reddenda est , unde animalium terrestria sumta sunt corpora ; ex quo fit in-quiunt , ut ea sit necesse dissolvi , et emori , et eo modo terrae stabili ac sempiternae , unde fuerant sumta , restitui , quae sunt verba Augustini Lib. XIII. De Civit. Dei Cap. XVII. Et certe Lucretius ita cecinit :*

Cedit item retro ac terra quod fuit ante

In terram .

Lucanus autem Lib. VII.

—————capit omnia tellus

Quae genuit .

Videmus enim quaecumque nata sunt , & ex elementorum missione generata , in sua tandem principia resolvi , nec perpetuo permanere , sed corruptione , & generatione alternantibus , idemtidem interire , & novas formas adsumere . Eleganter Ovidius Lib. XV. Metamorphoseon .

Non species sua cuique manet , rerumque novatrix

Ex aliis alias reparat natura figuras ,

*Nec perit in tanto quidquam (mihi credite)
mundo ;*

Sed variat faciemque novat , nascique vocatur ,

*Incipere esse aliud , quam quod fuit ante , mor-
rique ,*

Desinere illud idem , quum sint huc forsitan illa ,

Haec translata illuc .

Ad.

Addunt sempiternum nihil esse posse , quod originis habuerit initium , hancque receptam philosophorum omnium suffragiis esse sententiam . Sed & si incorruptibilia , & aeterna, terrena corpora fieri possent , nihilo tamen minus , inquirunt , gravi densae concretionis pondere pressa naturaliter in terrae ima subsiderent , nec contra leges , elementorumque momenta , sublime ferri , & in liquidis aethereisque caeli plagis consistere , valerent , quae obiectio refertur ab *Augustino Lib. XIII. De Civ. Dei Cap. XVIII. et Lib. XXII. Cap. XI.* Quare Plutarchus in Romulo , *Non sunt* , inquit , *bonorum corpora contra legem naturae una cum animo in caelo collocanda* ; censetque ideo in caelo locare terram stultum esse . At hic non consistit acutorum (si Deo placet) hominum in Christianae fidei mysteria cavillatio ; ultra procurrit , atque irrito conatu ita illa nititur pertinaciter impugnare , *scrupulosissime quaerere , et fidem qua credimus resurrectionem carnem* (sunt Augustini verba *Lib. XXII. Cap. XII. De civitate Dei* , de cuius sapientiae abundantia tenuitatem nostram locupletamus) *ita quaerendo assolent irridere : utrum foetus abortivi resurgant , & quoniam Dominus ait : Amen dico vobis capillus capitis vestri non peribit , utrum statura & robur aequalia futura sint omnibus , an diversae corporum quantitates . Si enim aequalitas erit corporum , unde habebunt , quod hic non habuerunt in mole corporis illi abortivi ; resurgent & ipsi , aut si non resurgent , quia nec nati sunt , sed effusi . Eandem quaestionem de parvulis versant , unde illis mensura corporis , quam nunc defuisse videmus , accedat , quum in hac aetate moriuntur . Neque enim dicturi sumus eos non resurrecturos , qui non solum resurrectionis capaces sunt ,*

verum etiam regenerationis . Deinde interrogant quenz-
admodum ipsa aequalitas habitura sit . Si enim tam
magni , & tam longi erunt omnes , quantum fuerunt ,
quicumque hic fuerunt maximi , atque longissimi , non
solum de parvulis , sed & de pluribus magnis quae-
runt , unde illis accessurum sit , quod hic defuit ,
si hoc quisque recipiet , quod hic habuit . Si autem
quod ait Apostolus , occursuros nos omnes in mensura
aetatis plenitudinis Christi ; & illud alterum , quos
praedestinavit conformes fieri imaginis filii sui : sic
intelligendum est , ut statura & modus corporis Christi
omnium , qui in regno eius erunt , humanorum corpo-
rum sit futurus , multis erit , inquiunt , de magni-
tudine & longitudine corporis detrahendum . Et ubi
iam erit , capillus capitis vestri non peribit , si de ipsa
corporis quantitate tam multa peribit ? Quamvis &
de ipsis capillis possit inquiri , utrum redeat quidquid
rondentibus decidit . Quod si rediturum est , quis non
exhorreat illam deformitatem ? nam hoc & de un-
guibus videtur necessario sequenturum , ut redeat tam
multum , quod corporis curatura defecuit . Et ubi erit
decus quod certe maius , quam in ista esse corruptio-
ne potuit , in illa iam immortalitate debebit ? Si au-
tem non redibit , ergo peribit : quomodo igitur , in-
quiunt , capillus capitis vestri non peribit ? De ma-
eie quoque vel pinguedine similiter disputant , nam
si aequales omnes erunt , non utique alii macri ,
alii pingues erunt . Accedet ergo aliis aliquid , aliis
minuetur . Ac per hoc non quod erat recipiendum ,
sed alicubi addendum est , quod non fuit , & alicu-
bi perdendum , quod fuit . De ipsis etiam corruptionibus
& dilapsionibus corporum mortuorum , quum aliud ver-
tatur in pulverem , in auras aliud exhaletur , sive
quos bestiae , sive quos ignis , absumat , naufragio ,
vel

vel quibuscumque aquis ita quidam persant, ut earum carnes in humorem putredo dissolvat, non mediocriter permoventur: atque omnia ista recolligi in carnem, & redintegrari posse non credunt. Consectantur etiam quasdam faeditates & vitia sive accendant sive nascantur, ubi & monstruosos partus cum horrore atque irrisione commemorant, & requirunt quanam cuiusque deformitatis resurrectio sit futura. Si enim nihil tale redire in corpus hominis dixerimus, responsionem nostram de locis vulnerum cum quibus Dominum Christum resurrexisse praedicamus, se confuturos esse praesumunt. Sed inter haec omnia quaestio illa difficillima proponitur, in cuius carnem reditura sit caro, qua corpus alterius vescentis humana viscera fame compellente nutritur. In carnem quippe conversa est eius, qui talibus vixit alimentis, & ea, quae macies ostenderat, detrimenta supplevit. Verum hoc illi redeat homini, cuius caro prius fuit, an illi potius cuius postea facta est? Ad hoc percontantur ut fidem resurrectionis illudant, ac sic animae humanae aut alternantes, sicut Plato, veras infelicitates, falsasque promittant beatitudines: aut post multas itidem per diversa corpora revolutiones, aliquando tamen eas, sicut Porphyrius, finire miserias, ad eas numquam redire fateantur, non omnes corpus habendo immortale, sed corpus omne fugiendo. Et huiusmodi potissimum sophismatis adversus resurrectionis veritatem Ethnici philosophi insurgunt, nec ad illam amplexandam induci poterunt; quamquam & nonnulla minime inficiarentur, quae vel eam apertissime comprobarent, vel adiuverent vehementer.

*Tantam lucis quoque adfulsisse Gentilibus , ut
resurrectionem mortuorum aliquo modo ad-
mittere non dubitarent ; & faterentur
quaedam , quae hanc veritatem
quammaximo adstruunt .*

C A P. III.

Non adeo tamen caecutierunt Ethnici , nec
in tanta noctis obscuritate versati sunt , ut nul-
lus intermicantis luminis fulgor hac in re mentibus
quorundam adfulserit . Nam & nonnulla scriptis de-
mandarunt , quae eos omnino ab hac resurrectio-
nis credulitate non abhorruisse persuadent , quaeque
facile ad nobis adfentiendum viam ipsis praestruere ,
latumque agere limen valent . Et ut fabulas poeta-
rum praeteream , nam , ut *Claudianus de Bello Ge-
tico* canit ,

*Creditur Herculeis lucem renovasse laeertis
Femina dilecti fatis impensa mariti .
Et puerum spretae laniatum fraude novercae
Non sine Circaeis Latonia reddidit herbis .
Cretaque , si verax narratur fabula , vidit
Minoum rupto puerum prodire sepulcro ;
Quem senior vates avium clamore repertum
Gramine restituit : mirae nam munere sortis
Dulcia mella necem , vitam dedit horridus
anguis .*

Et quod quidem de Glauco hic dicitur , ita narratur a
Palaephato περί ἀπίων Cap. XXVII. περί ἑτέρου
γλαύκου τοῦ μίνως , καὶ οὗτος ὁ μῦθος παγγέλοιος,
ὡς δὲ τοῦ γλαύκου ὑποθάνοντος ἐν τῷ τύμβῳ κα-
τάρυξε τὸν τοῦ κοιρανίου πολύηδον , ὅς ἦν ἐκ τοῦ
ἀρ

ἔργους, ὃς ἰδὼν δράκοντα ἐτέρῳ δράκοντι πᾶν ἐπι-
 δέντα τεθνεῶτι, καὶ ἀναστήσαντα αὐτόν, καὶ οὐ-
 πὸς τὸ αὐτὸ ποιήσας εἰς τὸν γλαῦκον, ἀνέστησεν.
 In eorum quoque historiis memoriae prodi-
 tum est quosdam homines revixisse, in luminis oras
 revocatos. Acilium Auiolam narrat *Valerius Maxi-*
mus, quum aliquandiu humi mortuus creditus iacui-
 set, elatum, postquam ignis corpus eius corripuit,
 vivere se proclamasse. Lucio quoque Lamiae prae-
 torio viro aequae vocem fuisse super rogam. Verum
 forte hi mortui quidem sunt habiti, revera autem
 adhuc vivebant, sed morbi vi in eam sensuum a-
 lienationem inciderant, ut vita functi crederentur.
 Non dissimilia de Aristeia quodam Proconnesio, & de
 Alcmena, refert *Plutarchus* in *Romulo*. Aristeiam sci-
 licet in fallonis taberna vitam finisse, corpusque
 eius, quum necessarii adessent ad id auferendum,
 ex conspectu raptum: ac quosdam, qui modo pe-
 regre veniebant, adfirmasse Aristeae se occurrisse
 Crotonem tendenti. Alcmenae vero corpus, quum
 efferretur, ex oculis subductum, & lapidem in le-
 cto fuisse inventum. Sed haec minus mirabilia facit id,
 quod de Hero Pamphilio *Lib. X De Republica* narrat
Plato: illum quippe scribit inter eos, qui in acie
 ceciderant, decem diebus iacuisse, biduoque post-
 quam inde sublatus esset, impositum rogo re-
 vixisse, ac mira quaedam tempore mortis visa
 narrasse. Quam quidem de Hero narrationem, hi-
 storiam, non fabulam, vult esse *Iustinus* Platonius,
 martyrque Christianus, quod *Marsilius Ficinus* re-
 fellere non est ausus. *Aurelius Augustinus* si minus
 historiam censet, sed cum Marco Tullio Plato-
 nislusum existimat, certe tamen fabulamento illo re-
 surrectionis veritatem Numen illud philosophorum

tere voluisse non improbat, & aliud ex Labeone reviviscentium hominum exemplum adducit: Nonnulli nostrum, inquit, propter quoddam praeclarissimum loquendi genus, & propter nonnulla quae veraciter sensit, amantes Platonem dicunt eum aliquid simile nobis etiam de mortuorum resurrectione sensitse. Quod quidem sic tangit in libris de Republica Tullius, ut eum luisse potius, quam, quod id verum esset, afirmando dicere voluisse. Inducit hominem revixisse, & narrasse quaedam, quae Platoniceis disputationibus congruebant. Labeo etiam duos dicit uno die fuisse defunctos, & occurrisse invicem in quodam compito. Deinde ad corpora sua iussos fuisse remeare & constitui inter se amicos se esse victuros: atque ita esse factum donec postea morerentur. Sed superius laudatus Plutarchus Lib. I. de Anima apud Eusebium Lib. XI. προπαρσκη. memoriae prodidit, Enarchum suum. σύγχαρον aegrotum tamquam mortuum a medicis relictum fuisse; & brevi tempore in se ipsum postea reditum, dixisse se vere mortuum fuisse, & in corpus iterum restitutum, nec ea aegrotatione moriturum; reprehensosque vehementer a Domino suo eos spiritus, qui animam eius duxerunt; ad Nicandam enim missos, non ad illum fuisse. Nicandas autem coriarius erat, & in palaestris non ignobilis, qui eo tempore, quo Enarchus revixit, in maximas incidit febres, ac repente mortuus est. Nescio an huc faciat, quod Plutarchus idem Lib. An seni gerenda sit resp. & Diogenes Laertius in Epimenide tradunt, Epimenidem Cretensem videlicet, adolescentem dormitum ivisse, & in senectute a somno fuisse excitatum, quum perpetuos annos quinquaginta septem alto sopore victus stertisset, ut Laertius quidem & Plinius Lib. VII. Cap. LII. habent; nam Plutarchus, & Varro Lib.

Lib. VII. De lingua Latina, quinquaginta tantum annos scribunt; *Tertullianus De Anima* quinquaginta prope annos; *Pausanias* vero in *Atticis*, quadraginta. Quod si Auctor *Appendicis Proverbiorum Graecorum*, septem tantum, *Suidas* autem sex, produnt; apud eos numeros corruptos esse prudenter *Scottus*, & *Menagius*, animadvertunt. Immo *Hesychius*, & *Suidas*, non tantum dormivisse tradunt, sed animam eius a corpore pro lubitu secessisse eo tempore, & ad corpus quoties vellet rediisse, quod de *Aristea Proconnesio*, cuius superius meminimus, ex *Plutarcho*, scribunt *Herodotus Lib. IV. Apollonius in Histor. Mirab. cap. II. Plinius Lib. VII. Cap. III. Maximus Tyrius Dissert. XXII. & XXIII. Origenes contra Celsum Lib. I. Hesychius Milesius*, aliique. *Tertullianus* vero *Libro de Anima* *Hermotimum Clazomenium* memorat, qui anima in somno carebat, quasi per occasionem vacaturi nominis proficiscente de corpore. Quid dicam quod & *Endymion* semper dormivisse fertur? Idemque de *Claudio Ptolemaeo* perhibetur? Cuius rei allegoricas rationes *Olympiodorus in Commentariis in Phaedonem Platonis* adfert. Quae quidem mortuorum resurrectiones quum in gentilium libris descriptae reperiantur, iam non video cur divina virtute fieri posse negent, ut ii, qui defuncta vita corpora iterum adsumere potuerunt, ut tamen rursus postea morerentur, eadem corpora recipiant, ita ut deinceps sint omni moriendi necessitate soluti. Sed quas obiciunt difficultates infra singillatim, Deo favente, dilueamus. Repetamus modo veterum dicta sapientum, quibus utcumque de mortuorum resurrectione loqui videntur, eorundemque sententias recenseamus, quibus ad tanti sacramenti veritatem aliquatiter

aliter adpropinquarunt . Transferenda sunt igitur quaedam ex *Marsilii Ficini Commentariis* in *Librum De Divinis Nominibus* , Dionysio Arcopagitae falso tributum , quae proposito nostro maxime conducunt , *Resurrectionem* , inquit , *corporum humanorum divina potestate futuram Plato in Regno describit* , quam olim Zoroaster adseruit . Itaque legimus in *Magorum carminibus* , quod omnes usurpare *Platonici* , animam nostram praeter terrenum corpus , habere caeleste , quo quasi curru quodam reversa sit in caelum . Iste animas Deo deditas , terrenum quoque corpus terrae tandem non relicturas , sed cum caelesti suo corpore , id quoque coelo corpus reddituras illuminandum . Quibus in verbis , & resurrectione corporum , & beatorum splendor , adseritur . Et quidem *Ficini* verba in mentem revocant , quod *Diogenes Laertius* in *Prooemio* memoriae prodidit ex *Theopompi Philippicorum VIII.* & *Eudemi Rhodii* adseritione , Magis scilicet revicturos homines , & futuros immortales , adcreditum . Quod si eorum credulitas ab Aegyptiorum persuasionem non differebat , eadem quoque corpora resumturos arbitrabantur ; nam *Herodotus Lib. II. Cap. CXXIII.* scribit Aegyptios resurrectionem credidisse , eaque propter tantum studii & diligentiae in cadaveribus adservandis conlocasse . Ab his , ut videtur , suam doctrinam hausit *Democritus* , de quo ita *Plinius Lib. VIII. Cap. LV.* *Similis & de adservandis corporibus hominum , ac reviviscendi promissa a Democrito vanitas , qui non revixit ipse .* Nec de dissimili opinione loqui videtur *Aurelius Augustinus LXXII. de Civ. Cap. 28.* ubi ex *Varrone* quorundam refert *Geneethliacorum* de mortuorum resurrectione sententiam ; cuius verba sunt ; *Mirabilis autem quoddam Mar-*

cus Varro ponit in libris, quos conscripfit de gente populi Romani, cuius putavi verba ipsa ponenda: Genethliaci quidam scripserunt, inquit, esse in renascentibus hominibus, quam adpellant palingenesiam Graeci: hanc scripserunt confici in annis numero quadringentis quadraginta: ut idem corpus & eadem anima, quae fuerant coniuncta in homine aliquando, eadem rursus redeant in coniunctionem. Aeneas Platonius in Theophrasto, Porro, inquit, Zoroastes fore aliquando tempus, in quo mortuorum omnium futura sit resurrectio, praedicat. Chrysippus apud Lactantium De div. praem. cap. 23. adfirmat postquam vitam finierimus, certis temporum vertiginibus revolutis, in hunc statum, in quo nunc sumus, restitutum iri. Et Seneca Epist. 36. Desistunt ista, inquit, non pereunt; etiam mors quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam non eripit. Veniet iterum, qui nos in luce reponet, dies; aequo animo debet redditurus exire; observa orbem rerum in se remeantium. Aestas abiit, sed alter illam annus adducit; hiems occidit, referent illam sui menses; solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Scio non defuturos, qui respondeant de mirabili anni magni revolutione, rerumque omnium ad eundem statum, exacta illa saeculorum intercapedine, reversione memoratos supra philosophos intelligere; circuitus enim nonnulli temporum induxerunt, quibus eadem semper fuissent renovata atque repetita in rerum natura, atque ita deinceps fore sine cessatione adseverarunt volumina venientium praetereuntiumque saeculorum, sive in mundo permanente isti circuitus fierent, sive certis intervallis orient & occidens mundus eadem semper quasi nova, quae transacta, & ventura sunt, exhiberet,
quae

quae sunt verba *Augustini Lib. XII. De Civit. Dei*
Cap. XIII. De quo tamen quoniam alibi tractatus
 egimus latiori, non libet modo huiusmodi rei plu-
 sculis immorari. Sed elicere hinc contra adversa-
 rios iuvat argumentum hac potissimum ratione con-
 ceptum: Si apud vos non tantum vero non est absi-
 mile, sed etiam valde probabile, *sic eadem temporum*
temporaliumque rerum volumina repeti, ut verbi gra-
tia, sicut in isto saeculo Plato philosophus in urbe Athe-
niensi, & in ea schola, quae Academia dicta est,
discipulos docuit, ita per innumerabilia retro saecula
multum prolixis quidem intervallis, sed tamen cer-
tis, & idem Plato, & eadem civitas, eademque
schola, iidemque discipuli, repetiti, & per innume-
rabilia deinde saecula repetendi sint, ut memoratus
ὁ πάλιν inquit: quae nam tanta vobis oboritur
 difficultas, qui toties homines eosdem per lon-
 ga quidem sed certa temporum intervalla in lu-
 cem vitamque redituros esse praedicatis, ut a cre-
 dendo semel homines divina virtute, ubi tempus
 a Deo praedestinatum advenerit, a mortuis omnes
 excitatum iri tanto vos stupore deterreat? Credite,
 credite quod minus est, minoribusque obnoxium
 difficultatibus, & quod est creditu absurdus, vanis-
 simam scilicet saeculorum eorundem infinities re-
 petitam iterationem, facili negotio falsitatis revince-
 mus. Vestra quoque mirabilis sapientia haustam
 ex Pythagorae dictis, Platonisque auctoritate, ani-
 marum tam in humana, quam in ferina, corpora
 migrationem tenacius amplectitur, mordicusque de-
 fendit anilia passim fabulamenta venditans. Quan-
 quam si Pythagorae placita, & quae Plato plerisque
 in locis adseruit, emendare libet, ut recte id se
 habere multis est visum, quos puduit sequi prae-
 cepto-

ceptorem, qui tam vana atque portentosa docuisset, & *μετεμύχως* in bruta allegorice exponere, ut certe Porphyrius, aliique Platoniorum, quod Augustinus Lib. X. De Civit. Dei Cap. XXX. ait, exposuerunt; iam vestra deliramenta quidem ridemus, ob insipientiae tamen vobis detrimenta gratulamur, dum in humana tantum corpora humanas animas redire arbitramini sive in hoc orbe, sive in alio, nam, ut Lucanus ait, *regit idem spiritus artus Orbe alio*. Id quod passim docet Plato, & in Phaedone praesertim: Est certe, inquit, o Cebes, maxime omnium ita ut mihi videtur; ex mortuis reviviscetes homines fiunt. Quae quidem hominum in tenebris densaeque caligine agentium somnia, invalidi adversus eos argumenti telum invertens, ita irridet Augustinus Lib. X. De Civit. Dei Cap. XXX. In hominum sane non sua, quae dimiserant, sed alia corpora redire humanas animas arbitratus est (Porphyrius) Puduit scilicet illud credere; ne mater fortasse filium in mulam revoluta vestaret, & non puduit hoc credere, ne revoluta mater in puellam filio forsitan nuberet. Quanto creditur honestius, quod sancti & veraces Angeli docuerunt, quod prophetae Dei spiritu acti loquuti sunt: quod ipsi venturum Salvatorem praemissi nuntii praedixerunt: quod missi Apostoli, qui orbem terrarum Evangelio repleverunt: quanto inquam honestius creditur, reverti semel animas ad corpora propria, quam reverti toties ad diversa? Mirum enim, quod animae tam dira cupidine teneantur in aliena & diversa corpora revertendi, in suum vero, cuius consortio per longum temporis intervallum laetatae sunt, & quod peculiari amore dilexerunt, nullo unquam remeandi desiderio memores capiantur. Regerant forsitan putrefactum iam esse,

se, atque dissolutum. Cur igitur contendunt iterum ad tarda reverti corpora? quae lucis miseris tam dira cupido? quumque ea non sint nisi ipsarum sepulcra, & carceres, cur non corporibus solutae manent? Forsan, quia ita Dei lege & fato decretum est? Et cur Dei lege & fato constitutum quoque non sit, ut exacta certa saeculorum & temporum serie, corpora iterum prima reformentur, rursusque antiquis compagibus in pristinam faciem habitumque coagmententur, in quae dulcedine quadam captae, & veteris necessitudinis confortiique recordatione gestientes, tamquam in patria consuetaque domicilia ex longa peregrinatione animae revertantur? Haecenus quid Plato contulerit ad resurrectionis veritatem adstruendam inspeximus. Videamus modo quid ad veram resurrectionis fidem vel Plato, vel Porphyrius, vel Varro, conferre potuerint, si opiniones eorum in unam sententiam convenissent, quod totum divino *Augustini* ingenio acceptum ferimus ita *Libro XXII. De Civitate Dei Cap. XXVI. & sequentibus* differentis: Plato dixit sine corporibus animas in aeternum esse non posse. Ideo enim dixit etiam sapientium animas post quamlibet longum tempus tamen ad corpora redituras. Porphyrius autem dixit animam purgatissimam quum redierit ad patrem, ad haec mala mundi nunquam esse redituram. Marcus Varro ex Genethliacorum quorundam sententia, ut supra retulimus, scriptum reliquit confici in annis numero quadringentis quadraginta, ut idem corpus & eadem anima, quae fuerant coniuncta in homine aliquando, eadem rursus redeant in coniunctionem. Qui tres quidem Scriptores eximii id conferunt ad resurrectionem mortuorum adstruendam, quod colligit idem *Augustinus* inquiring

Qua-

Quapropter Plato & Porphyrius, vel potius quicumque illos diligunt, & adhuc vivunt, si nobis consentiunt, etiam sanctas animas ad corpora redituras, sicut ait Plato, nec tamen ad mala ulla redituras, sicut ait Porphyrius, ut ex his fiat consequens quod fides praedicat Christiana, talia corpora recepturas, in quibus sine ullo malo in aeternum feliciter vivant: adsumant etiam hoc de Varrone, ut ad eadem corpora redeant, in quibus antea fuerunt, & apud eos tota quaestio de carnis resurrectione solvetur. Sed quae de Metempsychosi Pythagoras, & Plato, Aegyptii, alique, passim docuerunt, non parum fidem resurrectionis adstruant; nam resurrectionis quaedam species est, quod & ipse Tertullianus, qui multis Platonem Libro De Anima impugnat quod ex mortuis vivos fieri dixit, tamen Lib. De Resurrectione Carnis fateri coactus est illis verbis: Ita saeculum resurrectionem mortuorum, nequam errat, ignorat. Quod & Lactantius Lib. VII. Cap. XXIII. animadvertit. Quare etsi verum esset, quod Ioannes Clericus in Notis ad Philosophiam Orientalem Tb. Stanleii subspicatur, ubi apud antiquos placitum de resurrectione, & reviviscentia, mortuorum occurrit, id semper διὰ μετεμψυχώσεως fieri intelligendum esse; tamen & istuc ipsum non parum dogmati Christiano adstipulari deprenderetur, quod & Tb. Burnetus admittere videtur Lib. De Statu Mortuorum Cap. VIII.

Quinam ex iis , qui in Ebraeorum vel Christianorum Ecclesia vixerunt , resurrectionem mortuorum impie inficiati sunt .

C A P. IV.

Non tamen defuerunt inter illos etiam , quibus verae religionis , & sacrarum literarum , lumen adfulsit , qui recedentes a Deo , & plus sapere praesumentes quam oportet sapere , certissimum resurrectionis dogma , & expresse & definite divinorum oraculorum auctoritate comprobatum , impie non minus quam impudenter inficiarentur . Sadducaei enim , qui inter Ebraeos novam sectam instituerant , mortuorum resurrectionem apertissime denegabant , ut scribit *Lucas 20. 27. & Matthaeus 22. 23.* in quo errore cum iisdem Samaritani conveniebant . Simon Magus idem nostrae religionis sacramentum impugnavit , ut apud *Tillemontium Tom. I. & Berninium Hist. haeres. saec. 1. c. 1.* videre est . Hymenaeus , & Philetus , vivo adhuc Apostolo Paulo , impie adferebant ubi de resurrectione in scripturis Sacris ageretur , non de corporea , sed de spiritali , qua a morte peccati ad vitam innocentem resurgitur , accipiendum esse , quod a *Paulo I. Tim. Cap. I.* traditur . Nicolaitae quoque , & Gnostici , Cerinthianorumque nonnulli ; spurcissimus etiam Carpocrates eundem cum Simone profano ore evomuit errorem ; necnon Basilides eadem blasphemasse perhibetur , qui a *Nat. Alexandro Histor. Eccles. Saecul. I. Dissertat. XXVI.* egregie ac luculente confutatur , & cum eo alii omnes haeretici . Sed & haeresiarcha Saturninus eodem saeculo idem haereseos virus effudit , sicut
&

& Valentinus, exitialis insaniae homines; & Cerdo, & Marcion; item Apelles, Marcioniani, Ascondryti, & Archontici, haeretici Valentini sectae sequaces; Bardesanes, Cainistae, mortalium omnes perditissimi, qui vanissima deliramenta, fabulasque commenti orthodoxae fidei unitatem primis Ecclesiae seculis scindere sunt audacter, at incassum, adgressi; quae quidem omnia late exsequitur *Berninius Hist. Haeref. Saecul. II. Cap. II. V. VI.* & *Tillemontius Tom. II. Memorabil. Eccles. Basilii* auctor sectae Bogimilorum haeticorum saeculo XII. non aliam esse resurrectionem docebat, nisi poenitentiam, & vitam Evangelicam. *Bern. Hist. Haeref. Sec. XII. Cap. I.* Albigenses quoque Haeretici carnis resurrectionem fabulam esse dicebant. *Bern. Ibid. Cap. X.* Almericus haeresiarcha pariter negabat corporum resurrectionem. *Id. Saec. XIII. Cap. I.* Non defuerunt quoque apud Armenos, qui resurrectionem mortuorum negarent, ut constat ex *Benedicti XII. Epist. Dogm. num. 108.* Saeculo autem XVI. Petri Richerii, Carmelitae apostatae & haeretici, sequacium quidam carnis resurrectionem fore inficiati sunt, id quod *H. Spondanus* ad annum MDLV. & *Baelus* in *Diffion.* voce *Petrus Richerius*, memoriae prodiderunt. Sed et eos in hunc censum referri posse crediderim, qui somnia Pythagorae, & Empedoclis, amplexi sunt, & μετεμψυχώσεις καὶ μετενσωματώσεις, καὶ παλιγγενεσίας inter Ecclesiae dogmata, Evangelicam doctrinam corrumpentes, reponere studuerunt. Et quidem Gnostici, Basilides, Carpocratiani, Valentini, Marcionitae, metempsychosin omnes invexerunt, ut apud *Philastrum*, *Origenem* in *Epist. ad Roman.* *Irenaeum*, *Tertullianum* *De Anima*, *Epiphra-*

phanium XLII. 12. videre est ; & hi omnes , ut statim vidimus , carnis etiam resurrectionem negabant . Idem forte credendum de Christianis quibusdam Malabaribus , quos Sancti Thomae vocant ; nam ex Ethnicorum consuetudine metempsychoseos doctrinam acceperant , ut ex *Diamperanae Synodi Sessione III. Decreto IV.* compertum habemus . Nil aliud opinari licet de Manichaeo seu Manete , eiusque sectatoribus , qui *μετενσωμάτωσιν* Empedocleam passim docuerunt , ut ex *Actis Marcelli* intelligitur , & *Socrates* etiam *Lib. I. Cap. XXII.* confirmat . Quare mirari subit , quod Petrus quidam , Bogomilorum caput , qui Manichaeorum traduces erat , quum se ex Iudicum sententia iam lapidandum videret , suis discipulis dixerit , se die tertia a mortuis suscitatum iri . Quare illi lapidum , quibus is obrutus fuerat , congeriem servantes tertia die daemonem sub lupi imagine inde exire mirati sunt ; unde Graeci hunc Petrum , *Lyco-petron* adpellaverunt , quod quidem *Euthymius Zigabenus* memoriae prodidit . Sed Criticus *Beausobrius Part. II. Histor. Manich. Lib. I. Cap. II.* fabulosam hanc narrationem iure censet ; quare eam non admodum moror . Quum autem Manichaeus , eiusque sequaces , Docetae fuerint , hic generatim animadvertendum , Docetas omnes , qui Christum esse verum hominem negaverunt , & tantum hominis imaginem & inanem speciem praetulisse docuerunt , unde & *Δοκηταί* dicti sunt , etiam eius resurrectionem inficiatos esse ; adeoque hominum resurrectionem pariter aliquando fore non credidisse . Quicumque enim Christi resurrectionem non admiserunt , etiam ceterorum hominum restitutionem reiecerunt , quod recte observat laudatus *Beausobrius* eodem Libro *Cap. IV. §. 7.* Docetarum

caput fuit Simon, si *Theodoro Prooem. Dialog. I.* credimus, quem sequuti sunt Cerdon, & Marcion, & Leucius, & Iulius Cassianus. Et certe Docetae antiquissimi sunt, eosque indicat *Ioannes* Apostolus *Epist. I. Cap. IV.* Sed heic sese offert difficultas ex *Photio*, qui scribit Leucium resurrectionem quorundam animalium, non secus ac hominum, docuisse. Sed eruditus *Beausobrius* non dubitat quin Photius hac in re falsus sit, ex vocis *resurrectio* ambiguo sensu apud Manichaeos aequae ac apud Marcionitas. Nam, ut *Epiphanius* tradit, Marcion *Ἰουχὴν ἀνάστασιν εἶναι λέγει καὶ ζωὴν καὶ σωτηρίαν μόνην*; sic & Menander resurrectionem suam baptismum vocabat, quemadmodum alii poenitentiam, & vitam Evangelicam. Quare Leucius nil aliud nomine resurrectionis intelligebat, quam corporis mortem, acamque animarum veluti resurrectionem & vitam considerabat. Et eatenus huiusmodi resurrectionem tam brutorum, quam hominum, esse dicebat, quatenus animas *ὁμοουσίους* tam in illis quam in his conlocabat, quemadmodum Marcion fecerat; & *Iustinus* Martyr olim crediderat, teste ipso in *Dialogo cum Tryphone*. Sed & eos commemorare fert animus, qui etsi resurrectionem mortuorum inficiati non sunt, tamen in ea exponenda longe a Catholica veritate recesserunt. Horum agmen ducit *Origenes*, qui de mortuorum resurrectione pessime sensit, ut constat ex *Epiphanio Haeres. LXIV. Theophilo Alexandrino, Hieronymo, Augustino, Iustiniano Augusto*, qui ipsum criminantur quod resurrectionem e medio substulerit. Sed revera resurrectionem corporis voce tenus adstruxit, carnis inficiatus est, ut constat ex eodem *Hieronymo Epistola ad Pammachium, Pamphilo in Apologia,*

& *Methodio* apud *Epiphanium*, & *Photium*; imo
 ex ipso *Origene* II. περὶ ἀρχῶν. Cap. III. &
Commentariis ad Psalmum I. Addidit, illud quale-
 cumque corpus, quod in mundi consummatione
 recepturae erant animae, orbiculatum fore, figu-
 ram omnium perfectissimam, & rerum caelestium
 propriam, novo corpori congruam existimans;
 cuius rei *Iustinianum Augustum* testem habemus. Et
 quidem mirari subit *Origenem*, qui Arabas male
 de animorum aeternitate sentientes, eosque una
 cum corporibus extinguere, & cum iisdem tandem
 resurrecturos dictitantes, in Concilio Arabico XIV.
 Episcoporum praeclare confutaverat, in errorem circa
 resurrectionem & ipsum lapsum fuisse. De Arabum
 erroribus scripsere *Eusebius*, *Augustinus*, *Libellus*
Synodicus. Si autem ante *Origenem* *Menandri* pro-
 lixiorem mentionem non feci, in causa fuit quod hic
 Baptismum suum tantum resurrectionem quamdam
 appellabat, eoque immortalitatem aeternamque iu-
 ventam, ut diximus, pollicebatur. *Synesium* vero
Ptolemaidis Episcopum referam, qui Christianis my-
 steriis initiari se passus est, non tamen admissio de car-
 nis resurrectione dogmate, quod deinde recepisse non
 est dubitandum, id quod omne apud *Photium* Cod.
 XXVI. et *Evagrium* Lib. I. Cap. XV. videre est.
 Quamquam videtur carnis resurrectionem non om-
 nino reiecis-
 se, sed alio sensu eam accepisse, quam
 vulgus eam exponeret, ut ex eius Epistola CV.
 intelligere est. *Eutychius* quoque Constantinopo-
 litanus Episcopus circa resurrectionis placitum er-
 ravit; scripsit enim corpus nostrum in illa re-
 surrectionis gloria futurum impalpabile, ventis ae-
 reque sub ilius, ut scribit *Gregorius Magnus* Lib.
 XIV. *Moralium*, qui & dialogum, quem cum ipso
 ha-

habuit, refert, & narrat quomodo eum a tanto errore in regiam veritatis viam tandem reduxerit. Mirabile autem est Socinianorum de mortuorum resurrectione decretum. Aiunt enim resurrectionem impiorum nullam futuram, sed in ea tantum impios iudicandos, qui tunc vivi ultimo die deprehendentur, eosque una cum Diabolo in ignem aeternum detrusum iri; ut apud *Natal. Alexandrum Tom. VIII. Histor. Eccles. Saecul. XV. & XVI.* videre est. Iudaeorum opinionem amplecti videntur, qui ad iustos plerumque, & ad Israelitas, restringunt resurrectionem, ut apud *Buxtorfium Synag. Iudaic. Cap. I. & Gerardum de Resurrect. Tom. VIII. & Dasovium* videndum occurrit. Sed & *Thom. Burnetus* suo opere *De statu Mortuorum, & Resurgentium*, in Origenis, & Eutychii errores delabitur *Cap. VIII. & IX.* negatque corpus in resurrectione idem futurum, atque illud quod cecidit; imo *inorganicum & inconcretum*, ex coelesti & tenuissima materia tantum constans, fore, adseverare non dubitat. Quin & Chiliastarum vestigiis insistens duplicem somniat resurrectionem, primam, in qua cum Christo per mille annos in terra vivendum, & in qua *corpus nostrum erit terrestre, compositumque ad formam bodiorni*; secundam, in fine Millennii, quum *adscenditur in coelum*, in qua *mutabitur idem corpus in coeleste, & aethereum*, id quod late disputat *Cap. X.* eiusdem operis. Contra quos quidem omnes resurrectionis veritatem adstruentes sermonem instituere animum induxeramus; sed mutata sententia adversus philosophos tantum, quorum argumenta Catholicam adserptionem impugnata primo loco digessimus, suo proprio ense confodiendos, digladiari fert animus.

*Respondetur iis , qui mortuorum Resurrectionem
impugnant , eo quod beatæ animæ , ut
aiunt , corpus omne sit fugiendum .*

C A P. V.

Cum Philosophis modo certamen est nobis , quibus quidem necesse erit vel se victos propria doctrina fateri , vel sua dogmata non sine pudore retractare . Inquit enim Porphyrius omne corpus esse fugiendum , ut anima possit beata permanere cum Deo , quum corpus illius felicitati impedimento esse possit . Quem ita egregie de more suo confutat *Augustinus Lib. X. De Civit. Dei Cap. 29.* & eiusmet propriis armis confodit . *An vero inquit (de Christo loquitur) quod ipsum corpus morte depositum & in melius resurrectione mutatum , iam incorruptibile atque immortale in superna subvexit ? Hoc fortasse credere recusatis , invenientes Porphyrium in his libris , ex quibus multa posui , quos de regressu animæ scripsit , tam crebro præcipere omne corpus esse fugiendum , ut anima possit beata permanere cum Deo . Sed ipse potius ita sentiens corrigendus fuit , præsertim quum de anima mundi huius visibilis , & tam ingentis corporeæ molis , cum illo tam incredibilia sapiatis . Platone quippe auctore animal esse dicitis mundum , & animal beatissimum , quod vultis esse sempiternum . Quomodo ergo nec umquam solvetur a corpore , nec umquam carebit beatitudine , si ut anima beata sit , corpus est omne fugiendum ? Solem quoque istum & cetera sidera non solum in libris vestris corpora esse fatemini , quod vobiscum omnes homines , & conspi-*
cero

cere non cunctantur & dicere, verum etiam altiore ut putatisperitia haec esse animalia beatissima perhibetis, & cum his corporibus sempiterna. Quid ergo est, quod quum vobis fides Christiana suadetur, tunc obliviscimini, aut ignorare vos fingitis, quod disputare aut docere soleatis quod dicimus? Et alibi, Lib. XIII. De Civ. Cap. 13. videlicet: Sed Philosophi contra quorum calumnias defendimus Civitatem Dei, hoc est eius Ecclesiam, sapienter sibi videntur irridere, quod dicimus animae a corpore separationem inter poenas eius esse deputandam. Quia vero eius perfectam beatitudinem tunc illi fieri existimant, quum omni prorsus corpore exsuta ad Deum simplex & sola, & quodammodo nuda, redierit. Vbi, si nihil quo ista refelleretur opinio in eorum litteris invenirem, operosius mihi disputandum esset, quo demonstrarem non corpus esse animae, sed corruptibile corpus, onerosum: unde illud est quod de scripturis nostris in superiore Libro commemoravimus. Corpus enim corruptibile adgravat animam, Addendo utique corruptibile, non qualicumque corpore, sed quale factum est ex peccato consequente vindicta, animam perhibuit adgravare. Quod etiam si non addidisset, nihil aliud intelligere deberemus. Sed quum apertissime Plato Deos a summo Deo factos habere immortalia corpora praedicet, eisque ipsum Deum, a quo facti sunt, inducat pro magno beneficio pollicentem, quod in aeternum cum suis corporibus permanebunt, nec ab eis ulla morte solvantur; quid est quod isti ad exagitandam Christianam Fidem fingant se nescire quod sciunt: aut etiam sibi repugnantes adversum se ipsos dicere malunt, dum nobis non desinant contradicere? Nempe Platonis haec verba sunt, sicut ea Cicero in Latinum vertit, quibus inducit summum

Deum Deos , quos fecit , adloquentem ac dicentem :
 Vos , qui sub mortalitatis fato orti estis attendite quo-
 rum operum ego parens effectorque sum . Haec sunt
 indissolubilia nutu meo , quamquam omne colligatum
 solvi potest . Sed quoniam estis orti mortales , vos
 quidem esse indissolubiles non potestis . Nec umquam
 tamen dissolvemini , neque vos ulla mortis fata pe-
 riment , nec erunt valentiora quam consilium meum ,
 quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram ,
 quam illa quibus estis , tunc quum gignebamini , colli-
 gati . Ecce Deos Plato dicit , & corporis animae-
 que colligatione mortales , & tamen immortales Dei ,
 a quo facti sunt , voluntate atque consilio . Si ergo
 animae poena est in qualicumque corpore colligari :
 quid est quod eos adloquens Deus tamquam sollicitos
 ne forte moriantur , idest , dissolvantur a corpore , de
 sua facit immortalitate securos ? Non propter eorum
 naturam , quae sit compacta , non simplex ; sed
 propter suam invictissimam voluntatem , qua potest
 facere ut nec orta occidant , nec connexa solvantur ;
 sed incorruptibiliter perseverent . Et haec quidem re-
 petit idem Doctor Libro XXII. De Civit. Cap. 26.
 & obiectam difficultatem facili negotio , & propriis
 adversariorum doctrinis , amolitur .

*Respondetur iis , qui contendunt corpora in
 terram resolvi debere , nec in coelum
 ob gravitatem posse evahi .*

C A P. VI.

Incaſſum quoque impetu facto nos impugnant phi-
 losophi , dum contendunt de terra ſumta corpora
 in

in terram debere resolvi, & ei, e qua sunt accepta, restitui. Incassum quidem inquam. Eorum enim conatus ita eludit *Augustinus Lib. XIII. Cap. 17.* statim laudati operis. Contendunt etiam isti, inquit, *terrestria corpora sempiterna esse non posse, quum ipsam universam terram Dei sui, non quidem summi, sed tamen magni, idest totius huius mundi, membrum in medio positum & sempiternum esse non dubitent. Quum ergo Deus ille summus fecerit eis alterum, quem putant Deum, idest istum mundum ceteris Diis, qui intra eum sunt, praeferendum: eum denique existiment esse animantem, anima sua sicut adferunt rationali vel intellectuali in tam magna mole corporis eius inclusa: ipsiusque corporis tamquam membra locis suis posita atque digesta quatuor constituerit elementa, quorum iuncturam, ne unquam Deus eorum tam magnus moriatur, insolubilem ac sempiternam velint; quid causae est ut in corpore maioris animantis tamquam medium membrum aeterna sit terra, & aliorum animantium terrestrium corpora, si Deus sicut illud velit, aeterna esse non possint? Sed terrae, inquiunt, terra reddenda est, unde animalium terrestria sumta sunt corpora; ex quo fit inquiunt ut ea sit necesse dissolvi, & emori, & eo modo terrae stabili ac sempiternae unde fuerant sumta restitui. Si quis hoc etiam de igne similiter adfirmet, & dicat reddenda esse universo igni corpora, quae inde sumta sunt, ut caelestia fierent animalia; nonne immortalitas, quam talibus diis velut Deo summo loquente promisit Plato, tamquam violentia disputationis huius intercidit? An ibi propterea non fit, quia Deus non vult, cuius voluntatem, ut ait Plato, nulla vis vincit? Quid ergo prohibet ut hoc etiam de terrestribus corporibus Deus possit efficere, quando qui-*

quidem ut nec ea quae orta sint occidant, nec ea quae sunt iuncta solvantur, nec ea quae sunt ex elementis sumpta reddantur, atque ut animae in corporibus constitutae nec umquam ea deserant, & cum eis immortalitate ac sempiterna beatitudine perfruantur, posse deum facere confitetur Plato? Cur ergo non possit, ut nec terrestria moriantur? An Deus non est potens quousque Christiani credunt, sed quousque Platonici volunt? Haecenus ille. At inquirunt impossibile videri corpora terrestria, quae ex pugnantis contrariisque constant elementis, plagisque quatiuntur assiduus, perpetua posse atque aeterna permanere; quandoquidem,

————— quaecumque manent aeterna necesse est,

Aut quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,

Nec penetrare pati sibi quidquam, quod quærit artas

Dissociare intus parteis, ut materiai

Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante.

Aut ideo durare aetatem posse per omnem,

Plagarum quia sunt expertia, sicut inane 'st,

Quod manet intactum, neque ab ictu frangitur hilum:

Aut etiam quia nulla loci sit copia circum,

Quo quasi res possint discedere dissoluique.

Sicut summarum summa est aeterna: neque extra

Quis locus est, quo dissiliant, neque corpora sunt, quae

Possint incidere, & valida dissolvere plaga.

Quae quidem Lucretius Lib. V. canit. Nullum quippe-

pe nobis talia negotium faceſſunt , parumque de elementorum diſcordia , conſlictuque , perenni ſolliciti ſumus , utpote qui minime nos traducamus ambiguos , in æſtimando quæ cuiuſque ſit elementi natura , quam cum altero habeat repugnantiam , exploratiſſimum habentes voluntatem demum ſummi conditoris rei eſſe uniuiſcuiuſque naturam. *Quomodo eſt enim* , inquit *Auguſtinus De Civit. L. XXI. c. 8. contra naturam quod Dei ſit voluntate : quum voluntas tanti utique conditoris conditæ rei cuiuſque natura ſit ?* Et hæc quidem voluntas etiam illa idcirco efficere poteſt , quæ nobis impoſſibilia videntur , unde *Plato* ; ſed *Auguſtinum* audiamus *Platonis ſententiam referentem*, L. XXII. *De Civit. Cap. 26. Vbi etiam* , inquit , *illud evertit quod dicunt , quoniam eſt impoſſibile , ideo reſurrectionem carnis non eſſe credendam . Apertiſſime quippe iuxta eundem philoſophum , ubi diis a ſe factis promiſit Deus non factus immortalitatem , quod impoſſibile eſt ſe dixit eſſe facturum . Sic etiam loquutum narrat Plato . Quoniam eſtis orti inquit , immortales eſſe & diſſolubiles non poteſtis . Non tamen diſſolve mini , neque vos ulla mortis fata periment , nec erunt valentiora , quam conſilium meum , quod maius eſt vinculum ad perpetuitatem veſtram , quam illa , quibus eſtis colligati . Si non ſolum abſurdi , ſed ſurdi non ſunt , qui hæc audiunt : non utique dubitant diis factis ab illo Deo , qui eos fecit , ſecundum Platonem , quod eſt impoſſibile , fuiſſe promiſſum . Quæ omnia & illud eluunt obiectum , quo interituum tamdem eſſe contendunt , quidquid exortus primordia cognoverit . At vana , inquiunt , eſt veſtra de mortuorum reſurrectione credulitas , quandoquidem & falſum eſſe deprehenditur revoca-*

torum in vitam hominum corpora in coelestes plagas fidereumque axem, proprio pondere in terram naturaliter depressa, subvehi posse. Quibus ita praeclare refutando eorum dicta respondet laudatus *Augustinus De Civ. L. XIII. Cap. 18. Intueantur*, inquit, paulo attentius pondera ipsa terrena. Si enim ars humana efficit, ut ex metallis, quae in aquis posita continuo submerguntur, quibusdam modis vasa fabricata etiam natare possint; quanto credibilius & efficacius occultus aliquis modus operationis Dei, cuius omnipotentissima voluntate Plato dicit nec orta inserire, nec colligata posse dissolvi: quum multo mirabilius incorporea corporeis quam quaecumque corpora corporibus quibuscumque copulentur, potest molibus praestare terrenis ut nullo in ima pondere deprimantur, ipsisque animis perfectissime beatis ut quamvis terrena tamen incorruptibilia iam corpora ubi volunt ponant, & quo volunt agant, situ motuque facilimo? An vero si hoc Angeli faciunt, & quaelibet animalia terrestria rapiant undelibet, constituentque ubilibet, aut eos sine labore non posse, aut onera sentire credendum est? Cur ergo sanctorum perfectos & beatos divino munere spiritus sine ulla difficultate posse ferre quo voluerint, & sistere ubi voluerint, sua corpora non credamus? Nam quum terrenorum corporum, sicut onera in gestando sentire consuevimus, quanto maior quantitas, tanto maior sit & gravitas, ita ut plura pondo quam pauciora plus premant: tamen membra suae carnis leviora portat anima quum in sanitate robusta sunt, quam in languore quum macra sunt. Et quum aliis gestantibus onerosior sit salvus & validus, quam exilis & morbidus: ipse tamen ad suum corpus movendum atque portandum agilior est, quum in bona valetudine

dine plus habet molis , quam quum in peste vel in fame minimum roboris. Tantum valet in habendis etiam terrenis corporibus , quamvis adhuc corruptibilibus atque mortalibus , non quantitatis pondus , sed temperationis modus . Et quis verbis explicet quantum distet inter praesentem quam dicimus sanitatem, & immortalitatem futuram? Non itaque nostram fidem redarguant philosophi de corporum ponderibus. Nolo enim quaerere cur non credant terrenum posse esse corpus in coelo , quum terra universa libretur in nihilo . Fortassis enim de ipso medio mundi loco eo quod in eum cecant quaeque graviora , etiam argumentatio verisimilior habeatur . Haecenus Augustinus . Et quoniam de terra , quae pendula medio libratur in aere , mentionem fecit , quamquam id nonnulla explicari posse argumentationis verosimilitudine fateatur , tamen si varias philosophorum sententias percurramus , & probabilissimae philosophiae rationibus adquiescimus , id ipsum non parum ad refellendam profligandamque adversariorum nostrorum, orthodoxam fidem pertinaciter oppugnantium, contumaciam conducere videatur . Primum enim non omnes philosophi conveniunt in eo , ut terram in mundi medio , quod centrum vocant , sitam esse concedant . Sed Pythagorei illam , quum igni mediam mundi sedem tribuissent , sublimem in coelum substulerunt, ut planetas & astra ; & mobilem ratis annuisque conversionibus cum reliquis sideribus circumferri dixerunt , quod apud *Aristotelem* 2. de Caelo tex. 72. & *Plutarchum* de plac. L. 3. c. 11. videre est . Nullam hi quidem invenere repugnantiam , qua terrae pondus in sublimibus caelestibusque mundi plagis consistere , & permanere, prohiberetur. Quid Thales Milesius? Nonne adseruit

ter-

terrae globum aquis supernatare , ut auctor *Aristoteles de Caelo* 2. *tex.* 78. quum tamen apud omnes exploratissimum sit multo graviores esse terram , quam aquam . Iure eundem philosophum redarguit *Aristoteles tex.* 79. quod aquam aere ipso multo ponderosiores ad terram fulciendam levissimo aeri superimpofuerit . Sed & Epicurus terram inferiori aeri inniti adfirmat , nulla tamen sui ponderis vi deprimere illum , atque in inferna delabi ; non enim satis arbitratur terram in media mundi regione collocari , ad hoc ut quiescat , neque nitatur inferius .

*Terraque ut in media mundi regione quiescat
Evanescere paulatim , & decrefcere pondus
Convenit , atque aliam naturam subter habere
Ex ineunte aevo coniunctam , atque uniter aptam
Partibus aeriis mundi , quibus infita vivit .*

ut Epicuri sententiam exponit , *Lucretius Lib. V. de Rerum natura* ; & Epicuro facem praetulerunt Anaximenes , Anaxagoras , & Democritus , ut ex *Aristotele* 2. *de Caelo tex.* 81. intelligere est . Quicumque vero terram in rerum universitatis centro sitam esse contendunt , atque ideo elementorum & corporum omnium infimam cense-ri oportere , quo pacto iis , qui mundum infinitum esse dixerunt , respondeant , ipsi viderint . Seleucus enim , aliique , mundum infinitum esse dixerunt , ut *Plutarchus de Plac. Lib. 2. Cap. 1.* tradit . Quapropter nullum medium in illo valet excogitari ; medium enim semper refertur ad terminum , & aliquod semper extremum respicit . Quae ratio igitur & causa , cur terra gravissima in medio aere levissimo librata consistat immobilis ? An ad quorundam veterum portenta , quae recenset *Seneca VII.*

Nat.

Nat. Quaest. Cap. 14. confugient dicentium , Ferri quidem semper terram , sed non adparere an cadat , quia infinitum est in quod cadit ? Quod & quidam de mundo universo ausi sunt dicere , *ferri scilicet per immensum & cadere quidem , sed non adparere an cadat : quia praecipitatio eius aeterna est , nihil habens novissimum in quod incurrat .* At verosimillimam & passim receptam sententiam Philosophorum finitum & terminis circumscriptum mundum adferentium , ut par est , Christianus admittat , & firmiter teneat : terram quoque in mundi medio esse sitam , quod tamen a multis revocatur in dubium , haud aegre concedamus . Quid inde sequetur ? Terram ideo in praeeptis ferri non posse ? minime id profecto . Vellem enim rationem adferrent cur omnia gravia in mundi centrum niti debeant , ibique quiescere . Quae catena tam firma ibidem talia corpora obstringat . Quis amor innatus eodem compellat . At inquierit , gravia omnia deorsum ferri videntur ; ergo ad centrum mundi . Cur , regeram , non ad centrum terrae , & per accidens , ut aiunt , ad mundi medium , quod sit commune cum centro terrae , ut inversa ea disputandi ratione utar , quam usurpat *Aristoteles De Coelo 2. tex. 100.* Ratio enim cur gravia in terram ferantur , non esse videtur , quia in mundi centrum nitantur ; quandoquidem si terrae globus alio transferretur palam est , quum lapis ex alto decidit , in eum locum , in quo erat terra , ferri non posse ; neque enim physica & realis esse potest lapidis propensio in punctum spatii , quod non est reale & Physicum ; sed in terram , ubicumque illa sit , feretur . Verum non est hic huiusmodi disputationi locus , quae curiosos naturae indagatores incassum laborantes

tes hucusque defatigavit. Quum igitur non constet quomodo in centro universi nullis subfulta fundamentis terra immobilis quiescat, quum sit gravissima, neque deorsum feratur; sed divinae voluntatis potentiae omnino videatur tribuendum, eiusque aeternae legi, qua unumquodque corpus in eo loco, & eo modo, permanere voluit, in quo primum collocavit, nisi vis extrinseca accedat, illudque impellat & trumat; vel vires illud moventes immutentur, aut destruantur; quid rei est, quod adeo verentur ne corpora divinitus in coelum sublata praecipiti lapsu in inferiora deferantur? At moleste ingerunt, terram ideo loco non moveri, quod non habeat quo cadat, quocumque enim caderet, in superna caderet, quod eis videtur absurdum. Quaelibet enim coeli pars est terrae supera. Sed nos in usum nostrum adversariorum argumenta transferentes, eodem pacto dicimus quaelibet corpora sublime lata atque in immenso caeli inani subspecta, quum in alium locum ferri non patiantur, sed in eo, quem illis tribuit natura, consistant, tamen ex omni parte caelum superius habere. Nihil enim interest, qua distantia ex aliqua parte coelum respiciant, ad hoc ut sublime illud adpareat. Imo si coeli immensitatem consideremus, aequali fere distantia, habita eiusdem immensitatis ratione, omnia coelestia opaca corpora, quae terrae naturam imitari probabilissimum est, ab eiusdem extrema superficiei recedunt. Quare tam exigua differentia efficere non potest, ut respectu coeli, globus extra centrum mundi situs partem habeat inferiorem, & superiorem, sicuti non habet tellus. Insuper esse locatum extra medium universi non efficit, ut in globo pars quaedam inferna, quaedam

dam superna , dici debeat , sed ad summum ut pars una propius , pars altera longius , a coelo recedere dicatur . Quapropter in quacumque coelestis inanis parte sit corpus aliquod collocatum , non potest alio ullo pacto decidere , quia vel nullum habet ad medium adpetitum , vel nullam habet inferiorem , in quam decidat , partem . Nam , ut diximus , omnia quae de propensione ad mundi medium adferuntur , gratis quidem adferuntur . Si igitur corpora in coelo subsensa librari non repugnat in partem nullam decidua , quod quo ferantur non habeant , coelo circumquaque superne existente ; quid rei est , quod incredibile videatur , immortalia & incorruptibilia iam effecta hominum corpora in coelestibus plagis sublime divinitus lata posse firmiter , & omni exploso delabendi timore consistere . At habeant etiam inferiorem , in quam ferri possint , regionem , non tamen idcirco decident , subsidentque in ima . Nam & planetae omnes , & reliquae stellae , quae inerrantes , & statariae dicuntur , inferiora haec terrae spatia habebunt , in quae nitantur , & conruant ; & tamen subsensa nullum casum ruinamque reformidant . Obiicient , astra vel ex levissima , & liquidissima constare materia , caeloque ipsi aequilibri ; vel solidis connexisque sphaerarum lacunaribus esse subfixa , quibus ferruminata tenaciter , decidere nullo pacto queunt . Sed quidquid sit de inerrantibus stellis , liquido constat planetas densos , opacos , esse prorsus iniqua superficie , montibus arduos , in valles subsidentes , in planities extensos , quique ob crassitudinem partiumque cohaerentiam , mutuata a sole lucem , reflectunt , ut ope Telescopii recentioresprehenderunt Astronomi ; quod de Luna adrist

quoque *Plutarcho*, ut videre est in eo libro, quem *De ore orbis Lunae* inscripsit. Quare opus est ut ea siderum corpora ob spissitudinem ponderosiora sint, quam liquida tenuisque coeli materia, siulla est; densiora etiam quam aer, qui raritatis causa lucem tam large, ut planetae, reflectere posse non videtur. Nec tamen in haec ima deprimi ea delabique videmus. Et ne novum inventum, & heri & nudius tertius excogitatum de pondere & gravitate astrorum existimetur, praeter id, quod de Luna, loco supra laudato, scriptum reliquit *Plutarchus*, idem philosophus *L. II. De placit. Cap. 13. & cap. 20.* literarum monumentis commendavit, visum esse Thaleti ignita quidem esse sidera, sed glebulenta. Anaxagoras dixit igneum aetherem suae impetu vertiginis saxa a terra raptantem, suo ipsa igne in stellas succendisse. Diogenes invisibiles lapides saepenumero coelo deciduos in terra restringui perhibet, haud secus atque olim in Aegos flumen saxeam stellam igni similem delapsam. Heraclitus, & Pythagorei, coelestes plagas terrenis corporibus, iisque innumerabilibus, replent; putant enim unamquamque stellam mundum esse terram suam ambientem, aeremque adeo & aetherem in infinito aethere. At si crystallinis, solidisque sphaeris haec subfixa sunt, nil mirum si non decidunt. At etiam compertum est exactissimis astronomorum observationibus coelum esse liquidum, & spirabile, item corruptibile, & generationes rerum non excludens, ut ex motu planetarum, cometarum immensa distantia, solaribus maculis, stellis modo adparentibus, modo evanescentibus, mortalium peritissimi collegerunt. Possunt igitur gravia corpora in coelo consistere li-
bra-

brata atque suspensa in nihilo. Quod si durum solidumque coelum admittimus, multo magis aptum erit ad ponderosa corpora sustinenda ne decident. Vel enim circumferentia coeli extrema, terrea sit, ut vult Anaximenes, apud *Plutarchum De Placitis L. 2. Cap. 11.* & in modum tecti durata, & alti crassique corporis, quod atomi congestae coacervataeque fecerunt, ut censet Artemidorus, prout *Seneca VII. Nat. quest. Cap. 13.* tradit; vel solidum sit omne coelum, ex aereque constans in crystalli duritiam ab igne compactum, ut contendit Empedocles, apud *Plutarchum* loco laudato: aut eo magis corpora gravia sustinebit: aut illa erunt coeli materiae aequilibria, & ideo non subsident; aut nil repugnabit gravissima corpora sublimia existere atque permanere, dum coelum ipsum quum solidum sit atque compactum, non potest non habere multum ponderis & gravitatis, quod *Seneca* expendit *Lib. VII. citato Cap. XIV.* quamquam id ex concava coelestis camerae figura, & fornice ipso fieri quis dixerit. Vereor tamen ne nostri adversarii animum despondeant, & aditum desperent in coelum; quia si tanta duritie est solidum, nulla parte poterit a crassis corporibus penetrari. Sed advertant velim, non unum meatum, non unum ostium patere. Meminerint quaeso duo ostia a Platonis, in Cancro unum, in Aegocerote alterum, constitui, per quae patet in coelum remotissimum ingressus, egressusque ex eodem. Meminerint pariter Ganimedem ab Aquila ad Iovem in coelum sublatum, quando

Intactum timidis unguibus haesit onus;
ut nihil dicam de tot diis corpulentis, & bene munitionatis, a quibus tot peracti concubitus, tot com-

pressae virgines , tot geniti filii , coenacula maxima coeli , ut cum *Ennio* loquar , inhabitantibus , & sine lapsus timore circumcursantibus . Sed ut ad seria revertamur , quid mirum si etiam in liquido spirabilique coelo , si minus naturaliter , quod tamen est ostensum , saltem divinitus permanere corpora , & consistere possunt ; dum videmus adsidue nubes aere ipso multo graviore , sublime ferri , atque in sublimi versari ? At , inquiunt , cur videmus , si lapis in altum iaciatur , statim praecipitanter deorsum ferri ad terram , si gravia sursum permanere possunt ? Vos forte respondebitis cum aliquibus hoc ideo evenire , quod pars ad suum totum naturali quadam propensione feratur , vel ad hunc motum ab effluviis terrae magneticis determinetur . Cur igitur , simili modo corpora hominum , quae sunt ex terra , & terrae partes , vel non ad suum totum ferentur , vel ab effluviis terrae magneticis non trahentur ? Nos forte regeramus hoc ideo fieri non posse , quod , quum corpora extra spatium illud , per quod terrae effluvia protenduntur , sunt collocata , quum naturalis quaedam propensio ad terram vel nulla in iis sit , vel sola sine effluviis cum efficacia operari non possit , tunc non retineant ea corpora maiorem dispositionem revertendi ad terram , quam evadendi in Lunam , aut aliud astrum ; & ideo extra quodcumque effluvium vel terrae , vel Lunae , vel alterius corporis consimilis , & naturae non admodum diversae , constituta , immobilia consistent in coelo . Quod vel sensitse potuit *Anaxagoras* , dum stellas dixit saxa coelestis impetu vertiginis a terra raptata atque igne succensa ; vel si credidit eodem impetu sublimia substineri , atque subspendi ; certe tamen est aliqua vis , quae etiam naturaliter

gra-

gravita in aethereis regionibus possit continere atque librare. Quod si plausibiliorem philosophandi methodum, quam magnus *Is. Newtonus* invexit, sequi volumus, quum exploratum sit corpora quaeque in se mutuo gravitare, & alterum ab altero invicem attrahi, atque ea in se agere; tum corpus sublime, & a terra magis remotum, a quocumque alio coelesti corpore, aut sidere, ut Iove vel Saturno, adtrahetur potius, & in illud aget; non autem in terram. Et insuper, quum vis gravitatis corporum recedendo a centro telluris, decrescat in ratione inversa quadratorum distantiarum, si fieri posset ut nulla alia corpora per inane coeli spatium disseminata essent, corpus longissime a terra in coelum sublatum talem suae gravitatis diminutionem respectu terrae pateretur, ut vix sensibilis illa foret; quare vix conciperetur, quomodo alia vi etiam minima per inane illud substineri non posset, puta si motu etiam transverso ageretur, licet pigro admodum lentoque. Quod si coelum esset solidum, corpora ei propiora facta in illud tenderent, non autem in terram. Si autem liquidum est, in alia coelestia corpora corpus eversum aget, quibus magis adpropinquat, vel quae maiorem adtrahendi vim habent ob magnitudinem molis. Itaque semper, etiam naturaliter, corpus sublime latum, & a terra longissime recedens, in coelestibus regionibus consistere poterit. Quanto igitur magis divina virtus, atque supremi conditoris omnipotentissima voluntas id facere poterit? Philosophi quidam haud ignobiles existimaverunt Cometas exhalationes esse terrestres extra magneticum terrae effluvium in altissima coeli spatia vi turbinis alicuius, vel alia, sublatas, quae vel succendantur, & du-

rent, donec igne omnis eorum materia fuerit absumpta; vel solis lumen accipientes & reflectentes sese hominum adspectui manifestent. Etea ratione ibi diutius commorari, neque deorsum cadere in terram, quod extra eius effluvia sint positi. Opinio quidem probabiliter falsa, & quae minus utiliter. a *Ios. Papa* Medico Florentino, & Pisano Professore, dudum scriptis editis Reip. Litterariae obtrusa fuit; sed quae tamen demonstrat, non adeo absonum videri aliquod corpus a terra recedere & in eam amplius non tendere, ut non fuerint quidam etiam minus exactam & probabilem philosophiam profitentes, qui id fieri posse iudicarint. In praesens enim admodum verosimile videtur, Cometas, sidera esse seu planetas, & in orbitis ellipticis admodum excentricis moveri, ita ut inadspicui sint, quando a sole remotiorem orbitae partem occupant; quod ex quorundam periodis satis regularibus deducitur; & ex observationibus constat, quosdam portiones ellipsium valde excentricarum, in quarum loco centrum solis erat, motu suo descripsisse. Eorum autem periodis observandis non sine laude incubuit doctissimus *Iac. Bernoullus*; ipsiusque est egregium opus, quod inscribitur: *Conamen novi Systematis Cometarum, pro motu eorum sub calculum revocando, et adparitionibus praedicendis*. At quomodo, inquiunt, gravia corpora sublime ferantur, & subvehantur ad coelum, quum aer, & ignis, si is supra aerem reperitur, multo sint quam ipsa leviores? Importuna postulatio. Vident vi ventorum terrenas exhalationes in editiorem coeli partem tolli posse existimare philosophos, sed quid exhalationes dico? saxa ipsa a coeli vertigine raptari, ut stellae evadant, ut praedicavit Anaxagoras; humidos

dos vapores, quum certum sit aere ipso esse graviores, compertum est ascendere sursum; lapides ipsos & saxa, & gravissima quaeque, si Historiis fides est adhibenda, sublime lata in pluviam decidisse; & verentur ne aliqua vis non reperiatur, quae illa corpora subvehat, & in coelestes sedes, ubi aeternum manebunt, quodammodo manuducat. Ille quidem Deus omnipotens, qui facultatem variam & ascendendi & subsidendi dedit elementis, & vim tribuit coelesti vertigini, & turbinibus, atque procellis, ut gravia quaeque in altum raptant, atque compellant; ille idem, & levitatem infereret corporibus, si ita sibi placeret; vel pondus adiiceret elementis, aut impetum, & necessariam actionem rebus a se creatis tribueret ad subvectandum. Et haec quidem in philosophorum confutationem hactenus disputata sufficiant, ut brevitati consulamus; nam quamplurima alia possem adducere, quibus adversariorum obiecta magis atque magis infirmarentur non solum, verum etiam funditus penitusque destruerentur. At operi supremam manum admoveat *Augustinus L. XXII. De Civit. Dei Cap. XI.* illudque ad umbilicum deducat: *Contra quod, inquit, magnum Dei donum, ratiocinantes isti, quorum cogitationes dominus novit, quoniam vanae sunt, de ponderibus elementorum argumentantur: quoniam scilicet magistro Platone didicerunt, mundi duo corpora maxima atque postrema, duobus mediis aere scilicet, & aqua esse copulata atque coniuncta. Ac per hoc inquirunt, quoniam terra ab hinc sursum versus est prima, secunda aqua super terram, tertius aer super aquam, quartum super aera coelum, non potest esse terrenum corpus in coelo. Momentis enim propriis, ut ordinem suum teneant, singula elemen-*

sa librantur. Ecce qualibus argumentis omnipotentiae Dei humana contradicit infirmitas, quantum possidet vanitas. Quid ergo faciunt in aere terrena tot corpora, quum a terra sit aer tertius, nisi forte, qui per plumarum & pennarum levitatem donavit avium terrenis corporibus, ut portentur in aere, immortalibus factis corporibus hominum non poterit donare virtutem, qua etiam in summo coelo valeant habitare? Animalia quoque terrena, quae volare non possunt in quibus homines sunt, sicut sub aqua pisces, qui sunt aquarum animalia, ita sub terra vivere debuerunt. Cur ergo saltem non de secundo, idest, de aquis, sed de elemento tertio terrenum animal carpit hanc vitam? Quare quum pertineat ad terram, in secundo, quae super terram est, elemento vivere si cogatur, continuo suffocatur, & ut vivat, vivit in tertio? An erat hic ordo elementorum, vel potius non in natura rerum, sed in istorum argumentationibus deficit? Omitto dicere quod iam in tertiodecimo libro dixi, quam multa gravia terrena sint corpora, sicut plumbum, & formam tamen ab artifice accipiant, qua natare valeant super aquam, & ut accipiat qualitatem corpus humanum, qua ferri in coelum & esse possit in coelo, omnipotenti artifice contradicitur? Iam vero contra illud quod iam dixi superius, etiam istum considerantes atque tractantes elementorum ordinem, quo confidunt, non inveniunt omnimodo quod dicant. Sic est enim sursum versus terra prima, aqua secunda, tertius aer, quartum coelum, ut super omnia sit animae natura. Nam & Aristotiles quintum corpus eam dixit esse, & Plato nullum. Si quintum esset, certe superius esset ceteris. Quum vero nullum est, multo magis superat omnia. In terreno ergo quid facit corpore? In hac mole
quid

quid agit subtilior omnibus? In hoc pondere quid agit levior omnibus? In hac tarditate quid agit celerior omnibus? Ita ne per huius tam excellentis naturae meritum non poterit effici ut corpus eius levetur in coelum, & quum valeat nunc natura corporum terrenorum deprimere animas deorsum, aliquo modo & levare sursum terrena corpora non valebunt? Iam si ad eorum miracula veniamus, quae facta a diis suis opponunt martyribus nostris, nonne etiam ipsa pro nobis facere, & nobis reperientur omnino proficere? Nam inter magna miracula deorsum suorum profecto magnum illud est, quod Varro commemorat: Vestalem Virginem, quum praeclitaretur falsa suspitione de stupro, cribrum implese aqua de Tiberi, & ad suos iudices nulla eius parte stillante portasse. Quis aquae pondus supra cribrum tenuit? Quis tot cavernis patentibus nihil inde in terram cadere permisit? Responsuri sunt: Aliquis Deus, vel aliquis Daemon. Si Deus: nunquid maior est Deo, qui fecit hunc mundum? Si Daemon, nunquid potentior est Angelo, qui Deo servit, a quo factus est mundus? Si ergo Deus minor, vel Angelus, vel Daemon potuit pondus humidi elementi sic suspendere, ut aquarum videatur mutata fuisse natura: ita ne Deus omnipotens, qui ipsa creavit elementa terreno corpori grave pondus auferre non poterit, ut in eodem elemento habitat vivificatum corpus, in quo voluerit vivificans spiritus? Deinde quum aerem medium ponant inter ignem desuper, & aquam subter, quid est quod cum inter aquam & terram saepe invenimus? Quid enim volunt esse nubes aquosas, inter quas & maria aer medius invenitur. Quonam quaeso elementorum pondere atque ordine efficitur, ut torrentes violentissimi atque undosissimi, antequam sub aere
in

in terris currant, super aera in nubibus pendeant? Cur denique aer est medius inter summa coeli & ima terrarum, quaquaversum orbis extenditur, si locus eius inter coelum & aquas, sicut aquarum inter ipsum & terras, est constitutus. Postremo si ita est elementorum ordo dispositus, ut secundum Platonem duobus mediis, idest aere & aqua, duo extrema, idest ignis & terra iungantur, caelique obtineat ille summum locum, hoc autem imi velut fundaminis mundi, & ideo in coelo esse non potest terra, cur est ipse ignis in terra? Secundum hanc quippe rationem, ita ista duo elementa in locis propriis imo, ac summo, terra & ignis esse debuerunt, ut quemadmodum nolunt in summo esse posse quod imi est, ita nec in imo posset esse quod summi est. Sicut ergo nullam putant esse vel futuram esse particulam terrae in coelo, ita nullam particulam videre debuimus ignis in terra. Nunc vero non solum in terris, verum etiam sub terris ita est, ut eum eructent vertices montium: propter quod in usibus hominum & esse ignem in terra, & eum nasci videmus ex terra; quandoquidem & de lignis & de lapidibus nascitur, quae sunt corpora sine dubitatione terrena. Sed ille inquit ignis est tranquillus, purus, innoxius, sempiternus. Iste autem turbidus, fumans, corruptibilis, antequam corruptor, non tamen corrumpit montes in quibus iugiter aestuat cavernasque terrarum. Verum esto: sit illi iste dissimilis, ut terrenis habitationibus congruat. Cur ergo nolunt ut credamus naturam corporum terrenorum aliquando circumcorruptibilem factam coelo convenientem futuram, sicut nunc ignis corruptibilis his convenit terris? Nichil igitur adferunt ex ponderibus atque ordine elementorum, unde omnipotenti Deo, quominus faciat corpora

*pota nostra talia , ut etiam in coelo possint habitare
praescribant . Haecenus Augustinus .*

*Respondetur iis , qui de abortivis , infantibus ,
pumilionibus , gigantibus , nobis quaedam
tamquam absurda in resurrectione mor-
tuum obiciunt .*

C A P. VII.

*Aurelius Augustinus , qui haecenus mirabili
sua sapientia , & excellenti facundia , adversario-
rum nostrorum machinamenta , quibus contra nos
impetum facere adgrediebantur , egregie feliciter-
que destruxit , reliquos eorumdem conatus langui-
diores quidem , quam primos , at cavillationum
strophiarumque plenos , facili negotio irritos reddet .
Obiicientibus enim , si omnes aequali staturae
modulo sunt resurrecturi , unde abortivis , & in-
fantibus , pumilionibusque in resurrectione accessu-
rum sit , quod hic defuit ; quandoquidem unusquisque
in resurrectione recipiet , quod hic habuit ; ita
respondet , responsoque difficultatem amolitur , Lib.
XXII. de Civit. Cap. 13. Ad haec ergo , inquit ,
quae ab eorum parte contraria me digerente mihi
videntur opposita misericordia Dei nixibus meis opem
ferente respondeam . Abortivos foetus , qui quum
iam vixissent in utero ibi sunt mortui , resurrecturos ,
ut adfirmare ita negare non adeo , quamvis non vi-
deam quomodo ad eos non pertineat resurrectio mortuo-
rum , si non eximuntur de numero mortuorum . Aut
enim non omnes mortui resurgent , & erunt aliquae
humanae animae sine corporibus in aeternum , quae
cor,*

Corpora humana quamvis inter viscera materna gestarunt : aut si omnes humanae animae recipiunt resurgentia corpora sua , quae habuerunt ubicumque viventia , ac morientia reliquerunt , non invenio quemadmodum dicam ad resurrectionem non pertinere mortuorum , quoscumque mortuos etiam in uteris matrum . Sed utrumlibet de his quisque sentiat , quod de iam matris infantibus dixerimus , hoc etiam de illis intelligendum est , si resurgent . Et Capite XIV. scribit : Quid ergo de infantibus dicturi sumus , nisi quia et in ea resurrecturi sunt corporis exiguitate qua mortui , sed quod eis tardius accessurum erat tempore , hoc sunt illo Dei opere miro atque celerissimo recepturi . In sententia quippe Domini , ubi ait : Capillus capitis vestri non peribit , dictum est non defuturum esse quod fuit , non autem negatum est adfuturum esse quod defuit . Defuit autem infanti mortuo perfecta quantitas sui corporis , profecto quippe infanti deest utique perfectio magnitudinis corporalis , quae quum accesserit , iam statura longior esse non possit . Hunc perfectionis modum sic habent omnes , ut cum illo concipiantur atque nascentur , sed habent in ratione non mole , sicut ipsa membra omnia iam sunt latenter in semine , quum etiam natis nonnulla adhuc desint , sicut dentes , & si quid eiusmodi . In qua ratione uniuscuiusque materia indita corpori iam quodammodo , ut ita dicam , innatum esse videtur quod nondum est , imo quod latet , sed accessu temporis erit , vel potius adparebit . In hoc ergo infans iam brevis aut longus est , quod brevis longusque futurus est . Secundum hanc rationem profecto in resurrectione corporis detrimenta corporis non timemus , quia & si aequalitas futura esset omnium , ita ut omnes usque ad Giganteas magnitudines perveni-

venirent, nec illi qui maximi fuerunt minus haberent aliquid in natura, quod eis contra sententiam Christi periret, qui dixit, nec capillum capitis esse peritulum, creatori utique, qui creavit cuncta de nihilo, quomodo deesse posset unde adderet, quod addendum esse mirus artifex nosceret? Ita Augustinus, qui sequentibus capitibus solvit obiectum de aequo omnium staturae modulo, & de similitudine imaginis filii Dei, ita inquit; Si utique Christus in ea mensura corporis, in qua mortuus est, resurrexit, nefas est dicere quum resurrectionis omnium tempus venerit, accessuram corpori eius eam magnitudinem, quam non habuit, quando in ea discipulis, in qua illis notus erat, adparuit, ut longissimis fieri possit aequalis. Si autem dixerimus ad dominici corporis modum etiam quorumcumque corpora maiora redigenda, peribit de multorum corporibus plurimum, quum ipse nec capillum peritulum esse promiserit. Restat ergo ut suam recipiat quisque mensuram, quam vel habuit in iuventute etiam si senex est mortuus, vel fuerat habiturus si ante est defunctus. Atque illud quod commemoravit Apostolus de mensura aetatis plenitudinis Christi, aut propter aliud intelligamus dictum esse, idest ut illi capiti in populis Christianis accedente omnium perfectione membrorum aetatis eius mensura compleatur; aut si hoc de resurrectione corporum dictum est, sic accipiamus dictum ut nec ultra nec infra iuvenilem formam resurgant corpora mortuorum, sed in ea aetate & robore usque ad quam hic Christum pervenisse cognovimus. Circa triginta quippe annos definierunt esse etiam saeculi huius doctissimi homines iuventutem, quae quum fuerit proprio spatio terminata, inde iam hominem in detrimenta vergere gravioris ac senilis aetatis; & ideo non esse dictum in mensuram corporis

corporis vel in mensuram naturae, sed in mensuram aetatis plenitudinis Christi. Illud etiam quod ait praedestinatos fieri conformes imagini filii Dei, potest & secundum interiorem hominem intelligi: unde nobis alio loco dixit: Nolite conformari huic saeculo, sed reformamini in novitate sensus vestri. Vbi ergo reformamur ne conformemur huic saeculo, ibi conformamur Dei filio. Potest & sic accipi ut quemadmodum ille nobis mortalitate, ita nos illi efficiamur immortalitate conformes, quod quidem & ad ipsam resurrectionem corporum pertinet. Si autem etiam in his verbis qua forma resurrectura sint corpora sumus admoniti, sicut illa mensura, ita & ista conformatio non quantitatis intelligenda est, sed aetatis. Resurgent itaque omnes tam magni corpore, quam vel erant vel futuri erant iuvenili aetate, quamvis nihil oberit etiam si erit infantilis vel senilis corporis forma, ubi nec mentis nec ipsius corporis ulla remanebit infirmitas. Unde etiam si quis eo corporis modo in quo defunctus est resurrecturum unumquemque contendit, non est cum illo laboriosa contradictione pugnandum. Haec ille.

Respondet Augustinus iis, qui de resectis capillis, & unguibus opponunt, deque macie & pinguedine.

C A P. VIII.

Quid iam respondeam de capillis atque unguibus? (sunt Augustini verba L. XXII. de Civ. Dei Cap. 19.) Semel quippe intellecto nihil perituum esse de corpore, ut deforme nihil sit in corpore, simul intel-

telligitur ea, quae formae factura fuerunt enormitatem massae, ipsi accessura esse, non locis in quibus membrorum forma turpetur: velut si de limo vas fieret, quod rursus in eundem limum redactum totum de toto iterum fieret, non esset necesse ut illa pars limi quae in ansa fuerat, ad ansam rediret; aut quae fundum fecerat ipsa rursus faceret fundum: dum tamen totum reverteretur in totum: idem totus ille limus in totum vas nulla sui perditā parte remearet. Quapropter si capilli toties tonsi, unguesve defecti, ad sua loca deformiter redeunt, nec tamen cuique resurgenti peribunt, quia in eandem carnem ut quemcumque ibi locum corporis teneant, servata partium congruentia materiae mutabilitate vertentur. Quamvis quod ait Dominus, capillus capitis vestri non peribit non de longitudine, sed de numero capillorum dictum multo aptius possit intelligi. Vnde & alibi dicit: Capilli capitis vestri numerati sunt. Neque hoc ideo dixerim quod aliquid existimem corporis cuique periturum quod naturaliter inerat, sed quod deforme natum fuerat, non utique ob aliud, nisi ut hinc quoque ostenderetur quam sit paenalis conditio ista mortalium, sic esse rediturum, ut servata integritate substantiae sola substantiae deformitas pereat. Si enim statuam potest artifex homo, quam propter aliquam causam deformem fecerat, conflare & pulcherrimam reddere, ita ut nihil inde substantiae, sed sola deformitas pereat, ac si quid in illa figura priore indecenter exstabat, nec parilitati partium congruebat, non de toto unde fecerat amputare atque separare, sed ita conspergere universo atque miscere, ut nec faeditatem faciat nec minuat quantitatem, quid de omnipotente artifice sentiendum est? Ergo ne potueris quasque deformitates humano-
rum

rum corporum non modo usitatas, verum etiam raras, atque monstruosas; quae huic miserae vitae congruunt, abhorrent autem ab illa futura faelicitate sanctorum, sic auferre aut perdere, ut quaecumque eorum fuerunt, & si naturalia, tamen indecora excrementa substantiae corporalis, nulla eius diminutione tollantur. Ac per hoc non est macris pinguibusque metuedum, ne ibi etiam tales sint, quales si possent, nec hic esse voluissent. Omnis enim corporum pulcritudo est partium congruentia cum quadam coloris suavitate, ubi autem non est partium congruentia, aut ideo quid offendit quia paruum est, aut ideo quia parum, ubi & quae parva sunt corrigentur, & quod minus est quam decet, unde creator novit, inde supplebitur: & quod plus est quam decet, materiae servata integritate detrabetur. Coloris porro suavitas quanta erit? ubi iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui? quae claritas in Christi corpore, quum resurrexit ab oculis discipulorum potius abscondita fuisse quam defuisse credenda est. Non enim eam ferret humanus atque infirmus aspectus, quando ille a suis ita deberet attendi, ut posset agnosci, &c. Ita Augustinus.

Quod in resurrectione mortuorum natura corporum quibuslibet modis dissipatorum in integrum undecumque revocanda erit.

C A P. I X.

Nescio quo autem modo (pergit Augustinus Cap. XX.) sic afficimur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre, vul-

*dere vulnerum cicatrices , quae pro Christi nomine
pertulerunt . Et fortasse videbimus , Non enim defor-
mitas in eis , sed dignitas erit , & quaedam quamvis
in corpore non corporis sed virtutis pulchritudo ful-
gebit . Nec ideo tamen si aliqua martyribus amputa-
ta & ablata sunt membra , sine ipsis membris erunt
in resurrectione mortuorum , quibus dictum est : ca-
pillus capitis vestri non peribit . Sed si hoc decebit in
illo novo saeculo , ut indicia gloriosorum vulnerum
in illa immortali carne cernantur , ubi membra ut
praeciderentur percussa vel secta sunt : ibi cicatrices ,
sed tamen eisdem membris redditae non perditae , adpa-
rebunt . Quamvis itaque omnia , quae acciderunt
corpori , vicia tunc non erunt , non sunt tamen depu-
tanda vel adpellanda vicia , sed virtutis indicia .
Absit autem ut ad resuscitanda corpora , vitaeque
reddenda non possit omnipotentia creatoris omnia re-
vocare , quae vel bestia vel ignis absumsit , vel quid-
quid in pulverem cineremve collapsum , vel in auras
est exhalatum . Absit ut sinus ullus secretumque na-
turae ita recipiat aliquid subtractum sensibus nostris ,
ut omnium creatoris aut lateat cognitionem , aut ef-
fugiat potestatem . Deum certe volens sicut poterat
diffinire Cicero , tantus auctor ipsorum . Mens quae-
dam est , inquit , soluta & libera , & secreta ab
omni concretionem mortali , omnia sentiens & movens ,
ipsaque praedita motu sempiterno : hoc autem reperit in
doctrinis magnorum Philosophorum . Ut igitur secun-
dum ipsos loquar , quomodo aliquid vel latet omnia
sentientem , vel irrevocabiliter fugit omnia moven-
tem ? Vnde eam etiam quaestio illa solvenda est ,
quae difficilior videtur ceteris , ubi quaeritur quum
caro mortui hominis etiam alterius sit viventis caro ,
cui potius eorum in resurrectione reddatur . Si enim*

K

quis-

quispiam confectus fame atque compulsus vescatur cadaveribus hominum, quod malum aliquoties accidisse, & vetus testatur historia, & nostrorum temporum infelicia experimenta docuerunt, non quicquam veridica remotione contendat, totum digestum fuisse per imos meatus, nihilque in eius carnem mutatum atque conversum, cum ipsa macies quae fuit & non est, satis indicet quae illis escis detrimenta suppleta sint. Iam itaque aliqua paulo ante praemissi, quae ad istum quoque nodum solvendum valere debebunt. Quidquid enim carniū exhaustit fames, utique in auras est exhalatum. Vnde diximus omnipotentem Deum posse revocare quod fugit. Reddetur ergo caro illa homini, in quo esse caro humana primitus coepit, ab illo quippe altero tamquam mutuo sumpta deputanda est, quae sicut aes alienum redhibenda est, unde sumpta est. Sua vero illi, quem fames exinaniverat, ab eo qui potest etiam exhalata revocare reddetur. Quamvis & si omnibus perisset modis, nec ulla eius materia in ullis naturae latebris remansisset, unde vellet eam repararet omnipotens. Sed propter sententiam veritatis qua dictum est, capillus capitis vestri non peribit, absurdum est ut putemus, quum capillus capitis perire non possit, tantas carnes fame depastas atque consumptas perire potuisse. Quibus omnibus pro nostro modulo consideratis atque tractatis, haec summa conficitur, ut in resurrectione carnis in aeternum eas mensuras habeat corporum magnitudo, quas habebat perficiendae sive perfectae cuiuscumque indita corpori ratio iuventutis, in membrorum quoque omnium modulis congruo decore servato. Quod decus ut servetur, si aliquid demtum fuerit indecenti alicui granditati in parte aliqua constitutae, quod per totum spargatur, ut neque id
pe-

pereat, & congruentia partium ubique teneatur, non est absurdum ut aliquid inde etiam staturae corporis addi posse credamus, cum omnibus partibus ut decorem custodiant id distribuitur, quod si enormiter in una esset utique non deceret. Aut si contenditur in eam quemque statura corporis resurrecturum esse, in qua defunctus est non pugnaciter resistendum est, tantum absit omnis deformitas, omnis infirmitas, omnis tarditas, omnisque corruptio, & si quid aliud illud non decet regnum, in quo resurrectionis & promissionis filii aequales erunt angelis Dei si non corpore, non aetate, certe felicitate. Haecenus ο πᾶν. Et si vero ita egregie differuerit *Augustinus*, non tamen omnem de plano difficultatem amovit, quae ex feris Anthropophagorum moribus, & foedo victu, a nonnullis obiicitur, & praecipue ab *Avicenna* Cap. III. De *Almahad*, & a nostrae aetatis heterodoxo homine *Tb. Burnetio* Libro De Statu Mort. & Resurgent. Cap. IX. Nam seriem, exempli gratia, Anthropophagorum ponamus, qui per mille & amplius annos sibi successerint, omnesque humana sui invicem carne aliti, & satiati, fuerint. Certe fieri posse videtur, ut caro unius hominis in decem aut quindecim alios successive transierit, substantia unius in alterius substantiam transeunte; totaque iam unius substantia, aliena carne existente; adeo ut, si caro sua aliis reddenda est, huius substantia destruaturne necesse sit. Quamquam vero id captu per quam difficile sit, quomodo scilicet sua huic caro & substantia reddi possit, sine detrimento aut destructione aliorum; aut aliis sine huius interitu & defectu: facile tamen id esse Dei omnipotentiae credendum est, ut monebat *Augustinus*; & captu etiam non impossibile. Certe enim Anthropophagi illi, & hominum voratores, non semper fue-

re ; sed primus aliquis fuit , qui morem immanem invexit . Hic autem primus corpus , & substantiam , recipiet , quam habuit ante quam ex comestis hominibus pinguesceret ; adeoque voratis illis hominibus sua caro reddenda erit , quae in primi huius carnem transierat . Quod si & hic primus ab aliis hominibus voratus fuerit ; & ab his eius caro auferetur , ut ei restituatur , ex quo iterum hominibus ab eo devoratis reddenda est ; id quod & in infinitum progrediendo dicendum erit . Nam facile est divinae omnipotentiae huiusmodi opus per infinitos gradus retexere . Quod si quis nullam aliam substantiam haberet , quam quae ex aliarum hominum carnibus exstitit , tunc huic alicuius aetatis substantia relinqui poterit ut existat ; & aliorum aetatum auferri , ut aliis restituatur ; sicuti aliis alia reddi , non ea , in qua vorati fuere . Nam , quod latius capite insequenti disputabimus , non propria cuique hominis aetati universa & solida substantia homini reddetur , ne pro hominibus montes restituantur , quod prudenter *Avicenna* animadvertibat ; sed tanta ex eadem substantia restituetur , ut idem homo , & eadem caro , & integrum perfectumque corpus pristinum , dici possit . Id quod ab antiquis nostris Theologis non satis animadversum , vel non satis declaratum , & praecipue ab *Augustino* , ut ex superiore *Capite VIII.* patet , ubi nimis est , & plusquam oportet sollicitus , in tota etiam capillorum & unguium materia restituenda ; nam illi substantiam nostram in fluxu esse , nec eandem nos semper habere , forte non animadverterunt ; quamquam animadvertit *Avicenna De Almahad. Cap. III. Membra* , inquit , *continuo resolvuntur & restaurantur . Et partes membrorum continue resolvuntur ;*
per-

permutantur in nutritione ; & quaedam eorum nutriuntur ex nutrimento alterius superfluo , & sic est impossibile ut resurgat idem corpus cum eisdem membris , & cum tota materia quam habuit toto tempore vitae suae . Aliter enim homo cum membris suis resurgeret cum quantitate excessiva , sicut mons .

Quid Th. Burnetius de carnis resurrectione senserit ; & eius opinionum confutatio .

C A P. X.

Nos quidem adversum Philosophos tantum de carnis resurrectione disputare decreveramus ; Christianos homines omittentes , qui circa hoc dogma turpiter lapsi sunt ; eorumque confutationem aliis relinquere ferebat animus , qualem *Nat. Alexander* praeclariter exsecutus est . Sed quum videam nostrae aetatis hominem *Th. Burnetium* eo libro , quem *De statu mortuorum & resurgentium* inscripsit , multa circa hoc placitum peccare , magis Philosophum , quam Theologum , agentem , dum plus suae ratiocinationi concedit , quam divinis oraculis , & Patrum traditionibus , desert ; adridet quaedam etiam adversus eum , sed breviter , & via compendiaria , differere .

Ille igitur *Capite* sui Operis VIII. censet , atque adseverat , corpus resurgentium minime *organicum* fore ; illudque ex materia caelesti refingendum , ita ut sit *instar flammae* , *aetheris* , aut *lucis liquidae* ; adeoque idem vocat *inorganicum* , & *inconcretum* .

Hinc etiam *Capite* insequenti, veluti confectarium adstruere conatur, non eandem carnem, non idem corpus resurrecturum, sed alio spiritali & aethereo animas indutum iri, ut iam de eo prope possimus pronunciare, quod de Lucano haeretico scripsit *Tertullianus De Carn. Resurrect.* *Viderit unus aliquis Lucanus, nec huic quidem substantiae parcens, quam secundum Aristotelem dissolvens, aliud quid pro ea subiicit tertium, quiddam resurrecturum, neque anima, neque caro, idest non homo, sed Vrsus forsitan, tamquam Lucanus.* Quibus rationibus & argumentis id confirmare conetur, iamiam videbimus; interim observabo *Th. Burnetium* hoc suo consulto, & resurrectionem e medio tollere, quemadmodum Origenes, & sequaces fecerunt; & *identitatem* hominum, ac personam etiam iuxta quosdam, destruere; & contra coelestium litterarum, & Sanctorum Patrum traditionem, & auctoritatem, venire. Et quod primum attinet, exploratae fidei est, & ex ipsa vocis significatione manifestum, resurrectionem dici tantum de eo, quod cecidit; id quod a *Ioanne Damasceno*, & *Michael Glyca* nostro, late & recte ac prudenter observatum fuit, & ante illos a *Tertulliano De Resurrect. Carnis.* *Quum audio resurrectionem homini imminere, quaeram necesse est, quid eius cadere sortitum sit. Si quidem nihil resurgere, expectabit, nisi quod ante succiderit.* Si ergo eadem corpora, quae cadavera iam lapsa & corrupta fuerant, animae in resurrectione non adsumunt; de quo nam resurrectio dici poterit? Num de anima, quae numquam moritur, quae numquam cadit? Verum id impossibile. Num de corpore coelesti, & ex materia aetherea constanti, quod numquam antea fuerat, quod tunc primum con-

condetur? Sed tunc creatio erit, non resurrectio. Resurrectio igitur hoc erratico decreto destruitur.

Sed tamen sibi minime constans *Burnetius* Resurrectionem esse vult. At si resurrectio futura est; quo esse possit, necessarium erit, ut Deus id, quod cecidit, cadavera scilicet, quae dilapsa fuerant, ac perierant, mirabili sua virtute resuscitet. Iusta igitur, & digna, & necessaria erit causa, cur ad divinam omnipotentiam provocemus. Quorsum igitur illa insubida & temeraria *Burnetii* verba: *Nec ad omnipotentiam divinam provocandum est sine causa iusta, digna, & necessaria. Quum vero plane inutile sit, easdem (numero aut specie) nos habere partes in corpore immortalis, quas habuimus in mortali, circa rem inutilem occupare non licet summam Dei potentiam.* Quum autem ne quid inutile fieret tam bene providisset, etiam Dei quieti consulere satagit, & ne operando fatigetur sollicitus timet. Miraculum esset, inquit, ut ita dicam operosissimum omnium cadaverum humanorum, ab origine mundi ad eiusdem finem, recolligere pulveres & pulvisculos; dehinc separatim referre unumquemque ad suam massam vel cumulum; illamque massulam exinde in veterem corporaturam refingere & recomponere: huiusmodi miraculi, multifarii, & sine fructu, nullum adhuc novissimus exemplum. Qui ita de Deo, eiusque virtute, differit, nil mirum si & de resurrectione tam male sentit atque iudicat; nam & credit aliquid Deo minus aut magis operosum contingere posse; & miraculorum insolentiam refugit; atque id, quod suis paralegismis minus aptatur, minime Deo convenire statuit. Verum id parum esset, nisi & Deo de potentia litem moveret, & eius infinitam virtutem sua curta intelligentia.

metiretur. Haec de rei, inquit, inutilitate & ambagibus: ceterum an sit in censu possibilem, a multis ambigitur; quum eadem pars materiae non possit esse simul in diversis locis, aut in diversis corporibus. Ac deinde Anthropophagos in medium adducit, & cadaverum particularum in sexcentas diversas species transmutationem proponit, divinae, si Deo placet, potentiae inextricabilem. Sed huiusmodi difficultatem merito contemnentes ad Cap. IX. huius Dissertationis Lectorem amandamus, ubi ei sufficienter occursum est, atque satisfactum. Egregie Tertullianus: *Restitutionem carnis faciliorem credas institutione.*

Ridiculum pariter est & plane exhibilandum, quod deinde, eandem prope difficultatem amplificando, obiicit, materiae partes quotidie ex uno genere in aliud transire, mutatis earum figura, & magnitudine, aliisque subinde qualitatibus. Caro non manet caro, inquit, neque sanguis, sanguis, a principio ad finem mundi, vel a cuiusque obitu ad ipsius resurrectionem. Rem clarius explico. Quaelibet species, vel ordo corporum, constat ex particulis sibi propriis, & distinctis ab aliis figura, mole, motu aut quiete. Quibus particulis certo modo dispositis, debito situ, missione, aut textura, fit corpus talis, aut talis speciei, ordinis, & nominis. Ponamus itaque carnem, exempli gratia, aut sanguinem constare particulis sibi propriis: hae particulae non sunt immutabiles: quumque putrefacto cadavere, solutae fuerint, & transierint in alia corpora, fieri non potest, quin varios subeundo poros, & dissimiles meatus in corporibus dissimilibus, figuras & magnitudines mutarint, cesserintque eo ipso in alius generis particulas: ac proinde si recollectae essent, &

com-

commistae non constituerent denuo carnem & sanguinem, sed alterius generis substantias aut succos. Quomodo enim cum sibilis non exculcetur ab omnibus hoc ratiocinium? Quasi difficile futurum sit ei, qui partes has omnes & dispersas, & transmutatas, colligere iterum potuerit, etiam in pristinam figuram restituere, cuius ope & carnem & sanguinem, aliasque corporis humani partes componere iterum & constituere possint. Nihil dico, quod controversum, & Peripateticis omnibus impugnandum, figurarum immutatione, & diversa modificatione texturae, generationem & corruptionem rerum fieri; quare non adeo infirmum fundamentum, praeciendum fuerat, cui stabile dogma inniteretur. Ergo certum Ecclesiae placitum eiurandum erit, ut tam incertis dubiisque ratiociniis fidem adhibeamus? Quid si suam ὁμοιομερίαν Anaxagoras nobis haud venditet? Iam quanti faciendum est illud epiphonema, quo exclamat: Haec pauca, ni fallor, palam faciunt, inutile ac operosum esse, si non prorsus impossibile, ut unum idemque habeamus corpus in hac vita & futura; perpensis scilicet omnibus quae in illa identitate includuntur?

Quum igitur corporis identitatem neget, & identitatem hominum destruat necesse est. Imo ipsam hominem. Audi Tertullianum de Resurrectione carnis: Hominem autem memento carnem proprie dici, quae prior vocabulum hominis occupavit: & fecit Deus hominem limum de terra. Iam homo, qui adhuc limus. Quamquam enim persona immutatis substantiis eadem secundum quosdam permanere possit, si sui, suarumque actionum, conscia anima, vel quaecumque res cogitans, perseveret, quod late exsequitur acutissimus Lokius.

Lib.

Lib. II. De Intellectu humano Capite XXVII. Non tamen est amplius idem homo, idem animal, si idem corpus, & eadem corporis structura destruat. Praeclariter idem eximius Philosophus laudato Capite §. VI. Id ostendit etiam in quo eiusdem hominis identitas consistat, in eo solo videlicet, quod eadem vita gaudet, quae per materiae partes in perpetuo fluxu exsistentes continuatur; quae tamen partes ita sibi succedentes eidem corpori organis instructo vitaliter uniuntur. Quicumque autem hominis identitatem in alia re consistere adseverabit, quam in ea, quae ceterorum animalium identitatem constituit, hoc est in corpore bene disposito & organis instructo certo temporis puncto, & quod exinde in ea vitali organizatione, per diversarum materiae particularum, quae ei uniuntur, successionem, perseverat, difficulter efficiet ut embryon, homo adultus, furiosus & sapiens, sint idem homo, ob hypothesein, ex qua consuetudinem non exsistit fieri posse, ut Seth, Ismael, Socrates, Pilatus, Sanctus Augustinus, & Caesar Borgia, sint unus & idem homo. Nam si sola animae identitas efficit ut homo idem sit, & nihil sit in materiae natura, quod, ne idem spiritus individuus diversis corporibus uniri possit, impediat; possibile certe erit hos homines, qui diversis saeculis vixerunt, & diversi temperamenti fuerunt, unus & idem homo olim fuerint. Modus quidem loquendi, qui niteretur insolenti usu adplicandi vocem homo ideae, a qua corpus formaeque exterior excluderetur. Hic loquendi modus difficilior etiam accommodaretur rationibus illorum Philosophorum, qui Metempsychosin admittentes, opinantur hominum animas in criminum poenam in ferina corpora transire, tamquam in domicilia brutis adfectibus explendis propria & idonea.

Haud

Haud enim ipse crediderim aliquem persuasum, Heliogabali animam in aliquo suorum porcorum existere, dicturum illum porcum esse hominem, aut eundem hominem atque Heliogabalum. Et ex intervallo: Animal est corpus vivens organis instructum; & consequenter idem animal est, ut animadvertimus, eadem vita continuata, quae cum differentibus materiae particulis communicatur, dum sibi succedentes huic corpori organizato & iam vita praedito uniuntur; & quidquid de aliis definitionibus dicatur, sincera observatio nos profecto docet, ideam, quam in mente habemus, eius, quod voce homo significatur, nil aliud esse quam ideam animalis cuiusdam certa, & determinata forma praediti; id est, de quo nullo pacto dubito. Puto enim mihi audacter proferre licere, quicumque nostrum animal videret factum fictumque, ut semetipsum, etsi numquam plus rationis ostendisset quam Felis, aut Psittacus, tamen illud hominem adpellaturum; & e regione, si videret Psittacum recte sapienterque loquentem non secus ac Philosophum, non vocaturum & non crediturum illum nisi Psittacum; & de priori horum animalium dicturum, hominem esse hebetem, stolidum, & ratione carentem; de posteriori autem, esse Psittacum ingeniosum, & ratione exornatum. Et mox: Opinor enim, id, quod in plerisque ideam hominis constituit, non esse solum ideam entis cogitantis & rationalis, sed etiam illam corporis certo modo formati ac dispositi, quod illi enti coniunctum est. Itaque si ea est hominis idea; idem corpus constans partibus successivis, quae non omnes simul & eodem tempore dissipantur, concurrere debet aequè ac spiritus immaterialis ad eundem hominem constituendum. Haecenus perspicacissimus ille Philosophus. Opinio igitur Burnetianæ homi-

homines destruit resuscitandos , nec eosdem unquam restituit ; etsi eadem persona non perimeretur . Quod quidem Lokiana doctrina facile demonstratur ; non autem illis futilibus rationibus , quas Burnetius adfert , atque ita habent : *At diēs forsan non fore eandem personam , nisi idem sit corpus , saltem quoad partem ipsius maximam . Imo vero nullam licet partem haberet anima corporis demortui ; quinimo nullum licet omnino haberet corpus , esset tamen eadem persona . Sanctus Paulus ait se raptum esse in tertium coelum , & nescivisse an in corpore fuerit , vel extra corpus . Ponamus eum raptum extra corpus , ideo ne non fuit Paulus adhuc , atque eadem persona ? Et quae sequuntur . Quid si negarem tunc fuisse hominem ? Nonne etiam Paulus esse desisset ? Nam Paulus designat certum hominem individuum , qui quidem per separationem animae a corpore destruitur : homo enim nec anima est nec corpus ; sed ex utroque constans . Praeclariter Tertullianus De Resurrectione carnis : Porro nec anima per semetipsam homo , quae figmento iam homini appellato postea inserta est : nec caro sine anima homo , quae post exsilium animae cadaver inscribitur . Ita vocabulum homo consertarum substantiarum duarum quodammodo fibula est , sub quo vocabulo non possunt esse nisi cohaerentes . Sed si minus est Paulus , ut etiam Lokius adfirmat , quorsum illa Burneti ? Ideo ne non fuit Paulus adhuc ? Quin quum subiungat atque eadem persona ; eminet illum personam cum homine confundere ; adeoque quum homo interierit , etiam persona necessario destructa est ; quod Burnetium minus sibi constantem evinceret . Idem dici potest de Latronis , & Martyrum , & Prophetarum , exemplo quod minus apte & utiliter Burnetius profert . Nam &*

ii, qui personam in alio, quam in conscientia, conlocant (id quod Orthodoxis faciendum videtur, ne duas in Christo personas cum Nestorianis admittant, ad quod *Lokius* cogi censeatur, etsi forte defendi possit) facile concedent, & Latronem fuisse in Paradiso cum Christo, & ibidem esse Martyras & Prophetas, & esse easdem animas, quae minus proprie Martyres & Prophetae ex communi usu dicuntur, quomodo & divinae litterae saepe loquuntur; sed non esse iam easdem personas humanas, quales post resurrectionem futuri sunt. Dicerent insuper interim praemia non dari personae, quae iam destructa est, sed parti hominis incorruptae & aeternae; donec completa & perfecta beatitas post iteratam corporum adsumptionem etiam personae restitutae contingat. Quare incassum clamat: *Omnes denique defuncti, sive boni sive mali, ante resumta corpora eadem manent personae, ut patet ex cuiusque sorte propria, & ab aliis omnibus diversa.*

Ex doctrina autem Lokiana quam superius adtulimus, etiam aliam non contemnendam *Burnetti* difficultatem facile amoliri est. Inquit enim: *Dispiciendum itaque in primis, quid in se contineat, & includat illa sententia de idemtitate utriusque corporis, terrestris & coelestis: quae commoda aut incommoda, & si qua etiam repugnantia. Paulo supra notavimus, corpus nostrum in hodierna vita esse multiplex; dissipatur & resarcitur in dies, & post aliquot annos fit ex integro novum. Proinde in curriculo tetius vitae, sex aut septem habemus diversa corpora; & adhuc quidem plura, si vivaces & longaevi simus. Hoc facit ut mihi veniat in mentem quaestionis a Sadducaeis male propositae, de femina quae septem*
ba-

habuisset maritos. Quemnam scilicet ex iis habitura esset in resurrectione. Femina illa sit anima, quae septem habuit corpora, quasi coniuges: quaeritur ex his septem quodnam habitura sit in resurrectione? Omnia enim habuit. Illud e septem, opinor, dices, quod habuit ultimum. Ceterum fieri potest, animam multo plus boni aut mali perpetrasse in alio corpore, quam in novissimo: proinde illud aliud potius socium habere deberet suae gloriae aut miseriae. Praeterea dedecet aulam coelestem, coetusque Angelicos corpus aut victum & attritum, aut pusillum & infantile: & in horum alterutro maxima pars humani generis fatis concedit. Quod si corpusculum illud infantile ad florem aetatis promovere velles, aut eodem reducere corpus senio confectum, tot tantisque opus esset additamentis & interpolationibus, ut, iustar navis Argus centies reparatae, nomine tenus tantum idem esset corpus. Denique malle ego aedificium de coelo novum, quam tugurium terrenum quomodocumque adauctum, aut refarcitum. Haec ille. An non huiusmodi officiis respondere possim, etsi corpus nostrum, si vita longaeva sit, forte septies totum immutetur, ad hominis identitatem fore satis in resurrectione ut unum ex illis septem corporibus animae restituatur; quum viderimus eam identitatem ex organizatione certa certi corporis certo temporis puncto dependere, & sufficere ut substantia illa sit, quae aliquando certi hominis fuit, ut ex his, quae Lokius egregie disputavit, elucet atque eminet. Id quod alias plures difficultates solvit, & praecipue de iis, qui ab Anthropophagis devorantur. Iis enim etsi idem corpus, in quo absumpti fuerunt, non redderetur; tamen alia substantia restitui posset, quae olim hominem

minem illum eiusque corpus constituit, & iam effluxit & dispersa est. Sed de his alibi latius egimus superius *Cap. IX.* Si vero hoc corpus minoris meriti esse potest, quam illud quod non restituetur; quae quidem una rationum est, cur Theologi *identitatem* exigant; id quidem minus officit, quum satis videatur ut generatim eidem homini integro & perfecto praemia dentur; & poenae, iuxta meritum, infligantur. Nec est quod *Burnetius* argumentationem hanc, qua corporis identitatem exigunt, esse prorsus ἀφιλόσοφον, nulli aut falso innixam fundamento, proclamet. *Neque enim*, inquit, *praemii aut poenae, doloris aut gaudii, capax est materia quaecumque: semper insensibilis, sive in hodierno corpore, sive in futuro. Anima sola non tantum vult & intelligit, sed etiam sola sentit, sive dolorem, sive voluptatem, solaque habet adfectus, bonos aut malos, &c.* Ipse primum regeram, si res ita habet, nullam causam intelligi, cur & suum illud corpus caeleste animae tandem dandum sit, quum aequae beata ac misera sine illo esse possit. Deinde adiiciam in confesso non esse apud omnes Philosophos materiam omni sensu destitui, nec doloris aut gaudii esse capacem; plerique enim Philosophorum corporalem & ex materia constantem animum esse dixerunt, & tamen sensu & intellectu praeditum illum adgnoverunt. Quin & multi Sancti Patres fuere, qui nihil incorporale, praeter Deum, esse arbitantes, & animum humanum corporeum esse dixerunt, inter quos eminet *Tertullianus* Carthaginiensis. Nec impossibile videtur *Lokio Lib. IV. Cap. III.* ut Deus materiae sensum & intelligentiam donet; adeoque, ut materia cogitet, & intelligat. Quare si minus ἀφιλόσοφος est *Burnetii*

netii disputatio, certe adrogans nimis est, atque insolentis hominis propria, qui pro certo & explorato venditat, quod inter Philosophos controversum est. Sed sola anima sit quae vult, & intelligit, & sentit; certe donec corpori unita est, non vult, neque intelligit, neque sentit, sine corpore; & eius voluntatis, & intelligentiae, & sensus, organum & instrumentum corpus est; & mira quaedam inter animam & corpus consensio est ad omnes operationes exercendas. Cur igitur nolit Deus, ut quae per corpus agens & operans bene vel male in vita meruit; per corpus etiam praemia poenasve participet? Quod si dicat id non esse necessarium; respondebo non fuisse quoque necessarium ut in hac vita corpore instrueretur, quo bene, vel male ageret; & tamen Dei conditoris voluntate sine corpore non fuisse, quemadmodum Dei restitutoris iussu corpori iterum coniungenda in resurrectione est. Egregie Tertullianus De Resurrectione Carnis: *Quem enim naturae usum, quem mundi fructum, quem elementorum saporem, non per carnem anima depascitur? Quid ni? Per quam omni instrumento sensuum fulciatur, visu, auditu, gustu, odoratu, contactu; per quam divina potestate respersa est, nil non sermone perficiens vel tacite praemisso. Et sermo enim de organo carnis est; artes per carnem. Studia, ingenia, per carnem. Opera, negotia, officia, per carnem: atque adeo totum vivere animae carnis est, ut non vivere animae nil aliud sit, quam a carne divertere. Sic etiam ipsum mori carnis est, cuius & vivere. Porro si universa per carnem subiacent animae, carni quoque subiacet per quod utaris (quum eo utaris) necesse est. Ita caro dum ministra & famula animae deputatur, consors*

fors & coheres invenitur : si temporalium , cur non aeternorum ? Deinde cur anima non cum corpore iudicanda ? Audi iterum Tertullianum . Haec erit tota causa , imo necessitas resurrectionis , congruentissima scilicet Deo destinatio iudicii : de cuius dispositione dispicias , an utrique substantiae humane diiudicandae , censura divina praesideat , tam animae quam & carni . Quod enim congruet iudicari , hoc competet etiam resuscitari . Dicimus plenum primo perfectumque credendum iudicium Dei , ut ultimum iam atque exinde perpetuum . Ut sic quoque iustum , dum in aliquo minus . Ut sic quoque Deo dignum , dum pro tanta eius patientia , plenum atque perfectum . Itaque plenitudinem perfectionemque iudicii , non nisi de totius hominis repraesentatione constare . Totum porro hominem ex utriusque substantiae congregatione parere , idcircoque in utraque exhibendum , quem totum oporteat iudicari : qui nisi totus , utique non vixerit : Qualis ergo vixerit , talem iudicari : quia de eo quod vixerit , habeat iudicari . Vita est enim causa iudicii ; per tot substantias dispungenda , per quod & functa est . Age iam scindant adversarii nostri carnis animaeque contextum , prius in vitae administratione , ut ita audeant scindere illud etiam in vitae remuneratione . Negent operarum societatem , ut merito possint etiam mercedem negare . Non sit particeps in sententia caro , si non fuerit & in causa . Sola anima revocetur , si sola accedit . At enim non magis sola decedit , quam sola decucurrit . Illud unde decedit vitam hanc dico . Adeo autem non solum anima transigit vitam , ut nec cogitatus licet solos , licet non ad adfectum , per carnem deductos auferamus a collegio carnis . Siquidem in carne , & cum carne , & per carnem agitur ab anima , quod agitur in corde . Hanc denique carnis

speciem , arcem animae etiam Dominus in sugillationem cogitatus taxat . Quid cogitatis in cordibus vestris nequam ? Et , Qui conspexerit ad concupiscendum , iam adulteravit in corde . Adeo & sine opere , & sine effectu , cogitatus , carnis est actus . Sed & si in cerebro , vel in medio superciliorum discrimine , vel ubi philosophis placet , principalitas sensuum consecrata est , quod hegemonicon adpellatur , caro erit omne animae cogitatorium . Numquam anima sine carne est , quamdiu in carne est . Nihil non cum illa agit , sine qua non est . Quære adhuc an cogitatus quoque per carnem adniventur , qui per carnem dignoscuntur extrinsecus . Volutet aliquid anima , vultus operatur indicium : facies interiorum omnium speculum est . Negent factorum societatem , cui negare non possunt cogitatorum . Et illi quidem delinquentias carnis enumerant : ergo peccatrix tenebitur supplicio . Nos vero etiam virtutes carnis opponimus : ergo & bene operata tenebitur praemio . Et si anima est , quae agit & impellit in omnia , carnis obsequium est : Deum non licet aut iniustum iudicem credi , aut inertem : iniustum , si sociam bonorum operum a praemiis arceat : inertem , si sociam malorum a suppliciis secernat : quum humana censura eo perfectior habeatur , quo etiam ministros facti cuiusque deposcit , nec parcens , nec invidens illis , quo minus cum auctoribus aut poenae , aut gratiae communicent fructum . Quae vero de corpore vieto & attrito ; aut pafillo & infantili habet , ea nihili sunt ; quum servata quomodocumque substantia & forma , immutari , & perfici , & gloriosum reddi debere esse , communis Theologorum Christianorum doctrina sit , de qua late superius Cap. VII. & seqq. egimus ; ubi & de interpolationibus & additamentis huiusmodi

di corporum magnus *Augustinus* egregie disseruit. Prudentius de his loquutus est *Ia. Clericus* in *Notis ad Grotium De Veritate Religionis Christianae*, qui tantum protulit, ubi de idemitate corporis in resurrectione agitur, non nimis subtiliter & scrupulose procedendum, quum corporis substantia in fluxu sit, nec eadem semper permaneat. Si vero ipse mallet aedificium novum de coelo, quam tugurium terrenum quomodocumque refarcitum, nescio an alii eodem desiderio teneri possint aut velint, metuentes ne forte nullum sic habituri sint, quum ignorent an somniata a *Burnetio* materia illa coelestis, unde corpora demum fabricentur, vere existat, & ullibi sit; ut nihil dicam de amore animae erga suum corpus, de quo nonnulla Platonici pronuntiaverunt, sed ita ut scelestis & malis animis illum tribuerent, ut in *Phaedone* videre est; nec lubeat modo illam excitare quaestionem, *An coniugium animae cum corpore sit delectabile*, quam video a quodam nostra aetate paulo curiosius institutam.

At id quod peius est, sua opinione *Burnetius* caelestibus oraculis, & sanctorum Patrum documentis, adversatur. Id quidem & ipse fatetur non invitus dum scribit: *Secundum hypothesein litteralem Scripturae, idem corpus, quod cecidit, resurrecturum est, idem cadaver, quod iacet in sepulcro, proditurum est. Ad vocem Christi, vel ad sonitum tubae, mare eiciet mortuos suos, terra suos itidem, & quodlibet elementum aut regio huiusce mundi inferioris, quae absorbuerat & recondiderat cadavera, in apricum proferet, vel intacta vel redintegrata. Haec mihi videtur idea resurrectionis in sacris litteris maxime obvia, & vulgo quidem accommodatissima,*

fima, &c. Fatetur igitur saltem hoc placitum divinas litteras sensu obvio prae se ferre; sed illud admittere posse negat, & quia aliud latenter occulteque eadem litterae insinuant; & ratio ipsa repugnat. Quas rationes huc usque a Burnetio pro sua opinione adlatas expendimus, eas futes esse & minus subsistere vidimus; quanti aliae faciendae sint, suo loco inferius ad examen revocabimus. Iam quomodo sacras litteras sacris litteris opponat videamus. *Sunt autem praeterea*, inquit, *in iisdem sacris litteris, corporis quod habituri sumus in resurrectione characteres quidam occultiores, qui rei naturam penitus inspicientibus, satis indicant, quom erimus ἱσαγγελοι, & conformes gloriae & luminis ipsius Christi, alterius ordinis ab homodieno fore corpus nostrum, &, tam materia quam forma, diversissimum ab hac membrorum compage, viscerumque & humorum ferragine. Ac proinde aliam esse doctrinam arcanam, sive hypotesin rationalem, aliam vulgarem, in hoc argumento. Iam illud ex hac ratiocinatione absurdum existat loca divinae Scripturae plana & aperta, quaeque nulli difficultati obnoxia sunt, per occulta, & obscuriora, perplexa atque ambigua, illustrari & explicari debere, contra omnem regulam, quam quidem aut Tyconius, aut alius Patrum, excogitaverit. Nam ut vere ac recte Augustinus Lib. III. De Doctr. Christi. Cap. XXVI. inquit, Locum unum sacrae scripturae exponere per alium eiusdem Scripturae clariorem, optima interpretatio est. Sed Burnetius e regione obicit. Idque saepe accidit in stilo sacrae Scripturae, & rem exprimi aut repraesentari populariter & ad captum vulgarem, nonnullis in locis: in aliis tamen non deesse indicia, quibus sedulus investigator latentem veritatem*

ritatem eruere possit . Et mox . Nulli non notum est , & in confesso, Scripturam sacram saepius ἀνδρωπολογεῖν, more loqui humano, in tractandis rebus abstrusioribus . Et fallor nisi tam scena iudicii generalis, quam scena resurrectionis generalis, more humano repraesentantur, in prima sui facie, & adparatu exteriori . Ipse quidem credo in hoc Burnetium falli ; nam divinas Scripturas saepe ἀνδρωπολογεῖν, humano more loqui, ubi res aliter explicari vulgaris sermonis consuetudo, aut captus humani imbecillitas, facile non patitur, ut quum Deo membra, & humanos adfectus tribuunt, verissimum est : sed ubi nihil locus id exigit, cur faciat, aut cur facere intelligendum sit, haudquaquam video . Nam ut egregie Basilius in Hexaem. Congress. IX. ait, Litteralis expositio maxime commendatur, ubi commode fieri potest . Et verissimum est quod Hieronymus in Epistolam ad Galatas observat : Allegoria aliud praetendit in verbis, aliud significat in sensu . Non tamen quaerenda est in praeceptis, quae ad vitam pertinent, aut in his quae perspicua & manifesta sunt . Nam haec regula sanctarum Scripturarum est . Et profecto quid opus habebant sacrae Scripturae pronuntiandi, eosdem homines resurrecturos, e sepulcris prodituros, ab elementis cadavera redditum iri, si nihil horum fieri debebat ? An non eadem rei intelligentia, & humano captui vulgarique accomodatissima, si dixisset Deum caelestia corpora olim animis daturum, & alia forma praedita, nec decere moribunda, & caduca, & iam dilapsa & corrupta membra, iterum iis circumdari ? Quae rei & narrationis qualitas exigit, ut illis ambagibus, & verborum perplexitatibus, haec involvantur ? Fateor igitur non invitus Scripturam divinam aliquando ἀνδρωπολογεῖν ; sed

quum non ubique id faciat, eas heic notas ac characteres non habeo, ex quibus coniciam & heic more humano loqui, quum res tamen diversissimas, quam littera praeferat, significare velit. Ad rem. *Tertullianus De resurrectione carnis*: Quis ergo discendi magis adfuit, quam praesumendi: & credendi diligentior, quam contendendi: & divinae potius sapientiae religiosus, quam suae libidinosus, audiens aliquid a Deo destinatum in carnes, & cutes, & nervos, & ossa, aliud quid haec commentabitur, quasi non in hominem destinetur, quod in istas substantias praedicatur? Aut enim nihil in hominem destinatur, non liberalitas regni, non severitas iudicii, non quodcumque est resurrectio: aut si in hominem destinatur, necesse est in eas substantias destinetur, ex quibus homo structus est, in quem destinatur. Illud etiam de argutissimis istis demutatoribus ossum, & carnum, & nervorum, & sepulcrorum requiro, cur si quando in animam quid pronuntiatur nihil aliud animam interpretantur, nec transfigunt eam in alterius rei argumentum; quum vero in aliquam speciem corporalem quid dicitur, omnia potius adseverant, quam quod nominatur. Sed quomodo, inquiet *Burnetius*, conciliandi sunt cum hac resurrectionis idea characteres illi resurrectionis occultiores, qui in sacris litteris abunde & luculenter insinuantur? Corporis, ait, immortalis nostri formam, an futura sit organica, vel inorganica, respicere & indicare videntur hi quatuor Characteres sacri. Non opus habebit ventre aut escis. Non constabit carne & sanguine. Erit ἀχειροποίητον, & denique ἰσάγγελον. Hi quatuor characteres examinandi sunt singillatim ut quantum quisque valeat, quid in se involvat, quousque pertingat, discernamus. Quo-

ad

ad primum, de quo sic loquitur Apostolus 1. Cor. VI. 13. Escae ventri, & venter escis. Deus autem & hunc & illas abolebit. Quando vero abolebit? Non in hac vita, ergo in futura; non in hoc corpore mortali, ergo in corpore glorioso & immortalis. O mirabilem interpretationem! Iam ridiculum est & exhibilandum, characterem resurrectionis certum. eruere ex loco obscuro, ambiguo, & qui non unam recipit interpretationem; & quem certe omnes Enarratores diverso modo edisserunt & exponunt. Quis tibi revelavit, *Burnesi*, te unum veram huius loci intelligentiam percepisse, omnes alios viros doctissimos falsos esse? Ecce *Chrysostomus*, *Theodoretus*, *Theophylactus*, *Nicetas Heracleensis* a me editus, *Beda*, *Thomas de Vio*, *Fromondus*, *Calmetius*, quos ego consului, aliter exponunt, & aut gustositatem destructum iri intelligunt, aut usum tantum escarum & ventris, in futura resurrectione. Quin *Theodoretus* censet id commode de abolitione per mortem intelligi posse; finem enim haec una cum corpore acceptura sunt. Sed quidquid de Theodoreti opinione sit, evidens prope est ea voce uti Apostolum, quae luculenter indicet usum tantum harum rerum, non ventris substantiam, destructum iri. Audi igitur edifferentem *Fromondum*: Destructus: *Græce* otiari faciet, seu evacuabit, ut idem verbum Rom. III. v. 3. nosler vertit, κατεργήσῃ; venit a nomine ἀργός quasi ἀργός, idest otiosus, & sine opere. Venter, inquit, escæ, victus, amittus, res sunt viles & minimæ, quarum usum cum mortali & brevi hac vita, Deus otiari, & cessare faciet, nec postea in vita immortalis eorum erit amplius usus. Non igitur ventris peribit substantia, sed usus. Quorsum igitur tua illa consecraria? Quod

Ventre careat illud corpus , carebit etiam visceribus , & parenchymati , aliisque quibuscumque intra ventris cavitatem contentis , &c. Et mox : Praeterea ubi nulla est esca , nulla erit nutritio : Nutritioni autem subserviunt plures facultates & organa : quae pariter abolenda sunt una cum esca . Huiusmodi sunt organa gustus , &c. Nam quum haec de ventre dici non possint , nec de aliis organis profecto enunciare fas erit : non enim destruitur substantia , sed usus . At ex non usu Burnetius inducit organa , & membra illa omnia , quibus nunc corpus instruitur , fore inutilia , adeoque omnia abolenda : Haec igitur inferiora omnia erunt ita abolita ; ut nullius usus & supervacanea . Sed cui usui erit corpus illud suum inorganicum ? Nulli profecto . Quorsum igitur animi informi illa mole implicandi ? Vt male igitur philosophum dialecticumque agit Burnetius ! Aut omnia neget , aut omnia concedat , quorum par ratio est . Insuper nullo modo quoque erit necessarium , quum animi corpore soluti , totum exsequuturi sint , quod cum Burnetiano corpore facerent . Quid si vera esset Theodoreti opinio , escas scilicet & ventrem morte tandem aboleri , & Scholasticus aliquis , ut Mastrius aut Lauria , ne Iesuitam Blasphucium nominem , non secus ac Muhammedes in suo Alcorano Sur. XXXVII. XXXVIII. & LV. & apud Avicennam De Almahad. Cap. III. adfirmaret homines post resurrectionem voluptatibus sensilibus explendos , corporalibusque oblectationibus in Paradiso & coelo demulcendos ? Idque & adductis utrumque sacrae Scripturae testimoniis , & rationibus non minus probabilibus , quam Burnetianae sint , confirmare conaretur ? At nonne quidam etiam censuere Adamum , si minus peccasset , sensili cibo non usurum , ut quidem vult

vult *Glycas* notter *Epist. II.* & cum eo *Gregorius Nyssenus*, *Anastasius Sinaita*, *Ioannes Damascenus*, *Ambrosius*, aliique, de quibus *Petavius Tom. III. Theologic. Dogmat. Lib. II. C. VII.* Et tamen Adamus corpore suis organis omnibus instructo praeditus fuisset, iuxta illos; adeo non repugnat habere organa, quae tamen cessent, & integritatem conservent. Deinde respondere quoque est cum *Tertulliano De carnis Resurrectione*: *Licet officiis liberentur, sed iudiciis retinentur: ut quis referat per corpus, pro ut gessit. Salvum enim hominem tribunal Dei exigit: salvum vero sine membris non liquet cum ex quorum non officiis, sed substantiis constet. Nisi forte & navem sine carina, sine prora, sine puppi, sine compaginis totius incolumitate, salvam adseverabis.* Sed opponatur nullum in resurrectione fore sexuum discrimen, statuisse *Athanasium Sermone III. contra Arianos*, *Hilarium Canone III. in Matthaeum*, *Basilium in Psalm. CXIV. Theodoretum Quaest. XXVII. in Genesin*, *Macarium Homil. XXIV.* ut de *Michaele Glyca* nostro taceam, qui tam multa de his *Epistola VI.* superius disputavit, & differentiam huiusmodi nullam fore contendit. Sed facilis est responsio; nam ad corporis humani, quale primum creatum fuerat, integritatem sexuum discrimen pertinere illi non crediderunt; quod ex *Glycae* laudata *Epistola* intelligere est. Sed quantum probabiliter falsi sint, qui ita censuerunt, ostendimus ad dictam *Epistolam* in *Observationibus pag. 4. & 10.* Non enim videtur dubitandum de iis, quae doctissimus *Augustinus Lib. XXII. De Civit. Dei Cap. XVII.* habet, dum ita differit: *Non est enim vitium sexus femineus, sed natura: quae tunc quidem & a concubitu, & a*
partu

partu immunis erit. Erunt tamen membra feminea, non accommodata usui veteri, sed decori novo; quo non adliciatur adspicientis concupiscentia, quae nulla erit, sed Dei laudetur sapientia, atque clementia, qui & quod non erat, fecit, & liberavit a corruptione quod fecit. Et infra: Qui ergo utrumque sexum instituit, utrumque restituit. Denique & ipse Iesus interrogatus a Sadducaeis cuius septem fratrum erit uxor, quam singuli habuerunt? Erratis, inquit, nescientes scripturas, neque virtutem Dei. Et quum locus esset ut diceret: De qua me interrogatis, vir erit ipsa, non mulier; non hoc dixit, sed dixit: In resurrectione enim neque nubent, neque uxores ducent: sed sunt sicut Angeli Dei in coelo. Nuptias ergo Dominus in resurrectione negavit esse, non feminas; & ibi negavit, ubi talis quaestio vertebatur, ut eam negato sexu muliebri, celeriore facilitate dissolveret, si eum ibi praenosceret non futurum.

Sed iam videamus quid Burnetius de alio suo charactere deliret. Quum differuisset, inquit, Apostolus de qualitatibus corporum beatorum, addit in fine sui sermonis, Hoc autem dico, Fratres, quod caro & sanguis regnum Dei hereditare non possunt. Non possunt, inquit. Est aliqua repugnantia, ut videtur, inter statum coelestem, & conditiones carnis & sanguinis: proindeque necessitas quaedam, ut corpus, quod anima induit in coelis post resurrectionem, sit *σάρκα καὶ αἷμα*, carne & sanguine careat. Sed & heic rursus Burnetio regero: Cur potius crediderim tuam huius loci interpretationem esse veram atque sequendam, & litteraliter hunc locum esse accipiendum; quam aliorum doctissimorum virorum enarrationes, qui mystice, & allegori-

gorice illum intelligendum esse arbitrantur, mihi amplexandas? Saltem loci sensus controversus est, & iure quidem; quum alias aliis apertissimis Scripturae locis adversari videatur, qui de eadem carne restituenda loquuntur. Quare non gratis, ut ais, moralem sensum inducimus; sed necessitate quadam ad id faciendum compellimur; & nomine carnis & sanguinis, & corruptionis, opera carnalia iure intelligimus. Sed & si litterali sensu Apostoli verba intelligere volumus non video ex illis consequi, quod *Burnetius* contendit; quum perspicue Apostolus sese explicet, & indicet evidenter quid nomine *carnis* & *sanguinis* intelligat, ubi *corruptionem* statim subiicit; significat enim carnem & sanguinem hanc corruptibilem, qualem in hoc corpore mortali habemus, regnum Dei non heredituros; sed caro & sanguis, qui incorruptibiles evaserint, quum corpus e terrestri spiritale & coeleste effectum fuerit. Egregie de more suo *Fromondus*: *Caro & sanguis, idest, corpora animalia constantia carne, quae alitur, & sanguine eam alente, qualia scilicet gestamus in hac mortali vita.* Et mox: *Hereditare non possunt: nisi scilicet officia illa animalis carnis & sanguinis exsuant; idest corpora resurgentium debent non animalia, sed spiritualia esse; unde iterum se interpretans: Neque corruptio: idest corpus corruptibile, abstractum pro concreto, &c.* Quae optime iam differebat *Augustinus* Consensio scribens *Epist. CXLVI.* Quod ergo legitur apud Apostolum, *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt; solvitur quidem quaestio etiam isto modo quem tu commemorasti, ut carnis & sanguinis nomine, opera carnis & sanguinis intelligantur: verum quia non de operibus, sed de modo resurrectionis loquebatur Apo-*
sto-

*solus ; & eam quaestionem disputando versabat , melius eo loco intelligitur caro & sanguis , pro corruptione carnis & sanguinis posita . Si enim nomen carnis significat operationem , cur non significet etiam corruptionem , sicut dictum est , omnis caro foenum ? Nam & hic ipsa corruptibilitas significata est . Sequitur enim . Et omnis honor carnis ut flos foeni : foenum aruit , flos decidit . Et ex intervallo Quum igitur de resurrectione corporis Apostolus disputans , doceret nostra corpora futura ex corruptibilibus incorruptibilia , ex contemptibilibus gloriosa , ex infirmis fortia , ex animalibus spiritalia , hoc est , ex mortalibus immortalia , subiecit unde agitur , atque ait . Hoc autem dico fratres , quia caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt . Et ne quisquam putaret secundum substantiam carnis hoc Apostolum definisse , aperuit quid diceret subiungendo : Neque corruptio incorruptionem possidebit . Tanquam diceret , quod dixi , Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt : ideo dixi , quia corruptio incorruptionem non possidebit . Hoc ergo loco nomine carnis & sanguinis corruptionem mortalitatis intelligi voluit . Denique tamquam ei diceretur : Quomodo caro erit , & caro non erit ? Caro quippe erit , quoniam Dominus post resurrectionem ait . Palpate & videte , quia spiritus ossa & carnem non habet , sicut me videtis habere . Caro autem non erit , quoniam caro & sanguis regnum Dei non possidebunt . Exponit quid dixerit , adiiciens . Ecce mysterium vobis dico . Et ecce obvia Apostolicorum verborum , & litteralis expositio , ex qua nihil minus defluit , quam quod Burnetius pertendit , ut expositionem pariter litteralem D. Irenaei Lib. V. advers. Haeres. Cap. IX. silentio transiliam . Non me latet quid ipse replicet . Coelum terrae , inquit , miscent ,
qui*

qui corruptibile & incorruptibile hoc modo confundunt. Sanguis incorruptibilis id mihi videtur, quod Logici adpellant contradictionem in adiecto. Stamina enim sanguinis sunt admodum dissolubilis texturae & missionis: iisque dissolutis, sequitur corruptio vel putrefactio. Atque idem dici potest de carne; quae sanguinis, similisve succi est quoddam coagulum. Id quod latius alibi ad nauseam ingerit, pluribus haec omnia diducens. Quid nam homini Christiano ita ratiocinanti nunc regeram? Certe hic sanguis, haec caro eadem haberi a resurgentibus non potest, nisi Dei virtus omnipotens dispersos eorum cineres, dispersasque substantias, iterum collegerit, atque in eandem formam redegerit, & animis iisdem coniunxerit; opus difficillimum iuxta *Burnetium*, & in quo divina potentia prope deficiat, si credere dignum est. Sed qui labor, quae deinde tam grandis difficultas ei, qui tam operoso negotio carnem dilapsam dispersamque restituerit, eandem iam restitutam & compactam aeternum servare? Servarunt cadavera succis & opobalsamis quibusdam illita Aegyptii, & ea sic medicata haecenus durant; Deus non poterit viventia corpora perpetuum servare sua omnipotentia, quia qui id fieri possit *Burnetius* non capit? An *Burnetii* sesquipedale ingenium divinae potentiae mensura erit? Si resurrectio carnis futura est, totum id miraculum erit, divinae potentiae effectus: quid quaeris amplius? Et si maius admittis, quid de minori sollicitus es? Elegie *Augustinus* Epistola CXLVI. ad Consentium. Ex consuetudine rerum expertarum, in experta opera divina, infirmitas metitur humana, & argutule se garrere arbitratur, quum dicit, si caro est, & sanguis est: si san-

si sanguis, & ceteri humores, si ceteri humores ergo & corruptio: Eo modo diceret. Si flamma est, & ardet: si ardet, & urit: si urit, ergo virosorum trium in fornacem ignis ab impio rege missorum corpora incendit. Si autem hoc in tribus viris miraculum factum esse non dubitat, quisquis de divinis operibus recte sapit, cur non creditur qui fecit illa corpora non posse igni corrumpi, fecisse illud corpus, nec igne, nec fame, nec morbo, nec senio, nec ulla vi alia, qua solet humana corpora labefactare corruptio? Quod si quisquam dicit non carni trium illorum virosorum additam contra ignem incorruptionem, sed ipsi igni detractam corrumpendi facultatem, quid veremur ne carnem facere nequiverit non posse corrumpi, qui fecit ignem non posse corrumpere? Nam si illud non de carnis, sed de ignis mutatione intelligitur, multo est mirabilius. Simul enim & hominum corpora non urebat, ne posset nocere, & ligna fornacis urebat ut posset ardere. Sed qui etiam ista non credunt, nimium de divina potestate diffidunt, nec cum eis, vel ad eos, nunc sermo nobis est. Qui autem ista credunt, ex his etiam illa utcumque coniciant quae fideliter quaerunt. Valet igitur divina potentia de ista visibili atque tractabili natura corporum quibusdam manentibus auferre, quas voluerit qualitates: ac per hoc valet etiam membra mortalia formae liniamentis manentibus, corruptione vero mortalitatis emortua, stabili vigore firmare, ut absit labe, adsit effigies: adsit motio, absit fatigatio: adsit vescendi potestas, absit esuriendi necessitas. Iam video Burnetium neque admissurum Adamum, si non peccasset, immortalem cum tota sua posteritate futurum fuisse, quod tamen sacrae litterae, & Patres omnes concorditer docent, ut apud Dionys.

Zeta-

Petavium Tom. III. *Theolog. Dogmat. Lib. II. Cap. VI.* videre est.

Et hoc modo etiam de Christi corpore ratiocinari debes, *Burneti*, ne tua te philosophia destituat. Quid enim sibi volunt illa: *Christus post suam resurrectionem alia atque alia forma comparuit* (*Marc. XVI. 12. Luc. XXIV. 16. Ioban. XX. 13. & XXI. 5.*) se visibilem aut invisibilem praestitit, pro arbitrio *Luc. XXIV. 31.* Clausisque foribus bis ingressus est aedes, ubi erant discipuli. *Iob. XX. 19. & 26.* Et tamen se praebebat osseum & carneum suis discipulis, ut, iis dubitantibus, fidem faceret suae resurrectionis. Quibus indiciis satis ostendit se corpus suum in tenue & volatile resolvere; aut in concretum crassumque recolligere potuisse. Denique quum adscendit coelum more alitis Angeli, quale fuit ipsius corpus aut vehiculum? Erat leve & mobile instar currus igneus, quo vinctus olim *Elias*, coelum vivus adiit. Pariter quum postea visus est *Christus* a Sancto *Ioanne* in *Pathmo*, Oculi erant, ut flamma ignis; pedesque similes *Chalcolibano*, velut in fornace ardentes: ut antea a *Daniele* visus fuerat filius hominis. Denique rediturus est tandem in eadem forma gloriosa, lucida, flammea: aliter habitantibus terram haud visibilis esset in alto aethere, nocte dieque. Quin etiam illa *Gloria Patris*, quacum adpariturus dicitur, est ipsissima haec forma lucida: prout pater, vel antiquus dierum, ab eadem *Propheta* describitur, cum adparatu flammantis & luminoso. Et ex intervallo: *Hic* ita expositis statuendum esse videtur, Corpus Christi gloriosum quod in coelis gerit, esse instar flammae, aetheris, aut lucis liquidae. Ipse quidem risu abstinere non possum, quum haec audio. Christum post resurrectionem

nem alia atque alia forma specieque comparuisse ; ex locis Evangeliorum adlegatis numquam *Burnetius* evincet . Nam *Ioannes* XX. 15. & XXI. 4. non dicit Iesum facie adspectuque mutatum fuisse ; sed Mariam Magdalenam eum hortulanum , quum bene non animadverteret prae stupore , censuisse ; & eius discipulos stantem in littore non statim cognovisse , ob distantiam forte , vel quod omnes tenebrae noctis penitus dissipatae nondum fuissent . *Lucas* autem XXIV. 16. ait tantum discipulorum oculos retentos fuisse , ne Iesum adgnoscerent ; non ergo Iesus alia specie adparuit , sed vis divina illos , ne statim adgnoscerent , impedivit . Quod vero *Marcum* XVI. 12. attinet , qui scribit quod Iesus *ostensus est in alia effigie* , id non ad corpus , sed ad habitum vestemque referendum est . Egregie ad hunc locum *Bernard. Lamius Harmon. Evangel. Lib. V. Cap. XLII.* Dominus autem ostensus est ἐφ' ἑτέρῳ σώματι adparuit , in alia effigie ἐν ἑτέρῳ ποσῶν , idest vestitu , sive habitu alio , quam quo uti solebat , ideo advenam putabant ; formam enim nativam retinuit , ut ex eo liquet , quod retentione oculorum opus erat , ne ipsum discipuli adgnoscerent . Sic in historia transfigurationis , verbum μεταμορφώσθαι , ad habitum refertur . Ita *Marcus* cum *Luca* facile conciliatur ; primus dicit alium fuisse habitum Christi ; sed nec alium vultum ; alter divinitus impeditur oculos discipulorum , quominus eum ex vultu adgnoscerent . *Manichaeus* cum *Burnetio* aliter sentiat , non ego . Ad rem *Hieronymus* *Epist. ad Hedibiam Quaest. V. de Maria Magdalena* loquens : Quumque videret Angelos ; & quos cernebat , ignoraret ; stupore perterrita huc atque illuc faciem circumferebat , nihil aliud nisi Dominum videre desiderans ; conversaque retro , vidit Iesum stantem .

stantem: & nesciebat, quia Iesus erat: non quod, iuxta Manichaeum, & alios haereticos, formam Dominus vultumque mutasset; ut pro voluntate diversus ac varius videretur: sed quod Maria, stupefacta miraculo, hortulanum putaret, quem tanto studio requirebat. Quamquam & Glycas noster in Burnetiana sententia est Epist. V. ad quam tamen cum opportune castigavimus. Si se aliquando invisibilem reddidit, quomodo id factum fuerit videndum est. Nam illud Lucae, *Evanuit ex oculis eorum*, ἀφαντος ἐγένετο, Syrus, & Arabs, existimare videntur factum subita loci mutatione. Epiphanius discipulorum oculis potius obduclam caliginem putat; id quod vero simillimum ex iis quae antea habet Lucas: *Oculi autem illorum tenebantur ne eum adgnoscerent*. Quid si solo id suae omnipotentis voluntatis arbitrio fecisset, sine ulla sui corporis immutatione? Si autem clausis foribus ingressus est, easdem hic difficultates patitur corpus tenue & liquidum, ac corpus crassum & solidum; nam duò corpora, qualiacumque sint, non possunt esse simul in eodem loco. Num fluens, ut aqua; & spirans, ut ventus, per ostiorum rimulas penetravit? Sed quid tunc de forma humani corporis faciemus? Quo per foramen ingrederetur, oportuit ut in funiculi longitudinem se tenuaret atque protenderet; ut rimam subiret, veluti bractea tenuissima evaderet necesse habuit. Proteum de Christo, *Burneti*, iam facis. Iam *Burnetio* non replicem Christi corpus etiam passibile & caducum, ubi ille natus est, per clausa Deiparae claustra divina virtute transisse; nam homo haereticus de virginitate in partu Deiparae facile litem una cum *Ludovico ἀποδείξω* movebit, contra receptam Ecclesiae traditionem, ut apud D. Pe-

tavium T. VI. Theol. Dogm. Lib. XIV. Cap. VI. videre est; etsi inficiandum non sit quosdam antiquos Patres in contraria fuisse sententia, ut *Terullianum, Origenem, Irenaeum, Athanasium, Epiphanium, Basilium, Isidorum Pelusiotam, Gregorium Nyssenum, Amphilochem, Ruffinum, Nicephorum Callistum*, quorum tamen nonnulli commodam recipiunt interpretationem. Non osseum modo & carneum se praebet, modo tenue & volatile corpus Christi; sed divina eius virtus sola voluntate modo facit ut videatur & tangatur; modo inadspicuum & impalpabile reddit. Quemadmodum eadem virtus Babylonicae fornacis ignem non extinxit, non immutavit, sed ne pueros combureret effecit; non mutavit naturam & qualitatem rei, sed impedivit effectum; non aliam rem fecit, sed igni actionem in sanctos illos denegavit. Si Christus ab oculis discipulorum evanuit, non immutatione corporis fecit; videndi se illis abstulit facultatem. Non fuit sui corporis transformatio; sed fuit spectantium infirmitas, ut egregie de more *Augustinus Lib. XXII. de Civit. Dei Cap. XIX.* docet, cuius verba superius pag. 144. produximus. Idem dicendum de Christi corpore in coelum adscendente. Etsi aere gravius fuisset, tamen illud divina virtus elevabat. Ferrum in flumine Deo volente supernatat; corpus Christi, etsi grave, Deo volente in coelum non evolabit? Sed a tua ratione, a tua philosophia non recedamus. Ignis sit, flamma, aether, corpus Christi; certe semper materiatum, semper corpus, semper grave. Ne me ludas cum *Torricellio*, & omnia levia esse dicas; nam saltem magis vel minus levia inter se erunt. Si ignis igitur, aut aether, certe aere levior. Sed quum in confinio aeris erit, quae vis a
quae

quae pressio illud sublevabit : ultra aerem, vel aether, vel nihil. Si aether, aequilibre erit nec adscendet ; si nihil , multo minus adscendet. Sed si corpora mutuo gravitant , & mutuo sese adtrahunt ; iam corpus igneum semper gravitabit in terram , & a terra adtrahetur ; non igitur a terra recedet , nisi alia vis illud impellat. Sed quae nam haec vis erit, quae in caelum illud ferat ? Et si talis vis adest, cur & ad corpus crassum & solidum in coelum tollendum non adsit ? Sed quae nam vis huiusmodi ? Nulla profecto , nisi virtus divina. Vbi nunc tua ratio , ubi tua philosophia ? Cur susque deque omnia misces, si eadem difficultates etiam in tua sententia recurrunt ? At , inquiet , corpus beatorum, iuxta *Paulum*, erit potens, ἰσχύεται ἐν δυνάμει, erit igitur actuosum, & potentia corporis consistit in motu , aut in vi movendi seipsum , & alia. Quod facile & celeriter se movet de loco in locum, dicitur agile , &c. proinde ut corpus sit agile , necesse est ut partes ipsius sint in motu , ut in aere , vento , flamma , & luce. Quid si potens erit, ut fuit *Sansonis* corpus, quod a capillis vim accipiebat ? Quid si beatorum corpus , non a capillis , sed ab anima glorificata suam virtutem recipiat , cui quidem ius plenum in tale corpus concedit. Si nunc , quando corpus quod corrumpitur adgravat animam, anima tamen illud movet tam facile & agit ; quid non faciet illa ubi ab incorruptibili corpore non adgravabitur , quod aliquatenus expendebat *Augustinus* superius *Cap. VI. pag. 124.* adductus ? Quid quod videmus , quo corpus robustius est & bene compactum plus habere potentiae ; cur non & tunc fieri id credam ? Quod si potentia est alia impellere &

movere; quanto maiore vi aliquando corpora solida & densa alia impellunt, quam tenuia & subtilia?

Si igitur corpus Christi lucidum est, si flammum, si gloriosum; ne credas quoad substantiam, sed quoad gloriam. Nam nec quum in monte transfiguratus est, resurrexerat, & carneum corpus adhuc gerebat, & tamen resplenduit sicut sol, & mirae gloriae ac lucis radios coruscabat. Non propria haec corporis sunt, sed corporis dotes sunt adcessoriae, & extrinsecus advenientes. Quidquid tu blateres, & proprium fuisse corpori contendas, & ex eo tamquam ex penito fonte emicare. Sed te vel *Glycas* noster confutare potest, qui licet in multis tibi aduleatur, tamen in hoc a te maxime discrepat, docetque corpora etiam terrena hominum, luce mira & radiis interdum munere divino insigniri, *Epist. III. & V. pag. 279.* Iam prope te dicerem Palamitam, etsi non divinitatis essentiam, sed ipsius corporis effluvium, splendorem illum esse dicis. Quamquam multum Palamitis accedis ubi de Christo transfigurato ita loqueris: *Christus dum in terris esset, se totum lucidum reddidit in sua transfiguratione: non lumen aliunde illapsum reflectendo; sed ex se ipso virtutem istam emisit, qua corpus, vultum, & vestitum, gloria imbuat, luce inundavit, & immerisit.* Sed si minus Palamita es, Christum saltem in laternam occlusam ridicule convertis, ignem lucisque fontem altius in corpore suo servantem, & ubi libuerit, emittentem atque patefacientem. Nec eum iuвет quod *Augustinus Lib. XXII. De Civit. Dei Cap. XIX.* ait: nam ibi de glorioso corpore, & Christo a mortuis excitato, loquitur; non autem de corpore corruptibili, & morti obnoxio. Insuper aliter quomodo id fiat exponit.

Non

Non est haec corporis terreni natura ; sed Dei glorificantis donum . Non est lumen e passibili Christi corpore erumpens ; sed est splendor , quem Deus inhabitans creando coruscat . Ita autem de glorioso Christi resurgentis corpore differendo , nulla superest de forma clavorum in eodem corpore inhaerente difficultas ; nulla de eius manducatione ; nulla de eo quod tangi potuit . Atque ita explicandi sunt Patres , qui id totum συγκαταβάσις fuisse aiunt . *Clemens* enim *Alexandrinus VI. σρωμ.* de Christi resurgentis comestione id pronunciat , quod Christus tunc cibo non indigeret ; sed ut suae resurrectionis , & sui veri corporis , fidem faceret comedit & bibit . Eodem sensu loquitur *Ioannes Damascenus Lib. IV. De fide Orthodoxa Cap. I.* Eodem pariter modo accipiendi *Theophylactus in Caput XXIV. Lucae , & Bedæ in Cap. XX. Ioannis ;* quamquam maiorem obicem opponere videtur *Chrysostomus Homil. LXXXVII. in Ioannem .* Dignum autem , inquit , dubitatione quomodo corpus incorruptibile formam clavorum acceperit , & mortali manu tangi potuerit . Sed hoc te non perturbet , hoc enim permissionis fuit συγκαταβάσις . Corpus enim tam tenue & leve , ut clausis ianuis ingrederetur , omni crassitudine carebat ; sed , ut resurrectio crederetur , talem se exhibuit ; in cuius sententiam it quoque *Glycas* noster *Epist. V.* Sed male heic Philosophum agit *Chrysostomus ;* nam vere ostensum est , corpus licet tenuissimum , ut lucem , non posse aliud corpus penetrare ; & si per poros & exiles meatus subeat , disgregari & disrumpi eius partes ; ergo alia virtute Christi corpus clausis ianuis ingrediebatur . Quare iam non melius de forma clavorum , si eodem sensu accepit , philosophatus est ; quum nulla neces-

fitas fuerit , & nullum argumentum suppetat , credendi corpus Christi gloriosum omni crassitudine caruisse . Quidquid corpus est , qualecumque est , tangi potest ; & lux ipsa atque aer tangitur , eorumque impulsus sentimus . Sed quid faciemus *Epiphania in Concilio Nicaeno II. Act. VI.* Iconoclastarum illud effatum adprobanti , Christum cum Patre iam sedere , & tandem huc rediturum οὐ μὲν σάρκα , οὐκ ἀσώματον δέ , ut videatur ab iis a quibus compunctus est , & maneat Deus extra crassitudinem carnis ? Quae quidem deducta sunt ex *Oratione XL. Gregorii Nazianzeni* , de eadem materia agentis , & iisdem verbis utentis . Sed illa verba , *Non amplius quidem carnem , nec tamen vacantem corpore* , ab insequentibus explicantur ; non carnem scilicet crassam & ponderosam , sed tenuem ac levem . Hinc ita haec concipiuntur : *Vt maneat Deus extra CRASSITUDINEM carnis . Et in Gregorio Nazianzeno : Vt Deus MOLIS omnis , & CRASSITIEI expertus maneat .* Quae quidem verba citavit etiam eruditissimus *Glycas Epist. V. pag. 270.* carnem negans corpus nostrum in resurrectione futurum ; quod quidem ibidem falsitatis revicimus . Ergo non ad substantiam carnis , sed ad qualitates illi respiciunt . Et his in rebus non omnia a nobis nosci credendum est . Quare idem Nazianzenus ait ibidem de Christo : *Sed augustius diviniusque corpus habentem , qualeque ipse solus novit .* Praeclare igitur *Augustinus Epist. CXLVI. ad Consentium : Quaeris utrum nunc corpus Domini ossa & sanguinem habeat , aut reliqua carnis lineamenta . Quid si adderes , utrum etiam vestimenta !* ; nonne augeretur quaestio , qua causa , nisi quia ea quae in usu vitae huius nostrae corruptibilia novimus , sine corruptione cogitare vix possumus , quum divinatorum mi-

utculorum quaedam documenta iam data sint, ex quibus liceat coniectare maiora? Nam si vestis Israelitarum per tot annos in eremo sine tritura esse potuit, si morticina pellis calceamentorum tamdiu sine labe duravit, potest ubique Deus quorumlibet corporum, per quantum voluerit tempus, incorruptam protendere qualitatem. Ego proinde Domini corpus ita in coelo esse credo, ut erat (in terra) quando ascendit in coelum. Dixerat autem discipulis, ut in Evangelio legimus, de sua resurrectione dubitantibus, & illud quod videbant, non corpus sed spiritum esse putantibus: Videte manus meas & pedes, palpite & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere. Sic eorum quum esset in terra contrectatus est manibus, sic eorum est quum iret in coelum deductus adspectibus; ubi vox angelica sonuit: Sic veniet quemadmodum eum videtis euntem in coelum. Fides adsit, & nulla quaestio remanebit. Nisi forte de sanguine requirendum est, quia quum dixisset, Palpite & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet: non addidit, sanguinem. Non ergo & nos addamus inquirere, quod ille non addidit dicere. Et de compendio si placet, finita sit quaestio. Fortassis enim, accepta occasione sanguinis, urgebit nos molestior perscrutator, & dicet: Si sanguis, cur non & pituita, cur non & fel flavum, & fel nigrum, quibus quatuor humoribus naturam carnis temperari etiam medicinae disciplina testatur. At non video qui sibi constet Burnetius, ubi alibi de Christi corpore ait: Praeterea convenit pariter utrimque, ni fallor, corpus Christi, quum resurrexit a mortuis, iisdem, quibus antea, constituisse particulis: & quum ascendit in coelum, easdem etiam retinuisse, & ad puritatem

*coelestem evexisse virtute sui spiritus vivifici. Sed video quid opinetur, factam scilicet fuisse fusionem & resolutionem illarum partium, qualis fit quum corpora terrena purificantur, aut convertuntur in flammam. At hic quo concessit eius Philosophia? Nam si ita erit, quale tandem corpus futurum est? Aut quomodo tandem non absumetur? Quum videamus omnia quae ignescunt & accenduntur, consumi tandem deficiente materia, & interire? Num ad Dei potentiam recurre? Sed quae tunc necessitas, ut dixi, nostram reiiciendi sententiam, quae divinae potentiae ratione habita, tua Chemica portenta in resurrectione non somniat? Memini, quum Lugduni essem, Dominum quemdam *A Campis*, qui mihi se verum philosophum dictitabat, quod in transmutationem metallorum stolide incumberet, adseruisse quondam, ubi dies mundi extremus advenisset, omnia inflammanda esse, & igne in crysalli & vitri speciem convertenda, ita ut mirari esset Lugdunum & alias urbes, vitreas omnes: homines vitreos, vitrea, animalia, vitreas arbores & plantas; sed si ad haec efficienda idonea vis ignis esset iuxta illum, *Burnetius* tamen non vitrea vult corpora vi ignis fieri, sed ignem ipsum, flammam, lucem; qua vi & quomodo ipse novit. Magna certe utriusque capitis deliramenta.*

Quum igitur constiterit quale sit corpus Christi; & exploratae fidei sit corpus nostrum gloriosum conforme futurum glorioso corpori Christi, iam patet quale & ipsum futurum sit, quamque circa illud *Burnetius* desipiat; patet quomodo gloriosum, hoc est lucidum sit; quomodo sit ἀχαρακτοῦς, ut illud vocat *Apostolus II. Cor. V. 1.*

hoc

hoc est, divina virtute perfectum & immutatum; non quod ille somniat, *inorganicum*: nam praeter absurdam potestatem voci subiectam, nullum corpus vivens fingi potest, quod inorganicum sit; etsi eadem, aut omnia, organa integra non servet. Et quidem quum Apostolus ἀλληγορικῶς ibi loquatur, & nostrum corpus *tabernaculum* nuncupet, quo eius mortalitatem insinuet; ut allegoriam servet, quum tabernacula manu fiant, debuit adpellare corpus immortale & coeleste *non manufactum*, ut immortalitatis donum a Deo concessum indicet, & non ab homine; tabernaculumque esse doceat multo hoc temporario praestantius; quod video aliquatenus sensitse etiam Io. Chrysostomum & Theophylactum. Sed quid sibi vult illud, corpus nostrum erit spiritale? Non quidem quod vult Burnetius, corpus erit igneum & aethereum, spiritusque evadet, sed quae illud Augustinus describit *Epistola ad Consentium CXLVI. Spiritale autem corpus, quod iam cum spiritu immortale est: quamvis nonnulli arbitrentur tunc fieri corpus spiritale, quum iam & ipsum corpus mutatur in spiritum, & quod homo erat ex corpore & spiritu; utrumque ac totum spiritus erit: quasi dixerit Apostolus: Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Proinde sicut animale corpus non est anima, sed corpus; ita & spiritale corpus non spiritum debemus putare, sed corpus. Et ut exponit etiam Lib. XIII. De Civ. Dei Cap. XX. a quo non discrepat Glycas *Epist. V. 253.* At inquit Burnetius, ἱσαγγελλοι erimus, Christo ipso id docente. Concedo profecto. Sed quid inde? Nullum aliud confectarium video ex hoc, quam quod non nubemus, quum Christus huc respexerit quando id dixit; & quod immortales erimus sicut Angeli; unde*

unde & nuptiae tamquam supervacaneae excluduntur. Id enim volunt illa *Lucae XX. ἀποθανεῖν ἐκ ἡτῆς δύνανται, ἰσάγγελοι γὰρ εἰσι.* Nec enim mori possunt amplius, pares enim sunt Angelis. Sed de his latius inferius agemus. Verum iuxta *Paulum*, inquit, beatorum corpus caeleste erit; & quum dicitur caeleste, notat id materiam ex qua componitur. Quam-
admodum enim hodiernum corpus constat ex materia terrestri; ita corpus quod caeleste dicitur, ex materia caelesti constabit. Sed qualis est haec materia coelestis? Ecce respondet, tamquam e tripode Sybilla, *Burnetius*: Non est dura aut solida, instar vitri, crystalli, aut glaciei; ut e veteribus nonnulli somniabant. Sed est purissima aut tenuissima, sicut aer aut aether: huiusmodi proinde erit corpus nostrum caeleste. Quid si materia coeli fumus esset, ut voluit esse primum coelum *Mubammedes* in *Alcorano Sur. III.* fumeumne corpus nostrum futurum est? Sed quo tunc ignis, & flamma, & lux? Quam male ignis fumo permutatur? Quid si dicam nullam esse coeli materiam? Omne quod coelum vocatur esse vacuum; quod quidem caerulei coloris esse videtur, mixtione tenebrarum vacui, & candidorum radiorum lucis, ut id explicant *Neuutoniani*? An non potius caeleste corpus dicitur, quod qualitates coelestes induerit?

Nunc illud expendam quod *Burnetius* ait, ideam resurrectionis iuxta obviam coelestium Scripturarum intelligentiam esse qualem vulgo tenemus & credimus; sed revera id procedere quod divinae Scripturae penitus intellectae non fuerint, quum de duabus resurrectionibus illae loquantur; & de prima verum sit quod vulgo creditur; de secunda quod ipse adfirmat. Scribit enim: *Est aliud praeterea observandum, unde*

unde suborta est in tractando hoc argumento aliqua obscuritas aut confusio. Ex eo scilicet, quod non satis distinxerint iidem Auctores resurrectionem primam & secundam, ex mente veterum. Has enim distinxere ex antiquissimis Patribus multi, atque aliud nos genus corporis habituros esse in prima resurrectione, aliud in secunda, statuerunt. In prima quidem, corpus carneum, osseum, & sanguineum, instar hodierni: sed purius & perfectius, quale fuisse creditur Adami corpus in Paradiso. In secunda autem resurrectione erit corpus spirituale, coeleste; Christi, secundi Adami, glorioso corpori conforme: sine carne & sanguine, quale describitur a Sancto Paulo in suo sermone de resurrectione ad Corinthios. Atque haec duo genera corporum post hanc vitam distinguebant Patrum quotquot (utique nec pauci, nec exigui nominis) millenne Christi regnum tuebantur. Aequè adhibita distinctione, quaestionibus supra propositis, de natura & de identitate corporum in resurrectione, alio atque alio modo respondendum, prout de prima aut secunda resurrectione quaestionem intellexeris. Si de prima, corpus quidem erit carneum, sed non idem numero cum praecedenti. Si de secunda, erit quidem corpus idem numero cum proxime praecedenti, sed non carneum, neque terrestre. Proinde vides in hac lite nihil certo & exacte definiri posse, donec conventum fuerit de statu causae: de unica nempe, aut duplici resurrectione. Quaecumque autem disseruimus supra de resurrectione, ex characteribus sacris, respiciunt resurrectionem ultimam & universalem, corpusque coeleste, quod tunc temporis habituri sunt sancti. Haec enim est notissima, & in sacris Literis celebratissima resurrectio: de qua etiam, ut fallor, suam dissertationem unice insignit Apostolus Paulus.

lus. De prima autem resurrectione , in millenni regno Christi , & renovatione rerum , sequenti capite acturi sumus. Eaque exposita , quid de tota hac materia statuendum sit , clarius elucescet . Sed quam gratis haec adferuntur ? Non me latet Papiam Hierapolitanum , Irenaeum , Iustinum Martyrem , Cyprianum , Lactantium , pluresque alios fuisse Chiliastas ; sed haec sententia iam explosa est , & ciecta certissimis rationibus & argumentis. *Burnetius* tamen crambem hanc recoctam obgerere voluit , & Chiliastarum errores homo fanaticus renovare non dubitavit integro tractatu , qui cum *Theoria sacra telluris* circumfertur . At num propterea haec opinio , quia eam *Burnetius* defendit ac substatinet , vera est ? At si falsa est , ut quidem est , lateque ostendit *N. Alexander T. I. Hist. Eccles. Dissert. XXVII. in Saecul. I. Art. II.* quid eius duplici resurrectioni fiet ? Deinde & si opinio Chiliastarum subsisteret , quomodo tam absurde scripturae loqui possent , ut resurrectionem , secundam vocarent , quae nihil aliud esset quam corporis , quod iam resurrexerat , immutatio in caeleste & spiritale ? Resurrectio est eius quod cecidit , non eius quod stat & persistit , licet transmutetur . Nulla itaque est secunda resurrectio ; nonnisi igitur de una Scripturae loquuntur ; adeoque falsa est *Burnetii* opinio , utpote divinis oraculis contraria . Sed etsi secunda haec resurrectio esset , *Burnetio* minus prospere succederet ; nam is qui tam operosa dissertatione , & prolixis ambagibus identitatem corporum excitandorum negavit , tunc sibi contradicens illam admitteret . Nam quum aliquibi fateatur in prima resurrectione eadem corpora futura , & de ea loqui Scripturas , ubi eadem corpora excitatura iri adferunt ; quidquid alibi ali-

aliter dicat ; iam in secunda resurrectione eadem corpora remanebunt , sed immutabuntur tantum , ad incorruptibilem conditionem eveſta . Quod quidem de his , qui vivi in resurrectione reperientur , ipſe concedit his verbis : *Convenit , opinor , utrimque , quoad corpora eorum qui reperientur inter vivos in adventu Domini : Ea ſcilicet mutatum iri immediate , manentibus iisdem particulis , aut earum magna parte . Insuper alibi addit : Si quem vero tantus inceſſit amor ſui corporis terreſtris , ut eo carere nequeat , reſurgat & reddatur ei per me licet , ſub eadem forma & iisdem particulis , modo ſtatim immutandum concedat illud corpus terreſtre in coeleſtic alterius formae & qualitatum . Non tamen cum convenimus , quod modum attinet ; neque id eventurum quum reſoluta hac mortali compage membrorum , eadem materia (ſordibus exceptis) tranſmutabitur in aliam formam & in alias qualitates : utpote in easdem quas habent corpora immortalia & incorruptibilia . Id quod nos haud quaquam admittimus , quum partes omnes a Deo immortales & incorruptibiles reddendas credamus . Mutabuntur enim non peribunt . Ad rem Tertullianus de Reſurrect. Carnis : Discernenda eſt autem demutatio ab omni argumento perditionis . Aliud enim demutatio , aliud perditio . Porro non aliud , ſi ita demutabitur caro , ut pereat . Peribit autem demutata , ſi non ipſa permanserit in demutatione , quae exhibita fuerit in reſurrectione . Quemadmodum enim perit , ſi non reſurgit ; ita etſi reſurgit quidem , verum in demutationem ſubducitur , aequae perit . Aequae enim non erit , ſi non reſurrexerit . Et quod ineptum , ſi in hoc reſurgit , ut non ſit , quae potuit non reſurrexiſſe , nec eſſe : quia non eſſe iam coeperat . Non miſcebuntur omnino diverſa , mutatio atque perditio , operibus*

bus utique diversa. Perdit haec, illa mutat. Quomodo ergo quod perditum est, mutatum non est: ita quod mutatum est, perditum non est. Perisse enim est in totum non esse quod fuerit? Mutatum esse, aliter esse est. Sed porro dum aliter est, idipsum potest esse: habet enim esse quod non perit. Mutationem enim passum est, non perditionem. Atque adeo potest & demutari quid & ipsum esse nihilominus, ut & totus homo in hoc aevo substantia quidem ipse sit, multifariam tamen demutetur, & habitu, & ipsa corpulentia, & valetudine, & conditione, & dignitate, & aetate, studio, negotio, artificio, facultatibus, sedibus, legibus, moribus, nec quidquam tamen admittat homini, nec ita alius efficiatur, ut cesset id esse: imo nec alius efficitur, sed aliud. Hanc formam demutationis divina etiam documenta testantur. Mutatur Moysi manus & quidem ad instar emortuae, exsanguis & exalbida, frigida, sed & recepto calore, & refuso colore, eadem caro & sanguis est. Mutatur postea & facies eiusdem, in contemptibili claritate. Sed Moyses erat proinde qui non videbatur. Sic & Stephanus angelicum iam fastigium induerat, sed non alia genua in lapidatione succiderant. Dominus quoque in secessu montis etiam vestimenta luce mutaverat, sed lineamenta Petro agnoscibilia servaverat. Vbi etiam Moyses & Helias, alter in imagine carnis nondum receptae, alter in veritate nondum defunctae, eandem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria perseverare docuerunt. De quo exemplo instructus & Paulus: Qui transfiguravit, inquit, corpus humilitatis nostrae conformale corpori gloriae suae. Quod etsi transfigurationem & conversionem in transitum substantiae cuiusque defendis: ergo & Saul in alium virum conversus, de corpore suo

suo excessit. Et ipse Satanas quum in Angelum lucis transfiguratur, qualitatem suam amittit. Non opinor. Ita & in resurrectionis eventum mutari, converti, reformari licebit cum salute substantiae.

Sed & Patrum traditioni huiusmodi opinio contraria est, quoad ex iam dictis fatis elucere arbitror; & unus pro cunctis audiat *Hieronymus Pammachio & Oceano scribens, & Burnetianum errorem in Origene, sectatoribusque confutans. Credimus, inquit, resurrectionem futuram corporum. Hoc si bene dicatur, pura confessio est. Sed quia corpora sunt coelestia & terrestria, & aer iste & aura tenuis, iuxta naturam suam corpora nominantur: corpus ponunt non carnem, ut Orthodoxus corpus audiens, carnem putet: haereticus spiritum recognoscat. Haec est eorum prima decipula, quae si deprehensa fuerit, instruunt alios dolos, & innocentiam simulant, & maliciosos nos vocant, & quasi simpliciter credentes, aiunt: Credimus resurrectionem carnis. Hoc vero quum dixerint, vulgus indoctum putat sibi sufficere, maxime quia idipsum & in symbolo creditur. Interroges ultra; circuli strepitus commovetur, fautores clamitant: Audisti resurrectionem carnis; quid quaeris amplius? Et in perversum studiis commutatis, nos sycophaniae: illi simplices adpellantur. Quod si obduraveris frontem, & urgere coeperis, carnem digitis tenens, an ipsam dicant resurrecturam, quae cernitur, quae tangitur; quae incedit & loquitur: primo rident, deinde adnuunt. Dicentibusque nobis, utrum capillos & dentes, pectus & ventrem, manus & pedes, ceterosque artus ex integro resurrectio exhibeat; tunc vero risu se tenere non possunt, cachinnoque ora solventes, tonsores nobis necessarios & placeantas, & medicos, ac*
su-

futores ingerunt. Veroque interrogant, utrum credamus & genitalia utriusque sexus resurgere, nostras genas hirtas, feminarum leves fore, & habitudinem corporis pro maris ac faeminæ distinctione diversam. Quod si dederimus, statim expetunt vulvam & coitum, & cetera quae in ventre sunt & sub ventre. Singula membra negant, & corpus quod constat ex membris, dicunt non resurgere. Non est huius temporis contra dogma perversum, rhetoricum iactare sermonem. Non mihi dives Ciceronis lingua sufficiat: non fervens Demosthenis oratio, animi mei possit implere fervorem, si velim haereticorum fraudulentias prodere, qui verbo tenus resurrectionem fatentes, animo negant. Solent enim mulierculae eorum, mammas tenere, ventri adplaudere, lumbos & femora & putres attrectare axillas, & dicere: Quid nobis prodest resurrectio, si fragile corpus resurget? Et futurae Angelorum similes, habebimus & naturam? Dedignantur videlicet cum carne & ossibus resurgere, cum quibus resurrexerit & Christus. Haec tenus quidem Hieronymus. Sed regerit Burnetus: Quidquid statuerint, siue Concilia, siue Patres, cedendum est sacris litteris & rationi. Bona verba quidem. Iam sacras litteras Burnetio adversari demonstravimus, nec sua ratione multum proficere. Non enim Burnetii ratio, ea ratio est, quae cuncta dirigit ac disponit, aeternaque lege omnia ducit ac colligat. Sed sunt deliria, qualia iam multa redarguimus, ut corpus terrenum in coelo consistere non potest, quod quam falsum sit ostendimus *Capite VI.* corpus tenue alia corpora penetrare potest, & ianuis clausis in aedes ingredi, quod quam rationi contrarietur, statim vidimus; & id genus sexcenta somnia, & paralogismi. Num cedendum est huic ratio-

rationi? Sed recta ratio sit quam *Burnetius* persequitur, numquid si quid ratio humana in Christianae sapientiae placitis minus intelligere ac comprehendere potest, statim non est admittendum? Numquid divina potentia eos faciendi fines sibi praescripsit ut nihil moliretur, nisi quod homines intelligere & comprehendere possent? Humanus ne captus omnipotentiae mensura erit? *Paulus* dicit resurrectionem mortuorum *mysterium esse*. Quis igitur cognovit sensum Domini, aut consiliarius eius fuit? Nihil quidem a Deo contra rationem fit; multa tamen supra rationem humanam. Nam quidquid Deus facit ratione facit, quum ipse ratio ipsa sit; & ratio numquam sine ratione esse possit. Ideo satis & luculenter superius ostensum est, nihil eorum, quae in resurrectione mortuorum eventura Ecclesia docet, rationi repugnare, etsi ea mens humana minus intelligat.

Burnetii opiniones ulterius confutantur; & De Angelorum Daemonumque corporibus iuxta veteres Theologos, Platonicosque, disseritur.

CAP. XI.

Sed res *Burnetio* confecta videtur, si ostendat corpora beatorum, esse eadem cum Angelorum corporibus. Sed audiamus ipsum ita *Cap. VIII.* scribentem: *Ultimus character desumitur a paritate Beatorum*

N

torum

torum in coelo cum Angelis. Christus dicit ad Sadduceos, filios resurrectionis fore ἰσαγγέλαι, similes Angelis. Quod quidem adspectu primo respicit nuptias & concubitus, aliis tamen non exclusis. Imo, ea occasione, sententiam magis generalem Christus edidisse videtur, qua paritas filiorum resurrectionis cum Angelis, ad plura possit, & debeat extendi. Et ad plura quidem extenditur a Sancto Luca, qui hoc dictum Christi ita profert: Qui vero digni habiti fuerint, qui saeculum illud consequantur & resurrectionem ex mortuis, neque ducunt uxores, neque nuptui dantur. Neque enim mori posse amplius, dicendum est pares enim sunt Angelis, ὅτι γὰρ ἀποθανῶν δύνοντες, ἰσαγγελοι γὰρ εἰσι. Ex his verbis, primo, constare mihi videtur, Angelos habere corpora; dein nos talia habituros esse corpora, qualia habent Angeli: ac praeinde inorganica. Quoad primum. Si paritas illa Beatorum cum Angelis consistit tantum in parte spiritali utriusque, non in corporibus: tum corpora nostra, post resurrectionem, possunt esse mortalia, non obstante hac paritate. Christus autem dicit, propter hanc paritatem nos amplius mori non posse. Oportet igitur, corpora utriusque sive partem corporalem respiciat haec paritas: morimur enim, seu mortales sumus, ratione corporis tantum: sive in hac vita, sive quavis alia. Praeterea haec immortalitas & paritas cum Angelis, de quibus loquitur Christus, sunt privilegia resurrectionis, vel nobis accedunt post resurrectionem, aut immortalitas animae semper fuit: & quae nobis advenit per & post resurrectionem, est immortalitas corporis. Hoc igitur respectu futuri sumus pares Angelis. Denique similes essemus Angelis potius ante resurrectionem, quam post, si Angeli non habent corpora.

pora. Angelos non esse nudas substantias spirituales, sed vestiri corporibus sui generis & ordinis, id praeterea demonstrare mihi videtur, quod constituturi sint comitatum & satellitium Christi in suo adventu glorioso. Oportet igitur, ut sint visibiles & corporibus induti, iisque nobilioris ordinis: ut coelestis illius pompae maiestatem & magnificentiam augeant & expleant. Nec sustinebis, opinor, dicere, habituros quidem corpora tunc temporis, sed mutuatitia, vel facta ex aere, pro re nata; dissipanda iterum, aut deponenda, ubi finitum fuerit spectaculum. Haud patieris, inquam, hoc dici, Christum quidem redivivum esse comitatissimum, sed phantasmatibus: fugitivis umbris millies mille, & inanibus visis; & huiusmodi larvatos Angelos solum Dei in coelis circumdare. Porro, quum dicitur in sacris Litteris, Satanam se transformare quandoque in Angelum lucis: illa metamorphosis supponit Angelum lucis habere aliquam externam formam; aliquam speciem visibilem, qua dignoscitur & distinguitur. Id vero, quidquid sit, habere non possunt absque omni corpore. Et quoad malos Angelos in genere, quum sint capaces poenae & cruciatus per ignem corporeum, eoque destinati, exinde patet hos spiritus degeneres sua habere qualiacumque corpora. Dein ex altera parte, Sanctis & Beatis nihil societatis aut commercii intercedere potest cum bonis Angelis, nisi hi, perinde ac illi, sint aliquo modo visibiles & incorporati. Denique, ut hoc addam, equis sanae mentis, atque operum Dei aequus aestimator, rem secum reputans; credere potest bona fide & ex animo, regiones coelestes & aethereas, quantas quantas, vacuas esse omni creatura intelligente visibili, omni animali ratione praedito praeter pauculas animas humanas. Quantas oportet

tet fingere in rerum natura solitudines & eremos? Ad quas tamen suis incolis replendas, Deo Optimo Maximo, rerum Conditori, nec potentia defuit, nec bonitas. Quod si nobiscum statuas, Angelos habere corpora sui generis & ordinis: non quidem organica: (Quid Angelis enim cum ossibus, artubus, visceribus, aqualiculo, aut membrorum compage?) sed lucida & aetherea: quemadmodum e Patribus non pauci statuerunt, ut alibi dictum est: atque his corporibus Angelicis nostra fore similia si concedas; Ex hac hypothesisi, Deo, universitatis Opifici, constabit suus bonos: Coelo suus adparatus, & illustrium incolarum exercitus: Nobis denique cum Angelis vitae societas, iisque par & cognata corporis animique indoles & immortalitas.

Sed expendamus singula. Iam quod ex Evangelio adducitur, nos scilicet in resurrectione similes Angelis futuros, a nuptiis abstinentiam, & immortalitatem tantum respicit, quod superius Augustinus luculenter ostendit pag. 170. & nos pariter animadvertebamus. Quod ergo ait, ex hoc loco constare Angelos habere corpora, confectarium non existit; multo minus quod ea corpora sint inorganica. Nam si inde similitudinem corporum Angelorum cum corporibus resurgentium inferre licet, potius ea esse organica confirmabimus: Nam ea Christi verba iuxta Hieronymum, organa corporis, & sexuum discrimen indicant. Nam, ut ipse ait, Non de lapide & ligno dicitur, non nubent neque nubentur, quae naturam nubendi non habent; sed de iis qui possunt nubere. Id quod & Augustinum deduxisse pag. 170. superius vidimus. Et totum id, quod deinde disputat, usque ad illud si Angeli non habent corpora, falsa hypothesis innititur, hoc est, quod Christus dixerit

xerit nostra corpora futura corporibus Angelorum
 similia ; quum alium omnino significare voluerit ,
 ut ostensum est . Sed , inquit , *Augustinus in Psal-*
mus LXXXV. ad illa verba ; *Eruisti animam meam*
ex inferno inferiori , Talia , inquit , erunt corpora
 nostra post resurrectionem , qualia sunt Angelorum
 corpora . Et in *Psalmum CXLV.* non procul ab ini-
 tio , corpus nostrum caeleste adpellat corpus Ange-
 licum . *Tertullianus* suo modo adpellat , carnem An-
 gelificatam *Libro De Resurrect. carnis Cap. XXVI.* &
 demutationem in substantiam Angelicam *Lib. III. con-*
tra Marcionem Cap. ultimo. *Lactantius* , transforma-
 tionem in similitudinem Angelorum *Lib. VII. Cap.*
XXVI. Deinde rogat ut consulamus , quum vacat ,
 plura loca *Augustini* , ubi eundem prodit sensum ,
 ut *Epistola III. ad Fortunatian. Lib. II. de Genes. ad*
litter. Cap. XVII. Lib. III. Cap. X. Lib. XII. Cap.
XXXV. Ipse autem *Burnetium* rogo , ut attentius
 Opera laudatorum Patrum legat , & illis loquutio-
 nibus quid vere sibi voluerint , melius intelligat .
 Certe si evolvat , quae ex *Augustino* superius *Cap. IX.*
pag. 147. attulimus , numquam dicet *Augustino* haec
 in mentem venisse ; & multo minus si perlegat ea
 etiam , quae de carnis resurrectione in *Enchiridio ad*
Laurentium dissertat . Rogo autem in primis ut
Tertullianum laudato libro *De Carnis resurrectione*
 legat & perlegat , totumque consideret , ne in suam
 sententiam invitum *Tertullianum* trahat , qui eodem
 libro suam *Angelificatam* carnem ita exponit , ut nec
 nos ludificet , & *Burnetium* mendacii & malae fi-
 dei revinciat : Sed huic disceptationi , finem dominica
 pronuntiatio imponit . Erunt , inquit , tamquam An-
 geli . Si non nubendo , quia nec moriendo , utique
 nec ulli simili necessitati succidendo corporalis conditio-

nis. Quia & Angeli aliquando tamquam homines fuerunt, edendo & bibendo, & pedes lavacro porrigendo. Humanam enim induerant superficiem, salva intus substantia propria. Igitur si Angeli facti tamquam homines in eadem substantia spiritus carnalem tractationem susceperunt, cur non & homines facti tamquam Angeli in eadem substantia carnis, spiritalem subeant dispositionem, non magis solemnibus carnis obnoxii, sub Angelico indumento, quam Angeli tunc solemnibus spiritus sub humano? Nec ideo non permansuri in carne, quia non & in solemnibus carnis, quum nec Angeli ideo non & in spiritu permanserint, quia non & in solemnibus spiritus. Denique non dixit, erunt Angeli, ne homines negaret: sed, tamquam Angeli, ut homines conservaret. Non abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit. Ecce verus verborum laudatorum Patrum sensus; ecce ut contra Burnetium Iurisperiti axioma procedit, quod habetur in *L. Incivile ff: de Legibus*. Quam melius divina dicta Muhammedanus Avicenna intellexit *Cap. III. De Almahad* nil aliud percipiens in illo erunt sicut Angeli Dei in caelo, quam quod erunt sicut Angeli non comedentes, neque bibentes, neque coeuntes, quae sunt eius ipsissima verba, ut ab Andrea Alpago in Latinum ex Arabico conversa fuere.

Alia autem argumenta, quibus Burnetius Angelis corpora vindicare conatur, levia admodum sunt, & quae facile solvi queant, ut a Theologis, & Philosophis doctissimis iam offensum est. Nam non video cur in comitatu Christi etiam Angeli sine corporibus esse non possint; cur transfiguratio Satanæ in Angelum lucis ἀλλοιογνώσις accipienda non sit; cur Daemones sine corporibus cruciari non valeant?

Cur

Cur coeli regiones non possint habere alios incolas corporibus instructos praeter Angelos; aut si Angeli corporibus nudi eas habitant, non satis habitatae sint & frequentes?

Sed quoniam vult *Burnetius* ut, an Angeli corpora habeant, consideremus, & in corporum Angelicorum naturam & qualitates inquiramus, illis verbis: *Quare illis auctor sum, ut primum expendant, num Angeli habeant corpora; dein qualia sint*; proferam haec Dissertationem, quam olim vernante adhuc aetate conscripsi, *De Angelorum & Daemonum statu*, dum Theologiam Platoniam cum Christiana contenderem; ut cognita Angelicorum corporum, si verum esset Angelos iis instrui, natura & indole; videamus etiam quam falso ea *inorganica* a *Burnetio* dicantur; & quam id solus ipse somniaverit. Nam exstabit, si minus eadem organa ac nos Angeli habeant, tamen aliis organis nostris non omnino dissimilibus eos praeditos esse, ex veterum Theologorum, Philosophorumque sententia. Hinc eorum presentiae, eorum Epulae, eorum concubitus, eorum colloquia, ambulatus, incurfus, comitatus, peregrinationes, & quaecumque propria hominum sunt; & quae sine instrumentis humanis similibus peragi perficique non possunt. Et eo lubentius eam Dissertationem profero, quo perfectius habeo multa in ea iuxta etiam Philosophorum Ethnicorum placita tractari, quae frustra in aliis, qui de Angelorum corporibus egerunt, ut *Petavio*, *Gregorio a Valentia*, ceterisque quaesiveris. Illa autem est quae sequitur.

*De Angelorum & Daemonum Statu
Digressio.*

Et si nonnulla, quae ad statum Angelorum pertinere videri possunt, obiter iam superius attigimus, huius rei modo tractatio instituenda est, de eaque late differendum. Virum egregium, & multa doctrina praestantem, *Augustinum*, animarum nomine Angelos alicubi indigitasse memoravimus, delevisse itidem, seu potius retractasse deinde, quod dixerat, *L. I. Retract. Cap. XI.* quod numquam in divinis litteris animas Angelis vendicari liquido comperisset; cui tamen mirificus ille *Adamantius* praeluxerat, *L. II. περὶ ἀρχῶν*, caelestium oraculorum testimoniis animis Angelos esse praeditos probari posse negans, quamquam eosdem esse animantes nullus dubitat, quod & rationibus evincere nititur. Cui libenter & ad sensum praestet *Augustinus*, qui *L. III. De Genes. ad lit. Cap. X.* Apuleii, ceterorumque Platoniorum omnium vestigiis insitens, aerea daemones animalia esse praedicat, corpora ex aere concreta illis tribuens, sicuti Angelis coelestia. Quae quum ita se habeant, cur esse quidem animalia & fateantur & doceant, & habere animas adfirmare reformident, haud plane intelligo; quum animalia nonnisi ex anima & corpore coalescere perspicuum sit. Verum parum nostra refert, quae mente id dixerint, pervestigare: modo illud ratum firmumque sit, nullo omnino corpore Angelos adseruisse numquam, sed vel coelestibus vel aereis corporibus uniter aptos existimasse. Quae quidem sententia illustrissimos alios Ecclesiae Patres fautores habet, quandoquidem in eam iverunt inter Gre-

cos *Irenaeus* Lugdunensis Episcopus, *Iustinus* Martyr & Philosophus, *Tatianus* Assyrius, *Athenagoras*, *Clementis* Alexandrinus, *Methodius*, *Athanasius* pariter Alexandrinus, *Eusebius* Caesariensis, *Basilus Magnus*, *Caesarius* Gregorii Nazianzeni frater, & *Ioannes* Thessalonicensis, quibus addere iuvat Iudaeum Historicum *Iosephum*, & Christianum Philosophum *Michaelem Psellum*; inter Latinos vero in hac haeresi sunt, *Caecilius Cyprianus*, *Minutius Felix*, *Lactantius*, Stridonensis *Hieronymus*, *Severus Sulpitius*, *Claudianus Mamercus*, *Gregorius Magnus*, *Bernardus* Claravallensis, quibus facile adiungerem *Tertullianum*, *Hilarium* Pictaviensem, *Ioannem Cassianum*, *Faustum* Regiensem, *Paschasium* Romanae Ecclesiae Diaconum, *Rupertum* Abbatem, *Raimundum Lullum* si minus viderem eos non tantum corpora adnata Angelis adferere, quantum omnino corporeos, & totos corpora illos praedicare, quamquam tenuia, & exilia, & quae vel tantum intelligentia percipiantur, quum nihil prorsus praeter Deum incorporeum admitterent; & forte nec ipsum Deum *Tertullianus*. Verum quum ista a Platonica doctrina quam maxime abhorreant, & iam omnium Theologorum iudicio eiecta sint, atque exculcata, & nos haud iniuria reprobamus, & ullam eorum rationem habere negligimus. Virum tamen & scientia, & dignitate eminentissimum haud fas praetermittere, qui quamquam proximis saeculis floruerit, antiquiorum tamen sententiae non parum momenti sua auctoritate addiderit, *Thomam* Caietanum; hic enim *Comm. in Cap. II. Epist. ad Ephes.* veterum placita sequutus, Daemones aerea animalia esse dicit; & ne haec ab illo quasi dictata reddantur, ratione ad hoc conquisita firmare contendit. Nos tamen non multum, quibus haec

haec naturalibus rationibus comprobentur , solliciti sumus , in hoc unum incumbentes , ut Platonis in hoc decreta Christianae Philosophiae consona demonstremus ; quapropter sacrarum tantum Scripturarum testimonia adferemus in medium , quibus sententiam suam laudati Scriptores conantur adstruere. Et primum *Origenes Prooem. in lib. περὶ ἀρχῶν* argumentum ad huius opinionis veritatem indicandam minime contemnendum existimat , altum in coelestibus litteris de natura ulla incorporea silentium , ignotumque ipsis ἀσώματου vocabulum ; iure flocci pendens id , quod ex libro *Aprocryho* , cui titulus est *Doctrina Petri* , in contrarium adducitur , Christum scilicet Apostolis colloquentem dixisse : *Non sit Daemonium incorporeum* ; simulque animadvertens , & si forte umquam in Scripturis sanctis *incorporei* vocabulum occurrat , eo sensu illud demum accipiendum , ut non simpliciter , sed comparate dictum intelligatur ; incorporeum scilicet videri id , quod subtile , & tenue est , & prope insensile , crassis & solidis , tactuque obnoxiiis , quibus nos circundamur , corporibus comparatum. Id quidem , quod cautum fecit Thessalonicensem Praefulem *Ioannem* , qui quum adversus sacrilegos Iconomachos in quinta Synodo ageret , obiicem omnem , qui Venerabilium Patrum sententiae resisteret , remoturus haec addidit : *εἰδέναι εὐροῖς ἀσώματος καλεμένους τοὺς ἀγγέλους , ἢ δαίμονας , ἢ ψυχὰς , ὡς μὴ ὄντας ἐκ τῆς συμμίξεως πῶν ὑλικῶν τεισάρων στοιχείων , καὶ τοιαῦτα σώματα πάχους καὶ ἀντίτυπα , ὡς ἡμῖς περικείμεθα , ὥπως αὐτοὺς προσηγόρευσαν . τῇ ὀντιγάρως πρὸς ἡμᾶς ἀορατοὶ εἰσιν .* hoc est , *Si umquam vero Angelos , seu Daemones , sive animas , incorporeos adpellari reperiis , satiquam non ex commixtione quatuor materialium ele-*

elementorum constantes, neque corpora crassa, & solida, prout nos, habentes, ita illos adpellaverunt. Ei enim, qui quemadmodum nos, se habet, minime sunt adspectabiles Quibus sorte verbis illorum se turbae adgregat, quos nihil, praeter Deum, incorporei admittere dignantes postremo loco recensuimus. Hinc vis omnis elanguet, & plane deficit momentum; illius argumenti, quod ex ambiguis constitutionis, quam Concilium in Aedibus Lateranensibus tertium coactum edidit, verbis, satis imbecillum, conficitur a contraria sentientibus. Quamquam enim in illa Deum simul ab initio temporis utramque de nihilo condidisse creaturam, spiritua-lem & corporalem, Angelicam videlicet & mundanam, verbis fere totidem, verissime definitum est; haec tamen Origenis, & Ioannis expositionem, & haud quidem invita, receperint, quod & recentiores Theologi recte observarunt. Sed ne Origenis argumentum videatur infirmius, utpote quod sola nititur taciturnitate Scripturarum, a quibus non omnem semper veritatem pandi exploratissimum habemus; laudati Caesarius, & Ioannes; & Viennensis Ecclesiae sophista Claudianus, perspicuum ex indubitatis oraculis testimonium ad suam sententiam roborandam confirmandamque adferunt, illud scilicet divini Cantoris, a Paulo Apostolo deinde ad Ebraeos scribente repetitum: *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem, seu flammam ignis*. Et si quis ἀλλυγορικῶς locum hunc conetur exponere; lapidem lavare, ut aiunt, & oleum & impensam perdere, memoratus Claudianus existimat. At idem insuper Scriptor acutissimus Eusebii Hieronymi, & Ioannis Cassiani, opinioni favens satis explicite Angelorum seu Daemonum corpora a di-

vo Paulo indicari arbitratur , prima ad Corinthios Epistola corpora coelestia , & corpora terrestria memorante . Quod si apertius adhuc desideretur oraculum , quamquam & huius postremi auctoritate id persuasissimum habet Michael Psellus , illud adferat abstrusioris doctrinae homo , Caietanus , qui docte & perspicue sapiens , aerea Daemonibus corpora a Paulo vindicari censet , ubi ad Ephesios scribens , ait : *Secundum Principem potestatis aeris , spiritus qui nunc operatur in filios dissidentiae* . Quae quidem omnia pluribus exequuti sumus , ut a Christiana doctrina Platonem minime dissentire liqueret , Deos Daemonesque certis sui generis corporibus innexos circumseptosque introducentem in Timaeo , & Epinomide . Si vero lubet illorum Platoniorum sententiae accedere , qui & Deos quosdam nullo corpore ut supra innuimus , esse adfirmant , quos quidem *ὑπερκοσμίους* adpellant , Dei summi contemplationi tantum addictos , Platonis dogmata partim cum Theologorum illorum credulitate conciliabimus , qui Angelos esse corporis prorsus exsortes persuasibiliter docent . Augustino vero , qui pravis Daemonibus tantum , Libro III. de Genesi ad litteram Cap. X. corpora tribuere videtur , concordēs illos multo magis dixissem , si minus postea , quamquam dubitanter , reprobis Angelis vindicaret ibidem , & alibi quidem adfereret adfirmate in Enchiridio . Hic tamen blandiri Porphyrio videretur scribens De divers. quaest. LXVIII. *spiritualiter summos Angelos vivere , infimos vero animaliter* . nisi audacius dictum de infimis , quam ut posset vel Scripturis Sanctis , vel ipsis rebus ostendit ; quia & si forsitan posset , difficillime posset , adsumta in seipsum virga censoria notasset *Retract. L. I. Cap. XXVI. Porphyrius enim*

enim si *Iamblycho De Myſter.* fides Deos puros intellectus eſſe dixit, Daemonas vero intellectus animales, a quo non multum diſcrepare *Plotinum*, liber quem hic *De Amore* inſcripſit *Cap. VI.* haud obſcure indicat. Pereruditus ille *Fauſtus*, qui de ſuae Eccleſiae nomine Regienſis adpellatur, *Tract. Quod nihil ſit in rebus creatis incorporeum*, *Claudianum Mamertum* ἀνταγωνιſτὴν cauſa poene periclitatum offendit, quod Angelos fatali ruina de ſedibus coeleſtibus deturbatos, concreta ex aere corporum involucra ſuperinduiffe contenderet; atque ita in ea fuiſſe ſententia ſubindicat, ut Angelos corporatos partim, partim corpore omni ſolutos exiſtimaret. Verum quum illum mendacii & calumniae arguat *Claudianus L. 3. De ſtat. an. Cap. VII.* ſe id umquam diſſiſſe vel ſenſiſſe negans, haud quidem laudatorum Platoniorum fidei ſuppētiās tulerit. Ratio illis potius faveret, qua Patrum nonnulli ad corpora Angelis tribuenda impelluntur, eos ſcilicet a Beato Apoſtolo λήτουργικά πνεύματα dici εἰς διακονίαν ἀποſτελλόμενα διὰ τῶν μέλλοντας κληρονομίαν ſωτηρίαν, *miniftratorios*, videlicet, *ſpiritus in miniſterium miſſos* propter eos, qui ſunt hereditatem ſalutis adituri. Quomodo ergo, exclamat hic *Claravallēſis Praeſul*, *Serm. V. in Cantic.* implent miniſterium ſuum absque corpore, praefertim apud viventes in corpore? Denique non eſt diſcurrere, nec de loco ad locum tranſſire, niſi corporum, quod frequenter Angelos facere tam indubitata, quam nota probat auctoritas. Hinc eſt quod & viſi ſunt Patribus, & ad eos intraverunt & manducaverunt, & pedes laverunt. Ita quidem *Bernardus*, cui iam *Gregorius Magnus* facem praeſtulerat in *Moralibus*. Sic enim eos tantum corporibus adnatis implicari opinandum occurreret, quos
homi-

hominum curae & tutelae destinatos , & veluti ministeria , intelligimus , quemadmodum & quos orbis terrarum praesides , & tamquam huius universitatis aedituos divina providentia constituit ; reliquis circumiecto cuiuslibet corporis integumento liberis , ut qui tantum Dei contemplationi incumbentes perpetuo illum cultu & observatione venerantur . Pravis quoque Daemonibus necessaria esse corpora facile comprehendimus , qui nihil antiquius habent , quam insidias mortalibus struere , & qua aperta vi , qua clandestinis conatibus luctam cum illis exercere perpetuam . Sed quum generaliter Angelos omnes ministratorios spiritus adpellet *Apostolus* , vereor ut falso corporibus partim illigatos , solutos exemptosque partim quis inde subspicetur . Haud tamen hic animadvertere supersederim , simplicius faciliusque ea , quae de Angelorum praesentis , & occurribus , in litteris arcanis habentur , explicaturos esse nos , si illos habere corpora non diffitebimur ; quando absurdum alioquin incongruensque videtur , eas naturas , quae hominum curae & ministeriis ad dicendae erant , iis instrumentis , quibus ad sua munera obeunda maxime indigerent , naturaliter infitis defici ; sed adsumtis adventitiisque formis , non tam hominibus adparere , quam illudere . Verum de hisce unusquisque sentiat , ut lubet , nullum enim reperire est certum explicatumque Ecclesiae scitum , quod rei dubietatem dirimat , & rixas incertorum Theologorum componat . Contrariam certe sententiam communi recentiorum poene omnium consensu receptam esse , & calculi ; frequentioribus comprobata , animi parum ingenui esset dissimulare ; inficiari , etiam impudentis . Antiquorum nonnullis , ut *Gregorio Nazianzeno* , *Iohanni Chrysostomo* , *Dionysio* ,
cui

cui falso Areopagitæ cognomentum adscribitur, quicumque ille sit, *Ioanni* itidem Damasceno hoc idem placuisse liquet; quamquam de *Dionysio* levem admodum esse coniecturam dicendum, ex eo quod Angelos *νεφους καὶ νοητὰς* intelligentes & tantum sub intelligentiam cadentes adpellat, ut iis, qui antiquorum Patrum, & Platoniorum Philosophorum volumina evolverint, haud ignotum esse potest. Sed tunc demum huius opinionis admiratio percrebuit, quum tenebras illas, quas litteris liberalibusque artibus armorum furor, & Barbarorum incursus, tristi institutio disciplinis indicto densissimas offuderat, nonnullus Peripateticæ doctrinæ discit fulgor, ex Arabia ad nos bono an malo nostrorum fato haud dictu facile, sub undecimum sæculum transmissus, Tunc Aristotelis nomen scholæ omnes sive philosophorum, sive *θεολογμένων* resonare; tunc quidquid ille effutiisset, admirari, & tamquam de tripode dictum accipere. Tunc mentes nescio quas minime materiatas, nullo corpore, coelestibus orbibus adfixas, ratarum coeli conversionum causas, volentibus & nolentibus passim ingerere, atque inculcare. Quæ tamen a me ita dicta velim, ut nemo ex hisce *νεοπεριχων* Theologorum sententiæ me contraire calumnietur, luculentam siquidem illam magnificamque demiror, & maiestatis nescio cuius amplitudine supra ceteras attolli, atque eminere. Cui quidem haud quaquam verendum est ne quintæ Synodi *τῆς οἰκουμένης* scita resistant, ubi *Ioannis* Thessalonicensis oratio laudatur, adprobaturque. Quum enim in eo confes-
 sus de sacrilegis Iconoclastarum ausis compescendis ageretur tantum ut, adversus sacras imagines cultus, & religio sacra & tecta, ut aiunt, atque
 in-

inviolata servaretur , ad asserendam divinis simulacris venerationem omnis Patrum respiciebat intentione. Hinc laudati quidem *Ioannis* ex iure manu conferentis , & observantiam Dei & Angelorum imaginibus vindicantis actionem adclamantes commendaverunt : rationes tamen & argumenta , quibus rem ita se habere , atque haud secus facto opus esse , probabiliter persuasibiliterque demonstrare nitebatur , comprobasse pariter Patres , nulla nos credere cogit auctoritas , aut necessaria convenientia suadet. Sed eo minus Aristotelis sententiae adversari lubet , quo eidem Platonem blandiri video , & ab animis corporis prorsus expertibus caelestes revolutiones fieri posse suspicantem. Ita enim de siderum anima agens scribit *L. X. Leg. Vel tertio* , *quamvis ipsa nulla sit corpore , quia tamen alias vires supra modum mirabiles habet , facile ducit*. Immo *Iamblichus De Mysteriis* quomodo substantiae incorporeae corporibus uniantur , edisserens , rem ita exponit ut modis omnibus Platonicum placitum non multum ab Aristotelis sententia discrepare videatur. *Incorporeae substantiae* , inquit , *non sunt in corporibus : sed extrinsecus ea ducunt , dantque eis aliquid , non accipiunt*. Igitur nec una cum his commutantur , neque ad eorum distributionem distribuuntur. Non enim sunt habitus corporum , vel materiales formae , sed subsistentes , separabilesque , immo iam separatae & ante corpora vivunt. Attamen quum res in incerto sit , iuxta illorum fidem , qui aptos alicui corpori Angelos censent , quod & Platoniorum placita maxime probant , de illorum corporibus curiose & diligenter inquirendum est , & qualia illa sint , vel esse dicantur , haud iniucunda quidem tractatione differendum. Et primum Platonis , & asseclarum

vestigiis, inhaerentes diversa, nec eiusdem generis
 corpora, diis, & daemonibus tribuimus. Differen-
 ter enim & quoad corpora se habere haud vero qui-
 dem absimile, quos in diversos ordines dissimilis
 omnino conditio discriminat. Est deorum quidem
 corpus tenue admodum, & liquidum, nec admixtio-
 ne ulla concrevit, rebus propemodum incorporeis
 adnumerandum. Illi potissimum convenient, quae
 doctus, & acutus homo, Iamblichus de coelestibus
 corporibus litterarum monumentis consignavit. *Coe-
 leste corpus*, inquit, *rebus est incorporeis cognatissi-
 mum, propter naturam simplicem, indivisam,
 constantem, & actionem unam, idest, circuitum,
 & vitam sibi congenitam, atque lucem. Non fit in
 coelo compositio ex anima & corpore in tertiam natu-
 ram unam, sed prorsus ad naturam animae trahi-
 tur, atque est quasi adspettabilis quaedam anima.*
 Hinc merito idem philosophus docet; numina supera ni-
 hil in se habere quod pati possit; & hoc quidem natura,
 non virtute consequuta esse. Haud aliter Origenes
Proem. περὶ ἀρχῶν Angelorum corpora, tamquam
 auram, tenuia & subtilia esse ait: Caesarius vento,
 aut fumo, aut igni, aut aeri adsimilat; quos ideo
 Ioannes Thessalonicensis *λεπτοσώματα, ἢ αἰρώδεις*,
 ἢ *πυρώδεις* adpellat. Platonici ad miraculum adsti-
 pulatur Augustinus, qui *Libro de Genesi ad literam*
tertio Cap. X. quum bifariam elementa partitus esset,
 haec quidem ad patiendum, humorem scilicet, &
 humum distribuit: ad faciendum illa, aerem &
 ignem videlicet. Ex igne autem corpora Angelica,
 quae coelestia vocat ille, compingit, utpote quae
 perpeffionis expertia: in aeream vero degenerasse
 qualitatem corpora perduellium Angelorum opinatur,
 ut aliquid ab igne, elemento naturae superioris,

pati possent : aeri tamen nescio quid vapidum , & caliginosum admiscet , quo id contingat : sed aerem in eis praevalere dicit , ut actuosi elementi efficientia illorum dissolutio prohibeatur. *Augustino Claudianus Mamercus* , *Regienſis Faustus* , *Petrus Lombardus* , contrastare non audent : *Caecilius Cyprianus* , & *Firmianus Lactantius* etiam favent. Ille enim *Lib. Quod Idola dii non sint* , & *De habitu Virg.* scribit daemonas a vigore coelesti terreno contagio recessisse : Hic *L. II. Inſt. div. Cap. XV.* Deum miſiſſe Angelos ad tutelam , cultumque generis humani , iisdemque praecepiſſe ante omnia , *ne terrae contagione maculati ſubſtantiae coeleſtis amitterent dignitatem.* Platonici quoque craſſiora corpora daemonibus tribuunt , quam diis : quorundam etiam adſpectabilia , ut aquatiliū , inducit *Plato* in *Epinomide* , & in hoc noſtris maxime concinens. Verum de his pluria , ubi de Deorum praefentiis agetur. Interim animadvertere eſt , non omnino a Chriſtianis philoſophis diſſidere *Platonem* in *Epinomide* , dum non uniuſmodi omnia omnium daemonum corpora inferit , ſed alia quidem aetherea , aerea alia , & aquea : quandoquidem , quum *Augustinus L. III. de Geſeſ. ad Litt. Cap. X.* & *L. II. Cap. XVI.* aethereos quosdam Angelos memoret , cui & *Ioannes Damascenus L. I. De Fid. Orthodoxa Cap. IV.* aſſentit , hoſce perduellionis reos e priſtinae dignitatis culmine deiectos cecidiſſe in ima , atque animalia evaſiſſe autumans ; ſtatim video & corpora , elemento , in quo collocati fuerant , cognata geſſiſſe olim , atque ita *Augustinum* , & *Ioannem* Platonicae ſententiae adulari quodammo-
do. Quid quod daemonas partim caeleſtes , partim terrenos , invehit *Lactantius Lib. II Cap. XV.* Nonne & diverſas corporum qualitates diſtribuat illis

illis necesse est? Sed iam tempus *Michaelem Psellum* philosophum profecto non spernendum, de Angelorum Daemonumque corporibus differentem audire: Non est, inquit, corpus idem cognatum Angelis atque Daemonibus. Angelicum enim corpus radios quosdam effundens alternis oculis substineri non potest, eis penitus evanescens: Daemonicum vero si unquam tale fuerit, eloqui nescio. Videtur autem tale aliquando existisse, quum *Isaias* nominet Angelum, qui cecidit; *Luciferum*; nunc vero alioquin obscurum, tenebrosumque existit, ac si coniugato lumine nudatum oculis offeratur, molestum nobis occurrit. Et Angelicum quidem materiae penitus expers, quapropter & per universum solidum penetrat, atque pertransit, minusque etiam quam solis radius passionibus est obnoxium. Solis namque radium per corpora diaphana atque tralucida procedentem, sive ingredientem obstacula terrena & opaca obstantia detinent, adeo ut subsineat fractionem, utpote qui ad malum cognationem habeat: Corpori vero Angelico nihil horum obstat, utpote quod nullam a quoque oppositionem patitur, quippe cum horum nullis in ordine congruat, vel natura. De Daemonum autem corpore haec habet. Corpora vero Daemonica quamvis ob tenuitatem natura cerni non possint, attamen materiata quodammodo sunt, passionique obnoxia, praesertim quaecumque loca subterranea subiere. Haec adeo concreta sunt, ut tactui subiiciantur, pulsataque doleant, & igni adpropinquantia comburantur, adeo ut horum quaedam cinerem quoque relinquant. Quod quidem apud *Nursios Italiae* populos accidisse historia traditur, neque haec loquor, quasi poeticam fabulam, monstraque in medium adferens *Cretensum Phoeniciumque* more, sed ex ipsis *Salvatoris* verbis persuasus

*fur haec adfirmo, quae tradunt Daemones igne torqueri, utpote, qui propterea quod corporei sunt, pati possint. Quae quidem Pselli verba nos admonent naturae daemonum patibilis, ut quidem & Platonice placet. Quamquam refragatur omnino Iamblicus De My-
 steriis negatque paribilem esse daemonum, deorum-
 que naturam, nec perturbationum umquam, ad-
 fectuumque motibus concitari; quod tamen Porphy-
 rius adseruit. Sunt tamen & hanc in rem eiusdem
 Michaelis non minus elegantia verba, quae quam-
 vis pluscula, tamen e re huius tractatus fore ar-
 bitror, si adferantur in medium. Sed numquid cor-
 pora Daemonum pulsari possunt? inquit. Possunt sane
 atque dolere, solido quodam percussa corpore. Verum
 quo nam pacto quum sint spiritus, neque solida neque
 composita natura, & compositorum est sensus? Sed
 profecto in iis, quae sentiunt, non nervus ipse est,
 qui sentit, sed qui ei spiritus inest. Quapropter si
 atteratur nervus, si frigescat, si quid aliter patia-
 tur, spiritu videlicet in spiritum misso, fit dolor.
 Nempe compositum nunquam per se doleret, sed quan-
 do participat spiritum, quo quidem privatum pri-
 vatur & sensu. Daemonicum itaque corpus per totum
 se naturaliter sensuale secundum partes singulas absque
 medio videt, audit, tangit, patiturque tangendo, &
 divisum dolet sicut corpora solida. Sed hoc interest
 quod corpora quidem solida, divisa quum sunt, aut
 vix, aut numquam restituuntur: corpus vero dae-
 monicum ubi secatur, mox in se iterum recreatur,
 & coalescit, sicut aquae, aerisque partes, quando
 aliquid intercudit solidum, sed & distu velocius dae-
 monicus spiritus in se revertitur. Dolet tamen inte-
 rea dum dividitur, quamobrem aciem ferri metuit,
 idque animadvertentes, qui fugare Daemones molian-
 tur,*

tur ; tela & enses in rectum ibi constituunt , quo no-
bunt daemones adventare , atque alia machinamenta ,
tum oppositis passionibus propulsantes , tum congrua
quadam adfectione nutcentes . Haec laudati philosophi
oratio mirum est dicere , quantum lucis adferat iis ,
quae a duobus principibus Poetis , Homero , & Vir-
gilio , gravibus , & philosophiae plenis , carminibus
ornate decenterque finguntur . Ille enim Circem in-
ducens Vlyssi suadentem , ut ad inferos descendat ,
& vatis Tiresiae animam conveniat , quum primum
quae sacra facienda , quae inferenda libamina , quae-
cumque rite peragenda , ut vita functorum animas
adliceret , & evocaret , monstrasse illam dixisset ,
cautum quoque Heroem fecisse ait , ut omnium pri-
mam Tiresiae umbram accedere permetteret , eam-
que adloqueretur , reliquis iterum , erepto vagina
gladio , ab sacri sanguinis poculis adpropinquando
deterritis , & procul manere coactis .

Αὐτός δὲ ξίφος ὀξύ ἐρυσσάμενος παρὰ μὲρ
Ἡσδαί , μὴ δὲ εἶν νεκρῶν ἀμεινὰ κερήνα

Αἵματος ἄσπον ἱμὲν πρὶν τειρεσίῳ πυθέσθαι .

Quae commode Latine reddi possunt

*A femore ipse autem rigidum quum eduxeris enssem
Adsideas , minimeque sinas ut luce carentum .*

*Debilia accedunt capita , & prope sanguinis undam
Delibent ; sed Tiresiam prius ipse rogaris .*

Hic vero quum non absimilem Aeneae ad inferos Si-
bylla duce descensum recte sapienterque commentus
esset , sacris rite peractis , & iam adventante Proserpi-
na , conclamantem vatem inducit , & procul abscedere
profanos imperantem , atque ita praecipientem Aeneae ,

Tuque invade viam , vaginaque eripe ferrum ;

Nunc animis opus , Aenea , nunc pectore firmo .

Tantum effata , furens antro se immisit aperto .

Ille ducem haud timidis vadentem passibus aequat.
 Et profecto tali quidem prudens admonitu, quum
 per loca nocte silentia late graderetur, & obviae
 sibi obscenae pestium variarum formae frequenter
 occurrerent, corripit

— *subita trepidus formidine ferrum*

Aeneas, strictamque aciem venientibus offert.
 Nec quod sequitur sententiam nostram infirmat, ita
 enim exponendum est, ut Dux Troianus incassum
 aerea corpora verberaturus intelligatur, quod &
 scitibus cedant, & omnino irritos non resistendo
 conatus efficiant. Versus sunt:

Et ni docta comes, tenuis sine corpore vitas

Admoneat volitare cava sub imagine formae,

Inruat, & frustra ferro diverberet auras.

Verum si patibilis naturae sunt Daemones, vulne-
 ribusque inflictis dolent, & vel ignis vi, vel coeli
 intemperie, misere adficiuntur, non secus ac reli-
 qua mortalium animantium saecula, dissolutioni
 & interitu obnoxios eos dicere, haud profecto ab-
 sonum existimabitur. Nam Lucret. L. V.

Nec ratione alia mortaleis esse videmur

Inter nos, nisi quod morbis aegrescimus iisdem,

Atque illi, quos a vita natura removit.

Et quidem mortales esse Daemones, & certis vitae
 curriculis peractis interire haud vero ab simile Plu-
 tarcho De def. Oracul. videtur, apud quem ita Cle-
 ombrotus differit: *Quin etiam Hesiodus censet certis*
temporum curriculis Daemonas interire. Nam in per-
 sona Naidis, etiam tempus illud significans ait,

Terna virescentum ter vincere garrula cornix

Secla virum iusto vivendi limite fertur:

Et quater egreditur cornicis saecula cervus:

Alipedem cervum ter vincit corvus, at illum

Mul-

*Multiplicat novies Phoenix, Iovis alma propago,
 Quem decies vestro Nymphae praevertitis aevo.
 Temporis huius immensam summam conficiunt, qui
 saeculum perperam accipiunt, quum sit annus, ut si
 in assem colligas, novies mille septingenti viginti anni
 Daemonum vitae tribuendi sint: ut Mathematicorum
 plurimi summam aevi minorem censeant; maiorem
 ne Pindarus quidem dicat, qui aequali arborum &
 confatali eis sine canit Nymphas frui, ac proinde
 Hamadryadas eas adpellat. Haecenus Cleombrotus,
 cui aliisque doctis viris, qui a Plutarcho de natura
 Daemonum disputantes inducuntur, interloquens op-
 portune Philippus, fabulam seu potius historiam re-
 fert de cuiusdam daemonis obitu, Thamo nescio
 cui navis gubernatori Echinadas insulas praeter na-
 viganti, audita repente voce, nuntiato: quamquam
 hunc Pana, hoc enim nomine extinctus daemon
 designatus fuerat, non vere daemonem fuisse cen-
 set Proculus L. I. in Timaeum p. 35. sed animam
 quamdam ex una in aliam generationem certa re-
 volutione migrantem. Et huius narrationem exci-
 piens Cleombrotus, & se talia quaedam commemo-
 rare posse ait, sed iam satis sibi esse proposito ni-
 hil repugnare, neque impedimentum sic ei ullum
 adferri. Quamquam non me latet, inquit, Stoicos
 non solum mecum de daemonibus sentire, sed etiam
 in tanto deorum populo, unum sempiternum & im-
 mortalem, alios nativos & interituros existimare.
 Quod tamen in Chrysippo, & Cleanthe, haud
 quidem iniuria, Plutarchus Stoicorum insectator
 acerrimus De Contrad. Stoic. & De commun. not. adv.
 Stoic. carpit, reprehenditque vehementer. Sed &
 antea rationem adtulerat, cur mortales omnino dae-
 mones habendi sint, adversus Heracleonem aliter*

opinantem insurgens Cleombrotus ; *Quin tute , illum veluti obiurgans ait , potius ipse imprudenter , quod concedis , id tollis ? Nam qui esse daemones fateris , quum tamen neque improbos , neque mortales esse censeas , iam hoc ipso ne daemones quidem tueris . Quid enim inter Deos & Daemones intererit , quum si naturam spectemus , interitus : si virtutem , perturbationum atque peccatorum sint expertes ?* Istorum sententiae accedere videtur *Porphyrus L. II. De Sacrific.* qui corpora Daemonum esse dissolubilia arbitratur . *Ficinus Argum. in Apolog.* tamen advertit aqueos tantum Daemones , qui infimi ordinis sunt , habitos esse mortales , utpote non perpetuos sed longaevos tantum ; quamquam ceteri fere Platonicis repugnant quammaxime , & *Iamblichus* praecipue , & *Maximus Tyrius Sermone XXVII.* Quorum ille corpora minime patibilia Daemonibus adserit in *Myseriis* : hic eatenus patibiles esse Daemones dicit , quatenus antiqua studia , & vitae anteaetae imitamina (animos enim corpore exsutos , Daemones esse censet) adhuc exercere intelligantur . *Xenocrates* certe Platonis sodalis apud *Plut. De Def. Orac.* triangulo lateribus aequabili , Deum comparans : inaequabili , homines : cruribus exaequato , Daemones , satis aperte significat Deum omni ex parte parem & aequalem : homines vero totos undique dispares : naturam vero daemonum aequalem partim , partim inaequalem , utpote quae & mortalium perturbationem , & deorum potestatem , aeternitatemque miscet . Quam quidem sententiam sua auctoritate fulciunt *Plotinus* , & *Iamblichus* , & *Maximus Tyrius* , & *Madaurensis Apuleius* ; praeter alios plerosque , utpote Platonis documentis consonam , & mirifice convenientem . Hic enim ita Deum Daemones adloquen-

quentem proponit in *Timæo* : Quamquam omne colligatum solvi potest , est tamen certe mali velle dissolvere , quod convenienti & bona cohaeret harmonia . Quare quum orti sitis immortales , certe quidem ex toto non estis , nec indissolubiles , nec tamen umquam dissolvemini , nec mortis fatum subibitis . Nam mea voluntas maius potentiusque vobis est vinculum ad perpetuitatem vestram , quam illa quibus estis colligati . Atque ita quidem illo , qui huiusmodi verbis mihi ea in mentem revocat , quae de Angelorum seu Daemonum perpetuitate clarissimi Ecclesiae Proceres serio iudicatoque senserunt ; eos quidem immortales aeternosque esse adfirmantes , non tamen natura , sed Dei conditoris dono & voluntate , quam quidem rei cuiusque naturam merito adpellat magnus *Augustinus* , maius potentiusque vinculum ad illorum perpetuitatem , quam ipsa natura sit , ab augustissimo philosophorum graviter magnificeque iam dictam . Et hunc loquendi modum , ubi de naturarum , quae tantum intelligentia percipiuntur , aeternitate sermo est , & apud Lugdunensem Antistitem *Irenaeum* , & Philosophum Christianaeque veritatis testem *Iustinum* , & duo Ecclesiae lumina , *Ambrosium* , & *Augustinum* , & Acta pariter septimae Synodi τῆς οἰκουμενικῆς facile inveneris . Quin & *Ioannes Damascenus* , qui fere omnium primus diviniore philosophiae tractationem certa via , ac ratione digessit , explicavitque ; quique in ea fuit haeresi , quae Angelos incorporeos omnino , & materiae expertes censet , eos tamen non natura immortales perpetuosque dicit , sed Dei tantum munere ab interitus corruptione , veluti privilegio , exemptos fuisse arbitratur . Et hi quidem Ecclesiastici scriptores , rerum humanarum divinarumque

con-

consultissimi, philosophis maxime assentari videntur, apud quos illud loco certissimi oraculi habitum, & passim decantatum, nativa quaecumque sunt, & ab aliquo temporis principatu genita, haec eadem natura esse corruptioni & mortalitati obnoxia, & aliquando interitura. Verum id quibusdam Christianae sapientiae antistitibus adeo fuit persuasum, ut Angelos longinqui temporis mora, gravique labore & diuturno vexamine adflictos vel posse mori prope iam dixerint. *Tatianus* enim *Iustini* philosophi auditor in hanc rem hisce verbis scripsit: *Non facile autem moriuntur (de Daemonibus loquitur) isti, quum carnei non sint: sed viventes negotia mortis exercent, toties nimirum & ipsi morientes, quoties illos, quibus praeceunt, peccatis imbuerint.* Cui quidem haud dissentire videtur *Hipponensis Theologus*, qui certe parum abest, quin *Daemones* dissolvi posse, atque interimi, existimet, *L. III. de Genes. ad lit. Cap. X.* Quapropter, inquit, *et si Daemones aerea sunt animalia, quoniam corporum aereorum natura vigent, & propterea morte non dissolvuntur, quia praevallet in eis elementum, quod ad faciendum quam ad patiendum est aptius, &c.* At mirum videri non debet, si qui ex Christianis philosophis ambiguam prope dixerim, aut saltem imbecillam *Daemonibus* perpetuitatem vendicent, quum non aliam & animis nonnulli, *Stoicis* velut adsentantes, tribuere videantur. *Iustinus* quidem *Martyr Dialog. cum Tryphon.* sene quodam interlocutore inducto, hominis animam esse immortalem verbis disertissimis inficiatur. Cui tamen mantelum quaeritur, si advertamus, non tam inibi animae immortalitatem negare, quam *Platoniorum* impugnare rationem; qua animam esse aeternam, mortisque expertem, evincere content-

tendunt : eam nimirum nullum habuisse principium , & propterea nec finem ullum habituram aliquando dictitantes . Quam quidem *Iustini* verborum expositionem ii , qui cum illo summo iure agunt , veram & plausibilem tandem agnoscent , si ad ea , quibus alibi animorum immortalitatem adstruit , animum advertant . Non tam facile fortassis quis a *Tatiani* ambagibus , involutisque verbis sese explicet , & *Ariadnes* alicuius industriam , favoremque imploret , ut sinuosos inextricabilis erroris anfractus vel relegat , vel evadat . Non immortalis est anima , inquit , o *Graeci* , suapte natura , sed mortalis ; eadem tamen ne moriatur fieri potest . Et rursus de anima pariter verba faciens : Moritur , inquit , & dissolvitur cum corpore , quae veritatis ignara est : resurgit ac postea in consummatione mundi una cum corpore , mortem in ipsa immortalitate per cruciatum & poenam sentiens . Et rursus . Anima quae Dei cognitione instructa est , licet ad tempus solvatur , non moritur . Siquidem anima per se tenebrae est , & nihil habet lucis . Hinc illud in sacris litteris pronuntiatur : Tenebrae non comprehendunt lucem . Non enim spiritus ab anima servatus est , sed ipse animam servavit & lux comprehendit tenebras . Est autem ratio lux divina , anima imperita tenebrae . Sed pone virorum doctissimorum vestigia sequentes ab dubiae locutionis diverticulis in regiam apertissimae doctrinae viam , una virum doctum & eruditum deducentes , spero nos reversuros . Et primum considerandum est , quod *Syrus* ille philosophus de animae aeternitate , non natura illi , sed alio quocumque modo convenienti ait , nil aliud profecto praeferre , quam id , quod plerisque Ecclesiae Patribus , quorum nonnullos supra recensuimus , ut ferebat illius aetatis

Theo-

Theologia , placuit : esse Ang-los nimirum & animos non natura , sed Dei tantum effectoris munere & liberalitate perpetuos . Quod quidem altius eorum animis haesisse comprehendimus , dum illos fere omnes nil in Angelis , nil in nostris animis , nisi corporeum & materiatum adgnovisse , quod profecto natura perpetuum & indissolubile esse non potest , haud quaquam ignoramus . Quae vere expressius deinde explicatiusque de animae interitu , & resurrectione Sophista ille Syrus adfirmat , enarrabimus fortasse , nec procul omnino a vera ratione ferri demonstrabimus , si penitissima secretioris philosophiae adyta , ut certe initiatis fas est , rite subeamus . Summatim igitur breviterque indicandum est , quod tamen alibi opportunius latissime retractabitur , quosdam philosophos , ut Platonicos certe , triplicem in homine excogitasse substantiam , animam scilicet , & corpus , & tertiam quamdam naturam , quae inter animam corpusque esset media , quaeque ista disparia alioquin , & inter se maxime discrepantia apto nexu , & amicabili , veluti foederata , coniungeret . Eam quidem diversis nominibus indigitarunt ; Vehiculum , dixerunt Platonici ; Spiritus vero nomine interdum significari in sacris litteris , haud vero ab simile est ; sed Animae , probabilius , frequentiusque . Quod quidem nomen libentius amplexati sunt nostri , *Melito* in primis Sardorum Episcopus , *Tatianus* , cuius verba edisserere nitimur , *Origenes Adamantius* , alique , quos percensere longum est . Iam , adrectis animis , ubi *Tatianus* de animae interitu loquitur , de ista natura media verba facere intelligamus . Eam interim dissolvique , haud quidem absonum , quod latius alibi apertiusque demonstrabitur , spiritu interim , mente scilicet ,

five

sine principatu, incolumi atque immortali manente. Quamquam huic explicationi doctissimus Praeful Pet. Daniel Huetius in *Origenianis* repugnat. Iam *Tatiani* verba intellectu facillima, iam & *Iustinus* a calumniis vindicatus; sicubi enim vitali spiritu secreto diductoque animam corrumpi & extingui docet, iam quid animae nomine intelligat, perspicuum manifestumque est. Non igitur hic Stoicis adulatur: non ille Arabibus, animas cum corpore perimi, in resurrectione iterum excitandas, somniantibus, adsentitur. Et haec quidem exposita atque explicata nos traduci ambiguos non sinunt, quin & iuxta Procerum Christianae sapientiae placita daemones & quoad corpus patibili natura sint, & doloribus variisque incommodis afficerentur, quod quidem expresse incluto *Augustino*, & *Claudiano Mamerto*, *Eusloque* *Regiensi* probatur, quorum primus ita *L. III. de Genes. ad lit. Cap. X.* scriptum reliquit. *Si autem transgressores illi, antequam transgrederentur coelestia corpora gerebant, neque hoc mirum est si conversa sunt in aeream qualitatem, ut iam possint ab igne, idest, ab elemento naturae superioris aliquid pati.* Verum si res ita se habet, inquisitione dignum videtur, utrum corpus daemonicum patiendo, & cruciatus doloresque experiundo, suo robore & vigore ullo modo periclitetur, ita ut, vel infirmetur, vel imminuatur, vel mancum mutilumque plagis vulneribusque reddatur. Et quidem si Platonicae sectae homines consulantur, corpora quidem Daemonum & plagis percelli, & vulneribus caedi, adfirmate respondeant, quod iam supra satis indicavimus ipsissimis *Michaelis Pselli* verbis, ita tamen ut recreentur statim & convalescant, ne forte aegritudine & imbecillitate diu-

diutius immanente, dissolvantur prorsus ac pereant; labore vero aliisque incommodis ita eos vexari, frangique adfirmant, ut corpora eorum languescant quodammodo, deperdant aliquid, quod reparari oporteat, prout ceterorum animantium corpora lassescunt, cibo potuque sumto, reficiuntur iterum, vegetanturque. Hinc non defuerunt, qui ali Daemones, ciboque & potu roborari, & pinguescere, exillimarent, inter quos *Porphyrus*, librorum, quos *De Sacrificiis* inscripsit, secundo, haec litteris commendavit; *Hi sane sunt dumtaxat (de pravis tamen daemonibus loqui hic advertendum) qui libamine, nidoreque carniū oblectantur. His enim spiritale corpus eorum pinguescere solet. Vivit namque hoc vaporibus fumigationibusque, atque varie admodum (ut par est) per vana, nidoreque sanguinis & carniū vires adsumit. Psellus vero ut est in Daemonum natura, & ingenio persequendo diligens, & curiosus, & quomodo se nutrant, congruumque recipiant alimentum, ex Marci Eremitae relatione, distincte admodum tradit. Nutriuntur sane, inquit Marcus (sunt laudati Pselli verba) alii quidem inspiratione, veluti in arteriis & nervis viget spiritus. Alii vero humore, sed non ore, immo vero sicuti spongiae, atque ostrea, exsugentes quidem humorem extrinsecus adiacentem, rursus autem quod in humore concretius est secernentes. Id vero non patiuntur omnes, sed solum genera Daemonum materiae proxima genusque Daemonum quod edit lucem, & aquatile, atque subterraneum. His tamen repugnat Iamblichus solertissimus, negatque daemones cibis, qui ex materia elementisve consent, capi, vel vesci, totarumque carniū nidore delectari, utpote qui corpus habeant, ut ille ait, *immutabile, nec patibile**

bile, lucidum, nec indigum, ut nihil effluat inde, nihilque necessarium sit influere. Et si aluntur, de quo tamen dubitat, nil nostri esse indigos prudenter adfirmat, nec quasi coenipetas, & parasitos nostras adpetere & venari epulas, cibosque corporibus nostris convenientes exposcere, sed suo quodam more ali nobis ignoto, & suae naturae maxime congruo, aliisque ominino escis, quam nobis comminisci aut excogitare liceat. Quae quidem divi Iamblichi sententia illud in mentem revocat, quod Angelus Raphael Tobiae, filioque dixisse traditur Cap. XII. v. 19. Videbar, nimirum, quidem vobiscum manducare & bibere: sed ego cibo invisibili & potu, qui ab hominibus videri non potest, utor. Quamquam panem Angelorum a divino Cantore memorari liquet, quem quidem Magnus Basilii Orat. I. de Ieiun. eorundem cibum esse censet, siquidem Angeli cibo & nutritione indigent, scribit enim alicubi: εἰδὲ καὶ ἀγγέλων ἐστὶς τροφή, ἅρτος ἐστὶν ὡς φησὶν ὁ προφήτης, ἅρτον ἀγγέλων ἐφαγὼν ἄνθρωπος οὐ κρέα, ἐδὲ οἶνος, ἐδὲ ὅσα τοῖς δούλοις τῆς γαστρὸς διασπώδασαι. Hoc est, Si vero ulla est Angelorum esca, panis est, ut ait Propheta: Panem Angelorum manducavit homo: non caro, non vinum, non aliquid eorum, quae servis ventris studiose conquiruntur. Verum ubi de Daemonibus sermo est in Porphyrii, Psellique sententiam eunt Iustinus Martyr, Tatianus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Cyprianus, Eusebius, Minutius Felix, Basilii, Ioannes Chrysostomus, Hieronymus, eosque sibi pabula propria vidoris & sanguinis procurare, simulacris & imaginibus oblata serio arbitrantur: quos ideo Stridioniensis Theologus Epist. CXLVI. ad Damas. porcorum Evangelicorum siliquis vescen-

vescentium, & coeno sordibusque gaudentium nomine intelligit, iam ab Alexandrino illo veteris eruditionis promptuario, & laedoris hoc eodem nomine impetitos, & merita illusione derisos in *Protrept.* Ipsi certe *Daemones fatentur*, inquit, *suam ingluviem libaminis & nidoris, ut qui dicant sortiti sumus hoc munus. Quamnam aliam vocem ede- rent, si vocem acciperent dii Aegyptiorum, nempe feles, & mustelae, quam Homericam & Poeticam, cui placet nidor, & condimentum obsoniorum?* Porro mirari non subit, quod *Septimius Tertullianus De Anim. Cap. VI. & Cap. XXXII.* epulis inhiare Daemones censet, suffituque, & libamentis, carniisque nidore saturari, passim & sine more belluantes; quum & animae cibum & alimentum necessarium existimet, ne deficiat, corpus alioquin deserturae. Scio *Pythagoram (apud Laert. in Vita)* qui animam sanguine nutrirī dixit, & *Soranum* methodicae medicinae eruditissimum Q. *Septimio* praeluisse: adluisse autem *Lactantium* ex nostris *De opif. Dei Cap. XI. & XVII.* & saepe memoratum *Faustum*, si *ἀνταρ- vision* *Claudiano De Stat. Anim. L. I. Cap. XVII.* fides adhibenda est. *Augustinum* video *Lib. de Vita Beat.* quaedam argumenta ad idem comprobandum, acute exiliterque comparantem, non hic tamen prementem vestigia, sed, sententiae demum acclamantem *Platoniorum*, scientiam, & rerum notitiam, atque intellectum esse animae alimentum recte & sapienter adstruere. Haud igitur *παράδοξον*, philosophorum nonnullos Daemonibus, tamquam servis demensum praebere, quasi cum *Plautino* liberto insistent inclamentque sibi opus esse, quod pappent: quum nec animos quidam huic indigentiae subtrahant, sed eos una cum corpore convivari, & comessa-

ri. dictitent, immunes tamen, nec symbolam dare coactas. Haec autem omnia ad poetarum facile principem, *Homerum*, illustrandum maxime conferant, apud quem animae ab inferis evocatae atrum victimarum sanguinem avidè bibunt, quod quidem hactenus notare distulimus, quodque ille de animabus vita functis iucundo commento praedicat, & Daemonibus commode aptari possint; ut egregii Vatis carmina de curatione & cultu Daemonicorum corporum tractationem decenti, & ornata clausula terminarent. Apud Poetam igitur Vlysses sibi ita loquutam Tiresiae umbram dicit:

Ἀλλ' ἀποχάζεο βόθρου, ἀπ.σχε δὲ φάσγανον
ὄξυ,

Αἷματος ὄφρα πίω, καὶ τοι νημέρτεα ἔπω.
Ὡς φάτ'. ἐγὼ δ' ἀναχασσάμενος ξίφος ἀργυ-
ρόηλον

Κουλεῶν ἐγκατέπηξι, ὃ δ' ἐπεὶ πῖεν αἷμα κε-
λευνον.

*Sed fovea abscede, & gladium removeto rigen-
tem,*

Sanguinis ut potu satier, tibi veraque dicam.

Sic ait. Ipse autem argento praesigne recondo

Vagina ferrum: nigrum bibit ille cruorem.

At quum plenam & absolutam, quatenus operis ratio contextusque patitur, de Daemonum substantia & corporibus disputationem instituerimus: atque omne corpus certis finibus claudi, & alicuius figurae lineamentis circumscribi, perspicuum, evidensque sit: investigandum superest qua facie, qualique totius corporis habitu, Daemones sint perficianturque. Et primum, quae de forma corporum Daemonicorum *Porphyrius* commentatus sit, videamus. Hic *Libro II. De Sacrificiis* hac super re ita scribit:

Sunt autem hi omnes (scilicet Daemones malefici) tum quos divisimus ab his, diversi (probi beneficique videlicet) invisibiles, nec prorsus humanis sensibus manifesti, non enim solido corpore vestiuntur. Praeterea nec unam omnes formam habent, sed figuris plurimis insignitas. Et formae, quae illorum spiritum obfignant, alias quidem adparent, alias vero nequaquam, aliquando vero & formas mutant, illi scilicet, qui deteriores sunt. Spiritus autem eorum, quae quidem ratione corporeum quiddam est, passioni obnoxium est, atque dissolubile: sed quae ab animis ita devinctum, species eius diu perseverare potest, neque tamen est aeternum. Consentaneum est aliquid ab eo semper effluere atque nutriri. In commensuratione quidem corpus bonorum consistit, quemadmodum & corpora nobis manifestorum, sed maleficorum Daemonum inconcinna sunt, ac affectione passiva locum incolunt terrae vicinum. Non multo aliter Psellus, Marci fidem & narrationem sequutus, de facie daemonum loquitur: Tum Marcus, inquit, dubitationem meam animadvertens, ait; nullus Daemon suapte natura mas est, vel femina. Compositorum enim sunt huiusmodi passiones: corpora vero Daemonum simplicia sunt, directu flexuque facilia, ad omnemque configurationem naturaliter apta. Sicut enim nubes suspicimus nunc hominum, nunc ursorum, nunc draconum, aliorumque praeferre figuras, sic & corpora Daemonum. Sed hoc interest quod nubes externis agitatae ventis figuras varias agunt, Daemones autem proprio consilio, prout ipsi volunt, corporum formas in se variant, & modo in breviorum molem contrahuntur, modo rursus in longiorem se extendunt. Quemadmodum lumbricis videtur accidere ob substantiam molliorem ductuque facillimam: neque solum

magnitudine in eis diversitas accidit, verum etiam figuras coloresque variant multiformes: corpus enim Daemonis ad utrumque est natura paratum. Qua enim ratione est natura facile cedens, sic in varias figurarum species facile transformatur, quae vero aereum est, diversos aeris instar colores subit. Verum quum Psellus ita loquens de malis noxiisque daemonibus tantum verba faciat, Porphyrio De Sacrifi. L. II. valde consonant, qui praeter ea, quae superius ex illo in medium attulimus, eos itidem alibi dicit omniformibus figuris imaginibusque abundare, a quorum sententia non omnino recedere audentem egregium Augustinum video, immo in eam magis quam in aliam propendere, nisi quod & sanctis coelestibusque Angelis nativorum corporum transfigurationem tribuit, & in varias multiplicesque formas, prout libet, conversionem: quum illos de Daemonibus tantum loqui certum sit, & his quidem maleficis & pravis. Sed iam Antistitem coelestis sapientiae clarissimum, quamquam incertum, dubitanterque L. III. de Trin. C. I. differentem audiamus: Sed fateor, inquit, excedere vires intentionis meae, utrum Angeli manente spiritali sui corporis qualitate, per hanc occultius operantes adsumant ex inferioribus elementis corpulentioribus quod sibi coaptatum quasi aliquam vestem mutant, & vertant in quaslibet species corporales etiam ipsas veras: sicut aqua vera in verum vinum conversa est a Domino. An ipsa propria corpora sua transformant, in quod voluerint, accomodate ad id quod agunt. Sed quodlibet horum sit, ad praesentem quaestionem non pertinet. Et quamvis haec, quoniam homo sum, nullo experimento possim comprehendere, sicut Angeli, qui haec agunt, & magis ea norunt, quam ego novi: quatenus mutetur

corpus meum in adfectu voluntatis meae, sive quod in me, sive quod ex aliis expertus sum, quid horum tantum ex divinarum Scripturarum auctoritatibus credam nunc non opus est dicere, &c. Haftenus Augustinus, qui & in *Enchiridio* Cap. LVIII. suam servat indifferentiam, quaestionem definire non ausus ne determinaret cum discrimine, quod sine crimine nesciebat. Ut vero hic fluctuat incertus, animumque modo huc, modo dividit illuc, ita & Tertullianus, qui doctrinae certe apud nostros summam obtinet, hac super re se tradit ambiguum, modo enim Angelos, ubi Patribus visi sunt, conversos in effigiem & corpulentiam humanam adfirmat *L. de Carne Christi*; modo *L. III. adver. Marc.* non putativam fuisse in eis carnem, sed verae & solidae substantiae humanae, insolentia opinionis mirabili scribit. Quamquam neve hic eius stat gradus, sed legentium, utrum malint, relinquit arbitrio, modo carnem Angelos, undeunde sumtam, & quomodo omnino dimissam, mentitos non esse, adversus Marcionem phantasmata & larvas tantum invehentem, firmet atque adstruat. Attamen quum in alteram sententiam inclinare videatur animum, nullum est dubium, quin humanam Angelis formam, eamque perpetuam, vindicet; non enim sub alia specie & pedes eis lavit Abraham: & manibus ipsorum ereptus est Sodomitae Lothus; conlustratus quoque homini Angelus toto corporis pondere, dimitti desideravit ab eo, a quo detinebatur. Quam quidem formam daemonibus tribuisse Proculum, haudquaquam dubito, quandoquidem & sexuum diversitatem inter eos explicite adfirmateque constituit. Videre enim est apud cum primo commentariorum, quos in Platonis Timaeum exaravit, *Δείus δαίμονας* &
Δείος

δαίμονες δαίμονιδας divinos Daemones, divinasque Dæmonides, diserte memoratos: ψυχικὸς item δαίμονας & ψυχικὰς δαίμονιδας, quemadmodum σωματικὸς & σωματικὰς animales scilicet Daemones, & animales, si ita vertere fas est, Daemoniffas, corporales pariter utrosque; sexuum certe differentia a diverso corporis habitu sumta: ordinum, a ministerio, & procuratione praefecturarumque discrimine. Et quidem ita sentiendo non multum ab Epicuri-sententia abluere *Proculum* video: ille enim apud *Cic. I. de Nat. deor.* & mares Deos, & feminas esse dicit, & humana specie, & figura praeditos, utpote quae omnium pulcherrima, & absolutissima existimanda sit; multum insuper vanissimis populorum superstitionibus adulari, nil nisi Deorum Dearumque amores, rivalitates, coniugia, proles, adulteria, scortationes, commentis obscaenissimis ingerentium, quos quidem errores poetae, pictores, opifices, ad miraculum auxerunt. Verum haec nobis attingere lubuit, ut ea quae diis pudenda & nefaria passim a veteribus tribuuntur, ea daemonibus tantum convenire una cum *Plutarcho* moneremus, qui plerumque magnorum scelerum labe temerati, naturae similitudine Deorum famae & aestimationi nocuerunt. Quae quidem omnia lucem *Platoni* foenerantur, Deorum Dearumque amores in *Cratylō* memoranti, eorumque profapiam & generationes expediendi in *Timaco*. Attamen parum nostra interest si & diis sexus discrimen adseratur, quum non me fugiat *Septimium Tertullianum De An. Cap. IX. & XXXVI.* illud & nostris animis nimis confidenter adiudicare, quod & antea *Apelles* non pictor, sed haereticus, a *Philumena* edoctus, praedicaverat: a quorum sententia non multum abhor-

ruisse *Vincentium Victorem*, dum corporis, quod circumtulcrunt, formam servare animas morte obita dixit, luculenter testatur *Augustinus L. IV. De Anim. & eius orig. Cap. XX. Valentinus* quidem feminas illas omnes censuisse videtur, dum illas secundum obitum nuptui tradit, Angelisque legis Papiæ mulctam metuentibus connubio iungit. *Tertullianus adv. Valentinum* mares propterea Angelos esse arbitrat ne potius oscitantem hallucinari dicam, quum plerosque Ecclesiae patres eosdemque & sanctitate & doctrina conspicuos, eius partibus in hoc favere probabilissimum videam, humanam ideo formam angelis vindicare cum *Tertulliano* censendos. Cur enim alia figura potius, quam humana, Angelos circumscriptos eos existimasse crediderim, quos hominum ritu, deliciis delinitos, & voluptatibus deditos, mulieribus concubuisse praedicarunt. In hac haeresi fuerunt *Iustinus Martyr*, *Irenaeus*, *Clement Alexan- drinus*, *Athenagoras*, *Methodius*, *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Caesariensis Eusebius*, *Minucius Felix*, *Lactantius Firmianus*, *Ambrosius Mediolanensis*, ut Iudaeum *Philonem* praeteream, variosque Ebraeorum magistros, quorum modo rationem habere negligimus. Sed quae tanta fuit causa, cur haec illi de Angelis, reiecta postmodum ab omnibus, atque exhibitata, sentirent? Geminam illam esse video, ni cum viris doctissimis fallor: geminas scilicet divinatorum scriptorum auctoritates. Prima est sacrorum Bibliorum, iuxta septuaginta interpretum versionem, ut *Hieronymus Quaest. Hebraic in Genes.* observat; ubi enim in *Genesi VI.* secundum Aquilam legitur: *Videntes filii Deorum filias hominum quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant.* Symmachus vertit:

Viden-

Videntes filii potentum filias hominum, &c. Vulgata
 vëro translatio habet ; *Videntes filii Dei filias homi-
 num, &c.* Vetusissima illa traductio, atque etiam
 Italica, habebant : *Quum viderent Angeli Dei filias
 hominum, &c.* Et de Italica quidem testantur *Am-
 brosius, Augustinus, Procopius*. Altera vero est libri,
 qui Enochum vulgo praeferebat auctorem, doctrina,
 quem quidem divinum diximus, ut primis Eccle-
 siae seculis proprie omnium ferebat opinio ; & qui
 si *Nourrio*, ubi de Angelorum concubitu iuxta Marty-
 rem Iustinum agit, credere dignum est, forte ab
 Enocho exaratus est, vel si minus, illo Enochi
 sensa & documenta Noemi industria posteritatis me-
 moriae commendata. Et istud quidem ex *Tertullia-
 no* exploratissimum habemus ita in libro, cuius titu-
 lus est, *De cultu Feminarum*, scribente : *Per An-
 gelos autem peccatores demonstrata sunt, qui & ipsas
 materias prodiderunt : & operositas cum raritate com-
 missa preciositate, ex ea libidine possidendae preciosi-
 tatis feminarum. Quod iidem Angeli qui materias
 eiusmodi illecebras detoxerunt, aurum dico, & ar-
 gentum illustrium, & opera eorum tradiderunt,
 etiam calliblepharum vellerumque tincturas inter ce-
 tera docuerunt, damnati a Deo sunt, & Enoch re-
 fert. Sed quamquam haec olim plausibilia fuerint,
 iam quod communibus insequentium Theologorum
 suffragiis probatam est, firmiter atque inconcusse
 teneamus, nullum videlicet sexum esse in Angelis,
 & divi Hieronymi *Epist. CXLIII. Damaso*, verba
 sedule memoriae mandemus ita scribentis : *Nec
 putandum sexum esse in virtutibus Dei, quum
 etiam ipso Spiritus Sanctus, secundum proprietates
 linguae, femineo genere proferatur Ruach, Graece
 neutro, & πνεῦμα, Latine masculino, Spiritus. Ex**

quo intelligendum est, quando de superioribus disputatur, & masculinum aliquid, seu femininum ponitur, non tam sexum significari, quam idioma sonare linguae. Quae quidem verba consulto de scripto recitata transcripsimus, ne si forte aliquando in divinis literis alicuius coelestis virtutis femineum nomen occurrit, statim sexum designatum subspicemur, ut quum Regina coeli nominatur: hac enim adpellatione coelestem aliquam potestatem significari censet Origenes *περί ἀρχῶν*. Verum & illud insuper animadversum velim, non illico fortassis vetustissimos illos Ecclesiae Proceres, quibus Angelos mulieribus se miscuisse placuit, eos humana specie, & figura formatos credidisse indubitate censendos: potuerunt enim & alia forma praediti feminis libidinoso congressu copulari, quod, licet dubitanter, indicat ὁ πᾶν *Augustinus* in haec verba scribens L. XVI. De Civ. Dei Cap. XXIII. Et quoniam creberrima fama est, multique se expertos, vel ab eis, qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse confirmant, Silvanos & Faunos, quos vulgo Incubos vocant, improbos saepe extitisse mulieribus, & earum adpetiisse & peregisse concubitum: & quosdam Daemones, quos Dufios Galli nuncupant, hanc adsidue immunditiam & tentare, & efficere, plures talesque adseverant, ut hoc negare impudentiae videatur: non hinc aliquid audeo temere diffinire, utrum aliqui spiritus elemento aereo corporati, nam hoc elementum etiam quum agitur flabello, sensu corporis tactuque sentitur, possint etiam hanc pati libidinem, ut quomodo possunt sentientibus feminis misceantur. Sed & vir eruditione & scientia praesignis *Plutarchus* in Vita. Romuli aper-
tissime scribit non absurde putari Aegyptios dicere,
nihil

nihil prohibere quin balitus Dei adpulsus mulieris principia generationis infundat, quod satis ostendit haud quaquam humana forma opus esse Daemonibus ut mulieribus congregiantur. Immo *Iustinus* ipse, qui ceteris forte Patribus in hac opinione praeluxit; nihil minus, quam speciem humanam Angelis in feminas insanientibus vindicare videtur; eos enim per spectra mulieribus adparuisse, atque ita iis illuisse manifeste declarat *Apol. I. Daemones*, inquit, *perpectra adparentes ἐπιφανείας ποινισάμενοι*, mulieres constuprarunt, & pueros imminuerunt, & terribulamenta hominibus exhibuerunt. Verum hisce omnibus reluctatur non spernendae eruditionis Monachus, *Ioannes Cassianus Collat. VII. Cap. XXI.* & haud iniuria fortassis, Daemones feminis concumbere ullo modo posse inficiatur. At memoratos longa recensione Patres, humanae figurae lineamentis Angelos circumscriptuisse postremum suadet, prolem ex eorum congressu genitam vultu & facie reliquis hominibus similem, robustiori tamen longiorique corporis habitu paternae originis excellentiam, & generositate adtestantem, serio iudicatoque existimasse. Inde enim ortos esse Gigantes autumarunt, immani corpore homines, & incredibilis adrogantiae fastu tumidos, quod tradit *Augustinus L. XVI. De Civ. Dei Cap. XXII.* ut praecipue sensit *Athenagoras*, quorum animas Daemones illos evasisse dixit, qui circa terram obversantes, seducunt, decipiuntque mortales, assidueque illis insidias callidissimi meditantur, cui quidem non abludere Caesariensem *Eusebium* video *Prepar. Evang. L. II. Cap. IV.* Quamquam aliter se rem habere apud *Iustinum* video: non enim Gigantes ex Angelorum coitu, sed Daemones esse ortos disertissime *Apolog. II.* scribit:

Angeli, inquit, *dispositionem illam* (Dei) *transgressi*, cum *mulierum*, *concubitus causa*, *amoribus sunt victi*, tum *filios procrearunt eos*, qui *Daemones dicti sunt*, atque *insuper reliquum genus humanum in servitutem redegerunt*. Eadem sentientem *Tertullianum* adverto. In celebri enim *Apologetico* Cap. XXII. ita scribit: *Sed quomodo de Angelis quibusdam sua sponte corruptis corruptior gens daemonum evaserit damnata a Deo cum generis auctoribus*, & cum eo quem diximus *principe*, *apud literas sanctas ordine cognoscitur*. Verum omnium clarissime istorum opinione adhaerens *Firmianus* L. II. div. *Instit.* Cap. XV. Qui autem, inquit, *sunt ex his procreati*, quia neque *angeli*, neque *homines fuerunt*, sed *mediam quandam naturam gerentes*, non sunt ad *inferos recepti*, sicut in *coelum parentes eorum*. Ita duo genera *daemonum facta sunt*, *unum coeleste*, *alterum terrenum*. Ex quo intelligere est *hybridas*, secundum istos, quosdam *Daemones procreatos fuisse*, quos satis congruenter & lepide, ut iam *semideos* in *Protrept.* irritit *ἡμιόους*, hoc est *malos*, adpellasset *Clemens Alexandrinus*. Hisce non dissona sunt, quae *Plato* de *Heroibus* scribit in *Cratylo*, medio quodam scilicet genere inter *Deos & homines*, illos nimirum vel ex amore *Deorum erga mulieres humanas*, vel ex amore *virorum erga Deas*, fuisse *genitos*. Hinc idem *Plato*, & *Pythagoras*, & *Xenocrates*, & *Chrysippus* priscos sequenti *Theologos* *Typhonem*, & *Osiridem*, & *Isidem*, *Daemones illos fuisse subindicantes*, excellentiores quam *homines fuisse adfirmant*, ut *Plutarchus* quidem auctor est *Lib. de Iside*. Sed & hi fortassis *Gigantes Daemones esse sub humana specie censuerunt*, ut in *Libro Enochi* habetur, & *Iustinus* opinatur, quodque non adeo a nobis remota

mota aetate *Paulus Burgenfis* defendit. Quae quidem omnia si vera essent, nimium demisse de Daemonum fecunditate sensisset *Pfellus*, vel potius solitudinum cultor *Marcus*, qui *Pfello* interroganti utrum *Daemones* pati possent. Et valde quidem respondit, adeo ut nonnulli *Daemonum* semen iaciant, atque in pusilla quaedam animalia oriantur: Tum instanti, incredibile videri, *Daemones* excrementa habere, & membra genitalia. Habent quidem, inquit ille, membra, sed non talia. Excrementum vero aliquod ex illis emanat. Ut iam confirmet, quod supra dixisse vidimus, *Daemones* scilicet nec mares esse, nec feminas. Et haec quidem de specie & figura Angelorum, & Daemonum iuxta utriusque philosophiae decreta dicere habuimus, quae tamen omnia mirabilis, & praeter omnium opinionem, *Tertulliani* alas illis adfingentis sententia concludat: *Omnis spiritus ales est*, inquit. Hoc *Angeli* & *Daemones*. Igitur momento ubique sunt. Haud tamen silentio praeteritum velim, ut dilucida & absoluta de Patrum circa Angelorum cum mulieribus congressum sententia tractatio sit, eos duas in classes secerni distribuique. Et hos quidem de pravis tantum, & perduellibus ista sensisse: illos, de bonis quidem, at sensim tandem illecebrosa voluptate delinitis, & ad deteriora delapsis. A priorum partibus, si demum alterutris subscribendum esset, staret *Augustinus* L. XV. de Civ. Dei Cap. XXII. verum in hoc *Solonis* legem sibi rogatam negat, & utramque opinionem impugnat prorsus, refellitque.

Τα τιμιωπάτη Μοναχῶ
κυρῶ ἡσαΐα· περί τοῦ
ἄτε προκόπτην οἱ δί-
καμοι μέλλουσι κατὰ γε-
γνώσιν, καὶ δόξαν, ἄτε
καὶ μὴ μετὰ τὴν ἐκασε
ἀποκτάσασιν.

*Admodum Venerando Mo-
nacho Domno Esaiæ. V-
trum iusti proficere de-
beant scientia, & glo-
ria, vel non, post eam,
quæ ibi erit, restitu-
tionem.*

Λόγος ἡ.

Epistola VIII.

Πρῶτον μὲν οὖν ἐ-
πὶ τούτοις ἀ-
ναγκαῖον εἰπεῖν θεοεί-
κελε ἄνερ ὅποῖά τις ἐ-
στὶν ἡ ἐκασε τοῖς δικαί-
οις ἀποταμιους μένη κα-
τάσασιν· καὶ ὅπως αὐ-
τῶν ἕκαστος καὶ τίνα
τρόπον μετὰ ἐνθένδε
βιοτὴν ἀναπαύσεται·
οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡ πε-
ρὶ τοῦ κεφαλαίου τοῦ
δε συζήσεις ἐκφαντι-
κωτέρα γενήσεται τοῖς
προσέχουσιν· εἰ γὰρ
καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰη-
σοῦ χριστοῦ ἐν εὐαγγε-
λίοις ἠκούσαμεν λέ-
γοντος· ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ
τοῦ πατρὸς μου πολ-
λαὶ μοναὶ εἰσιν, ἀλλ'
εὐ

Primum quidem
igitur de his di-
cere necesse est, divi-
nevir, qualis videlicet
conditio est, quæ i-
bi iustis reservatur;
& quomodo ipsorum
quilibet post hanc vi-
tam requiescet. Ita
enim & de capite hoc
quaestio attendenti-
bus evidentior fiet.
Si enim & servato-
rem nostrum Iesum
Christum in Evan-
geliis dicentem au-
diamus, in domo Pa-
tris sui multas esse
mansiones, non uti-
que domiciliorū dif-
ferentiam hac & il-
lac

οὐ διαφορὰν οἰκημάτων
 εἶναι κακεῖσθαι ἐγει-
 ρεμένων καὶ τοῖς δι-
 καίοις ἀποκεκληρωμέ-
 νων· χαρισμάτων δὲ
 ἰδιότητος ὁ εὐαγγελι-
 κὸς καὶ θεῖος λόγος ἐν
 τεῦθεν ὑπομνημένατο
 περὶ τοῖς χαρίσμασιν
 λοιπὸν τὸ διάφορον· ἡ
 γὰρ μονὴ μία καὶ οὐ
 πολλαί· τίς δὲ ἡ μονὴ
 ἐκείνη καὶ πόθεν τοῖς
 δικαίοις ἀπονενέμνται
 τὰ χαρίσματα αὐτὸς ὁ
 κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χρι-
 στὸς τοῖς πᾶσι πάντα
 τότε καθεῖσται· αὐτὸς
 ἐστὶν ἡ μονή, καὶ ἡ ἀ-
 νεκλάλητος τῶν δικαί-
 ων χαρά· αὐτὸς ἡ ἀ-
 πόλαυσις, αὐτὸς ἡ
 πάντων ἀνάσασις· καὶ
 τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν ὁ
 θεολόγος γρηγόριος ἔ-
 πως οὕρῃται λέγων·
 οὐκέτι λοιπὸν ἀδεή-
 σω τὰ ὁμολογούμενα
 μοι ἐν τῷ βαπτίσμα-
 τι, ἵνα μὴ τῆς ἐνεῖ-

θεν

lac excitatorum, &
 a iustis hereditate a-
 deundorum, sed cha-
 rismatum propieta-
 tes evangelicus & di-
 vinus sermo inde cō-
 memoravit. Cete-
 rum charismatum di-
 scrimen est, una e-
 nim mansio, non mul-
 tac. Quae vero man-
 sio illa, & unde iu-
 stis charismata di-
 stribuantur, ipse Do-
 minus noster Iesus
 Christus cunctis om-
 nia tunc constitutus
 est. Ipse est mansio, &
 ineffabile iustorum
 gaudium; ipse frui-
 tio, ipse omnium re-
 surrectio. Et id ma-
 nifestum ex iis, quae
 Theologus Gregorius
 ita dicere reperitur.
 Ceterum ne amplius
 contemnam, quae in
 Baptismo confessus sū,
 ne illa beatitudine ex-
 cidam. Haec autem est

Tri-

Θεν ἐκπέσω μακαριό-
 πτος. ἡ δὲ ἐστὶν ἡ τῆς
 τριάδος ἐκτυπωτέρα
 κατὰληψις· πρὸς τού-
 τοις δὲ καὶ ὁ ὁσιώτα-
 τος βαρλαάμ, τίς ἐ-
 σιν ἡ βασιλεία τῶν
 οὐρανῶν ἐρωτηθεὶς τοι-
 αὐτὴν πρὸς τὸν ἰωά-
 σαφ ἐκεῖνον ἐποίησατο
 τὴν ἀπόκρισιν, ὡς ἐκ
 γραφῆς μεμέθηνκα ἔ-
 γαγε· τὸ πλησίον γε-
 νίσθαι τῆς θεωρίας
 πῆς ἀγίας τριάδος· καὶ
 ἀνακεκαλυμμένῳ τῷ
 προσώπῳ τὴν δόξαν
 αὐτῆς ἐνοπτρίζεσθαι·
 ἐνθεν τοι καὶ τῷ νοη-
 τῷ μὲν ἡλίῳ ἐπέντρα-
 νίσουσιν ἅπαντες δί-
 καιοι, καὶ τοῦ Θεοῦ ἐ-
 κείνου φωτὶς γενήσον-
 ται μέτοχοι, εἰ καὶ μὴ
 ἐπίσης ἅπαντες· ἀλ-
 λά κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ὁ-
 μως καθαρότητα ἑκα-
 στος, καθάπερ γὰρ ὁ
 αἰσθητὸς οὗτος ἥλιος
 κοινὸς εἰς Θεὸν ἅπα-
 σφο-

*Trinitatis expressior
 comprehensio. Insuper
 & sanctissimus Bar-
 laam, quid sit regnū
 caelorum interroga-
 tus, talem Ioasapho
 illi responsionem
 dedit, Vt ex scriptura
 ipse didici, contempla-
 tioni sanctae Trinita-
 tis proximum fieri, &
 revelata facie gloriam
 eius intueri. Hinc &
 intelligibilem quidē
 solem intuebuntur
 omnes iusti, & divi-
 nae illius lucis parti-
 cipes fient, licet non
 ex aequo omnes, sed
 iuxta suam pariter
 mundiciam quilibet.
 Sicuti enim sensibilis
 hic sol communis ad
 spectaculum omni-
 bus proponitur, &
 huic minus, illi vehe-
 mentius radios suos
 emittit; sed pariter
 iuxta oculorum di-
 spositionem quilibet,*
 ci-

σι πρόκειται καὶ οὕτω
 μὲν ἔλασσον τῷ δὲ
 σφοδρότερον τὰς ἀκτί-
 νας αὐτοῦ ἐπαφίησιν·
 ἀλλ' ὅμως κατὰ τὴν
 τῶν ὁμμάτων διάθεσιν
 ἕκαστος, καὶ τὴν ἑλ-
 λαμψιν ἐκείθεν εἰσδέ-
 χεται, οὕτω καὶ ἐπὶ
 τῆς ἀπροσίτου ἐκείνης
 μαρμαρυγῆς καὶ τῶν
 ἐπεντρανισάντων αὐτῇ
 τινικαῦτα γενήσεσθαι
 πίστευε· κατὰ γὰρ τὸν
 μακάριον παῦλον με-
 ταχηματίζει τότε τὸ
 σῶμα τῆς ταπεινώσε-
 ως ἡμῶν ὁ σωτὴρ εἰς
 τὸ γενέσθαι σύμμορ-
 φον τῷ σώματι τῆς δό-
 ξης αὐτοῦ· αὐτὸς λοι-
 πὸν ὑπάρχει τὸ φῶς·
 αὐτὸς ἡ ἀνεκλάλητος
 ἐκείνη χαρὰ· αὐτὸς αἰ
 πολλαὶ μοναί· αὐτὸς
 οἱ θρόνοι· αὐτὸς ἡ
 τράπεζα αὐτὸς ἡ βρῶ-
 σις, καὶ ἡ πόσις, καὶ
 πᾶν, εἴτι ἕτερον ἥδυ-
 σμα· αὐτὸς ἐσὶν τῶν
 οὐκ

& inde fulgorem re-
 cipit; ita & de illo in-
 accesso splendore,
 & eis, qui ipsi inhae-
 rent, tunc fore cre-
 de. Iuxta enim bea-
 tum *Paulum* trans-
 formabit tunc hoc
 nostrum humile cor-
 pus *Servator*, ut
 corpori suo conform-
 me fiat. Ceterum i-
 pse lux est; ipse in-
 effabile illud gaudium;
 ipse mansiones mul-
 tae; ipse sedes; ipse
 mensa; ipse, cibus,
 & potus, & omne,
 si quid aliud, quod
 suave sit. Ipse est bo-
 norum illorum par-
 ticipatio, quae ocu-
 lus non vidit, nec
 auris audivit, nec in
 cor hominis ascende-
 runt. Quid enim ad-
 mirabilius & ineffa-
 bilius quam per visio-
 nem ipsi eius faciei
 adstare? Norunt illi
 inau-

ἀγαθῶν ἐκείνων ἢ μέ-
 θεξις· αἱ ὁφθαλμοί
 οὐκ οἶδε καὶ οὐς οὐκ
 ἤκουσεν· καὶ ἐπὶ καρ-
 δίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀ-
 νέβη· τί καὶ γὰρ πα-
 ραδοξότερον τι καὶ ἀρ-
 ρητότερον τοῦ διαθέ-
 ας αὐτῷ καὶ αὐτο προ-
 σῶπως οὕτω παρίστα-
 σθαι· ἴσασιν ἐκεῖνοι
 τὴν ἀνεκδιήγητον ταύ-
 την, καὶ ἀνήκυστον ἀ-
 γαλλίασιν, οἱ παρ'
 αὐτοῖς τοῖς κρατοῦσι
 παρρησίας μετέχον-
 τες· οἱ δὲ ἡνεκῶς πα-
 ρισάμενοι· καὶ τί χρὴ
 πολλὰ λέγειν, καὶ ἀ-
 παριθμεῖν καθ' ἕκα-
 στον; αὐτὸς ἢ πάντων
 ἀνάπαυσις· αὐτὸς καὶ
 ἡ κόλασις· καὶ δῆλον
 ἐξ ὧν ὁ θεολόγος γε-
 γόρσιος ἔλεγεν· ὡς τριάς
 ἀγία πᾶσι τότε γνω-
 σθησομένη· τοῖς μὲν
 τῇ ἐλλάμψει, τοῖς δὲ
 τῇ κολάσει καὶ αὐθις·
 φῶς ἐκείθεν τοῖς κε-

σι-

enarrabilem hanc &
 inauditam exsultati-
 onem, qui apud ipsos
 imperantes libertatē
 dicendi participant,
 qui continuo adstant.
 Et quid multa dicere
 oportet, & singula
 enumerare? Ipse est
 omnium requies; ip-
 se est punitio. Et
 exploratum ex iis,
 quae Theologus Gre-
 gorius dicebat: *San-
 cta Trinitas omnibus
 tunc cognoscetur, his
 quidem splendore, il-
 lis vero punitio*. Et
 iterum. *Lux illic pu-
 ris Dei visio, quam
 & regnum caelorum no-
 minamus; tenebrae ve-
 ro mente excoecatis Dei
 alienatio*. Ceterum
 stant iusti tunc mi-
 rabiliter fulgore per-
 fusi, & fulgentes,
 ut corpus pellucidum
 splendorem solis ex-
 cipiens. Stant ineffa-

bi-

καθαρμένοις ἢ τοῦ Θεῷ
 θεωρία, ἣν δὴ καὶ βα-
 σιλείαν οὐρανῶν ὀνο-
 μάζομεν· σκότος δὲ
 τοῖς τὴν διάνοιαν τυ-
 φλώττεσιν, ἢ τῷ Θεῷ
 ἀλλοτρίωσις ἴσονται
 λοιπὸν οἱ δίκαιοι τότε
 παραδόξως ἐλλαμπό-
 μενοῖτε καὶ λάμποντες
 καθάπερ τὸ σῶμα δια-
 φανὲς μαρμαρυγὴν ἡ-
 λίου δεχόμενον· ἴσαν-
 ται τῆς ἀρρήτου ἐκεί-
 νης φωτοχυσίας μετέ-
 χόντες κατὰ τὴν εὐα-
 τοῦ ἑκάστος, ὡς εἴρη-
 ται, καθαρότητα ἴσαν-
 ται τὴν ἀπερινόητον
 ἐκείνην δόξαν περινοή-
 μενοι· ἥς μετοχοὶ γενέ-
 σθαι κατηξιώθησαν·
 ἥς οὐκ ἔστι κόρος· λοι-
 πὸν· οὐκ ἔστι μέτρον,
 οὐκ ἔστι τελείωσις· ἀλ-
 λά μὴ ξένον τὸ πρᾶγ-
 μα ἡγοῦ· εἰ γὰρ ἀφ-
 θάρτῳ βασιλεῖ παρι-
 στάμενος κόρον οὐκ εἶ-
 δε τῆς ἐκείνου θείας,

καὶ

Q

San-

(1) Videtur locus esse corruptus.

χαριόμιλίας· ἀλλ' ὅσον
 ἂν αὐτὸς ἀπολαύοιτο
 τοσοῦτον ἐφίεσαι, καὶ
 ἐξέσῃ ταύτης κατὰ-
 τρυφᾶν; πολλῶ μάλ-
 λον ὅς τις ἀρρήτου δό-
 ξης ἐκείνης ἐμφρεῖσ-
 θαι τότε καταξιώθει-
 εν· καλῶς οὖν ἐπὶ τέ-
 τοις οἱ δίκαιοι καὶ δόξη
 καὶ γνώσει προκόπτειν
 λέγονται· καὶ ἄκουε τί
 φησιν ὁ τῆς κλίμακος
 ἀγιώτατος ἰωάννης. τι-
 νὰ μὲν τῶν γεγονότων
 καὶ τέλος παρὰ τοῦ
 πεποιηκότος ἐσχήκα-
 σιν· οἷον, ἡγεμονία
 βασιλεία καὶ πλοῦτος.
 ἡ ἀρετὴ δὲ τὸ πέρας
 ἀπέραντον κέκτηται·
 ἐν ἧ προκόπτοντες ἐ-
 δέποτε καταλήξομεν·
 οὐ κατὰ τὸν παρόντα
 αἰῶνα, οὐ κατὰ τὸν
 μέλλοντα· φωτὶ φῶς
 γνώσεως προσλαμβά-
 νοντες· κατὰ ταύτην
 μὲν οὖν τὴν διαληφθῆ-
 σαν δηλονότι ἀπόδει-
 ξιν,

Sanctissimus Ioannes
 a Scala : *Quaedam*
veroeorum, quae facta
sunt, ab eo, qui fecit,
finem habuerunt, ve-
luti imperium, regnum,
& divitiae ; virtus
autem finem infinitum
possidet, in qua profi-
cientes numquam quie-
scemus, non hoc sae-
culo, non futuro ; luce
lucem scientiae accipi-
entes. Iuxta hanc igi-
tur sumtam demonstra-
tionem manifestum est,
quod neque intelligibi-
les substantias non pro-
ficientes ego dixerim ;
gloriam vero gloria
semper magis excipe-
re, & scientiam, supra
scientiam, definitio, sicut
deiloquus & magnus
dixit Dionysius. His
igitur laudati Joan-
nis, & divinissimi Da-
masцени verba omni-
no concinunt ; dicit
enim & ipse, pote-
 sta-

ξιν, οὐδὲ τὰς νοεράς
 οὐσίας ἀπροσκόπτως
 ἔγωγε εἵποιμι ἂν, δό-
 ξαν δὲ δόξῃ μᾶλλον
 αἰὲν προσλαμβάνεσας,
 καὶ γινῶσιν ἐπὶ γνώ-
 σει ὀρίζομαι, καθὼς
 ὁ Θεοφάντωρ καὶ μέ-
 γας ἔφη διονύσιος· τέ-
 πεις μὲν οὖν τοῖς τοῦ
 διαληφθέντος δηλαδὴ
 ἰωάννου, καὶ τὰ τοῦ
 Θειοτάτου δαμασκηνῶ
 παντὶ πασι συμφωνεῖ·
 λέγει γὰρ καὶ αὐτὸς ἐ-
 ξουσίαν ἔχειν τοὺς ἀγ-
 γέλους μένειν καὶ προ-
 κόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ
 καὶ οὐ μόνον τοὺς ἀγ-
 γέλους, ἀλλὰ καὶ αὐ-
 τὸν τὸν πρωτόπλα-
 στον ἄνθρωπον· εἰ τοί-
 νυν καὶ ὁ πρῶτος ἐκεί-
 νος ἀδὰμ ἐξουσίαν
 εἶχε μένειν, καὶ προ-
 κόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ,
 ἀφορὰ δὲ ὅμως καὶ τὰ
 τῆς ἀναστάσεως εἰς τὴν
 ἀρχαίαν ἐκείνην, καὶ
 πρῶτην κατάστασιν, ὡς
 ὁ νυσ-

statem habere Ange-
 los manendi, & pro-
 ficiendi in bono, &
 non solum Angelos
 sed & ipsum proto-
 plastum hominem.
 Si igitur & primus
 ille Adam potestate
 habuit persistendi,
 & proficiendi in bo-
 no; respiciunt vero
 pariter, quae resurre-
 ctionem attinent, ad
 antiquam illam &
 pristinam conditio-
 nem, ut Nyssenus
 divus Gregorius dixit;
 exploratum omnino
 est & ipsos Angelos
 scientia & gloria pro-
 ficere, ut praecedens
 sermo manifestavit.
 Et propterea ne mi-
 rere. Si enim & my-
 steria quaedam tunc
 ut discant futurum
 est, quae hic ob eo-
 rum tenuitatem cō-
 prehendere non po-
 tuere, ut Theolo-
 Q 2   gus

ὁ νύσσης ἔφη Θεὸς
 ρηγηγόριος εὐδηλον πάν-
 τως καὶ αὐτὰς τοὺς ἀγ-
 γέλους κατὰ γὰρ γνῶ-
 σιν καὶ δόξαν προκόπ-
 τειν, ὡς ὁ λόγος φθά-
 σας ἐγνώρισεν καὶ τῶ-
 τε χάριν μὴ θαύμαζε.
 εἰ γὰρ καὶ μυσηρίᾳ τι-
 να τότε μεμαθηκέναι
 μέλλουσιν, ἅπερ ἐν-
 τεῦθεν διὰ τὸ ἀδιάλη-
 πτον αὐτῶν καταλα-
 βέσθαι οὐκ ἴχυσαν,
 ὡς ὁ Θεολόγος ἔφη
 ρηγηγόριος, πῶς οὐχὶ
 καὶ γνῶσιν ἐπὶ γνώσει
 φαίη τις ἂν τοῖς τοι-
 οῦτοις προσίδεσθαι;
 καὶ τεῦθεν προκόπτειν
 αὐτοὺς καὶ τοῖς ἐμπρο-
 σθεν ἐπεντείνεσθαι
 διὰ τῆς τῶν τοιούτων
 μαθήσεως; εἴγε καὶ
 μᾶλλον ὁ ἡμέτερος νῦν
 προκόπτειν εἶωθε τοῖς
 μαθήμασιν, ὡς ὁ μέ-
 γας φησὶ βασιλεὺς.
 τοῦτο μὲν τοι τὸ δόγ-
 μα, καὶ ὁ πᾶμμεγας
 παῦ-

gus *Gregorius* ait,
 quomodo non & sciē-
 tiam supra scienti-
 am, dicat qui talibus
 non addi, ac proin-
 de proficere ipsos, &
 iis, quae antea pos-
 sidebant, adiungere,
 per rerum huiusmo-
 di doctrinam; si &
 magis nostra mens
 proficere consuevit
 disciplinis, ut, ma-
 gnus *Basilius* inquit.
 Hoc certe placitum
 & omnino magnus
Paulus aperuit ita
 dicens: *Ex parte si-*
quidem cognoscimus,
& ex parte propheta-
mus; quum autem per-
fectio venerit tunc ex
parte evacuabitur, tunc
cognoscemus sicut uti-
que & cogniti sumus.
 Non igitur rationa-
 bile est amplius dubi-
 tare. Si enim idem
 Theologus Dominū,
 quum arcana illa di-
 gnis

παῦλος ἐνέφηνεν οὕτως
εἰπὼν ἐκ μέρους ἄρτι
γινώσκομεν, καὶ ἐκ
μέρους προφητεύομεν·
ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλει-
ον τότε ἐκ μέρους κα-
ταργηθήσεται· τότε ἐ-
πιγνώσκομεν καθὼς ἄ-
ρα καὶ ἐπιγνώσθημεν·
οὐκοῦν ἀμφιβάλλειν
ἐπὶ πλέον οὐκ εὐλο-
γον· εἰ γὰρ αὐτὸν ὁ Θεο-
λόγος τὸν κύριον ἡνίκα
τὰ πῶν ἀπορρήτων ἐκεί-
νων τοῖς ἀξίοις παρα-
γυμνοῖ τρέφεσθαι λέ-
γει κατὰ νόμον ἀνθρώ-
πινον· τροφή γάρ ἐστιν
ἡ διδασκίς καὶ τὴ λέγον-
τος, τί χρὴ καὶ λέγειν
περὶ τῶν διδασκομένων
αὐτῶν, καὶ τραφήσου-
νται πάντως τοῖς ἐκεί-
νων διδάγμασιν, καὶ
πνευματικὴν ἐπίδοσιν
ἐπιδώσουσιν, ὥς ὁ λό-
γος φθάσας ἐγνώρι-
σεν· οὕτω μὲν οὕτω καὶ
ταῖς ὑπερτάταις ἔσαι
δυνάμεσι. πολλὰ γὰρ

καὶ

gnis denudaverit, a-
li dicit iuxta huma-
nam legem. Alimen-
tum enim est doctri-
na etiam dicentis ;
quid oportet dicere
de his, qui docentur
& alentur omnino
illorum documentis,
& spiritalem accessio-
nē adiicient, ut prae-
cedens sermo exposu-
it. Ita quidem ita etiā
supremis erit pote-
statibus: multa enim
& hae discunt, ut
divinissimus *Dionysius*
inquit: & vide ante a-
lia ipsa sex alias in-
structa Seraphī. quo-
rum Propheta *Esaías*
spectator fuit. Nisi
enim divina gloria
repleta fuissent, ni-
si identidem quibus-
dam scientiae splen-
doribus fulgurassent,
non utique mirabili-
tate perculsa suis se
alis abscondissent ;

Q 3

non

καὶ ταῦτα διαδιδά-
σκουσιν, ὡς ὁ Θεότα-
τός φησι Διονύσιος. καὶ
ὄρα πρὸ τῶν ἄλλων
αὐτὰ τὰ ἐξαπτέριγα
σεραφίμ, ᾧ ὁ προφή-
της ἡσαΐας Θεωρὸς ἐ-
χρημάτισεν. εἰ μὴ γὰρ
ἐπὶ δόξης ἐπληροῦτο
Θεοπρεποῦς, εἰ μὴ
καθ' ὅραν ἡσράπτον-
το μαρμαρυγαῖς τισι
γνώσεως, οὐκ ἂν ὑπερ-
εκπληπτόμενα ταῖς ἐ-
αυτῶν ἐκαλύπτοντο
πτέριξιν, οὐκ ἂν εἰς
πρὸς τὸν ἕπερον ἀπενί-
ζοντες οὕτως καὶ κε-
κραγέσαι παρβιάζον-
το, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος
κύριος· τοῦτο γὰρ ὁ
χρυσερρήμων ἰωάννης
φησὶν ἀνεκδιηγήτως ση-
μεῖον ἐκπλήξεως· εἰ
δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει
πάντως ἐπαπορεῖν σε
οὐκ ἄξιον, εἴγε τοὺς
ἀγίους κατὰ γε γνῶ-
σιν καὶ δόξαν προκό-
πτειν εἰς διηκεῖς οἱ
Θεοὶ

non utique unum, in
aliud intendens ita
& clamare compelle-
retur: Sanctus, San-
ctus, Sanctus, Domi-
nus. Hoc enim aurea
verba fundens Ioan-
nes ait ineffabilis stu-
poris signum. Si ve-
ro haec ita habent,
ambiguum te tradu-
cere indignum om-
nino est, an Sanctus
secundum scientiam
& gloriam continuo
proficere divini Pa-
tres tradiderint. In-
comprehensibilem e-
nim adgredientes tūc
intelligere quomodo
ab huiusmodi impe-
tu quiescent, & quod-
ammodo adicient
terminum adgressio-
ni? Incomprehensi-
bile tunc comprehen-
dere conantes, quo-
modo desiderii cōpo-
tes sint, si umquam
progredientes cursus
fi-

Θεοὶ πατέρες παραδεδώκασιν· τὸν γὰρ ἀκατανόητον ἐπιχειρῶντες τότε κατανοῆσαι οἱ δίκαιοι πῶς τῆς τοιαύτης ὁρμῆς ἀποπαύσονται· καὶ τίνα τρόπον ἐπιθῆσονται πέρας τῷ ἐγχειρήματι τὸν ἀκατάληπτον τυνηκαῦτα καταλαβέσθαι πειρόμενοι, πῶς τῆς ἐφ' ἐσέως αὐτῆς ἐπιτύχωσιν, ἢ ποτε προβαίνοντες τοῦ δρόμου τέλος εἰσδέξονται; ἐφίενται μὲν τῶν ἐμπροσθεν, καὶ ταῖς ὁρμαῖς ἀναλόγως προκόπτειν νομίζουσιν ἕκαστος, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ πέρας ἀφικέσθαι οὐ δύνανται· πῶς γὰρ ὅλου αὐτοῦ περιλαβέσθαι ἰχύουσιν ἀπρόσιτον ὄντα παντάπασιν, καὶ ἀκατάληπτον; ταύτῃ τοι καὶ διώκουσι μὲν, οὐ καταλαμβάνουσι δὲ, γινῶσιν αἰεὶ προσλαμβάνοντες ἐπὶ

finem adsequantur. Concupiscunt quidē ea, quae ante habuerunt, & impetibus congruenter proficere putant quilibet; sed ad ipsum finem pervenire non possunt. Quomodo enim ipsum totum comprehendere valebūt, quum sit omnimodis inaccessum, & incomprehensibile. Sic persequuntur quidē, non autem comprehendunt; scientiam semper supra scientiam recipientes, & profectū supra profectum. Sed super pleno existente eo, quod comprehenditur, quomodo erit terminata huiusmodi comprehensio? Aliquando vero delationis ad ulteriora obliti fuerint, aliquando proficientes stabunt, ali-

ἐπὶ γνώσει· καὶ ἐπὶ
 προκοπῇ προκοπὴν·
 ἀλλ' ὑπὲρ πλήρους ὄν-
 τος τῷ κατανοοῦμένου,
 πῶς ἔσαι τούτοις τε-
 λεία τοῦ τοιούτου κα-
 τὰληφεις; πότε δὲ καὶ τῆς
 ἐπὶ τὰ πρόσωφο
 ρᾶς ἐπὶ λάθονται πό-
 τε προκόπτοντες σή-
 σονται; πότε τῆς ἐκεί-
 νου δόξης ἐμφορούμε-
 νοὶ κορεσθήσονται·
 ἀλλ' εἰ καὶ κορησθῇ
 καὶ ποτε δόξουσιν ἐπὶ
 πλέον αὐτοῖς διψόντες
 εὐρίσκονται· καὶ τοιοῦ-
 το πάχυν ἐοίκασιν ὁ
 ποῖον οἱ πρὸς τι τῶν
 ὄντων ἐρωτικῶς διακεί-
 μενοι· πόθου μὲν γὰρ
 αὐτοῖς ὑπανάπτεται
 φλόξ· οὐ σβέννυται
 δὲ, εἴ γε τοῦ ποθοῦμέ-
 νου, καὶ μάλιστα κατα-
 πολαῦσαι οὐ φθάσκει·
 σι· καὶ τοῦτό ἐστιν ὅ-
 περ ἡ ἀγία γραφή τὸν
 Θεῖον ἐκεῖνον ἐρωτα
 παριστῶσά φησιν· οἱ
 τρώ-

quando illa gloria de-
 lati fatiabuntur. Sed
 et si unquam satiati
 esse videbuntur, am-
 plius iterum sitien-
 tes invenientur. Et
 tale quid eis contin-
 gere videtur quale
 iis, qui aliquam crea-
 turarum perditie a-
 mant. Desiderii e-
 nim ipsis succendi-
 tur flamma, non ex-
 tinguitur vero, si qui-
 dem eo, quod desi-
 derant, maxime frui-
 sci non adsequuntur.
 Et hoc est, quod
 sancta Scriptura di-
 vinum illum amo-
 rem exhibens dicit:
Qui manducant me,
esurient, & qui bibunt
me, sitient. Haec igi-
 tur sanctorum est ibi
 conditio. Inde pro-
 fectus iustis supera-
 diicitur: inde scien-
 tia ipsis multipliciter
 superaugetur; inde

iu-

τρώγοντές με πεινά-
σασσι, καὶ οἱ πίνοντές
με διψήσωσιν· αὕτη
μὲν οὖν ἡ παρὰ τοῖς ἀ-
γίοις ἐκείσε κατὰσα-
σις· ἐν τεῦθεν ἡ προ-
κοπὴ τοῖς δικαίοις
προσέπιγνεται, ἐν-
τεῦθεν ἡ γνῶσις αὐ-
τοῖς εἰς πληθὺς ἐπαύ-
ξεται, ἐν τεῦθεν ἡ τῶν
δικαίων δόξα πολυ-
πλασιάζεσθαι εἶωθε·
διὰ τί δὲ ταῦτα καὶ τι-
νος ἐνέκεν εἰδέποτε προ-
κόπτοντες ἴσανται· ὅ-
τι τὸν ὑπὲρ πλήρη καὶ
ἀκατάληπτον κατα-
χεῖν ἐπὶ πλέον ἐφίεν-
ται· μὴ οὖν ἐπὶ πλέον
ἀμφίβαλλε· τοιαύτας
ἤδη καὶ περὶ τῆς τῆς
ἀποδείξεως, καὶ τοσαύ-
τας δεξιόμενος.

iustorum gloria mul-
tiplicari consuevit.
Cur vero haec? & cu-
ius rei gratia num-
quam proficientes
stant? Quia illum,
qui superfluit & in-
comprehensibilis est
continere amplius
desiderant. Ne igitur
ambiguum te tra-
ducito quum huius-
modi iam de hoc de-
monstrationes, & tā-
tas, acceperis.

Τὰ αὐτῶ, εἰ χρη προσ-
 ἔχην τοῖς λεγουσιν,
 ὅτι φθαρτός ἐστιν ὁ
 παράδεισος, καὶ ὅτι
 μετὰ τὸν σαυρόν αὐτί-
 κα οὐκ εἰσῆλθεν εἰς
 αὐτόν ὁ λαῖς.

Λόγος δ'.

*Eidem utrum oporteat at-
 tendere dicentibus, cor-
 ruptibilem esse Paradi-
 sum, & post crucem
 non statim in eum in-
 troiisse latronem.*

Dissertatio IX.

Εἶδε καὶ περὶ αὐ-
 τοῦ τῆ παραδεί-
 σου βούλει μαθεῖν ὁ-
 ποῖός τε τὴν φύσιν
 ἐστὶ καὶ ὅπου μέχρι
 καὶ τήμερον ἔστηκε χερ-
 σὶ Θεοῦ κατ' ἀρχαίς
 φυτευθεῖς, ἄλλον εὗρε
 μωσέα θειότατον ἐπι-
 λύειν δυνάμενον τὰ κε-
 κρυμμένα τῷ πνεύμα-
 τὶ ὅς ἐφθασε μὲν ὄρους
 ἐπιβῆναι τῆς πρακτι-
 κῆς ἀρετῆς· εἰσῶτε χω-
 ρῆσαι νεφέλης τῆς ρεα-
 φικῆς ἐπικρύψεως. ὁ-
 μιλῆσαι Θεῷ τῷ πρῶ-
 τῳ φωτὶ καὶ κεῖθεν ἑλ-
 λαμψιν δέξασθαι ἡ-
 ῥῆλα ποιῆσαν τὰ κε-
 κρυμμένα, καὶ ἔκφορα.

τῆ.

SI autem & de i-
 pso Paradiso vis
 discere qualisque na-
 tura sit, & ubi huc-
 usque stetit Dei ma-
 nibus a principio plā-
 tatus, alium inveni
 Mosendivinitissimum,
 qui spiritu occulta
 resolvere possit. Qui
 potuit quidem mon-
 tem practicae virtu-
 tis ascendere; intus-
 que penetrare nubes
 arcani scripturarum;
 conversari cum De-
 o prima luce, &
 inde, splendorem
 accipere, manifesta
 facientem occulta,
 & vulgata. Hunc in-

τῆ.

τῷτον εὖρε· καὶ κεῖνον
 ἐρώτα περὶ παραδεί-
 σου καὶ μάνθανε· ἡ-
 μεῖς γάρ, θεοεἰκελε ἄ-
 νερ, ἀμαθεῖς ἐπὶ το-
 σουτων ὄντες καὶ χα-
 μαὶ συρόμενοι φρόνη-
 μα, πῶς ὑψηλοτέρων
 ἀφασθαι νοημάτων
 θαρρήσαιμεν; πῶς δὲ
 καὶ κινήσαι τὴν γλῶσ-
 σαν ὅλως τολμήσαι-
 μεν, ἐφ' οἷς ὁ ὑποφή-
 της τοῦ πνεύματος οὐκ
 οἶδ' ὅπως τὰ πλείω
 σεσίγηκεν; ἀμήχανον
 πάντως ἀμήχανον· ὅ-
 θεν ἐγγωνιάζειν, καὶ
 ἡμᾶς ἐπρεπε, τὰ πλεί-
 στά τε σιωπᾶν· καὶ τί
 γὰρ ἕτερον δράσαιμεν
 ἐφ' οἷς οὐχ εὖρομεν τὸν
 συγγραφέα ὁμοῦ κα-
 θηγητὴν καὶ διδάσκα-
 λον· ἀλλὰ συνήθως ὁ-
 μως ἐπικλινόμενοι τοῖς
 σοῖς ἐπιτάγμασιν ἐ-
 κόντες ἀέκοντες καὶ τῶν
 ἀνεφίητον ἤδη κατατολ-
 μῶμεν· ἐκεῖνα καὶ μό-
 λης

veni, & illum de
 Paradiso interroga,
 & discce. Nos enim,
 divine vir, indocti
 super talibus ac tan-
 tis quum simus, &
 sensum humi tra-
 hentes, quomodo su-
 blimior omnibus
 aliis cogitationem
 attingere audeamus;
 quomodo vero & mo-
 vere linguam omni-
 no audeamus super
 his, quorum Spiritus
 Sancti Propheta ne-
 scio quomodo plura
 conticuit. Impossi-
 bile omnino impossi-
 bile. Vnde recedere
 & nos decet, & plu-
 rima silentio transi-
 lire. Quid enim al-
 iud fecerimus in
 his, in quibus non
 invenimus scripto-
 rem ductorem pariter
 & magistrum. Sed
 de more pariter ad
 tua mandata nos in-
 cli-

λης προσφέροντες ὅ-
 σαπερ ἔνθεν κἀκεῖθεν
 ἐφθάκειμεν ἄκρις ὡ-
 σὶν ἐνωτίσασθαι καὶ
 πνικαῦτα τοῦ θειοτά-
 του ἰωάννου τοῦ δα-
 μασκηνοῦ κατὰ λέξιν
 οὕτω περὶ παραδείσου
 λέγοντος ἀκούει· ἐπει-
 δὴ δὲ ἔμελλεν ὁ Θεὸς
 ἐξ ἀοράτου τε καὶ ὁρα-
 τῆς κτήσεως πλασθε-
 γεῖν τὸν ἄνθρωπον
 κατ' οἰκίαν εἰκόνα τε
 καὶ ὁμοίωσιν προκα-
 θέσεισιν οἷόν τι βασι-
 λειον, ἐν ᾧ διαιτώμε-
 νος μακαρίαν ἔξει ζω-
 ῇ· τί δὲ τῷτό ἐστιν; ὁ
 Θεὸς παράδεισος θεῶν
 χερσὶν ἐν ἐδέμ πεφυ-
 τευμένος ἐν ἀνατολῇ
 μὲν πάσης τῆς γῆς ὑ-
 φιλότερον διακείμενος
 φυτοῖς ἀειθαλέσι κω-
 μῶν· εὐοδίας πλήρης,
 φωτὸς ἔμπλεως, ὅρας
 ἀπάσης αἰσθητῆς καὶ
 κάλλους, ὑπερβαίνων
 ἐπίνοιαν· θεῖον ὄντως

χω-

clinantes, volentes
 nolentes, & quod
 inaccessum est iam
 audeamus; illa vix
 adferentes quaecum-
 que hinc & inde in
 antecessum summis
 auribus excepimus;
 & interim divinissi-
 mum Ioannem Da-
 mascenum de Para-
 diso ad verbum ita
 loquentem audi: Quo-
 niam Deus ex invisibi-
 li, & visibili crea-
 tura hominem forma-
 turus erat ad propriam
 imaginem & similitu-
 dinem, praecedenter
 veluti regiam consti-
 tuit, in qua degens,
 beatam vitam duceret.
 Haec autem est divi-
 nus Paradisus Dei
 manibus in Edē plan-
 tatus, in oriente qui-
 dem universa terra su-
 blimius positus, plan-
 tis semper virentibus
 comans; odore plenus,

λη-

χωρίον καὶ ἄξιον τοῦ
κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐνδι-
αίτμα· ἐν ᾧ οὐδὲν ἁ-
λόγων κυλίξετο· μό-
νον δὲ ὁ ἄνθρωπος τῶν
Θείων χειρῶν τὸ πλα-
σούργημα· καὶ ταῦτα
μὲν ὁ διαληφθεὶς οὐ-
τος Θεὸς ἀνὴρ περὶ
τῆς παραδείσου διέξει-
σιν· ἀφ' ὧν ἐξέσι τῷ
προσέχοντι καταμα-
θεῖν, κτῆμά τε Θεό-
τερον αὐτὸν εἶναι, καὶ
τῆς διεφθαρμένης ταύ-
της ἀνώτερον κτήσεως·
εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν ἐκ
ἂν ὁ ἀδάμ ἐκείνος ἐν
αὐτῷ διατρίβων ἡ-
γαλλιάσατο καὶ ἔχαι-
ρεν· οὐκ ἂν ὁ ἀφθαρ-
τος ἐν φθαρτῷ διαι-
τώμενος μακαρίας ἦν
ἀπολαύων ζωῆς· ὅτι
δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει,
καὶ ὅτι τὸ χωρίον ἐ-
κεῖνο τοιοῦτον ἦν καὶ αὐ-
τὸς ὁ μέγας βασιλει-
ος ἀριδύλως ὑπέδειξε
περὶ παραδείσου, καὶ
τά-

*luce adfluens, cuius-
cumque spectaculi sen-
sibilis, & pulcbritudi-
nis, superas nintelligen-
tiam; divina omnino
regio, & dignum eo,
qui ad imaginem Dei
factus esset, habita-
culum, in quo bruto-
rum animantium nul-
lum versabatur; homo
vero tantum divina-
rum manuum opificium.*

*Et haec quidem lau-
datus hic divinus vir
de Paradiso differ-
tat. Ex quibus licet
animadvertenti edi-
scere, creaturam i-
psam esse diviniorē,
& hac corrupta na-
tura superiorem. Ni-
si enim hoc esset,
non utique Adamus
ille in eo commo-
rans exsultasset &
laetaretur, non uti-
que incorruptus i-
corruptibili degens bea-
ta vita frueretur.*

Haec

ταῖδε διελθοῦσιν οὐ πο-
 καὶ τὸ ἐνδιαίτημα τῷ
 ἀνθρώπου τῆς ἰδίας
 αὐτοῦ χειρὸς ἔργον ἐ-
 ποίησε· τόπον ὑπερ-
 φέροντα τῆς ὅλης κτή-
 σεως, ἐν περιήπτῳ
 κείμενον ἀνεπισκότῳ
 τὸν διὰ τὸ ὕψος εὐό-
 ρατον, οὐ λαίλαψ ἐ-
 κείσε, οὐ πρηστὴρ, οὐ
 χάλαζα, οὐ χειμερινὴ
 πύξις. γῆ πίων καὶ μα-
 λακὴ, κατάρρυτος ὕ-
 δασιν γονιμώτατος·
 ἀλλὰ πῶς εἰς ὄψιν τὰ
 τῆς πατρίδος ἐκείνης
 ἀγάγωσιν; ὅπως ἐκ τῆς
 ἐξορίας ταύτης εἰς αὐτὸν
 ἀνακλῶσιν; μάνθανε
 οὖν ἐντεῦθεν ὦ Ἱέρα
 κεφαλὴ ὁποῖας εἰς ἰφύ-
 σεως ὁ παραδεισος·
 εἰ γὰρ καὶ δῶκεν πρὸς
 τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, καὶ
 αὐτὸν τῷ κυκλοῦντι
 πᾶσαν τὴν γῆν ὡκεα-
 νῷ περιορίζεσθαι, κα-
 θ' ἅπερ οἱ πλείους ὠή-
 θησαν / ἀλλὰ τῆς ἀλ-
 λου-

Haec autem ita ha-
 bere, & locum illum
 huiusmodi esse, & i-
 pse magnus *Basilius*
 manifeste demonstravit
 etiam haec dis-
 fertans: *Ita & babi-*
taculum hominis suae
propriae manus opus
fecit, locum omni crea-
tura excellentiorem. in
circūspectabili positū,
tenebris inaccessum, &
ob sublimitatem maxi-
mo spectabilem; non ibi
procella, non turba, non
grando. non hiberna cō-
cretio; terra pinguis ac
mollis, irrigua aquis
focundissimis. Sed
quomodo in conspectum
tuū quae in illa patria
sunt adducam? quomo-
do ex hoc exsilio in ip-
sam te revocem? Disce
igitur inde, o sacrum
caput, qualis natu-
rae sit Paradisus. Li-
cet enim conceda-
mus una cum aliis
 om-

λοιουμένης ταύτης, καὶ
καθ' ὧραν μεταβαλ-
λομένης, ζῶνς ἀνώτερον
ὑπολάμβανε· εἰ μὴ
γάρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐν
περίοπτῳ κείσθαι ἐ-
λέγετο· οὐκ ἂν ἀπά-
σης τῆς γῆς ὑψηλότε-
ρος· οὐκ ἂν αἰθαλέ-
σι φυτοῖς καὶ ἀθανά-
τοις κατακοσμούμενος.
ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔ-
χει, καὶ ὅτι τῆς γῆς
ταύτης ὑπερθεὺς ὁ πα-
ράδεισος, καὶ ὁ παρὰ θεῶν
σοφὸς ὑπέδειξε Θεο-
δώρητος οὕτως εἰπών·
ἐξ ἀπάσης μὲν οὖν τῆς
γῆς ὥσπερ τινὰ ἕξοχον
τόπον κατ' ἀνατολὰς ὁ
θεὸς ἐκλεξάμενος ἐδὲ μ
ὀνομαζόμενον, ἐν αὐτῷ
δὴ τὸν παράδεισον κα-
τεσκεύασεν· ἐν ᾧ δὴ
τιμῆσαι βουληθεὶς γε-
γονότα τὸν ἄνθρωπον
ἐταξεν οἰκεῖν· πρόσε-
χε οὖν· φαίνεται γὰρ
ἐντεῦθεν ὡς ἄφθαρτος
ἦν ὁ παράδεισος· εἰ μὴ
γὰρ

omnibus, etiam i-
psum Oceano, qui
terram universam
ambit, circumscri-
bi, sicuti plures ar-
bitrati sunt, tamen
hac, quae variatur,
& qualibet hora im-
mutatur, vita, prae-
stantiorem existima.
Nisi enim hoc esset,
non utique in loco
circumspectabili po-
situs diceretur; non
utique universa ter-
ra sublimior; non
utique semper virē-
tibus plantis, & im-
mortalibus exorna-
tus. Haec autem ita
habere, & hac ter-
ra sublimiorem esse
Paradisum etiam di-
vinarum rerum pe-
ritus *Theodoretus* in-
dicavit ita dicens:
Ex universa igitur
terra, veluti quemdam
excellentem locum in
Oriente Deus quum e-
le-

γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν
 ἐν αὐτῷ τιμῆσαι βου-
 λόμενος τὸν ἄνθρωπον
 εἶθετο· καὶ ταῦτα περὶ
 πάσης τῆς ἀγίας γρα-
 φῆς παραχθῆναι τοῦ-
 τον ἄφθαρτον μαρτυ-
 ρουμένης· καὶ τί χρη
 πολλὰ λέγειν; ἄφθαρ-
 τος ἦν ὁ παράδεισος
 εἰ τῷ κυκλοῦντι πᾶ-
 σαν τὴν γῆν ὡς φασιν
 ὠκεανῷ περιγράφετο
 εἶθετασεν ἂν ἐξ ἀνάγ-
 χης ὁ παγκόσμιος ἐ-
 κείνος κατακλυσμός,
 καὶ αὐτὸν συνδιαφθεί-
 ρε μετὰ τῶν ἄλλων ὡς
 φθορᾷ ὑποκείμενον, εἴ-
 γε τὴν καὶ τὸ ὕδωρ
 ὡς φασιν ἡ γραφὴ ὅ-
 ρους ὑπερθεῖν ὑψώθη
 παντός ἐπὶ πῆκεσι
 πέντε καὶ δέκα· εὐδη-
 λον οὖν κἀντεῦθεν ὅτι
 τῆς ἀλλοιουμένης ταύ-
 τος· ζωῆς ἀνώτερος ὁ
 παράδεισος· εἰ δὲ τῆς
 ζωῆς ταύτης ἀνώτερος
 εὐδηλον ὅτι καὶ ἄφθαρ-

legisset *Edem* cognomi-
 natum, in ipso *Para-*
disum construxit; in
 quo quum vellet hono-
 rare hominem, quem fe-
 cerat, eum habitare
 iussit. *Attende* igitur.
*Ad*paret enim inde
 corruptionis expertem
 fuisse *Paradisum*. Ni-
 si enim hoc esset, non u-
 tique in ipso, quum
 honore adficere vellet,
 hominem conlocasset.
 Et haec de omni
 Sancta Scriptura pro-
 ductum fuisse hunc
 corruptionis exper-
 tem attestante. Et
 quid oportet multa
 dicere? Corruptionis
 exspers erat Pa-
 radisus; & si ambien-
 teterram universam,
 ut dicunt, Oceano
 circumscribebatur,
 debuit utique neces-
 sario generale illud
 diluvium & illum
 una cum aliis cor-
 rum-

τος· εἰ δὲ ἄφθαρτος
ἀνάγκη πᾶσα, καὶ τὰ
ἐν αὐτῷ πάντα φυτὰ
φθορᾶς εἶναι ὑπέρε-
ρα. εἰ γὰρ καὶ ἄ τινες
οἴονται φθορᾶ καὶ ἀλ-
λοιώσει ταῦτα ὑπό-
κειντο καὶ τὸ γεύομε-
νον πάντως αὐτὸν τὸν
αἰσθητῆς βρόσειος ἐν
μετουσίᾳ γενόμενον καὶ
τί χρὴ πολλὰ λέγειν;
εἰ φθαρτός ἦν ὁ παρά-
δεισος οὐκ ἂν ὁ θεό-
τατος ἀμβρόσιος καὶ ὁ
τοῦ χριστοῦ μάρτυρ ἱε-
ρεὺς αἰσχροῦ εἶναι ἐ-
λεγον τὸ φάσκεν τὴν
τοῦ θεοῦ λόγου προ-
σκηνητὴν θεϊότητα σὺν
αὐτῷ τῷ δικαίῳ ληστῇ
εἰς ῥεύσθον παράδεισον
εἰσελθεῖν· καὶ τὸν μα-
κάριον παῦλον ὡσαύ-
τως ἐν ῥεύσθῳ παραδεί-
σῳ ἀκοῦσαι, ἅπερ ἐν
τῷ τρίτῳ οὐκ ἤκουσεν
οὐρανῷ, ἀλλὰ μὴ ἐν-
θεν καθεῖθεν περιπλα-
νάσθω σου ἡ διάνοια·

μὴ

rumpere, ut corrup-
tioni subiectum, si-
quidem tunc aqua,
ut scriptura ait, ele-
vata est super univer-
sū quindecim cubitis.
Exploratum igitur est
heinc, mutabili hac vi-
ta sublimiorem esse
paradisum. Si vero
hac vita superior, ma-
nifestum est esse cor-
ruptionis expertem;
si vero corruptionis
expers, necessarium
omnino est, & om-
nes plantas, quae in
eo sunt, corruptione
superiores esse. Si e-
nim, ut quidam pu-
tant, corruptioni &
mutationi haec su-
biiciebantur, & eum,
qui in mutatione po-
situs erat, gustasse se-
tilem cibum omnino
dicendum est. Et quid
opus est multa dice-
re? Si corruptibilis
erat paradysus, non

R

uti-

μὴ παράδεισος ἄλλος
 ἀσυντάκτως οὕτω ζη-
 τεῖσθαι σοι ὃν γὰρ ἡ
 τοῦ πρωτοπλάστου πα-
 ράβασις ἐκκλείσει, τοῦ-
 τον ἢ τοῦ ληστοῦ μετα-
 νοία παραδόξως ἀνέω-
 ξε· τηνικαῦτα καὶ ἡ
 φλογίνη ρομφαία σρε-
 φομένη τε ἦν ἀληθῶς
 καὶ τοῖς ἀφικομένοις ἐ-
 κείσε παρέχουσα πᾶ-
 ροδον· ἅμα γὰρ κα-
 τὰ πλευρὰς ὁ κύριος
 τὴν ρομφαίαν ἐδέχετο,
 κατὰ φησιν ὁ τὴν
 γλῶτταν χρυσοῦς καὶ
 ἅμα σρεφομένη ἐφένετο
 ἡ φλογίνη ρομφαία τὰ
 νῶτα πᾶσιν ἐδείκνυσεν ἡ
 κατὰ πρόσωπον ἀπαν-
 τῶσα τὸ πρῶτον· μὴ
 τοίνυν ἐν οὐρανοῖς πα-
 ράδεισον ἕτερον φύτετε·
 μηδὲ τὸν ληστὴν ἐκείσε
 παράπειπε· κεκλεισ-
 μένον ἐκεῖνον ἀφείς τῇ
 φλογίνῃ ρομφαίᾳ πη-
 φυλαγμένον κατ' ὃν ἡ
 παράβασις γέγονεν·
 ἐκεῖ

utique divinissimus
Ambrosius, & Christi
 martyr *Iustinus*, tur-
 pe esse dixissent ad-
 firmare, divini verbi
 inhabitantem divini-
 tatem cum ipso iusto
 latrone in fluxum
 paradisum intrare; &
 beatum *Paulum* pa-
 riter in fluxu paradi-
 so audisse, quae in
 tertio coelo non au-
 divit. Sed ne huc &
 illuc animum tuum
 divide nec alius Para-
 disum temere ita quae
 ratur abste Quem e-
 nim protoplasti tran-
 sgressio clausit, hunc
 latronis poenitentia
 mirabiliter aperuit.
 Tunc & flammeus
 gladius versatilis e-
 rat vere, & adeunti-
 bus ibi transitum
 praebens. Simul enī
 latere Dominus gla-
 dium excepit, sicuti
 linguam *Aureus* dicit,
 et si-

ἐκεῖ καὶ γὰρ εἰσῆλθε
 λησῆς ὅθεν ἀδάμ ἐξε-
 λήλυθε· ὡς ἐντεῦθεν
 εἶγε χρὴ καὶ μικρόν τι
 χαριεντίσασθαι· τὸ
 παρισμιῶδες ἐκεῖνο πέ-
 ρας ἐπὶ τῷ διαβόλῳ
 τὸ λέγον· ὁ ποιήσεις
 ἐκεῖνο πάντως καὶ πά-
 θης· ἔφθασε μὲν γὰρ
 ἐν παραδείσῳ ποιῆσαι
 τὴν κλοπὴν τοῦ ἀδάμ·
 ἀλλ' ἔπαθεν ὕψιρον τὴν
 ἀφαίρεσιν τοῦ ληστοῦ·
 κατὰ γὰρ τὴν τοῦ κυ-
 ρίου φωνὴν, ἐδέσθη μὲν
 ὁ ἰχυρὸς τὰ σκεύη καὶ
 αὐτοῦ διαρπάγμα γέ-
 γονεν· ὅθεν ἐν τὸν ἀ-
 δάμ ἐκπεσεῖν ἐποίησε
 διὰ τῆς παρακοῆς ἐκεῖ
 διὰ μετανοίας ὁ κύριος
 εἰσήγαγε τὸν ληστὴν·
 μηκέτι λοιπὸν ἀμφί-
 βαλλε περί τούτου· μη-
 δὲ λογισμοῖς ἀλόγοις
 ἐπόμενος ἀποφάσκει
 μόνη νόμιζε τὸν ληστὴν
 τοῦ παραδείσου γενέ-
 σθαι οἰκήτορα, καὶ
 πεί-

& simul versatilis ad-
 paruit flammeus gla-
 dius, & terga cun-
 ctis monstrabat con-
 tra faciem primū oc-
 currens. Ne igitur in
 coelis paradisum ali-
 um planta. Neque
 latronem illuc mitte.
 Clausum illū dimitte
 flammeo gladio cu-
 stoditum, in quo trās-
 gressio facta est. Illuc
 etenim intravit latro,
 unde Adamus exivit.
 Ita inde, si oportet
 & parum aliquid gra-
 tificari, proverbialis
 ille finis de diabolo
 dicens: *Quod facies
 illud omnino passurus
 es.* Praevenit enim in
 Paradiso facere Ada-
 mi furtum, sed pas-
 sus est posterius sibi
 latronem auferri. Iu-
 xta enim Domini vo-
 cem, colligavit qui-
 dem fortis vasa, &
 eius rapina fuerunt.

πείθου τῷ χρυσορρή-
 μονι πρὸ τῶν ἄλλων
 ἰωάννη ἐν τῷ εἰς τὴν
 μεγάλην παρασκευὴν
 λόγῳ αὐτοῦ περὶ τοῦ-
 των οὕτω διαλαμβά-
 νοντι . δύο σήμερον
 θαύματα ὁ κύριος ἐ-
 κάλεισε πράγματα .
 καὶ τὸν παράδεισον ἀ-
 νέωξε, καὶ τὸν ληστὴν
 εἰσήγαγεν σήμερον .
 πρόσσεχε οὖν· τὸ γὰρ
 σήμερον δις εἰπὼν , ἐ-
 δεῖξε προφανῶς , ὅτι
 τὸν παράδεισον οὕτως
 εὖρεν ἀληθῶς ὁ ληστὴς
 ὥσπερ ἀληθῶς αὐτὸν
 ἀπώλεσεν· ὁ ἀδάμ· ἔκ-
 τοτε οὖν ἀκωλύτως οἱ
 δίκαιοι πρὸς αὐτὸν εἰ-
 σάγονται τὸν παράδει-
 σον· οὐδὲ γὰρ πρὸς
 τὸν ληστὴν μόνον, ἀλ-
 λά καὶ πρὸς πᾶσαν ἀ-
 γίου ψυχὴν διεβιβά-
 σθη ἡ λέγουσα θεῖα
 φωνή· σήμερον μετ' ἐ-
 μοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παρα-
 δείσῳ. καὶ τούτου χά-
 ριν

Vnde igitur Adamū
 excidere fecit per in-
 obedientiam , illuc
 per poenitentiam Do-
 minus latronem in-
 troduxit. Ne ulterius
 igitur dubita. Neque
 ratiocinationibus ir-
 rationabilibus inhae-
 rens enuntiatione. nō
 mansione puta latro-
 nem paradisi esse ha-
 bitatorem , & crede
 aurea verba funden-
 ti prae aliis *Joanni in*
Oratione in magnam
Parasceven de his ita
 differenti: *Duo bodie*
miracula Dominus a-
ctiones vocavit. & Pa-
radisum aperuit , &
latronem in eum bodie
induxit . Attende i-
 gitur , his enim *bodie*
 dicens ostendit ma-
 nifeste ita vere a la-
 trone Paradisum in-
 ventum fuisse , ut ve-
 re ipsum Adamus
 perdidit. Ex tunc i-
 gi-

ριν μὴ θαύμαζε· κα-
 θάπερ γὰρ ἡ ἀρχαία
 ἐκείνη κατάρρα πρὸς
 αὐτὸν μὲν ἀπελύετο
 τὸν πρῶτον ἀνδρω-
 πον· γῆ γάρ, φησιν, εἰ
 καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση·
 ἀλλ' ὁμῶς τὴν ἀρχὴν
 ἐκεῖθεν λαβούσα κα-
 τὰ παντὸς ἐχώρει τοῦ
 γένους ἡμῶν· οὕτω καὶ
 ἡ πρὸς τὸν παράδει-
 σον εἰσάγουσα θεῖα
 φωνή, ἐπ' αὐτοῦ μὲν
 τοῦ ληστοῦ λαμβάνει
 τὴν ἀρχὴν· δι' αὐτοῦ
 δὲ πρὸς πᾶσαν ἀγίου
 διαβαίνει ψυχὴν, καὶ
 ὥσπερ οὐκ ἀπόφασις
 ἐτύγχανε μόνον ἐκεῖ-
 να δὴ κατὰ τοῦ ἀ-
 δάμ· ἀλλ' ἐπικολέθη
 τῷ λόγῳ καὶ τὰ τῆς
 μάστιγος, οὕτως οὐ
 λόγοι μόνον φιλοὶ ταῦ-
 τα δὴ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ
 τοῦ ληστοῦ· εἰ γὰρ τῷ
 τοῦ δόσωμεν καὶ ἄδι-
 κος· ἂν ὁ δίκαιος εὖρε-
 θεῖη θεός· εἶγε τὸν
 μὲν

gitur sine ullo impe-
 dimento iusti in i-
 psam Paradisum in-
 troducuntur. Neque
 enim ad latronem tā-
 tum, sed etiam ad
 omnem sancti ani-
 mam confirmata est
 divina vox dicens:
Hodie tecum eris in
Paradiso. Nec pro-
 pterea mirare. Sicut
 enim antiqua illa ma-
 ledictio ad ipsum qui-
 dem primum homi-
 nem amandata est.
Terra, enim inquit,
es, & in terram reverte-
ris. Sed pariter quum
 inde initium accepis-
 set in universum no-
 strum genus conces-
 sit; ita & in Paradi-
 sum inducens divina
 vox, ab ipso latrone
 exordium sumit. Per
 ipsum vero in omnē
 sancti animam per-
 transit; & sicuti non
 enuntiatio fuere tan-

μὲν ἄδὰμ ἁμαρτήσαν-
 τα τὴν καὶ τοῦ πα-
 ραδείσου ἐξήγαγε τὸν
 δὲ λησὴν ὁμολογήσαν-
 τα μετὰ χρόνους εἰ-
 σάξειν ἐκεῖσε ὑπέσχε-
 το· ἀλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο
 οὐκ ἐστὶν· ὅτι καὶ δικαίος
 ὁ Θεὸς καὶ φιλάνθρω-
 πος· καὶ εἰ μὴ πείθῃ
 τοῖς λεγομένοις αὐτῷ
 τῷ μεγάλῳ θανάσιῳ
 καὶ τῷ ἀγίῳ γρηγορίῳ
 τῷ διαλόγῳ πείσθη-
 τι· λέγουσι γὰρ μὴ
 μόνον ἐν τῷ παραδεί-
 σῳ τὴν τοῦ ληστοῦ διά-
 χειν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ
 πᾶσας ὁμοῦ τὰς τῶν
 λοιπῶν ἀγίων ψυχάς.
 ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ
 τούτοις οὐκ εὐλογον.
 εἰ μὴ γὰρ ποῦτο ἦν,
 εἰ μὴ τὸν παράδεισον
 ᾤκησε παρευθὺς ὁ λη-
 στής, οὐκ ἂν ὁ δαμα-
 σκηνὸς ἰωάννης, καὶ
 ἐν ἁδου μετὰ τῆς ψυ-
 χῆς ἔλεγεν εἶναι τὸν
 Θεόν, καὶ ἐν παραδεί-
 σῳ

tum illa quae contra
 Adamum gesta sunt,
 sed sermonem flagel-
 lum consequutum
 est; ita non sermones
 quidem nudi tantum
 haec profecto quae
 cum latrone gesta
 sunt. Si enim hoc
 censeamus & inius-
 tus utique iustus De-
 us reperiatur. Siqui-
 dem Adamum quum
 peccasset tunc e Pa-
 radiso eduxit; latro-
 nem vero, quum
 confessus sit, post
 multum temporis il-
 luc Iducere sustine-
 bat. Sed non ita res
 habet, non ita; quia
 & iustus Deus, & be-
 nignus erga homines.
 Et si his, quae dicū-
 tur, non persuaderis,
 ipsi magno *Atbana-*
sio & sancto *Gregorio*
Dialogo fidem adhi-
 be. Dicunt enim non
 solum in Paradiso la-
 tro-

ὦ διαγείν μετ' αὐτοῦ
 τοῦ ληστοῦ, καθώς ἐ-
 κείνος ἔφησε πρὸς αὐ-
 τόν· σήμερον μετ' ἐμῶ
 ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ
 ἐκ τότε οὖν ἀκωλύτως
 οἱ ἅγιοι πρὸς αὐτόν,
 ὡς προείπομεν, εἰσα-
 γονται τὸν παράδει-
 σον· ἀλλὰ καὶ πρὸς
 οὐρανούς, ἀνάγεσθαι
 οὐκ ἀπείργονται. καὶ
 ταύτην γὰρ τὴν ὁδὸν
 αὐτὸς ὑπέδειξεν ὁ χρι-
 στός· κατὰ τὸν μακά-
 ριον παῦλον ὁ ἐκείσε
 πρόσδρομος εἰσελθών.
 ἔτι εἰ φθαρτός ἦν ὁ
 παράδεισος· πῶς ἐν
 αὐτῷ τὸν ἀδάμ ἄφ-
 θαρτον ὄντα κατ' ἀρ-
 χὰς ἔθετο ὁ θεός; διὰ
 τί δὲ καὶ πρὸς κεκρου-
 χότα, κἀντεῦθεν φθο-
 ρῇ περιπέσοντα δια-
 τρίβειν αὐτόν ἐν αὐ-
 τῷ οὐκ ἔα; πῶς δὲ καὶ
 τὴν ἐκείθεν ἐκπτώσιν
 οἶον ἀποκλαιόμενος
 ὁ θεολόγος γρηγόριος

καὶ

tronis animam dege-
 re, sed & omnes pa-
 riter ceterorum san-
 ctorum animas. Am-
 biguum igitur in his
 se amplius traducere
 rationi consonum nō
 est. Nisi enim hoc ef-
 fet; nisi Paradisum
 statim latro incolui-
 set, non utique Da-
 mascenus *Ioannes*, &
 in inferno cum ani-
 ma diceret esse Deū,
 & in Paradiso dege-
 re cum ipso latrone,
 sicut ille ei dixit: *Ho-
 die mecum eris in Pa-
 radiso*. Ex tunc igitur
 sine ullo impedi-
 mento sancti in ipsū,
 ut superius diximus,
 paradisum inferun-
 tur; sed & ad coelos
 adduci non prohiben-
 tur, & hanc enim vi-
 am ipse Christus o-
 stendit, iuxta Bea-
 tum *Paulum*, qui il-
 luc praeursor in-

R 4

gres-

καὶ τὸ χάριον ἀποσε-
μνήων ἐκεῖνον, καὶ τὰ
δε φησί. ὁ ἀδάμ τῆς
ἐντωλῆς ἐπιλαθόμε-
νος. οὐκοῦν τε τοῦ ξύλου
τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πα-
ραδείσου καὶ τοῦ Θεοῦ
ἐξόριστος γίνεται. εὐδη-
λον οὖν ἐντεῦθεν, ὡς
οὔτε φθαρτός ἐκτι-
στο κατ' ἀρχάς, οὔτε
φθαρέντι συνεφθάρη-
το ἀδάμ, καθάπερ,
ὁρωμένη αὐτὴ κτήσις
εἰ γὰρ τοῦτο ἦν οὐκ
ἂν ἐκεῖθεν ὁ ἀδάμ ἡ-
μαρτηκῶς ἀπεριπίπ-
τετο. οὐκ ἂν ἡ φλογὶν
ῥομφαία φυλάττειν ἐ-
κεῖνον ἐκτάσσειτο διὰ
τί δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν
οὐ συνεφθάρη τῇ κτή-
σει ταύτῃ, καὶ αὐτός
ὁ παράδεισος, ἵνα
πρὸς αὐτὸν ἀφορῶμεν
αἰεὶ. ἵνα διμνεκῇ τὰ δά-
κρυα φέρομεν· καὶ ντεῦ-
θεν τὴν ἀμαρτίαν ἐκ-
φύγαμεν· δι' ἣν τῆς
μακαρίας ζωῆς ἐκείνης
ρί-

gressus est. Insuper
si corruptioni obno-
xius Paradisus est;
quomodo in ipso A-
damum corruptionis
expertem ab initio
Deus conlocavit? Cur
vero & transgres-
sum propterea in
corruptionem inci-
dentem versari illum
in eo non sivit? Quo-
modo vero illum ex
eo lapsum veluti de-
plorans Gregorius
Theologus, loci il-
lius recordatus &
haec dicit: *Adamus
praecepti oblitus, si-
mulque ligni vitae, &
paradisi, & Dei, ex-
sul fit.* Manifestum i-
gitur hinc, neque
corruptibilem a prin-
cipio creatum esse,
neque una cum cor-
rupto Adamo cor-
ruptum fuisse, sicut
ipsa creatura, quae
videtur. Si enim hoc
cf-

ρίφῃναι πόρρω κατεδι-
κασθῆμεν· ματαιάζει
λοιπὸν τὸ γράμμα,
ὅπερ ἐμφανίζεις ἡμῖν.
εἰ γὰρ ὡς αὐτὸ περιέ-
χει τοῦ παραδείσου
τούτου κατ' ὃν ἡ πα-
ράβασις γέγονεν, χρεί-
αν ἄρτι οὐκ ἔχομεν ἄ-
τε πρὸς ἕτερον οἰκητή-
ριον ἐν οὐρανῷ διαβι-
βαζόμενοι τροπικῶς
οὕτω παράδεισον ὀνο-
μαζόμενον. πῶς εἰς
αὐτὸν ἀτενίζοντες ὡς
οἱ μαθηταὶ τοῦ χρι-
στοῦ διωρίσαντο καὶ τὴν
ἀρχαίαν ἡμῶν ὥσπερ
ἐπικαλούμενοι πατρι-
δα, πρὸς ἀνατολὰς
ποιούμεθα τὴν προσ-
σκύνουσιν· δὲ ἐπὶ τού-
τοις ἀπόκρισιν· ἔτι εἰ
φθαρτὸς ἦν ὁ παράδει-
σος, καὶ ἀλλοίωσιν
αὐτῷ χρόνῳ ἐδέετο·
καὶ σὴν πεδὸν ὑπέπιπτε.
φθαρτοῖς τε ὀφθαλ-
μοῖς καθόρατο καὶ βα-
τός ἐστιν ὅτε τοῖς πα-

ρο-

esset, non utique in-
de Adamus quum pec-
casset eiiceretur; non
flammeus gladius cu-
stodire illum iubere-
tur. Cur autem & cu-
ius rei gratia non
corrumpitur una cū
hac creatura & ipse
paradisus? Vt ad ipsū
perpetuo respicia-
mus, ut continuas
lacrimas feramus; &
inde peccatum fugia-
mus, propter quod a
beata illa vita longe
proiici condemnati
fuimus. Supervaca-
nea est reliqua litte-
ra, quam nobis osten-
dis. Si enim id con-
tinet, paradisi huius
in quo transgressio
facta est, usum ad-
huc nullum nos ha-
bere, siquidem in al-
terum habitaculum
in coelo adscendentes
ita figurate paradisi
nominatum, quomo-

do

ροδεύουσιν ἦν · ἀλλ'
 οὐκέτι τοῦτο οὐκέτι·
 ὅτι καὶ ἄγνωστος ὁ τοι
 ἔτος παντάπασιν· ὃν
 γὰρ τρόπον ἐπὶ τοῦ
 δικαίου ἐκείνου ἐνώχ
 ἔστιν ἰδεῖν. μεταπεθῆ-
 ναι μὲν γὰρ αὐτόν ἀ-
 κούομεν, ποῦ δὲ καὶ ποίῳ
 τρόπῳ καὶ ὅπως ἔχει
 σήμερον * γινώσκομεν
 ὅτι καὶ σεσίγηται τῇ
 γραφῇ. οὕτω καὶ ἐπὶ
 τοῦ παραδείσου χρή-
 σε νοεῖν. φυτευθῆναι
 μὲν γὰρ ἀκούομεν κατ'
 ἀνατολάς· ποῦ δὲ καὶ
 πῶς τρόπον, καὶ ὅπως
 ἔχει θεσίως καὶ ἔξεως
 οὐδενὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος
 ὥς οἶμαι διέγνωται·
 ὅτι καὶ τῷ παναγίῳ
 παῦτα σεσίγηται πνεύ-
 ματι. εἰ φθαρτός ἦν ὁ
 παράδεισος, οὐκ ἂν
 τὸν δίκαιον λησὴν εἰς
 αὐτόν ὁ σωτὴρ ἐκάλει
 λέγων· σήμερον μετ'
 ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παρα-
 δείσῳ. ποία καὶ γὰρ
 αν-

do in ipsum intuen-
 tes, ut Christi disci-
 puli definierunt, &
 antiquam nostram
 veluti invocantes pa-
 triam, ad orientem
 versi orationem fun-
 dimus. Da super his
 responsum. Insuper
 si corruptibilis erat
 paradifus, & muta-
 tionem in tempore
 excipiebat, & putre-
 dini obnoxius erat;
 & corruptibilibus o-
 culis videbatur, & per-
 vius erat praetereun-
 tibus. At non est hoc,
 non est. Quia & igno-
 tus huiusmodi erat
 omnino. Quomodo e-
 nim videre est in iu-
 sto illo Enoch. Trā-
 latum enim eum es-
 se audimus, quo ve-
 ro, & qua ratione, &
 quomodo hodie ha-
 bet, nō cognoscimus,
 quia & a scriptura
 tacetur. Ita & de pa-
 ra-

* Videtur deesse οὐ.

ἀντίδοσις τῆς ἐπὶ σαυ-
ροῦ τοιαύτης ὁμολογί-
ας αὐτοῦ, τὸ εἰς ρεύ-
σὸν εἰσαχθῆναι παρά-
δεισον; εἰ φθαρτός ἦν
ὁ παράδεισος, πῶς τὴν
ἐν αὐτῷ θαυμάζων ὁ
παῦλος ἀρπαγὴν ἐκεῖ
μυσαγωγηθῆναι τὰ
ἄρρητα ἐκεῖνα ἔλεγε
ρήματα; μάνθανε οὐκ
κάντεῦθεν ὡς ἀνάπαυ-
σις ἀντιλογίας κρεῖτ-
των ρεύσεως ὁ παρά-
δεισος. εἰ μὴ γὰρ τῷ
τοῦ ἦν, οὐκ ἂν ὁ δίκαι-
ος ἀγωνοθέτης ὥσπου
φησὶ Θεοδώρητος τοῖς
ὑπὲρ ἀρετῶν ἀγωνιζο-
μένοις, ἔπαθλον ὥσ-
περ προῦθικε τὸν πα-
ράδεισον. οὐκ ἂν τὰς
καλλινίκας τῶν μαρ-
τυρων ψυχὰς μετὰ
τοσέτους καμάτων ἀ-
ναπαύσεως ἐνεκεν αὐ-
τὸς διεδέχετο. ὅτι φθο-
ρᾶς ἀνώτερος ὁ παρά-
δεισος, καὶ αὐτὸς ὁ
μέγας ἀθανάσιος ἐν
τοῖς

radiso oportet te co-
gitare. Plantatū enī
esse audimus in oriē-
te; ubi vero, & quomo-
do, qualiterque se ha-
beat, quoad positū ha-
bitumque nemini e-
orum, qui hucusque
vixere, ut arbitror,
cognitū est. Quia & s̄a-
ctissimus Spiritus hęc
reticuit. Si corruptio-
ni obnoxius erat Pa-
radisus, nō utique iu-
stū latronem in ipsū
Servator vocasset di-
cens: *Hodie tecum e-
ris in Paradiso*. Quae
etenim retributio cō-
fessionis huiuscemo-
di ab eo in cruce fa-
ctae, in fluxum pa-
radisum induci? Si
corruptibilis erat Pa-
radisus, quomodo ra-
ptus in ipsum Pau-
lus admirans, ibi edo-
ctum arcane se esse
ineffabilia illa verba
pronuntiavit? Disce
igi-

τοῖς πρὸς ἀντίοχον οὐ-
 πω φησὶν· πρὸς μὲν
 τῆς παρ' ἡμῖν καρπούς
 τε καὶ παραδείσους
 πάσης φθορᾶς ἐστὶν ὑ-
 ψηλότερος· πρὸς δὲ
 τὴν δάξαν τῶν μελ-
 λόντων ἀγαθῶν ὃ ὁφ-
 θαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ ἕς
 οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρ-
 δίαν ἀνθρώπου οὐκ
 ἀνέβη· καὶ πάνυ ἐλάσ-
 σων ἐστὶν· ἀλλὰ καὶ ὁ
 ὑμνογράφος μέγας κο-
 σμᾶς οὕτω λέγων· ξύ-
 λου γευσάμενος ὁ πρῶ-
 τος ἐν βροτοῖς φθορᾷ
 παρῶκησεν· ἀριδὴ λῶς
 ἐνέφυνε τὸν παράδει-
 σον ἄφθαρτον· εἰ γὰρ
 κατὰ περ εἴρηται φθο-
 ρὰ μετὰ τὴν τοῦ ξύ-
 λου γεύσιν ὁ ἀδάμ ἐ-
 κείνος παρῶκησεν, εὖ
 λογον πάντως ὅτι πρὸ
 τῆς τοιαύτης γεύσεως
 ἐν ἀφθάρτοις χώροις
 ἐποίητο τὴν οἴκησιν·
 φθορᾶς μὲν οὖν ὑπερ-
 δεῖ ὁ παράδεισος, καὶ
 οἱ.

igitur & heic ut a
 contradictione cesses,
 corruptione superio-
 rem Paradisum fuif-
 se. Nisi enim hoc e-
 rat, non utique iu-
 stus Agonothetes, ut
 ait *Theodoretus*, his
 qui in virtutibus cer-
 tant, praemium pa-
 radisum ita propo-
 suisset. Non utique
 vi&trices martyrum
 animas post tot ac
 tantos labores, ut
 requiescant ipse re-
 ciperet. Corruptione
 autem superiorem ef-
 se Paradisum & ipse
 magnus *Atbanasius*
 in *Quaestionibus ad*
Antiochum ita ait: *Re-*
spectu fructuum autem
qui apud nos sunt. &
paradisorum, ille cor-
ruptione omni sublimi-
or est; respectu vero
gloriae futurorum bono-
rum, quae oculus non
vidit, & auris non
 αἰ-

οἱ ἐν αὐτῷ πάντες καρ-
ποί· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο
ἦν, οὐκ ἂν οἱ θεοὶ πα-
τέρες αἰθαλῇ ἔλεγον
εἶναι τὰ ἐν αὐτῷ φυ-
τὰ καὶ ἀθάνατα· εἰ δὲ
τὰ τῶν καρπῶν ἔφθαρ-
τα, καὶ τοῦ βρωθῆναι
πάντως ἀνώτερα. εἰ
γὰρ καὶ τῆς ἀγίας γρα-
φῆς οὕτω λεγούσης ἡ-
κουσας ἀπὸ παντὸς
ξύλου τοῦ ἐν τῷ πα-
ραδείσῳ βρώσει φά-
γης· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦ-
το καὶ προσκόπτειν ἄ-
ξιον τῇ γραφικῇ παύτῃ
συγκαταβάσει τε καὶ
παχύτητι. οὐδὲ βρω-
σιν αἰσθητὴν ἐν τεύθει
οἷσθαι κατασημῶναι
τὰ θεῖα ρήτά· τίινι καὶ
γὰρ ἡ ρεύσῃ τράπεζα
προύκειτο, εἴγε κατὰ
τὸν χρυσορρήμονα ἰω-
άννην. ἀνώτεροι ἦσαν
πάντων τῶν σωματι-
κῶν οἱ πρωτόπλαστοι.
εἰ γὰρ φθαρτὸς ἐκτί-
ζετο κατ' ἀρχαίς ὁ ἀδάμ

καὶ

audivit, & in cor ho-
minis non adscende-
runt, omnino minor
est. Sed & Hymno-
graphus magnus Cos-
mas ita dicens: Li-
gnum quum gustasset
primus mortalium cor-
ruptioni inhaesit: per-
spicue demonstravit
corruptionis exper-
tem esse paradysum.
Si enim, sicuti di-
ctum est, corruptio-
ni, postquam lignum
gustasset, Adamus in-
haesit, manifestum
omnino est, ante hu-
iusmodi libationem
in immortalibus locis
domicilium habuisse.
Supra corruptionem
igitur Paradysus est,
& eius fructus omnes.
Nisi enim ita res se
haberet, non utique
divini Patres semper
virentes dixissent ei-
us plantas & immor-
tales. Si vero fructus

in-

καὶ ρεύσῃς ἐξ ἀνάγκης
 ἐδεῖτο τροφῆς, ἢ κα-
 τὰ τὴν ἀγίαν γραφὴν
 πᾶσαν ἄφθαρτος ἐκεί-
 νος παρήγετο καὶ χρεῖα
 καρπῶν, οὐ μὲν ἦν
 πάντως ρεύσῃς ὅτι
 μηδὲ φθαρτῇ κεχρη-
 σθαι τραπέζῃ τὸν ἄφ-
 θαρτον εὐλογον. μὴ
 τοίνυν τὸν χερσὶ Θεοῦ
 πεφυτευμένον παρά-
 δεισον ρεύσῃς ὑπολάμ-
 βανε. μηδὲ κατὰ τὸ
 γράμμα μόνον ἐπέρ-
 χου τὰ θεῖα ρήτᾶ. ὅ-
 ρα γὰρ νουνεχῶς ὅτι
 καὶ τινες ἕτεροι τοῦτο
 παθόντες εἰς λογισ-
 μούς ἀτόπους ἐξεκ-
 βλίσθησαν. οἱ μὲν
 γὰρ ἐνσώματον εἶναι
 τὸν Θεὸν κατ' ἡμᾶς ἐ-
 δογμάτισαν. ἕτεροι δὲ
 καὶ τὰ θηρία νοερὰν ἔ-
 χειν ψυχὴν ὑπολήφα-
 σι. τοῦ Θεοῦ δὴθεν ἀ-
 κούσαντες τὰ πετεινὰ,
 καὶ τοὺς ἰχθύας εὐ-
 λογοῦντος. *μανιχαῖοι*
 δὲ

in corruptibiles, e-
 tiam praestantiores
 omnino sunt, quam
 ut edi possint. Si enī
 & sanctam scripturā
 ita dicentem audisti,
*Ex omni ligno, quod
 in Paradiso est mandu-
 cabis; & non propte-
 rea offendere par est
 in hac scripturae in-
 dulgentia, & crassi-
 tie; neque sensilem
 manducationem divi-
 nis verbis hic signi-
 ficari putandum est.*
 Cur enim fluxa men-
 sa adponatur, si iux-
 ta aurea verba fun-
 dentem *Ioannem*, Pro-
 toplasti rebus omni-
 bus corporalibus su-
 periores erant. Si enī
 corruptibilis creatus
 est a principio Ada-
 mus, & fluxi neces-
 sario indigebat ali-
 menti, vel secundum
 cunctam sanctam scri-
 pturam incorruptibi-
 lis

δὲ μετὰ τοὺς πρωτο-
πλάστους ἄνδρες ὁμοῦ
καὶ γυναῖκες ἐν ἐκκλη-
σίαις γυμνοὶ συνάγε-
σθαι ἔπαρητήσαντο.
καὶ ἄλλοι δὲ ἄλλα ποι-
αῦτα κακοβέλως ἐφρό-
νησαν· ἐνθετοὶ καὶ οἱ
ἀρχαιότεροι τῶν ἐκκλη-
σιαστικῶν ἐξηγητῶν, φί-
λωντε ὁ φιλόσοφος καὶ
τῶν ἀποστόλων ὁμόχρο-
νος παπίας ἱεραπο-
λίτης, εἰρηναῖος ὁ λεγ-
δουνεὺς, ἰερεῖος ὁ
μάρτυρ καὶ φιλόσοφος,
κλήμης τε ὁ γραμμα-
τεὺς, καὶ οἱ καππάδοκες
θεῖοι γρηγόριοι, ἀνα-
τρέψαι μὲν καὶ τὰ αἰ-
χίστα βεβληθέντες ταῦ-
τα φρονήματα· ἐπεν-
τρανίσαι δὲ ὁμῶς καὶ
τῇ θεοπνεύτῳ γραφῇ.
καθάπερ παῦλος πα-
ρακελεύεται, τὰ περὶ
τοῦ παραδείσου, πάν-
τα πνευματικῶς ἐθεώ-
ρησαν· οἰκονομικῶς
τῷ

lis productus est, nul-
la erat omnino indi-
gentia fluxorum fru-
ctuum, quum neque
corruptibili uti men-
sa incorruptibilem,
rationi consonum sit.
Ne igitur confitum
Dei manibus Paradi-
sum fluxum existi-
mato; neque secun-
dum litteram tantum
divina verba adi. At-
tente enim vide alios
quosdam id ipsum fa-
cientes in absurda ra-
tiocinia delapsos fuif-
se. Hi enim corpora-
lem esse Deum quem-
admodum nos, cen-
suerunt; alii vero a-
nima rationali bruta
esse praedita opinati
sunt; Deum scilicet
audientes volucris
& piscibus benedixif-
se. Manichaei vero
post Protoplastos, vi-
ros & feminas in Ec-
cle-

(1) Legendum videtur ὁ σρωματεύς

τος· εἰ δὲ ἄφθαρτος· ἀνάγκη πᾶσα, καὶ πᾶ ἐν αὐτῷ πάντα φυτὰ· φθορᾶς εἶναι ὑπέρπε-
ρα· εἰ γὰρ καὶ τινες οἴονται φθορᾶ καὶ ἀλ-
λοιώσει ταῦτα ὑπό-
κειντο καὶ τὸ γεύομε-
νον πάντως αὐτὸν τὸν
αἰσθητῆς βρόσιως ἐν
μετουσίᾳ γενόμενον καὶ
τί χρὴ πολλὰ λέγειν;
εἰ φθαρτὸς ἦν ὁ παρά-
δεισος οὐκ ἂν ὁ θεό-
τατος ἀμβρόσιος καὶ ὁ
τοῦ χριστοῦ μάρτυρ ἱ-
στῖνας αἰσχροὺς εἶναι ἔ-
λεγον τὸ φάσκειν τὴν
τοῦ θεοῦ λόγου προ-
σκηνὴν τὴν θεϊότητα σὺν
αὐτῷ τῷ δικαίῳ ληστῇ
εἰς ῥεύσθην παράδεισον
εἰσελθεῖν· καὶ τὸν μα-
κάριον παῦλον ὡσαύ-
τως ἐν ῥεύσῳ παραδεί-
σῳ ἀκοῦσαι, ἅπερ ἐν
τῷ τρέτῳ οὐκ ἤκουσεν
οὐρανῷ, ἀλλὰ μὴ ἐν-
θεν καθεῖθεν περὶ πλα-
νάσθῃ σου ἢ διάνοια·

μὴ

rumpere, ut corru-
ptioni subiectum, si-
quidem tunc aqua,
ut scriptura ait, ele-
vata est super univer-
sū quindecim cubitis.
Exploratum igitur est
heinc, mutabili hac vi-
ta sublimiorem esse
paradisum. Si vero
hac vita superior, ma-
nifestum est esse cor-
ruptionis expertem;
si vero corruptionis
expers, necessarium
omnino est, & om-
nes plantas, quae in
eo sunt, corruptione
superiores esse. Si e-
nim, ut quidam pu-
tant, corruptioni &
mutationi haec su-
biiciebantur, & cum,
qui in mutatione po-
situs erat, gustasse sē-
silem cibum omnino
dicendum est. Et quid
opus est multa dice-
re? Si corruptibilis
erat paradysus, non

R

uti-

μὴ παράδεισος ἄλλος
 ἀσυντάκτως οὕτω ζη-
 τείσθω σοι ὃν γὰρ ἡ
 τοῦ πρωτοπλάστου πα-
 ράβασις ἐκλείσει, τοῦ-
 τον ἢ τοῦ ληστοῦ μετα-
 νοία παραδόξως ἀνέω-
 ξε· *τηνικαῦτα καὶ ἡ*
φλογίνη ρομφαία σρε-
φομένη τε ἦν ἀληθῶς
καὶ τοῖς ἀφικομένοις ἐ-
κεῖσε παρέχουσα πά-
ροδον· ἅματε γὰρ κα-
τὰ πλευρὰς ὁ κύριος
τὴν ρομφαίαν ἐδέχετο,
καθὰ φησιν ὁ τὴν
γλῶτταν χρυσοῦς, καὶ
ἅμα σρεφομένη ἐφένετο
ἡ φλογίνη ρομφαία πᾶ-
νῶτα πᾶσιν ἐδείκνυεν ἡ
κατὰ πρόσωπον ἀπαν-
τῶσα τὸ πρῶτον· μὴ
τοίνυν ἐν οὐρανοῖς πα-
ράδεισον ἕτερον φύτει·
μηδὲ τὸν λητὴν ἐκεῖσε
παράπεμπε· κεκλεισ-
μένον ἐκεῖνον ἀφείς τῇ
φλογίνῃ ρομφαίᾳ πε-
φυλανμένον καθ' ὃν ἡ
παράβασις γέγονεν·
 ἐκεῖ

utique diviniſſimus
Ambrosius, & Christi
 martyr *Iuſtinus*, tur-
 pe eſſe dixiſſent ad-
 firmare, divini verbi
 inhabitantem divini-
 tatem cum ipſo iuſto
 latrone in fluxum
 paradifum intrare; &
 beatum *Paulum* pa-
 riter in fluxo paradifo
 audiſſe, quae in
 tertio coelo non au-
 divit. Sed ne huc &
 illuc animum tuum
 divide nec alius Para-
 diſuſtemere ita quae
 ratur abſte Quem e-
 nim protoplaſti tranſ-
 greſſio clauſit, hunc
 latronis poenitentia
 mirabiliter aperuit.
 Tunc & flammeus
 gladius verſatilis e-
 rat vere, & adeunti-
 bus ibi tranſitum
 praebens. Simul enī
 latere Dominus gla-
 dium excepit, ſicuti
 linguam Aureuſ dicit,
 et ſi-

ἐκεῖ καὶ γὰρ εἰσῆλθε
 ληστής ὃθεν ἀδάμ ἐξε-
 λήλυθε· ὡς ἐντεῦθεν
 εἶγε χρὴ καὶ μικρόν τι
 χαριεντίσασθαι· τὸ
 παριομιῶδες ἐκεῖνο πέ-
 ρας ἐπὶ τῷ διαβόλῳ
 τὸ λέγον· ὁ ποιήσεις
 ἐκεῖνο πάντως καὶ πά-
 θης· ἔφθασε μὲν γὰρ
 ἐν παραδείσῳ ποιῆσαι
 τὴν κλοπὴν τοῦ ἀδάμ·
 ἀλλ' ἔπαθεν ὕστερον τὴν
 ἀφαίρεσιν τοῦ ληστοῦ·
 κατὰ γὰρ τὴν τοῦ κυ-
 ρίου φωνὴν, ἐδέσθη μὲν
 ὁ ἰχυρὸς τὰ σκεύη καὶ
 αὐτοῦ διαρπάγμα γέ-
 γονεν· ὃθεν ἔν τὸν ἀ-
 δάμ ἐκπεσεῖν ἐποίησε
 διὰ τῆς παρακοῆς ἐκεῖ
 διὰ μετανοίας ὁ κύριος
 εἰσήγαγε τὸν ληστὴν·
 μηκέτι λοιπὸν ἀμφί-
 βαλλε περὶ τούτου· μη-
 δὲ λογισμοῖς ἀλόγοις
 ἐπόμενος ἀποφάσει
 μόνη νόμιζε τὸν ληστὴν
 τοῦ παραδείσου γενέ-
 σθαι οἰκήτορα, καὶ
 πεί-

& simul versatilis ad-
 paruit flammeus gla-
 dius, & terga cun-
 ctis monstrabat con-
 tra faciem primū oc-
 currens. Ne igitur in
 coelis paradisum ali-
 um planta. Neque
 latronem illuc mitte.
 Clausum illū dimitte
 flammeo gladio cu-
 stoditum, in quo trās-
 gressio facta est. Illuc
 etenim intravit latro,
 unde Adamus exivit.
 Ita inde, si oportet
 & parum aliquid gra-
 tificari, proverbialis
 ille finis de diabolo
 dicens: *Quod facies
 illud omnino passurus
 es.* Praevenit enim in
 Paradiso facere Ada-
 mi furtum, sed pas-
 sus est posterius sibi
 latronem auferri. Iu-
 xta enim Domini vo-
 cem, colligavit qui-
 dem fortis vasa, &
 eius rapina fuerunt.

πείθου τῷ χρυσορρή-
 μονι πρὸ τῶν ἄλλων
 ἰωάννη ἐν τῷ εἰς τὴν
 μεγάλην παρασκευὴν
 λόγῳ αὐτοῦ περὶ τοῦ-
 των οὕτω διαλαυβέ-
 νοντι . δύο σήμερον
 θαύματα ὁ κύριος ἐ-
 κάλεσε πράγματα .
 καὶ τὸν παράδεισον ἀ-
 νέωξε, καὶ τὸν ληστὴν
 εἰσηγάγεν σήμερον .
 πρόσεχε οὖν· τὸ γὰρ
 σήμερον δις εἰπὼν , ἐ-
 δεῖξε προφανῶς , ὅτι
 τὸν παράδεισον οὕτως
 εὖρεν ἀληθῶς ὁ ληστὴς
 ὥσπερ ἀληθῶς αὐτὸν
 ἀπώλεσε· ὁ ἀδάμ· ἔκ-
 τοτε οὖν ἀκωλύτως οἱ
 δίκαιοι πρὸς αὐτὸν εἰ-
 σάγονται τὸν παράδει-
 σον· οὐδὲ γὰρ πρὸς
 τὸν ληστὴν μόνον, ἀλ-
 λά καὶ πρὸς πᾶσαν ἁ-
 γίου ψυχὴν διεβιβά-
 σθη ἡ λέγουσα θεῖα
 φωνή· σήμερον μετ' ἐ-
 μοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παρα-
 δείσῳ. καὶ τούτου χά-
 ριν

Vnde igitur Adamū
 excidere fecit per in-
 obedientiam , illuc
 per poenitentiam Do-
 minus latronem in-
 troduxit. Ne ulterius
 igitur dubita. Neque
 ratiocinationibus ir-
 rationabilibus inhae-
 rens enuntiatione nō
 mansione puta latro-
 nem paradisi esse ha-
 bitatorem , & crede
 aurea verba funden-
 ti prae aliis *Ioanni in*
Oratione in magnam
Parasceven de his ita
 differenti: *Duo bodie*
miracula Dominus a-
ctiōnes vocavit & *Pa-*
radisum aperuit , &
latronem in eum bodie
induxit . Attende i-
 gitur , bis enim *bodie*
 dicens ostendit ma-
 nifeste ita vere a la-
 trone Paradisum in-
 ventum fuisse , ut ve-
 re ipsum Adamus
 perdidit. Ex tunc i-
 gi-

ριν μὴ θαύμαζε· κα-
 θάπερ γὰρ ἡ ἀρχαία
 ἐκείνη κατὰρα πρὸς
 αὐτὸν μὲν ἀπελύετο
 τὸν πρῶτον ἄνθρω-
 πον· γῆ γάρ, φησιν, εἰ
 καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ·
 ἀλλ' ὅμως τὴν ἀρχὴν
 ἐκεῖθεν λαβοῦσα κα-
 τὰ παντὸς ἐχώρει τοῦ
 γένους ἡμῶν· οὕτω καὶ
 ἡ πρὸς τὸν παράδει-
 σον εἰσάγουσα θεῖα
 φωνή, ἐπ' αὐτοῦ μὲν
 τοῦ λησοῦ λαμβάνει
 τὴν ἀρχήν· δι' αὐτοῦ
 δὲ πρὸς πᾶσαν ἀγίου
 διαβαίνει ψυχὴν, καὶ
 ὥσπερ οὐκ ἀπόφασις
 ἐτύγχανε μόνον ἐκεῖ-
 να δὴ τὰ κατὰ τοῦ ἀ-
 δάμ· ἀλλ' ἐπικολέθη
 τῷ λόγῳ καὶ τὰ τῆς
 μάστιγος, οὕτως οὐ
 λόγοι μόνον φίλοι παῦ-
 τα δὴ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ
 τοῦ λησοῦ· εἰ γὰρ τῷ
 τοδοσώμεν καὶ ἀδι-
 κος ἂν ὁ δίκαιος εὐρε-
 θεῖη θεός· εἶγε τὸν
 μὲν

gitur sine ullo impe-
 dimento iusti in i-
 psam Paradisum in-
 troducuntur. Neque
 enim ad latronem tā-
 tum, sed etiam ad
 omnem sancti ani-
 mam confirmata est
 divina vox dicens:
Hodie tecum eris in
Paradiso. Nec pro-
 pterea mirare. Sicut
 enim antiqua illa ma-
 ledictio ad ipsum qui-
 dem primum homi-
 nem amandata est.
Terra, enim inquit,
es, & in terram reverte-
ris. Sed pariter quum
 inde initium accepis-
 set in universum no-
 strum genus conces-
 sit; ita & in Paradi-
 sum inducens divina
 vox, ab ipso latrone
 exordium sumit. Per
 ipsum vero in omnē
 sancti animam per-
 transit; & sicuti non
 enuntiatio fuere tan-

μὲν ἄδὰμ ἁμαρτήσαν-
 τα τὴν καὶ τοῦ πα-
 ραδείσου ἐξήγαγε τὸν
 δὲ λησὴν ὁμολογήσαν-
 τα μετὰ χρόνους εἰ-
 σάξειν ἐκεῖσε ὑπέσχε-
 το· ἀλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο
 οὐκ ἐστὶν· ὅτι καὶ δικαίως
 ὁ θεὸς καὶ φιλάνθρω-
 πος· καὶ εἰ μὴ πείθῃ
 τοῖς λεγομένοις, αὐτῷ
 τῷ μεγάλῳ ἀθανασίῳ
 καὶ τῷ ἀγίῳ γρηγορίῳ
 τῷ διαλόγῳ πείσθη-
 τι· λέγουσι γὰρ μὴ
 μόνον ἐν τῷ παραδεί-
 σῳ τὴν τοῦ ληστοῦ διά-
 γειν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ
 πᾶσας ὁμοῦ τὰς τῶν
 λοιπῶν ἀγίων ψυχάς.
 ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ
 τούτοις οὐκ εὐλογον.
 εἰ μὴ γὰρ ποῦτο ἦν,
 εἰ μὴ τὸν παράδεισον
 ᾤκησε παρ' αὐτοῦ ὁ λη-
 στής, οὐκ ἂν ὁ δαμα-
 σκηνὸς ἰωάννης, καὶ
 ἐν ἁδου μετὰ τῆς ψυ-
 χῆς ἔλεγεν εἶναι τὸν
 θεόν, καὶ ἐν παραδεί-

σφ

tum illa quae contra
 Adamum gesta sunt,
 sed sermonem flagel-
 lum consequutum
 est; ita non sermones
 quidem nudi tantum
 haec profecto quae
 cum latrone gesta
 sunt. Si enim hoc
 censeamus & iniu-
 stus utique iustus De-
 us reperiatur. Siqui-
 dem Adamum quum
 peccasset tunc e Pa-
 radiso eduxit; latro-
 nem vero, quum
 confessus sit, post
 multum temporis il-
 luc iducere sustine-
 bat. Sed non ita res
 habet, non ita; quia
 & iustus Deus, & be-
 nignus erga homines.
 Et si his, quae dicū-
 tur, non persuaderis,
 ipsi magno *Athana-
 sio* & sancto *Gregorio
 Dialogo* fidem adhi-
 be. Dicunt enim non
 solum in Paradiso la-

tro-

σὺ διάγειν μετ' αὐτοῦ
 τοῦ ληστοῦ, καθὼς ἐ-
 κείνος ἔφησε πρὸς αὐ-
 τόν· σήμερον μετ' ἐμῶ
 ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ
 ἐκ τότε οὖν ἀκωλύτως
 οἱ ἅγιοι πρὸς αὐτὸν,
 ὡς προείπομεν, εἰσά-
 γονται τὸν παράδει-
 σον· ἀλλὰ καὶ πρὸς
 οὐρανούς, ἀνάγασθαι
 οὐκ ἀπείργονται. καὶ
 ταύτην γὰρ τὴν ὁδὸν
 αὐτὸς ὑπέδειξεν ὁ χρι-
 στός· κατὰ τὸν μακά-
 ριον παῦλον ὁ ἐκείσε
 πρόσδρομος εἰσελθών.
 ἔτι εἰ φθαρτός ἦν ὁ
 παράδεισος πῶς ἐν
 αὐτῷ τὸν ἀδάμ ἀφ-
 θαρτον ὄντα κατ' ἀρ-
 χὰς ἔθετο ὁ θεός; διὰ
 τί δὲ καὶ πρὸς κεκραυ-
 κότα, κἀντεῦθεν φθο-
 ρᾷ περιπέσοντα δια-
 τρίβειν αὐτὸν ἐν αὐ-
 τῷ οὐκ ἔα; πῶς δὲ καὶ
 τὴν ἐκεῖθεν ἔκπτωσιν
 οἶον ἀποκλαιόμενος
 ὁ θεολόγος γρηγόριος

καὶ

tronis animam dege-
 re, sed & omnes pa-
 riter ceterorum san-
 ctorum animas. Am-
 biguum igitur in his
 se amplius traducere
 rationi consonum nō
 est. Nisi enim hoc ef-
 fet; nisi Paradisum
 statim latro incolui-
 set, non utique Da-
 mascenus *Ioannes*, &
 in inferno cum ani-
 ma diceret esse Deū,
 & in Paradiso dege-
 re cum ipso latrone,
 sicut ille ei dixit: *Ho-
 die mecum eris in Pa-
 radiso*. Ex tunc igitur
 sine ullo impedi-
 mento sancti in ipsū,
 ut superius diximus,
 paradisum inferun-
 tur; sed & ad coelos
 adduci non prohiben-
 tur, & hanc enim vi-
 am ipse Christus o-
 stendit, iuxta Bea-
 tum *Paulum*, qui il-
 luc praecursor in-

R 4

gres-

καὶ τὸ χωρίον ἀποστε-
μνήσαν ἐκείνον, καὶ τὰ
δε φησί. ὁ ἀδάμ τῆς
ἐντωλῆς ἐπιλαθόμε-
νος. οὐμοῦ τε τοῦ ξύλα
τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πα-
ραδείσου καὶ τοῦ Θεοῦ
ἐξόριστος γίνεται. εὐδη-
λον οὖν· ἐντεῦθεν, ὡς
οὔτε φθαρτός ἐκτι-
σο κατ' ἀρχάς, οὔτε
φθαρέντι συνεφθάρη-
το ἀδάμ, καθάπερ,
ὁρωμένη αὐτὴ κτήσις
εἰ γὰρ τοῦτο ἦν οὐκ
ἂν ἐκείθεν ὁ ἀδάμ ἡ-
μαρτηκῶς ἀπεριπίπ-
τετο· οὐκ ἂν ἡ φλογὶν
ρομφαία φυλάττειν ἐ-
κείνον ἐκτάσσειτο διὰ
τί δὲ καὶ τινος ἔνεκεν
οὐ συνεφθάρη τῇ κτή-
σει παύτη, καὶ αὐτός
ὁ παράδεισος, ἵνα
πρὸς αὐτὸν ἀφορῶμεν
αἰέ. ἵνα δινηκεῖ τὰ δά-
κρυα φέρομεν· κἀντεῦ-
θεν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ-
φύγαμεν· δι' ἣν τῆς
μακαρίας ζωῆς ἐκείνης

ρί-

gressus est. Insuper
si corruptioni obno-
xius Paradisus est;
quomodo in ipso A-
damum corruptionis
expertem ab initio
Deus conlocavit? Cur
vero & transgres-
sum propterea in
corruptionem inci-
dentem versari illum
in eo non sinit? Quo-
modo vero illum ex
eo lapsum veluti de-
plorans *Gregorius*
Theologus, loci il-
lius recordatus &
haec dicit: *Adamus*
praecepti oblitus, si-
mulque *ligni vitae*, &
paradisi, & *Dei*, ex-
sul sit. Manifestum i-
gitur hinc, neque
corruptibilem a prin-
cipio creatum esse,
neque una cum cor-
rupto Adamo cor-
ruptum fuisse, sicut
ipsa creatura, quae
videtur. Si enim hoc

cf-

ρίφῃναι πόρρω κατεδι-
κάζομεν· ματαιάζει
λοιπὸν τὸ γράμμα,
ὅπερ ἐμφανίζεις ἡμῖν.
εἰ γὰρ ὡς αὐτὸ περιέ-
χει τοῦ παραδείσου
τούτου καθ' ὃν ἡ πα-
ράβασις γέγονεν, χρεί-
αν ἄρτι οὐκ ἔχομεν ἄ-
τε πρὸς ἕτερον οἰκητή-
ριον ἐν οὐρανῷ διαβι-
βαζόμενοι τροπικῶς
οὕτω παράδεισον ὀνο-
μαζόμενον. πῶς εἰς
αὐτὸν ἀτενίζοντες ὡς
οἱ μαθηταὶ τοῦ χρι-
στοῦ διωρίσαντο καὶ τὴν
ἀρχαίαν ἡμῶν ὥσπερ
ἐπικαλούμενοι πατρι-
δα, πρὸς ἀνατολὰς
ποιοῦμεθα τὴν προσ-
σκύουσιν· δὲ ἐπὶ τού-
τοις ἀπόκρισιν· ἔτι εἰ
φθαρτὸς ἦν ὁ παράδει-
σος, καὶ ἀλλοίωσιν
ἐν τῷ χρόνῳ ἐδέετο·
καὶ σηπεδόνι ὑπέπιπτε.
φθαρτοῖς τε ὀφθαλ-
μοῖς καθορᾶτο καὶ βα-
τός ἐστιν ὅτε τοῖς πα-

ρο-

esset, non utique in-
de Adamusquum pec-
casset eiiceretur; non
flammeus gladius cu-
stodire illum iubere-
tur. Cur autem & cu-
ius rei gratia non
corrumpitur una cū
hac creatura & ipse
paradisus? Vt ad ipsū
perpetuo respicia-
mus, ut continuas
lacrimas feramus; &
inde peccatum fugia-
mus, propter quod a
beata illa vita longe
proiici condemnati
fuimus. Supervaca-
nea est reliqua litte-
ra, quam nobis osten-
dis. Si enim id con-
tinet, paradisi huius
in quo transgressio
facta est, usum ad-
huc nullum nos ha-
bere, siquidem in al-
terum habitaculum
in coelo adscendentes
ita figurate paradisi
nominatum, quomo-

do

ροδεύουσιν ἦν· ἀλλ'
 οὐκέτι τοῦτο οὐκέτι·
 ὅτι καὶ ἄγνωστος ὁ τοι
 ἔτος παντάπασιν· ὃν
 γὰρ τρόπον ἐπὶ τοῦ
 δικαίου ἐκείνου ἐνώχ
 ἔστιν ἰδεῖν· μεταπεθῆ-
 ναι μὲν γὰρ αὐτὸν ἀ-
 κούομεν, ποῦ δὲ καὶ ποίῳ
 τρόπῳ καὶ ὅπως ἔχει
 σήμερον * γινώσκομεν·
 ὅτι καὶ σεσίγηται τῇ
 γραφῇ· οὕτω καὶ ἐπὶ
 τοῦ παραδείσου χρή-
 σε νοεῖν· φυτευθῆναι
 μὲν γὰρ ἀκούομεν κατ'
 ἀνατολὰς· ποῦ δὲ καὶ
 τίνα τρόπον, καὶ ὅπως
 ἔχει θεσέως καὶ ἔξεως
 οὐδενὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος
 ὡς οἶμαι διέγνωσαι·
 ὅτι καὶ τῷ παναγίῳ
 παῦτα σεσίγηται πνεύ-
 ματι· εἰ φθαρτός ἦν ὁ
 παράδεισος, οὐκ ἂν
 τὸν δίκαιον λησὴν εἰς
 αὐτὸν ὁ σωτὴρ ἐκάλει
 λέγων· σήμερον μετ'
 ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παρα-
 δείσῳ· ποῖα καὶ γὰρ

αν-

do in ipsum intuen-
 tes, ut Christi disci-
 puli definierunt, &
 antiquam nostram
 veluti invocantes pa-
 triam, ad orientem
 versi orationem fun-
 dimus. Da super his
 responsum. Insuper
 si corruptibilis erat
 paradysus, & muta-
 tionem in tempore
 excipiebat, & putre-
 dini obnoxius erat;
 & corruptibilibus o-
 culis videbatur, & per-
 vius erat praetereun-
 tibus. At non est hoc,
 non est. Quia & igno-
 tus huiusmodi erat
 omnino. Quomodo e-
 nim videre est in iu-
 sto illo Enoch. Trās-
 latum enim eum es-
 se audimus, quo ve-
 ro, & qua ratione, &
 quomodo hodie ha-
 bet, nō cognoscimus,
 quia & a scriptura
 tacetur. Ita & de pa-

ra-

* Videtur deesse οὐ·

ἀντίδοσις τῆς ἐπὶ σαυ-
ροῦ τοιαύτης ὁμολογί-
ας αὐτοῦ, τὸ εἰς ρεύ-
σὸν εἰσαχθῆναι παρά-
δεισον; εἰ φθαρτός ἦν
ὁ παράδεισος, πῶς τὴν
ἐν αὐτῷ θαυμαζῶν ὁ
παῦλος ἀρπαγὴν ἐκεῖ
μυσαγωγῆθῆναι τὰ
ἄρρητα ἐκεῖνα ἔλεγε
ρήματα; μάνθανε οὖν
κάντεῦθεν ὡς ἀνάπαυ-
σις ἀντιλογίας κρεῖτ-
των ρεύσεως ὁ παρά-
δεισος. εἰ μὴ γὰρ τῷ-
το ἦν, οὐκ ἂν ὁ δίκαι-
ος ἀγωνοθέτης ὥσπου
φησὶ Θεοδώρητος τοῖς
ὑπὲρ ἀρετῶν ἀγωνιζο-
μένοις, ἔπαθλον ὥσ-
περ προὔθηνε τὸν πα-
ράδεισον. οὐκ ἂν τὰς
καλλινίκας τῶν μαρ-
τύρων ψυχὰς μετὰ
τοσέτους καμάτων ἀ-
ναπαύσεως ἐνεκὲν αὐ-
τὸς διεδέχετο. ὅτι φθο-
ρᾶς ἀνώτερος ὁ παρά-
δεισος, καὶ αὐτὸς ὁ
μέγας ἀθανάσιος ἐν
τοῖς

radiso oportet te co-
gitare. Plantatū enī
esse audimus in oriē-
te; ubi vero, & quomo-
do, qualiterque se ha-
beat, quoad positū ha-
bitumque nemini e-
orum, qui hucusque
vixere, ut arbitror,
cognitū est. Quia & sā-
ctissimus Spiritus hec
reticuit. Si corruptio-
ni obnoxius erat Pa-
radisus, nō utique iu-
stū latronem in ipsū
Servator vocasset di-
cens: *Hodie tecum e-
ris in Paradiso*. Quae
etenim retributio cō-
fessionis huiuscemo-
di ab eo in cruce fa-
ctae, in fluxum pa-
radisum induci? Si
corruptibilis erat Pa-
radisus, quomodo ra-
ptus in ipsum Pau-
lus admirans, ibi edo-
ctum arcane se esse
ineffabilia illa verba
pronuntiavit? Disce
igi-

τοῖς πρὸς ἀντίοχον οὐ-
 πω φησὶν· πρὸς μὲν
 τῆς παρ' ἡμῖν καρπούς
 τε καὶ παραδείσους
 πάσης φθορᾶς ἐστὶν ὑ-
 ψηλότερος· πρὸς δὲ
 τὴν δόξαν τῶν μελ-
 λόντων ἀγαθῶν ὁ ὁφ-
 θαλμός οὐκ οἶδε, καὶ ἔς
 οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρ-
 δίαν ἀνθρώπου οὐκ
 ἀνέβη· καὶ πάνυ ἐλάσ-
 σων ἐστὶν· ἀλλὰ καὶ ὁ
 ὑμνογράφος μέγας κο-
 σμᾶς οὕτω λέγων· ξύ-
 λου γευσάμενος ὁ πρῶ-
 τος ἐν βροτοῖς φθορᾷ
 παρῶκησεν ἀριδῆλως
 ἐνέφυνε τὸν παράδει-
 σον ἀφ' ὅθαρτον· εἰ γὰρ
 καθ' ἅπερ εἴρηται φθο-
 ρὰ μετὰ τὴν τοῦ ξύ-
 λου γεύσιν ὁ ἀδάμ ἐ-
 κείνος παρῶκησεν, εὖ
 λογον πάντως ὅτι πρὸ
 τῆς τοιαύτης γεύσεως
 ἐν ἀφ' ὅθαρτοις χωρίοις
 ἐποίητα τὴν οἰκήσιν·
 φθορᾶς μὲν οὖν ὑπερ-
 δειν ὁ παράδεισος, καὶ

οἱ

igitur & heic ut a
 contradictione cesses,
 corruptione superio-
 rem Paradisum fuif-
 se. Nisi enim hoc e-
 rat, non utique iu-
 stus Agonothetes, ut
 ait *Theodoretus*, his
 qui in virtutibus cer-
 tant, praemium pa-
 radisum ita propo-
 suisset. Non utique
 victrices martyrum
 animas post tot ac
 tantos labores, ut
 requiescant ipse re-
 ciperet. Corruptione
 autem superiore mef-
 se Paradisum & ipse
 magnus *Atbanasius*
 in *Quaestionibus ad*
Antiochum ita ait: *Re-*
spectu fructuum autem
qui apud nos sunt &
paradisorum, ille cor-
 ruptione omni sublimi-
 or est; *respectu vero*
gloriae futurorum bono-
rum, quae oculus non
 vidit, & auris non

αἰ-

οἱ ἐν αὐτῷ πάντες καρ-
ποί· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο
ἦν, οὐκ ἂν οἱ θεῖοι πα-
τέρες ἀειθαλῇ ἔλεγον
εἶναι τὰ ἐν αὐτῷ φυ-
τὰ καὶ ἀθάνατα· εἰ δὲ
τὰ τῶν καρπῶν ἀφθαρ-
τα, καὶ τοῦ βρωθῆναι
πάντως ἀνώτερα. εἰ
γὰρ καὶ τῆς ἁγίας γρα-
φῆς οὕτω λεγούσης ἡ-
κουσας ἀπὸ παντὸς
ξύλου τοῦ ἐν τῷ πα-
ραδείσῳ βρώσει φά-
γης ἄλλ' οὐ διὰ τοῦ-
το καὶ προσκόπτειν ἁ-
ξίον τῇ γραφικῇ ταύτῃ
συγκαταβάσει τε καὶ
παχύτητι. οὐδὲ βρώ-
σιν αἰσθητὴν ἐντεῦθεν
οἷεσθαι κατασημαίνειν
τὰ θεῖα ρητά· τίτι καὶ
γὰρ ἡ ρευσὴ τράπεζα
προύκειτο, εἴγε κατὰ
τὸν χρυσορρήμονα ἰω-
άννην. ἀνώτεροι ἦσαν
πάντων τῶν σωματι-
κῶν οἱ πρωτόπλαστοι.
εἰ γὰρ φθαρτὸς ἐκτί-
ζετο κατ' ἀρχὰς ὁ ἀδάμ

καὶ

audivit, & in cor ho-
minis non adscende-
runt, omnino minor
est. Sed & Hymno-
graphus magnus Cos-
mas ita dicens: Li-
gnum quum gustasset
primus mortalium cor-
ruptioni inhaesit: per-
spicue demonstravit
corruptionis exper-
tem esse paradisum.
Si enim, sicuti di-
ctum est, corruptio-
ni, postquam lignum
gustasset, Adamus in-
haesit, manifestum
omnino est, ante hu-
iusmodi libationem
in immortalibus locis
domicilium habuisse.
Supra corruptionem
igitur Paradisus est,
& eius fructus omnes.
Nisi enim ita res se
haberet, non utique
divini Patres semper
virentes dixissent e-
ius plantas & immor-
tales. Si vero fructus

in-

καὶ ρεύσῃς ἐξ ἀνάγκης
 ἐδεῖτο τροφῆς, ἢ κα-
 τὰ τὴν ἀγίαν γραφὴν
 πᾶσαν ἄφθαρτος ἐκεί-
 νος παρήγετο καὶ χρεῖα
 καρπῶν, οὐ μὲν ἦν
 πάντως ρεύσῶν· ὅτι
 μηδὲ φθαρτῇ κεχρῆ-
 σθαι τραπέζῃ τὸν ἄφ-
 θαρτον εὐλογον· μὴ
 τοίνυν τὸν χερσὶ Θεοῦ
 πεφυτευμένον παρά-
 δεισον ρεύσῶν ὑπολάμ-
 βανε· μηδὲ κατὰ τὸ
 γράμμα μόνον ἐπέρ-
 χου τὰ Θεῖα ρήτά· ὅ-
 ρα γὰρ νουνεχῶς ὅτι
 καὶ τινες ἔπεροι τοῦτο
 παθόντες εἰς λογισ-
 μούς ἀτόπους ἐξεκ-
 βλίσθησαν· οἱ μὲν
 γὰρ ἐν σώματι εἶναι
 τὸν Θεὸν καθ' ἡμᾶς ἐ-
 δογμάτισαν· ἔπεροι δὲ
 καὶ τὰ θηρία νοεράν ἔ-
 χειν ψυχὴν ὑπολήφα-
 σι. τοῦ Θεοῦ δὴθεν ἀ-
 κούσαντες τὰ πετεινά,
 καὶ τοὺς ἰχθύας εὐ-
 λογοῦντος· *μανιχαῖοι*

in corruptibiles, e-
 tiam praestantiores
 omnino sunt, quam
 ut edi possint. Si enī
 & sanctam scripturā
 ita dicentem audisti,
*Ex omni ligno, quod
 in Paradiso est mandu-
 cabis; & non propte-
 rea offendere par est
 in hac scripturae in-
 dulgentia, & crassi-
 tie; neque sensilem
 manducationem divi-
 nis verbis hic signi-
 ficari putandum est.*
 Cur enim fluxa men-
 sa adponatur, si iux-
 ta aurea verba fun-
 dentem *Ioannem*, Pro-
 toplasti rebus omni-
 bus corporalibus su-
 periores erant. Si enī
 corruptibilis creatus
 est a principio Ada-
 mus, & fluxi neces-
 sario indigebat ali-
 menti, vel secundum
 cunctam sanctam scri-
 pturam incorruptibi-

lis

δὲ μετὰ τοὺς πρωτο-
πλάτους ἄνδρες ὁμοῦ
καὶ γυναῖκες ἐν ἐκκλη-
σίαις γυμνοὶ συνάγε-
σθαι & παρητήσαντο.
καὶ ἄλλοι δὲ ἄλλα ποι-
αῦτα κακοβέλως ἐφρό-
νησαν· ἐνθετοὶ καὶ οἱ
ἀρχαιότεροι τῶν ἐκκλη-
σιαστικῶν ἐξηγητῶν, φί-
λων τε ὁ φιλόσοφος καὶ
πῶν ἀποστόλων ὁμόχρο-
νος παπίας ἱεραπο-
λίτης, εἰρηναῖος ὁ λεγ-
δουνεύς, ἰεσῖνος ὁ
μάρτυρ καὶ φιλόσοφος,
κλήμης τε ὁ γραμμα-
τεὺς, καὶ οἱ καππάδοκες
θεῖοι γρηγόριοι, ἀνα-
τρέψαι μὲν καὶ τὰ αἰ-
χισα βεληθέντες ταῦ-
τα φρονήματα· ἐπὶ
τρυνίσαι δὲ ὁμῶς καὶ
τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ.
καθάπερ παῦλος πα-
ρακελεύεται, τὰ περὶ
τοῦ παραδείσου, πάν-
τα πνευματικῶς ἐθεώ-
ρησαν· οἰκονομικῶς
τῶ

lis productus est, nul-
la erat omnino indi-
gentia fluxorum fru-
ctuum, quum neque
corruptibili uti men-
sa incorruptibilem
rationi consonum sit.
Ne igitur consitum
Dei manibus Paradi-
sum fluxum existi-
mato; neque secun-
dum litteram tantum
divina verba adi. At-
tente enim vide alios
quosdam id ipsum fa-
cientes in absurda ra-
tiocinia delapsos fuisse.
Hi enim corpora-
lem esse Deum quem-
admodum nos, cen-
suerunt; alii vero a-
nima rationali bruta
esse praedita opinati
sunt; Deum scilicet
audientes volucris
& piscibus benedixif-
se. Manichaei vero
post Protoplastos, vi-
ros & feminas in Ec-
cle-

(1) Legendum videtur ὁ σρωματεύς

τῷ ὄντι τὰ ἑαυτῶν συν-
τάγματα μεταχειρι-
σάμενοι· ἀλλὰ τὸν
μέγαν ἴσως παράγεις
βασίλειον, τὸν χρυ-
σορρήμονα καὶ θεῖον
ἰωάννην, τὸν μακά-
ριον ἐπιφάνιον, καὶ τὸν
θεϊότατον κύριλλον·
καὶ λέγεις ὅτι κατὰ
τὸ γράμμα τὰ ἐν πα-
ραδείσῳ πάντα διήλ-
θον· οἶδαμεν τῆτο καὶ
ἡμεῖς καὶ οὐκ ἂν ἀρνη-
σαίμεθα· ἀλλ' ὅρα τὴν
τῶν θεῶν θεοφρόνων
πατέρων οἰκονομίαν·
ὅρα τὸ δαβιτικὸν ἐκεί-
νο ρητὸν πέρας ἐπ' αὐ-
τοῖς λαμβάνοντο λέ-
γον· σοφὸς ἀνὴρ οἰκο-
νομήσει τοὺς λόγους
αὐτοῦ ἐν κρίσει· τὸν
γὰρ κατάρατον εὐρόν-
τες ὠριγένην εἰς μυθι-
κὰς τραγωδίας πᾶσαν
ἐλληγορήσαντα τὴν ἑ-
ξαήμερον μηδὲν τι κα-
τὰ τὸ γράμμα νοήσαν-
τα· τὸν τε γὰρ ἀδάμ
καὶ

ctefiis nudos congregari non detrecta-
runt; alii vero alia
huiusmodi malo con-
silio fecere. Hinc &
vetustiores Ecclesia-
sticorum Exposito-
rum, Philoque phi-
losophus, & Aposto-
lis contemporalis Pa-
pias Hierapolitanus,
Irenaeus Lugdunen-
sis, Iustinus Martyr
& Philosophus, Cle-
mensque Stromate-
us, & Cappadoces
divini Gregorii, qui
vellent evertere tur-
pissimas has cogitati-
ones, & respicere si-
mul in divinitus in-
spiratam scripturam,
sicut *Paulus* iubet, ea,
quae paradisum atti-
nent, omnia spiritali-
ter contemplati sunt,
vere oeconomice sua
opera adgredientes.
Sed magnum forte
producis *Basilium* au-
rea

καὶ τὸν παράδεισον, ἀ-
 σωματὸς ἐκενολόγησε·
 τὰ λοιπὰ δὲ πάντα
 νοητῶς ἐξελάβετο· τὰς
 ἀλληγορίας ἀφέντες
 τὰ εἰς τὴν ἑξαήμερον
 αὐτῶν συντάγματα κα-
 τὰ τὸ γράμμα· καὶ πάλ-
 νυ σοφῶς ἐκλαβέσθαι
 διανοήσαντο. καὶ
 γὰρ τὴν συκὴν, ἐκ ἂν
 συκὴν ἐκάλεσαν καὶ σῦ-
 κην αὐτοὶς τὸ ξύλον τῆς
 βρώσεως· εἶπερ τινὸς
 ἤκουσαν ξύλου βρώσε-
 ως τὴν πρώτην ἐκείνην
 γυναικα ματαιολογί-
 σαντος· ὅτι δὲ βρώσιν
 αἰσθητὴν ἐκ ἡσθιεν ὁ
 ἀδάμ· ἐν παραδείσῳ,
 καὶ αὐτὸς ὁ χρυσοῦρ-
 μων ἰωάννης ὁ συγκα-
 ταβάσει τοσαύτη χρη-
 σάμενος ἐπὶ ταῖς εἰς
 τὴν ἑξαήμερον ὁμιλίαις
 αὐτοῦ προφανῶς ἔδει-
 ξεν, οὕτως εἰπὼν· βί-
 ον εἶχε θαυμαστὸν ὁ ἀ-
 δάμ, κατὰ πᾶν γὰρ
 ἄγγελός τις οὕτως ἐ-
 πί

rea verba fundentem
 & divinum *Ioannem*,
 beatum *Epiphanium*,
 & divinissimum *Cy-
 rillum*, & dicis ad lit-
 teram omnia de Pa-
 radiso exposuisse. Sci-
 mus hoc etiam nos,
 & non negamus. Sed
 vide divorum, divi-
 naque cogitantium,
 Patrum oeconomiam.
 Considera Davidicum
 illud dictum termi-
 num in ipsis recipi-
 ens, quod ait: *Sapi-
 ens vir disponet ser-
 mones suos in iudicio*.
 Quum enim reperis-
 sent execrabilissimū
Origenem in fabulosas
 tragoedias *Hexaeme-
 ron* per allegorias
 convertisse, & nihil
 ad litteram intelle-
 xisse, & Adamum &
 Paradisum incorpo-
 rales dixisse; reliqua
 vero omnia spiritualiter
 accepisse; allegorias

πὶ τῆς γῆς διέτριβεν
 ὁ ἄνθρωπος· σῶμα
 μὲν περικείμενος, ἔξω
 δὲ τῶν σωματικῶν ἀ-
 ναγκῶν ὑπάρχων· εἰ
 ποῖνυν τῶν σωματικῶν
 ἀναγκῶν ἀνώτερος ἦν,
 πῶς ἢ τίνα τρόπον εἰς
 βρῶσιν ἐφείλκετο· μή-
 τε διαπνεόμενος τὴν ἐ-
 αὐτῆς σάρκα, μήτε πα-
 ρὰ τῆς φύσεως αὐτῆς
 βιαζόμενος ὡς ἄκραν
 ἔχων ἀπάθειαν; φαί-
 νεται ἔν ἐντεῦθεν ὡς
 ἄλλη τις ἢ βρῶσις ἐ-
 κείνη ἐτύγχανεν, ἣν
 τὰ ἐν παραδείσῳ φυ-
 τὰ παρείχον τῷ ἀδάμ
 εἶπερ ἢ αἰσθητὴ βρῶ-
 σις αὐτὴ τῇ ὑπεκρεύ-
 σαντός ἐστιν ἀναπλή-
 ρωσις. καὶ ταῦτα μὲν
 ἔπος ἔχει τὸν τρόπον·
 οὐ δὲ μὴ παροδοιτικῶς
 τὴν θεῖαν ἐπέρχου ρα-
 φὴν, μηδὲ τοῖς μὲν τῶν
 διδασκάλων προσέχειν
 αἰροῦ· τοὺς δὲ παρο-
 ρᾶν ἀπερισκέπτως καὶ
 ἀπο-

valere iubentes suas
 in Hexaemeron lucu-
 brationes secundum
 litteram, & sapien-
 ter omnino, accipe-
 re deliberaverunt. E-
 tenim ficum, non
 ficum vocaverant,
 & ficum iterum li-
 gnum comestionis, si
 quod audierunt li-
 gnum comestionis,
 in primam illam fe-
 minam inani inter-
 pretatione converte-
 rant. Cibum autem
 sensilem ab Adamo
 manducatum non fu-
 isse in Paradiso, & i-
 pse aurea verba fun-
 dens Ioannes, qui
 tanta indulgentia u-
 sus, in suis Homiliis
 in Hexaemeron ma-
 nifeste ostendit, ita
 dicens: *Vitam habuit
 mirabilem Adamus;*
sicuti enim Angelus a-
liquis, ita in terra ver-
satus est homo; corpore
 qui-

ἀποσρέφεισθαι . τοῦτο
καὶ γὰρ οὐκ ἀκίνδυνον
ἀλλὰ πάντα ὁμῶς πύ-
δαζε συμβιβάζειν κα-
λοθελῶς ὡς ἐν ἐνὶ καὶ
τῷ αὐτῷ λαλήσαντας
πνεύματι . εἰ δὲ καὶ
διαφωνεῖν ἴσως πρὸς
ἀλλήλους δοκοῦσι, μὴ
τοὺς διδασκάλους αὐ-
τὰς ἀλλὰ τοὺς και-
ροὺς αἰτιῶν τὰ πράγ-
ματα . κερδήσαι γὰρ
καὶ ἔτοι κατὰ τὸν μα-
κάριον παῦλον ἅπαν-
τας, μηχανώμενοι οἰ-
κονομικῶς τοῖς πράγ-
μασι μετεφέροντο πρό-
σεχε ἐν οἷ μὲν ἀρχαιό-
τεροι τῶν ἐξηγητῶν, ὥς-
που φησὶν ὁ Θεότατος,
πνευματικῶς τὰ περὶ
παραδείσου ἐθεωρή-
θισαν, τοὺς ῥευσθὸν
φρονήσαντας τὸν παρά-
δεισον, καὶ πάνυ σο-
φῶς ἐκμέσου ποιούμε-
νοι . οἱ δὲ μετ' ἐκείνης
θεοφόροι πατέρες τὰ
ἐαυτῶν συντάγματα
κα-

quidem circumdatus,
extra vero corporales
necessitates existens .
Si igitur corporali-
bus necessitatibus su-
perior erat, quomo-
do & qua ratione ad
cibum transibat ?
Neque per transpi-
rationem suam car-
nem exhalans, neque
ab ipsa natura com-
pulsus, ut summam
habens passionum va-
cuitatem . Patet igi-
tur hinc alium quem-
dam cibum illum fu-
isse, quem Paradisi
plantæ praebebant
Adamo; siquidem se-
cundus cibus ipse eius,
quod occulte effluit,
repletio est . Et haec
quidem ita habent .
Ne vero obiter ad di-
vinam scripturam ac-
cedas, neque elige at-
tendere his magistris;
illos vero inconsulte
despicere, & averfa-

κατὰ τὸ γράμμα ἐξέ-
 θέντο. τὰ τῶ ματαιό-
 φρονος ὠριγένους ἀνα-
 τρέποντες ληρωδήμα-
 τα· ἕτεροι δὲ τῶν δι-
 δασκάλων μέσσην τινὰ
 τάξιν ἐβέβησαν· καὶ
 ἔτε διόλου ῥεύσόν τε
 καὶ αἰσθητὸν ἐδόξασαν
 τὸν παράδεισον. εἰ γὰρ
 τοιοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ κύ-
 ριος τὴν ἐν αὐτῷ δια-
 γωγὴν, ὥσπερ τι ἐ-
 ξαίρετον τῷ ληστῇ ἀ-
 μολογήσαντι ἐδώρη-
 σατο. ἔτε πάλιν κατὰ
 τὴν μέλλουσαν ἐκείνην
 ἀφθαρσίαν τε καὶ ἀθα-
 νασίαν αὐτὴν τε καὶ
 πνευματικὸν εἰς ἅπαν
 ἐκείνον ἐφρόνησαν· εἰ
 γὰρ τοιοῦτο ἦν οὐκ ἂν
 ἐκεῖθεν ἐλέγοντο τὰ νε-
 λῶα τε καὶ εὐφρατήσια
 ὕδατα. ἐνθέντε καὶ δι-
 πλοῦν οἱ θεῖοι πατέ-
 ρες προήχθησαν τὸν
 παράδεισον αἰσθητὸν
 ἅμα καὶ πνευματικόν.
 καὶ πνευματικὸν μὲν,
 ὅτι

ri. Id enim periculo
 non caret. Sed om-
 nes aequae stude conciliare bona volun-
 tate, ut eos qui uno
 eodemque spiritu lo-
 quuti sunt. Si vero
 & dissentire forte in-
 vicem videntur, non
 doctores ipsos, sed
 tempora & res causa-
 re. Lucrari enim &
 hi iuxta beatum *Paulum*
cunctos conten-
 dentes, per dispen-
 sationem rebus ipsis
 deferebantur. Atten-
 de igitur. Antiquio-
 res quidem Expositi-
 tores, ut ait Divi-
 nissimus, spiritualiter
 ea, quae Paradisum
 attinent, considera-
 vere; eos qui fluxū
 Paradisum dixere, &
 omnino sapienter, e
 medio tollentes. Dei-
 feri vero Patres, qui
 eis succedere, sua o-
 pera secundum lic-
 te-

ὅτι τὸν δίκαιον λησὴν
καὶ τὸν μακάριον παῦ-
λον ὡσαύτως ἐδέξατο.
αἰσθητὸν δὲ πάλιν ὅ-
τι τὸν ὄφιν τὰ φυτά τε
καὶ τὰ ὕδατα τὸν ἀδάμ
τε καὶ τὴν εὐαν ἐν αὐ-
τῷ τυγχάνειν ἀληθῶς
ἡ μωσαϊκὴ βίβλος ἰ-
σορησεν· αὐτὴ ἔν καὶ
αἰτία δι' ἣν οἱ πατέρες
διπλοῦν, ὡς εἴρηται,
δοξάζουσιν τὸν παράδει-
σον. τοῦτο μὲν τὸ
δόγμα καὶ ὁ δαμασκη-
νὸς ἰωάννης ἐν τῷ πε-
ρὶ παραδείσου κεφα-
λαίῳ καταδεχόμενος
φαίνεται κατὰ ῥῆμα καὶ
γὰρ ἔτως ἐκέλευε διέ-
ξεισι· τινὲς μὲν τὸν
παράδεισον αἰσθητὸν
ἐφαντάσθησαν, ἕτεροι
δὲ νοητόν· πλὴν ἔμοι-
γε δοκεῖ, ὅτι ὡς περ
ὁ ἄνθρωπος αἰσθητὸς
ἅμα καὶ νοητὸς διδου-
μένῳ γιντο, ἔτω καὶ τὸ
ἱερώτατον τέτυκτε μέ-
γας αἰσθητὸν ἅμα καὶ
νοή-

teram exposuere, stulti Origenis ineptias evertentes. Alii vero doctores mediā quamdam viam inierunt; & neque omnino fluxum & sensibilem Paradisum putavere. Si enim huiusmodi erat, non utique Dominus vitā in eo degere, tamquam aliquid eximium latroni, qui confessus erat, donavisset. Neque rursus secundum futuram illam incorruptibilitatem & immortalitatem, materiae expertem, & spiritalem in totum, illum censuere. Si enim tale quid erat, non utique inde esse Niloticæ Euphraticæque aquæ dicerentur. Indeque duplicem divini Patres induxere Paradisum, sensibilem

νοητὸν καὶ διπλοῦν ἔχον
 ἔμφασιν· πρόσεχε ἔν
 ἀκριβῶς· ὅτι καὶ ὁ
 θεὸς οὗτος ἀνὴρ τὸν
 αὐτὸν καὶ ἓνα παράδει-
 σον αἰσθητὸν ἅμα λέ-
 γει καὶ νοητὸν καὶ δι-
 πλῆν ἔχοντα ἔμφασιν.
 πιαῦτα μὲν ἔν καὶ το-
 σαῦτα περὶ παραδεί-
 σου τοῖς διαληφθεῖσιν
 ἄνωθεν πατράσι διεί-
 ληπται. εἶπε δὲ ἄφ-
 θαρτος ὁ ποιῆτος εἶπε
 καὶ μὴ, τῇ σῇ μεγαλο-
 νοίᾳ διασκέψασθαι τὰ
 περὶ τούτων ἀφήμι
 καὶ τοῖς ἀγνοῦσιν ὡς
 θεὸς ὑποτυπῶσας.

simul et spiritalem.
 Et spiritalem quidē
 qui iustum latronem,
 et beatum Paulum
 pariter excepit; sen-
 silem vero iterum,
 quod serpentem, plā-
 tasque, et aquas, A-
 damumque et Evam,
 in se continuisse, ve-
 re Mosaicus liber me-
 moriae prodidit. Ea-
 dem igitur est causa,
 propter quam Patres
 duplicem, ut dictum
 est, Paradisum arbi-
 trantur. Hoc quidem
 placitum etiam Ioan-
 nes Damascenus in

Capite de Paradiso re-

cepisse videtur. Ad verbum enim ita ibi
 disserit. Quidam certe Paradisum sensi-
 lem imaginati sunt, alii vero intelligibi-
 lem. Verumtamen mihi videtur quod,
 sicuti homo sensibilis simul et intelligibilis
 conditus est; ita et huius sacratissimus
 lūcus sensilem simul et intelligibilem et
 duplicem adspēctum habeat. Attende igi-
 tur diligenter; quia et divinus hic vir u-
 num et eundem Paradisum sensibilem si-
 mul

mul et intelligibilem, et adspēctum habere duplicem, dicit. Talia igitur et tanta de Paradiso laudatis superius Patribus disputata sunt. An vero incorruptibilis huiusmodi fuerit, vel non, tuae magnae intelligentiae considerandum relinquo, quum tantum iis de more descripserim, qui haec ignorant.

Τίως ἵπκιν ἐν ἰχάτοις
 5 ἀφροῖς ἐσαρκώθη ὁ κύ-
 ριος· καὶ διὰ τί μὴ πολ-
 λῶ πρότερον εἰς τὸν κό-
 σμον ἐλήλυθε· καὶ γὰρ
 εἰ προλαβὼν ἐποίησε τῶ-
 τ' οὐκ ἂν ἐξ ἀγνοίας ὁ
 ἀπικροτληθὴς ἐκείνος
 λαὸς ἐν ἀσεβείᾳ κατέ-
 λυσε τὴν ζωὴν.

*Cur in ultimis temporibus
 Dominus incarnatus sit,
 & non multo prius in
 mundum venerit; si e-
 nim prius fecisset hoc,
 non utique ex ignoran-
 tia immensus ille populus
 in impietate vitam fini-
 isset.*

Λογὸς Ι'.

Disputatio X. (1)

Bonav. Vulcanio Interprete.

Κ Αὶ τοῦτο τοῦ κρα-
 ταιοῦ καὶ ἀγίου
 ἡμῶν βασιλέως ἐπα-
 ποροῦντος οὕτω καὶ λέ-
 γοντος· ἐὰν ἐπὶ σω-
 τη-

DE hoc etiam in-
 viato & sancto
 Imperatore⁽²⁾ nostro
 dubitante, atque ita
 dicente⁽³⁾: Si propter
 ho-

(1) Haec Epistola ex Gregorio Nysseno, Cyrillo Ale-
 xandrino, & Ioanne Damasceno, conflata est. Vul-
 canius quum Codicem harum Epistolarum recenti
 manu scriptum valde corruptum habuisset, huic E-
 pistolae suas castigationes & coniecturas adiecit.

(2) Hic Imperator esse potuit Manuel Palaeologus,
 seu eius successores Ioannes vel Constantinus Palaeo-
 logis; nam his temporibus floruisse Glycas mihi cum
Allatio, & *Oudino* videtur.

(3) Vide Thomasinum Tom. III. Theol. Dogmat.
 Tract. V. ubi hanc eandem quaestionem tractat.

τηρία τῶν ἀνθρώπων
ἢ τοῦ Θεοῦ λόγου γέ-
γονεν ἐνανθρώπησις
διὰ τί μὴ πολλῶ πρό-
τερον αὐτὴ ἐγένετο ὥ-
στε καὶ αὐτοὺς ἐκείνας
ἐπιγινῶναι τὸν κύριον;
ὅσοι δὲ ἄγνοιαν ἐν ἀ-
σεβείᾳ τὸν βίον κατέ-
στρεψαν· τοιαύτην ἐνώ-
πιον αὐτοῦ τὴν ἀπό-
κρισιν ἐποιήσαμεν λέ-
γοντες*. ἐπ' ἐσχάτων
μὲν οὖν ὁ Θεὸς λόγος
ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀν-
θρώπων ἀληθῶς ἐν-
ανθρώπησεν. ἐφ' ᾧ καὶ
ἀπορήσειεν ἄν τις· ἵ-
να τί λέγων μὴ κατὰ
τοὺς ἔμπροσθεν χρό-
νους, τὰ τῆς ἐνσάρ-
κου οἰκονομίας ἐγένε-
το.

hominum salutem ,
humanam Dei Ver-
bum naturam adsum-
sit , qua de causa non
multo ante id factum
est , ut & illi omnes,
qui ex ignorantia vi-
tam in impietate fi-
nierūt , adgnoscerent
Dominum ? Talem
coram ipso responsio-
nem dedimus , atque
ita differuimus ⁽¹⁾ .
Novissimis quidem
tēporibus divinū Ver-
bum pro salute ho-
minum humanam ve-
re naturam adsum-
sit , eaque de causa
etiam dubitaverit a-
liquis , dicens : Qua-
re non prioribus tem-
po-

* Huc usque in Codice Bonaventurae Vulcanii i-
nitium huius Epistolae deerat , quod ipse ex Codice
Riccardiano supplevi , & interpretatus sum .

(1) Εἰπ' ἐσχάτων μὲν οὖν . Vulcanius ita corrigit .
pro οὖν lege καὶ πῶν . Sed Codex Riccardianus , quo
utor , eodem modo habet , quo Codex ille Vulcanii .
Quare quidquam mutandum esse non censeo .

το· ὡς ἐν τεῷ Θεῷ ἅπαν-
 τας τὸ κατὰ χρίσιν ἐ-
 πιγνῶναι μυστήριον·
 ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ κυρίου
 ἐν εὐαγγελίοις ἡκού-
 σαμεν λέγοντος· πά-
 ρερ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα,
 τουτέστιν ὁ προσήκων
 καιρός· ὁ καὶ πρὸ κα-
 ταβολῆς κόσμου ἐπὶ
 σωτηρίᾳ πῶν ἀνθρώ-
 πων προορισμένος· εἰ
 μὴ

poribus haec⁽¹⁾ huma-
 nae carnis adsumptio
 non contigit ut heinc
 omnes Christi my-
 sterium cognoscerēt.
 Ceterum quum Do-
 minum in Evange-
 liis dicentem audive-
 rimus: *Pater venit*
hora, hoc est, con-
 veniens tempus quod
 ante constitutionem
 mun-

(1) Τὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας. VOX οἰκονομία
 ab Ecclesiasticis Scriptoribus varie accipitur. Modo
 enim ἐνανθρώπησιν ἦτοι ἐνσάρκωσιν τοῦ μονογενοῦς,
Humanationem, ut ita dicam, & *Incarnationem Vni-*
geniti significat; modo consilium divinum, & dispen-
 sationem, atque administrationem, qua Deus usus est
 in generis humani instauratione; ut passim apud e-
 os videre est, & praecipue apud *Isidorum Pelusio-*
tam, & *Cyrellum Alexandrinum*. Adverbium quo-
 que οἰκονομικῶς apud *Isidorum* laudatum Epist. 407.
 Libri I. certo consilio interpretandum esse videtur;
 quemadmodum apud nostrum *Michaelem Glycam* in
Epist. Porro notandum est vocem οἰκονομία a *Tertullia-*
no contra *Praxeum* de divina Trinitate agente pro Di-
 vinitatis in tres personas distributione usurpari. Cu-
 stodietur, inquit, οἰκονομίας sacramentum, quae u-
 nitatem in Trinitatem disponit, tres digerens, Pa-
 trem, & Filium, & Spiritum Sanctum. Et mox.
 Non intelligentes unicum quidem, sed cum sua οἰκο-
 νομία esse credendum, exravescent ad οἰκονομίαν.

μη γὰρ τοῦτο ἦν, ἐκ
 ἃν ἔλεγεν ὁ μὲν υἱὸς τῷ
 ἀνθρώπου ὑπάγει κα-
 τὰ τὸν ὠρισμένον· τίς ἐ-
 πὶ τοσοῦτον ἐαυτῷ τε-
 θάρρηκεν, ὥς οὕτω φα-
 νερώς ἀντιπίπτειν, ἐν
 οἷς ἂν αὐτὸς ὁ κύριος
 ἀποφαίνεται· προσή-
 κων δὲ ὁ καιρὸς οὗτος
 ἐφαίνετο· καὶ πρὸς γε
 τὸ θεῖον βούλημα εὖ
 θετος, ὅτι ἡ πάναγ-
 νος ἡ τῷ κατὰ χριστὸν
 μυστηρίῳ ὑπηρετήσου-
 σα τότε παρήχθη τῷ
 κόσμῳ. καὶ ὅτι τηνι-
 καῦτα ἡ τῆς κακίας νό-
 σος παρήκμαζε. κατὰ
 τὸν νουσαεῖα θεῖον γρη-
 γόριον, ἡ ἀρχὴ θεὸν ἐν
 σκήψασα τῇ φύσει τῆς
 ἀνθρωπότητος. εἰ γὰρ
 προσλαβὼν ἐννῆνθρῳ-

mundi pro salute ho-
 minum est praefini-
 tum (nisi enim hoc
 ita esset, non dixis-
 set) Filius quidem
 hominis subdit tem-
 pus ⁽¹⁾ praefinitum;
 quisnam tantum sibi
 ipsi est confisus, ut
 ita manifeste relu-
 detur ⁽²⁾ iis, quae i-
 pse Dominus adfir-
 mat? Conveniens au-
 tem tempus hoc vi-
 sum est: & divinae
 voluntati accommoda-
 tum, quod & purif-
 sima illa Virgo quae
 Christi mysterio in-
 servitura erat, tunc
 temporis mundo pro-
 ducta est, & quod tunc
 nequitiae morbus
 (quemadmodum di-

πη-

vi-

(1) Κατὰ τὸν ὠρισμένον. *Vulcanius* censet locum
 esse corruptum, & forte esse legendum καιρὸν προ-
 ρισμένον. Attamen ita etiam habet *Codex Riccardia-*
nus; quare nihil mutandum.

(2) Ἀντιπίπτειν ἐν οἷς αὐτὸς &c. *Vulcanius* vult,
 τὸ ἐν παρέλχεν. Sed ita etiam habet *Codex*, quae
 nos usi sumus.

το· ὡς ἐντεῦθεν ἅπαν-
τας τὸ κατὰ χρίσόν ἐ-
πιγινῶναι μυστήριον·
ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ κυρίου
ἐν εὐαγγελίοις ἡκού-
σαμεν λέγοντος· πά-
τερ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα,
τούτεστιν· ὁ προσήκων
καιρός· ὁ καὶ πρὸ κα-
ταβολῆς κόσμου ἐπὶ
σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώ-
πων προορισμένος· εἰ

μὴ

poribus haec⁽¹⁾ huma-
nae carnis adsumptio
non contigit ut heinc
omnes Christi my-
sterium cognoscerēt.
Ceterum quum Do-
minum in Evange-
liis dicentem audive-
rimus: *Pater venit
hora*, hoc est, con-
veniens tempus quod
ante constitutionem
mun-

(1) Τὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας. Vox οἰκονομία
ab Ecclesiasticis Scriptoribus varie accipitur. Modo
enim ἐνανθρώπησιν ἡτοι ἐνσάρκωσιν τοῦ μονογενοῦς,
Humanationem, ut ita dicam, & *Incarnationem Unigeniti*
significat; modo consilium divinum, & dispensationem,
atque administrationem, qua Deus usus est
in generis humani instauratione; ut passim apud e-
os videre est, & praecipue apud *Isidorum Pelusio-*
tiam, & *Cyrillum Alexandrinum*. Adverbium quo-
que οἰκονομικῶς apud *Isidorum* laudatum *Epist.* 407.
Libri I. certo consilio interpretandum esse videtur;
quemadmodum apud nostrum *Michaellem Glycam* in
Epist. Porro notandum est vocem οἰκονομία a *Tertullia-*
no contra *Praxeum* de divina Trinitate agente pro Di-
vinitatis in tres personas distributione usurpari. *Cu-*
sodiatur, inquit, οἰκονομίας sacramentum, quae u-
nitatem in Trinitatem disponit, tres digerens, Pa-
trem, & Filium, & Spiritum Sanctum. Et mox.
Non intelligentes unicum quidem, sed cum sua οἰκο-
νομία esse credendum, exravescent ad οἰκονομίαν.

μη γὰρ τοῦτο ἦν, ἐκ
 ἃν ἔλεγεν ὁ μὲν υἱὸς τῆ
 ἀνθρώπου ὑπάγει κα-
 τὰ τὸν ὠρισμένον· τίς ἐ-
 πί τοσοῦτον ἐαυτῷ τε-
 θάρρηκεν, ὡς οὕτω φα-
 νερώς ἀντιπίπτει, ἐν
 οἷς ἂν αὐτὸς ὁ κύριος
 ἀποφαίνεται· προσή-
 κων δὲ ὁ καιρὸς οὗτος
 ἐφαίνεται· καὶ πρὸς γε
 τὸ θεῖον βούλημα εὖ
 θετος, ὅτι ἡ πάναγ-
 νος ἡ τῷ κατὰ χριστὸν
 μυστηρίῳ ὑπηρετήσου-
 σα τότε παρήχθη τῷ
 κόσμῳ. καὶ ὅτι τὴν
 καὶ τῆς κακίας νό-
 σος παρήκμαζε. κατὰ
 τὸν νυσσασά θεῖον γρη-
 γόριον, ἡ ἀρχὴ θεοῦ ἐν
 σκήψασα τῇ φύσει τῆς
 ἀνθρώπου πύτης. εἰ γὰρ
 προσλαβὼν ἐννῆνθρῳ-
 πη-

mundi pro salute ho-
 minum est praefini-
 tum (nisi enim hoc
 ita esset, non dixis-
 set) Filius quidem
 hominis subdit tem-
 pus ⁽¹⁾ praefinitum;
 quisnam tantum sibi
 ipsi est confisus, ut
 ita manifeste relu-
 detur ⁽²⁾ iis, quae ip-
 se Dominus adfir-
 mat? Conveniens au-
 tem tempus hoc vi-
 sum est: & divinae
 voluntati accommoda-
 tum, quod & puris-
 sima illa Virgo quae
 Christi mysterio in-
 servitura erat, tunc
 temporis mundo pro-
 ducta est, & quod tunc
 nequitiae morbus
 (quemadmodum di-
 vi-

(1) Κατὰ τὸν ὠρισμένον. *Vulcanius* censet locum
 esse corruptum, & forte esse legendum καίρον προ-
 ρισμένον. Attamen ita etiam habet Codex Riccardia-
 nus; quare nihil mutandum.

(2) Ἀντιπίπτει ἐν οἷς αὐτὸς &c. *Vulcanius* vult,
 τὸ ἐν παρέλκει. Sed ita etiam habet Codex, quod
 nos usi sumus.

πησεν, οὐκ ἂν εὐδομου-
χοῦσα ἢ κακία εὐπε-
πῶς τοῖς φαρμάκοις ὑ-
πέπιπτεν· οὐκ ἂν τὰ
ἔθνη τηνικαῦτα καλῶ-
μενα ἤκουσεν· οὐ γὰρ
ἐνδίδοι ὡμὸν ἐὼν τὸ
πάθος καθὰ τις ἔφη
σοφὸς, τουτέστιν εἰς
βάθος ὁ διεφθορὸς χυ-
μὸς ἠδρασμένος ὧν
ταῖς ὀλκαῖς τῶν φαρ-
μάκων οὐ ραδίως ἐφέλ-
κεται. εὐκαίρως οὖν ἐ-
πὶ τῆς γῆς ὡς εἴρηται
κά-

vinus ille Gregorius
Nyssenus ait) defer-
buerat; qui ab initio
naturae humanitatis
inhaeserat. Si enim
anticipato hoc tem-
pore incarnatus fuisset,
malitia quae in-
tus insederat non fa-
cile medicamentis ces-
sisset, neque gentes
tunc vocatae audis-
sent, neque enim ce-
dit crudus existens
vitiosus adfectus, que-
mad-

(3) Aliter sensisse videtur *Isidorus Pelusiota* Epist.
CCCXXIX. Lib. scribit enim: ὅτε οἱ ἀλιτήριοι
δαίμονες μετὰ τοῦ στρατηγοῦντος αὐτοῖς διαβόλου, οὐ-
δὲν ἠΐσαν ἐν τάξει μένην ἀλλὰ πάσης ἀδικίας καὶ
πλεονεξίας ἐμπορούμενοι καὶ ὑβρεως κόρον οὐκ ἠδύ-
τες, ἐπὶ τὸ ἔλατον τῶν παθῶν τοὺς ἀνθρώπους ἀ-
πύλασαν· τότε δὲ τότε ὁ τῶν ἀπάντων βασιλεὺς ὁ
πατρὸς λόγος, τῶν μὲν μισήσας τὴν τυραννίδα, τῶν
δὲ οἰκτιράς τὰς συμφορὰς ἀνθρωπείαν ὑποδύς φύσιν.
ἐπὶ τῆς παρατάξεως ἔση. πρόπια τειγαροῦν τὰ μὲν
ἔσηκε· τὰ δὲ ἠγάρατο· τὰ μὲν ἦν ἐν ἐλπίσι· καὶ
τὸ μὲν βάρβαρον τῶν δαιμόνων εἶδος μετὰ τοῦ στρα-
τηγοῦ τὰς συμφορὰς ἔειπεν· εἰ φύσις δὲ ἀνθρωπεία εἰς
ἐλευθερίαν ἀνέσπεχε. *Quum scelerati Daemones cum
duce suo Diabolo, nihil in ordine manere siverant,*
πε-

κίττεισιν ὁ Θεός ὅτε
 γάρ φησιν Παῦλος, ἤλ-
 θε τὸ πλήρωμα τοῦ
 χρόνου ἐξάπέσθηλεν ὁ
 Θεός τὸν υἱὸν αὐτοῦ,
 εὐκαίρως λοιπὸν καὶ τὰ
 τῆς Θεραπείας μετα-
 χειρίζεται. οὐ γὰρ προ-
 δήλως ἡμῖν ὡς Θεός ἐ-
 νεδήμισεν, οὐδὲ θεῖη
 δυναστεία ἐχρήσατο ὡ-
 σε καὶ ἄκοντα τὰ ἔθνη
 πρὸς αὐτὸν ἐπισπά-
 σασθαι. ὅτι μηδὲ τὸ αὐ-
 τεξούσιον ἡμῶν ὅπως
 δῆ-

madmodum doctus
 quidam ait, hoc est
 malum alte humo-
 ribus impaetum, at-
 tractionibus medica-
 mentorum non faci-
 le evellitur. Tempe-
 stive itaque in terrā,
 dictum est, descendit
 Deus. Quum enim,
 inquit Paulus, ve-
 nit plenitudo tem-
 poris, emisit Deus
 Filium suum, atque
 opportune remedia
 ad-

verum omni iniquitatis & violentiae genere se ingur-
 gitantes, nullaue iniuria & protervia se exsatiā-
 tes, homines ad extrema mala redegerant: tum vero
 omnium rex ille Patris Sermo, & illorum tyrannidem
 exosus, & horum acumnas miseratus, humanam su-
 biens naturam in aciem prodiit. Quocirca trophaea
 partim quidem fixa sunt, partim erecta, partim spe-
 randā manserunt: & atrox quidem illud Daemonum
 agmen cum duce suo malo accepto doluit: humana ve-
 ro natura in libertatem denuo est adferta. Cyrillus quo-
 que Alexandrinus Libro adversus Anthropomorphitas
 Cap. XXIV. late differit, atque adfirmat, tunc a Ver-
 bo divino humanam naturam adsumtam fuisse, quum
 ad mensuram summam nequitiae caligo excrevisset,
 & superabundasset peccatum. Ipse etiam medici e-
 kem-

ἤποτε λυμῆνασθαι ἤ-
 θελεν· εἰ γὰρ τοῦτο
 ἦν, τάχα ἂν καὶ κατὰ
 τοὺς ἑμπροσθεν χρόνους
 ἐνανθρώπησας, αὐθεν-
 τικῶς οὕτω τὴν ἡμῶν
 σωτηρίαν εἰργάσατο· καὶ
 μή μοι λέγε, ὥς ἀνέυ-
 θυνοι λοιπὸν οἱ πρὸ
 τοῦ χριστοῦ πάντες εἰ-
 σὶν· εἰ γὰρ προσλαβὼν
 ἐνηνθρώπησεν, οὐκ ἂν
 οὕτως ἐξ ἀγνοίας ἀπόλ-
 λοντο οἱ ἐν ἀπιστείᾳ τὴν
 ζωὴν καταλύσαντες·
 τοιοῦτόν τι λέγε μηδέν·
 ὅσοι καὶ γὰρ, ὥς ὁ δα-
 μασκηνὸς ἰωάννης φη-
 σὶν, βίον ἀσκητικότα-
 τον ἔχον· εἰ καὶ λανθάν-
 οντες περὶ τὴν πίσιν
 ἀπεπλανήθησαν, ψυ-
 χῆς τε τοσοῦτον ἦσαν
 εὐπειθοὺς καὶ εὐγνώ-
 μονας, ὥς ἰδόντες τε
 καὶ ἀκούσαντες ἐτοί-
 μως πιστεῦσαι, ἐκεῖνοι

πί-

adhibet. Neque enī
 magno cum adpara-
 tu atque auctoritate
 Deus ad nos venit,
 neque divina poten-
 tia est usus, ita ut e-
 tiam invitas ad se tra-
 xerit gentes, quod
 neque arbitrii nostri
 libertatem ullo modo
 labefactare voluerit.
 Si enim hoc ita esset,
 fortasse prioribus tē-
 poribus homo factus
 fuisset, atque ita pro
 sua auctoritate salu-
 tem nostram opera-
 tus fuisset. At ne id-
 circo mihi dixeris om-
 nes, qui ante Chri-
 stum fuisse, culpa va-
 care. Si enim antici-
 pato hoc tempore,
 factum fuisset, non
 ita ex ignorantia pe-
 riissent, qui expertes
 fidei ex hac vita de-
 ces-

xemplo utitur, sed plane ad contrarium insinuandum,
 Ceterum Glycas haec eadem disserit III. Parte An-
 naliū,

πίσιν οὐκ ἀπώλλοντο. οὐδὲ γὰρ ὁ φύσει ἀγαθὸς θεὸς τὴν ἀγαθὴν τε αὐτῶν προαίρεσιν, καὶ τὸν τῶν καμάτων ἀπειρὸν εἰς καιρὸν ἀποβῆναι ἠνέχετο. ἔνθεν τοι καὶ πρὸς τὸν ἄδην νόμῳ φύσεως κατιόντος αὐτοῦ κακεῖσε κυρύξαντος καὶ προσεδέξαντο οὗτοι τὸ κύρυγμα καὶ ἐπίστευσαν· εἰ δέ γε ἀμβλυωπίαν ἐκ πονηρίας νοσοῦντες, οὐ μόνον ἐπεντρανίσαι οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ τέλειον ἀπετυφλώθησαν τοῦ νοητοῦ ἡλίου, ὡς ἔφημεν, ἐκεῖθεν ἀσράφαντος. αὐτὸ τοῦτο, καὶ ὁ ἐν θεολογίᾳ διαπρέφας μέγας γρηγόριος, ὑπεμφαίνων ἔλεγεν. ἄρα πάντας ἔσωσεν ἐπιφανεῖς ὁ κύριος, ἢ κακεῖ τοὺς πιστεύσαντας·

καὶ

cesserunt. Nihil tale dixeris. Quotquot ⁽¹⁾ enim, ut Ioannes Damascenus ait, vitam laboriosissimam in exercitio pietatis duxerunt, etiam si imprudentes circa fidem aberrarunt, quique animo erant adeo obediēte, & grato, ut si vidissent atque audissent prompti paratique ad credendū fuissent; illi, crede, non perierunt. Nec imētos illorum labores Deus suo fructu destitui permittet. Idcirco quū etiam in infernum ipse descendisset, ibique praedicasset, & amplexi sunt hi praedicationem, & crediderunt. Qui vero caecutientia ex malitia

la-

(1) Deerat γάρ in Codice *Vulcanii*, sed ipse ex coniectura supplevit. Codex *Riccardianus* habet ὁ σοὶ καὶ γάρ.

οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας ἐπιφάνιος ἐν τινι τῶν αὐτοῦ λόγων, οὗ ἡ ἀρχὴ τοῦτο, σιγὴ πολλή, καὶ τὰδε κατὰ ρῆμα διέξεισι· τί οὖν πάντας ἀπλῶς σώζει ἐπιφανείς ὁ θεός, οὐκ ἀλλὰ καὶ τοὺς πισεύσαντας· τίνες δὲ οἱ πισεύσαντες, ἢ πάντως οἱ ἐν ἀσείβειᾳ μὲν τὴν ζωὴν, διαλύσαντες πισεύσαι δὲ ὁμῶς ἔτοιμον ἔχοντες· καὶ τότε ἐνεῖεν μὴ ἀμφίβαλλε· ἔχεις γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων κορυφαῖον πέτρον οὗτω περὶ τούτου λέγοντα· καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεῖς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασιν ποτέ· ἐντεῦθεν οὖν καὶ ὁ μέγας ὁρμώμενος κύριλλος ἔλεγεν, ὥσπερ οὖν τοῖς ἐν σαρκὶ μετὰ σαρκὸς συνε-

σρά·

laborant, non solum manifeste obtueri nō potuerunt, verum etiam tandem excacati sunt, intellectuuali illo sole, ut diximus, illic coruscante. Hoc ipsum excelens ille in rebus divinis Gregorius magnus subindicans dixit: Quo circa Dominus quum in inferno adparuit, omnes servavit, vel etiam illic non credentes ad credendum tamen paratos⁽¹⁾. Non haec autem solum, sed & magnus Epiphanius in quodam suo sermone, cuius initium *quid hoc silentium multum*, & haec ad verbum differit: Quid igitur omnes simpliciter salvet De-

us

(1) In Vulcanii editione deerat ab οὐ ταῦτα usque ad καὶ τούτου ἐνεκεν, quod nos ex Codice Riccardiano supplevimus.

εράφῃ ὁ Θεὸς, οὕτω
 καὶ ταῖς ἐν ἁδὴ ψυχαῖς
 διεκήρυξεν, ἴδιον ἔχων
 φρόνημα τὴν ἐνώθεϊσαν
 αὐτῷ ψυχὴν· οὐχ ἦτ-
 τον δὲ τὰ περὶ τούτου
 καὶ ὁ Θεότατος διείλη-
 φε δαμασκηνὸς, λέγων.
 ὥσπερ τις ἐν γῇ εὐηγ-
 γελίσατο εἰρήνην, καὶ τοῖς
 μὲν πισεύσασι σωτη-
 ρίας γέγονεν αἴτιος·
 τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀ-
 πιστίας ἐλεγχος, οὕτω
 καὶ τοῖς ἐν ἁδὴ· οὐκ
 οὐν εὐμεθόδως τὰ πάν-
 τα οἰκονομῶν· ὥς μήτε
 τοὺς ἀγαθοὺς ἐξ ἀγνοί-
 ας ἀπωλίσαι τὴν αὐ-
 τῶν ἀγαθότητα· μήτε
 τοὺς πονηροὺς οἱ ἂν δὴ
 τινα ἔχειν πρόφασιν
 λέγοντας, εἰ εἶδομεν ἐ-
 πιστεύσαμεν ἂν, κηρύτ-
 τει καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἁ-
 δῇ ὥς εἴρηται παρα-
 πλησίως τοῖς ἄνω· κἄν-
 τεῦθεν ἐπισπᾶται τοὺς
 ἐπι-

us praesens? Non,
 sed eos qui & ibi cre-
 diderunt. Quidam
 vero, qui crediderunt
 vel omnino vita in
 impietate excessere;
 ad credendum autem
 parati erant. Atque
 hac de causa, ne du-
 bita. Habes enim prae
 aliis etiam ipsum
 Principem Aposto-
 lorum ita de hoc
 dicentem: Et his,
 qui in carcere erant
 spiritibus veniens
 praedicavit, qui in-
 creduli fuerant ali-
 quando. Hinc itaque
 etiam magnus ille
 Cyrillus impulsus di-
 xit: *Quemadmodum i-
 taque cum iis, qui in
 carne erant, cum car-
 ne versatus est Deus:*
ita etiam animabus in
Inferno praedicavit,
proprium habens ⁽¹⁾ *ge-*

T sta-

(1) Codex Vulcanii legebat: φρόνημα. Ipse recte
 emen-

ἐπιπδείας ἐλόντας ἔλ-
κεσθαι καὶ οἳ τις λαμ-
πρὸς ἀρισεύς, σὺν αὐ-
τοῖς ἐκείθεν ἐπάνεισιν.
εἰ γὰρ καὶ πᾶσι κοινῶς
ἐχαρίσατο ἐγερθεῖς ἐκ
νεκρῶν τὴν τελευταίαν
ἐκείνην ἀνάστασιν, ἀλλ'
οὐχὶ πάντες αὐτῷ συν-
ανῆλθον. ἐξ ἁδου ἀ-
περχομένῳ μόνοι καὶ οἱ
πιστεύσαντες, ὡς ὁ θεο-
λόγος ἔφη γρηγόριος,
ἐντεῦθεν οὖν ἀποδέδει-
κται· ὅτι καὶ κατὰ και-
ρὸν ἐνὴνθρώπῃσιν τὸν
προσήκοντα, καὶ ὡς οὐ-
δεὶς ἐξ ἀγνοίας ἀπώλε-
το, εἴγε πάντες ὡς εἴ-
πομεν, κατήκοοι γέγο-
νασι τῷ θεῷ κηρύγμα-
τος. καὶ ἡμεῖς μὲν το-
αὐτὴν ἐπὶ τῷ ἀπορήμα-
τι

stamen unitam sibi ani-
mam. Neque vero se-
cius de his statuit di-
vinissimus Damasce-
nus, dicens: *Quemad-*
modum iis, qui in terra
erant, adnuntiavit pa-
cem, atque iis quidem
qui crediderunt salu-
tis auctor exstitit: ino-
bedientes vero incredu-
litatis arguit: ita eti-
am iis qui sunt in in-
ferno. Optimo itaque
ordine omnia dispen-
sans, ita ut neque
bonis per ignorantia-
m bonitas ipsorum
pereat, neque mali
ullam omnino excu-
sationem habeant, di-
centes: *Si scivissemus*
credidissemus utique,
prae-

emendans posuit: *φρόνημα*, quum animadvertisset hunc
locum mutuo acceptum fuisse a Cyrillo libro de In-
carnatione Unigeniti, qui in latina editione sic ha-
bet: *Perinde atque iis, qui adhuc in carne versan-*
tur; ita etiam animabus in Inferno praedicavit pro-
prium suum gestamen habens animam sibi unitam. Ta-
men codex etiam Riccardianus *φρόνημα* habet.

τι δεδωκαμεν τὴν ἀ-
πόκρισιν. ὁ δὲ πλήρης
πάσης συνέσεως βασι-
λεὺς οὐκ ἐπὶ πλέον ἀν-
τέπεσε, μᾶλλον μὲν ἐν
ὑπερηγήσατα τοῦ Θεοῦ
τῷ κατ' οὓς οἱ δὲ τρώ-
πους οἰκονομήσαντος.

praedicat etiam in In-
ferno, ut diximus, si-
militer atque iis qui
in terris degunt; at-
que hinc extrahit, qui
apti sunt beneque cō-
parati ad trahendum,
& veluti illustri quid-
dam princeps cum eis

illinc adscendit. Tametsi enim etiam om-
nibus communiter largitus est, suscita-
tus e mortuis, extremam illam resurrectio-
nem, non tamen etiam omnes cum ipso
venerunt ex inferno redeunti, soli vero qui
crediderunt, ut inquit Gregorius Theolo-
gus. Ex his itaque demonstratum est, quod
& convenienti tempore homo factus sit,
quodque nemo per ignorantiam perierit,
siquidem ut diximus, divinae praedicationi
obedientes fuerint. Et nos quidem tale ad
quaestionem siue dubium responsum dedi-
mus. Imperator vero omni prudentia ple-
nus, non ultra est refragatus, quin potius
summopere admiratus est Deum hoc ratio-
nibus ac modis ipsi cognitis dispensare.

T 2

T Ω

(1) Hanc eandem sententiam *Glycas* defendit ac
substinet *III. Part. Annal.* auctoritatibus *Petri Apo-*
stoli, *Gregorii Nazianzeni*, & *Iohannis Damasceni*
in medium adductis, sed *Petrus* & *Gregorius* ei con-
cinere non videntur.

QUOM Vir Clarissimus *Scipio Maffei* Marchio, Veronenſis, pro ſua ſingulari humanitate Codicem Graecarum Epiſtolarum a recentioribus Graecis ſcriptarum mihi commodaverit, & minus tempeſtivum mihi fuerit XI. Glycae Epiſtolam huic volumini addere; partem Epiſtolarum ineditarum *Maximi Margunii* Cytherorum Epiſcopi heic adtexere iniucundum & inutile Lectori fore non putavi; adeoque hanc earum portionem a reliquo memorati Codicis textu ſeparatam ſelegi, quae heic ederetur; cuius Latinam interpretationem, in alio volumine quamprimum praeſtabo.

Τ Ω Ι Π Α Ν Ι Ε Ρ Ω Τ Α Τ Ω Ι

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩΙ ΦΙΛΑΔΕΛΦΙΑΣ

Καὶ ἐν χριστῷ παναδεσιμωπάτω πατρὶ κύριῳ γαβριήλῳ
τῷ σεβήρῳ, μάξιμος ἐλάχιστος ἱερομόναχος
ὁ μαργουνιος, εὐ πράττειν.

ΤΟ σούτῳ μέζωνμοι ὁ τῆς θείας σου καὶ ἱερᾶς κεφαλῆς ὁσημέραι πόθος ἐγγίνεται, πανιερώτατε δέσποτα, ὅσω μοι λυπηροτέρα καθέστηκεν ἡ ἐνταῦθα διατριβή, καὶ εἰ μὴ εὐελπίς ἦν ἐπίγεαυτῷ, ἢ ὅτι τάχιστα εἰς τὴν πατρίδα ἐπαναδραμεῖν, ἢ καὶ τῆς ἄλλης ἐπιφερούσης καθάψεσθαι, τάχ' ἂν ἀπαραμυθήτως εἶχον παντάπασι, πλὴν καὶ τέτοιον θάτερον ἔμοιγε θυμηρεσέως, καί μου ἐπικλινεσέως πῶς ἔχει πρὸς τὰ υμέτερα ἡ ψυχὴ· καὶ γὰρ καὶ πρὸ τοῦδε, σοῦ καὶ μάλα παρεχνηκόσπε, καὶ νῦν αὐδὲν ἥττον παρέξοντος ἂν τὰς ἀφορμὰς· ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ-

του

τῷ θεῷ μελετῶ, ὧγε καὶ τὰς τῆς προαιρέσεως ἀνατίθῃμι. περὶ δὲ τῶν ἐνταῦθα μελετωμένων τί ἄνσοι καὶ γράφοιμι; προκαθίσταται φεῦ πα-
 χώμιος, οἷος ὠδήμει καὶ νόμοι, τῆς τοῦ χυ-
 ἐκκλησίας προσάτης, καὶ τὴν πῶν πολλῶν ἐφ'
 ἑαυτῶν ἐπιμέλειαν ἀράμενος, οὐ σωμάτων, καὶ
 γὰρ ἀνεκτότερον ἂν ἦν τὸ κακόν, ἀλλὰ ψυχῶν
 τὸ δεινότατον. τὸ δ' ἐπὶ τούτοις πῶν μητροπό-
 λεων αἱ πλείους οἷς ἂν βουλομένοις εἴη εὐωνύ-
 πατοι· σκέψις δὲ τούτων, ἡ περὶ τῆς ἐκκλησίας,
 φησὶν οἰκονομία, καὶ γὰρ ἄλλως τυραννικῶν χει-
 ρῶν οὐκ ἂν ἠλευθερώτο, τῆς ἀναισχυντίας. καὶ
 πῶς ἂν τὰ τοῦ ψεύδους σταίη, εἰ μὴ που τι, καὶ
 ἡμεῖς παραπάιαμεν, καὶ ἀληθείας ταῦτ' ἔχε-
 σθαι, καὶ ὁπωσοῦν διιχυρίζαίμεθα· τὰ δὲ με-
 τὰ ταῦτα, αὐτὸν μὲν ἄλλοι ἅτε δὲ ἐπιβάτην καὶ
 παρὰ νόμῳ προκαθεστθέντα ἐκβαλεῖν, ἑαυτοῦς
 δὲ ἀντικαταστήσαι ἐπείγονται, οὐ μὴν οὐδ' οὐ-
 ποι, πῶς οἶει, ἐπὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας, τὸν ἐ-
 μὸν εἰπεῖν, συμφέροντι, ἀλλ' ὡς ἂν αὐτοῖς ἐ-
 ξείη, καὶ μᾶλλον τοῖς οἰκείοις, χρῆσθαι θελή-
 μασιν· τοῦτο τοῦτό ἐστι τὸ κακόν ὅπερ ἡμᾶς ἀπο-
 λώλεκε· διάτοι τοῦτο καὶ τυραννικῇ δυνάμει ὑπο-
 κεῖσθαι παραχωρούμεθα, αὐτοὶ ἑαυτοῖς
 δογματῶντε καὶ ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν ἀνα-
 τροπῆς γιγνόμενοι αἵτιοι· ἀλλὰ τί ἂν πράττοι-
 μεν; κρεῖττον γὰρ τῷ ὄντι ἢ τῆς καθ' ἡμᾶς
 δυνάμεως ἢ τῶν πιούτων ἀπαλλαγὴ. σὸν τοί-
 νυν ἂν εἴη λοιπὸν καὶ πῶν κατὰ σε αὐτὸν θεό-
 δεν ἐπιζητεῖν. οἷδε γὰρ θεός τὸ θέλημα τῶν

φοβουμένων αὐτὸν ποιεῖν, καὶ ἐπικάμπτισθε καὶ φιλανθρωπῶς τοῖς ὅλῃ ψυχῇ ταῖς ἐαυτῶν καὶ τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας διωκοῦσιν. ἔρρωσόμενοι, πατιερώτατε δέσποτα, καί μου ἐν ταῖς θείαις προσευχαῖς μὴ ἐπιλανθάνοιο δέομαι, καὶ ἀνταποσεῖλαί μοι ἀπαξιώσεως. χαριεὶ γάρ μοι τὰ μέγιστα.

Ἐκ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς κυρίας τῆς χρυσοπηγῆς τοῦ γαλατᾶ, σκιρρόφοριῶνος ἐφθίνοντος· κατὰ τὸ αλφὶν ἔτος, ἀπὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐνσάρκου οἰκονομίας.

Τῷ ἁγῷ ἀνδρὶ καὶ ἐντιμοτάτῳ κυρίῳ κυρίῳ ἀδριάνῳ τῷ ἐπισκόπῳ, μάρτυρι οὐ μαργούνῳ, ταπεινῷ ἐπίσκοπος κυρίῳ τῶν σωτηρίαν παρὰ θεοῦ.

ΠΩς οἶε; δι' ὅχλουμοι τὰ τῆδε, καὶ ὅτι· μέγιστα ἀνδρῶν, ὡς θαυμάσιε, καὶ τοσοῦτον, ὅσον πῶν ὧν ἤδη ἐπήγγελται καὶ πάντα ἀλλότριον· τί δ' ἂν καὶ πάθοιμι ὅπου γε τὸ πῶν ἀμαρτιῶν φορτίον καὶ ταῦτα συνεπεσπάσατο, ἅτε δὴ μὴ τοῖς πεφθακόσιν ἡγαπηκός; ποῦ γὰρ πρὸς τῷ φίλῳ, μοναχῶν ταῖς ἐνταῦθα διατριβαῖς ἐμφιλοχωρεῖν, πολὺ μὲν πρὸς τὸ θαυπεύειν ἐπιρρέπεις. πλεῖον δὲ τὸ πρὸς ἡδονὰς ἐπαγωγὸν, καὶ οὐχ ἥττον τὸ θορυβῶδες ἐχούσαις· τὸ δὲ χεῖρον ὅτι καὶ τὰ τῆς ἡνεγκαμένης μοι ὅσα γ' ἐμὲ οἰκάσαι, λοιπὸν ἀποκέκλεισαι, τῶν κακῶν ἐγὼ γ' οὐ καὶ οὕτως οὐκ ἀπολέγομαι τὴν ψυχὴν, καί τι καὶ πρὸς παρα-
 μυ-

μυθοῦμαι πῶς ἐμαυτόν. τί γάρ οἶδας κατ'
 ἐμαυτόν φημι δύσινε, εἰ καὶ ταῦτα πρὸς τὸ λυ-
 σιτελέστερον ἐπικέκλωσαι· ἔσω γάρ, ἀπέγνω-
 σαῖσσι τὰ τῆς φιλτάτης, ἀλλ' οὐχ οὕτω καὶ τὰ
 πρὸς σωτηρίαν τὴν σὴν τό γε μείζον καὶ εὐκταϊότε-
 ρον, ξυμβάλλοντα· ἐξέσαι γάρ σοι ἐπ' ἐξουσί-
 ας τὴν ἐπὶ τὸ ἅγιον ὅρος φέρουσιν ὁδεῦσαι καὶ
 τὴν φίλην ἡσυχίαν ἀναζητῆσαι καὶ ἐφευρεῖν,
 ὥς ἂν ῥᾶον προσέχοις σαυτῷ, καὶ τί καὶ κρεῖτ-
 τον προσεπικτήσαιο, αὐτόθεν τε ὁρμώμενος,
 καὶ ὧν συναγελάσῃ τοῖς ὑποδείγμασιν· ὅρᾳς
 ὥς ἐξ ὑπογείου μοι τὰ τῆς παραμυθίας, καὶ ὅτι
 μάλισα ευῶνα· ἐδ' ἂν καὶ προσπαραμυθοῖης
 δίκαιος ὧν, τοῖς τε ἐμοῖς λόγοις, ἔκγε τῶν ἐν-
 ὄντων. συμπέφυκε δέ σοι καὶ πολλὰ καὶ κα-
 λὰ, συνηγορῶν, καὶ τῇ ξυνήθει σου καλοκαγα-
 θία τὰ δυνατὰ προσεπικερῶν. τὴν γὰρ ἐπίτε-
 τοῖς φθάσασι, καὶ οἱ ἐπιγεννησομένοις σου
 περὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπιμέλειαν καὶ τηλικαύ-
 τιν φροντίδα, καὶ ἡμεῖς μὴ οἶοιτε ὦμεν. τὸ
 γοῦν θεῖον πολλῶν γε τῷ περιόντι καὶ πλεῖοσι
 καὶ μείζοσι δωρεαῖς ἀνταμείβεται· καὶ ταῦτα
 μὲν μέχρι τούτου εἰρήσθω· αὐτὸς δ', ὡς θαυμά-
 σι, ἐκαπερόντε ὑγιαίνοισ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἡμῖν
 δ' ὅσης αἰδέως ἄγασσι τὰ σά, ἀντεπισέλλων μὴ κα-
 τοικνοίης δειόμεθα. κύσαις δ', ὥς ἐπ' ἐμοῦ τῷ
 χεῖρε τοῦ εὐγενεστάτου κυρίου ἀνδρείου τοῦ
 τέλλου· καὶ ἐν μέρει τῶν φίλων πᾶς λοιπὸς κα-
 τασπάσαιο· ἐν δὲ τοῖς μάλισα τὸν σου εὐγε-

νέσατον πατέρα, καὶ τὸν σὸν ἀγχίνουτε καὶ
χαριέσπιν αὐτάδελφον.

Ἐνετίηθεν ἀνθεστηριῶνος δεκάτῃ φθίνον-
τος, κατὰ τὸ ἀφπζ' ἔτος τὸ σωτήριον.

Τῷ ὑσίῳ καὶ σοφῷ ἱερομονάχῳ κυρίῳ μελετίῳ τῷ
βλασῷ, μᾶξιμος πιπηνός ἐπίσκοπος κυθήρων,
εὖ πράσπιν.

Π Ἀντερπνάσου πατὴρ τῆς ἐπισολῆς, ἱεράμοι
καὶ φίλη κεφαλὴ μελέτιε, καὶ γὰρ εὐμε-
θόδως καὶ ἀριστοτελικῶς ὑπερέδεται αὕτη κομ-
ψείαις, καὶ τῆς σπουδαίας μερίδος ὅτιτι πλεῖστα
συνεπιφέρεται, καὶ οὐ μᾶλλον οἶμαι τῆς ἐκ τοῦ
περιπάτου, ἢ τινι τῶν πάνυ τῶν ἐκ τῆ ἀριοπά-
ρου κατηκολούθηκας, ἐκ τῶν ἑκατέρᾳ μερίδι
δεδογμένων συναρμολογῶν ἄριστα καὶ τεχνουρ-
γῶν τὴν τῶν λόγων παρασκευὴν. ἐγὼ μὲν οὖν
ἀρχαῖός τις ὢν καὶ παμπάλαιος τῷ καὶ μόνον
οἶδα καὶ μέτρον, καὶ ἐπίνοϊαν εἶναι ἐπισολῆς,
τὴν χρεῖαν. ταύτη τοι καὶ τῷ ἀνεπιτηδεύτῳ τῷ
χαρακτῆρος, εὖ γε τῷ ἐπισέλλειν κατὰ κόρως
κεχρηῆσθαι μεμάθηκα. ποῦ γὰρ ἂν καὶ εἴη φιλο-
σόφος χῶρα πρὸς τῆς ἐμφιλοσόφου σου μελέτης
μελέτιε, παρ' ἀνδράσι τῷ καὶ μόνον ἐν ἀμοιβαί-
οις ρεάμμασιν ἐπαγγελλομένοις πληροῦν, τὸ
οἰκειότερα ἐντυγχάνειν τοῖς φίλοις, καὶ πρὸς
τὸς οἷς ὠκείοντα ἐλευθέρως τὰ ἑαυτῶν μνηύ-
ειν βουλευματα καὶ διανοήματα; εἰ δέ που τι τά-
χα τῷ φιλοσοφεῖν καὶ γράμμασι προσενέμη-
ται,

ται, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς πάνυγε τοῦτο, οὐ δ' ἐφ'
 ὅτῳ οὖν. τὸ γὰρ δημοσίᾳ φιλοσοφεῖν καὶ τοῖς
 πυθαγόρου μύσαις ἀπείρητο. οὐκ ἐχέμευθον δὲ
 ἢ ἐπισολὴν ἀλλὰ καὶ μάλα ἐπικοινωνον· φιλοσο-
 φίας δὲ καὶ ἄλλως τῆς κατ' ἡμᾶς, καὶ τὰ πλείω
 ἀπορρήτοτερα, εἰ μὴ τις ἐκεῖνα λέγοι τὰ δι' ὧν
 ὁ πολὺς δῆμος, ἢ τῇ τῶν ὀδυνηρῶν ἀπειλῇ
 ἐκδεδείκτεται, ἢ τῇ τῶν χρηστέρων ἐλπίδι
 παραθαρρήνει. εἰ γ' ἐν ὅσα τοιαῦτα τοῖς πολλοῖς
 ὄντα κοινότερα. ἢ μέντοι ἱερὰ φιλοσοφία πολ-
 λῶ τ' ὁ σκότῳ ἐπιλυγάζεται, καί μοι πρὸς τῶ-
 ντο δοκεῖ ἀποβλέψας ὁ ψαλμωδὸς ἐν ἱεροῖς ὕμ-
 νοις, τὸ, ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτῷ, ἐπει-
 πῆν, καὶ ἔστιν ἄρα ὡς, ἔστι δ' ὡς μὴ φιλοσοφεῖν
 ἐν γράμμασιν ὡς ἂν μὴ ἐξορχοῖτο τοῖς ἀμυή-
 τοις τὰ ἀπόρρητα· καὶ ὡς περ τοῖς κυστὶν ἐ-
 πιρρίπτειν τὰ ἅγια, τοῖς τε διδοῦσιν αὐτοῖς
 καὶ τοῖς δεχομένοις ἐπιζήμιον, καὶ τὸ περὶ τού-
 των ὁπῶς δήποτε κοινολογεῖν, οὐκ ἀνεύθυνον·
 ἐγὼ γ' ἐν καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν τὸ περὶ τὸν δῆμόν
 σου φιλάνθρωπον, καὶ διδακτικόν, ἐπὶ τοῖς φθά-
 σασιν ἐμοῖς πρὸς σέ γράμμασιν ἐπαινέσαι προ-
 ῆγμαι, οὐπιγε τὸ φιλοσόφον τῶμόν εἰπῆν, ἐ-
 πιτήδευμα· ὁποτέρως δ' ἐν ἂν ἔχοι, ἐπειδὴ σοι
 οὕτω φίλον νοεῖν, τοιοῦτόν σε ὄντα φιλῶ· καὶ τῶ-
 ντο ἐν τοῖς μάλιστα φιλοσοφεῖν σε ἐπεύχομαι,
 τότε καρτερικὸν ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ εὐψυ-
 χον καὶ γενναῖον τῷ φρονήματι ἐν τοῖς μὴ κα-
 τὰ γνώμην συμβαίνουσιν. Ἰδοὺς γὰρ ἂν καὶ ἐ-
 φεξῆς πολλὰ τοιαῦτα διὰ μοχθηρὰς ἀνθρώπων
 γνώ-

μας ἐπιγινόμενα· ἄλλως γὰρ ἄλλος περὶ τῶ αὐτῷ, καὶ μὴν καὶ περὶ ἑτέρου παρ' ἑαυτῷ βεβούλευται, καὶ χεδὸν τοσαῦται γινῶμαι ὅσοι καὶ ἄνθρωποι· φιλοσόφον ᾗ ὄντα τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ οὐχ ὅτι γε μέλει ὀνόματος τῶν ἀπάντων ὑπερῆρθαι δεῖ, καὶ ἑαυτῷ φιλοσοφεῖν τὰ ἄριστα, ἀχάλλειν δὲ προσηκόντως ἐφ' οἷς ἄλλως ἄλλοι πεπλάνηται. Ἐρρώμενος μοι διαβιώης, ἀδελφέ ἐν χριστῷ ὁσιώτατε, καὶ πολλὰ φρονόιης τῷ πάντα τὰ τῇδε παρ' ἐδὲν τίθεσθαι καὶ ἀνεπτερώσθαι αἰεὶ πρὸς τὰ μένοντα.

Ἐνετίηθεν, ἐλαφιβολιῶνος ἐῖσαμένου κατὰ τὸ αἴψ' ἔτος τὸ σωτήριον.

Ο ΛΥΤΟΣ ΤΩ ΛΥΤΩ.

Εἰ γὰρ καί σου συνήδομαι νῦν τῶς λόγους τῇ τῶν καλῶν ἐπιδόσαι ἱερέων ἐν χριστῷ ἀδελφὲ μελέτιε, καὶ τῇ πατρίδι, ἐφ' οἷς σε τοιᾶντα ὄντα πρὸς τοῖς ἄλλοις πεπλήσκειν, ἀνδρα τῷ ὄντι, καὶ ἑαυτῷ καὶ πῶς πλησιάζουσι, καὶ ἀκροωμένοις τὰ πρόσφορα, καὶ πρὸς σωτηρίαν ὅτι μάλιστα φέροντα προνοοῦντα ἅμα καὶ μελετῶντα διηνεκῶς ἕως ὀναίμην τῆς τε πρὸς σὲ φιλίας καὶ τῆς περὶ τὴν ἱεράν σωτηρίαν σπαρδῆς, καί γε ἐκ οἷδα πότερόν σε τῆς τοιαύτης προαιρέσεως ἐπαινέσω, ἢ τῶς ἐν τῇ πατρίδι τῆς πρὸς τὰ καλά σφίσιν ἐμπεφυκυίας ὁρμῆς, ἢ καὶ ἅμα, ὃ δὴ καὶ πράττων τυγχάνω, καὶ σὲ καί κείνοις καθ' ὑπερβολήν· ἀλλὰ γὰρ ὀφилεῖ, ἐμπεπήγασί πως ἐσθ'.

σθ' ὅτε ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι, ἀλλότριον
 τι περιτιθέμεναι προσωπεῖον, καὶ ἄκοντας εἶναι
 καὶ τοὺς σπουδαίους τέχναις τισὶν ἀπροόπτοις
 μεθ' ἑαυτὰς μετέλκειν εἰώθασιν εἴτε ἐξ αὐτῶν
 ἐκείνων τὰς ποιαύτας λαμβάνουσας ἀφορμὰς,
 ταῖς ἀρεταῖς μὴ ὡς προσῆκε χρωμένων, εἴτε
 καὶ ἐκ τῶν ἐξωθεν ἐπηρεαζόντων, εἴτε δαίμων
 τις εἴη ὁ ποιεύς, εἴτε καὶ ἐνσώματός τις ζιζανί-
 ων ἐπεισπορεύς, ὡς ἂν καὶ ἄκανθαν συνανα-
 θάλλοιεν ἀνθεσιν, ὁ τῶν δυσδιακρότων καὶ μά-
 λιστα πέφυκε. τῶν ἐγὼ τοῦ μὲν προτέρου ἀ-
 ναίτιόν σε καὶ πάντα νερόμικα. τῷ δὲ δευτέρῳ, σέ
 μὲν, ἀλλ' ἐ προηγεμένως τουτὶ προαιρέμενον,
 ὅτι δέσσοι τάχα συνεπιδίδωσι τῷ χρόνῳ ἡ ἀρε-
 τή, ὅπερ καὶ λίαν ἐπίφθονον. ἀλλ' εἰ μὲν τέτω,
 συμμαχῶ τῷ ὧπερ φέρη καὶ χρησο πνεύματι πρὸς
 τὴν τῷ αἰτίου ἀναίρεσιν, σαυτόντε ἐν τούτῳ φαι-
 νομένης γὰρ ἀπαλλάττων αἰτίας, καὶ κείνης, τῷ
 ὧ κεκράτνται ἐναντίῳ πνεύματος. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς
 συνεισφέρεις τί πρὸς τὸ δεύτερον, ἐκ ἂν φθάνοις
 σεαυτὸν πρότερον θεραπεύων, ἢ ἄρα τόπι-
 σῃ ἔχη καὶ τὸ πρὸς τῆς ἄλλης θεραπείας. μὴ
 τραῦμα τέτο, ἢ σύμμικτόντινα φύσιν εἰκότως
 τέτο ὑποποτάζοντας. τὸς γὰρ πολλὰς ἐκ ἐξ ὧν
 λέγασιν, ἀλλ' ἐξ ὧν πράττεσι μᾶλλον, ὅποιοι
 ἂν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς εἶεν, διατεκμαιρόμε-
 θα, ἄλλως τε δὲ καὶ εὐαγγελικῶν μαθημάτων
 ὡς καὶ αὐτὸς οἶσθα καὶ τέτο ἐξήρηται. ἐγὼ μὲν ἐν
 τὴν πρὸς τὰ κρείττω σε καὶ θειότερα πρόοδον,
 καὶ ὅσον οὐκ ἂν τις ἐξείπε ποδῶν. πῶς γὰρ ἐ,
 ὅπου-

ὅπου γε ταύτης καὶ τοσούτου πλείθους σωτηρία ἐκ κρέμαται, μυσαρωμένους τ' ἀγαθὰ. καὶ δὴ καὶ τέ- τε εἶπε τι τοιοῦτον οὕτω συμβαίνει φθόνῳ τῷ καί- ρεκάκε δαίμονος· καί σοι ἂν θρώπῳ ὄντι καὶ μικρὸν παραμεμένηκε, κακῇ ἀναίρεσιν, ταῦτα σοι ἐξ εὐ- νυστίας τῇ πρὸς σέ προιόντα γνώμης ἐπιτεῖ- λαι διέγνωκα· αὐτὸς δὲ τὴν ἡμετέραν ὁρμὴν ἐν καλῷ θέμελιος ἀντεπιστείλει, καὶ ἔτι καὶ μαλ- λον τὴν ἐμὴν ψυχὴν τοῖς σοῖς κατορθώμασι κα- θηδύνει, οὐ πάντως οὐδὲν ἄν μοι γένοιτο χα- ριέστερον. Ἐρρωμένον σε διαφυλάττοι ὁ κύριος ψυχῇ τε καὶ σώματι, ἀδελφέ ἐν χριστῷ προσφι- λέσατε.

Εἴνετι ἴησεν μιμημακτηριῶνος εἴ φθίνοντος κατὰ τὸ ἀφ' ἑτοῦς τὸ σωτήριον.

Ο ΑΤΤΟΣ ΤΩ ΑΤΤΩ.

Α Φείλετό με πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν γηπονίαν ὁ δαίμων, ἱερωτάτη ψυχὴ μελέτιε, καὶ τὸ ἄ- ροτρον παρὰ τὸ ἀεργὲς ἐξίτηλον γέγωνε, καὶ λει- μῶν παρ' ἐμοὶ ἐδ' ἐν ὀνείροις, αὐχμὸς δὲ πάν- τοθεν, καὶ ἀνδρία, καὶ ἀποξήρανσις καὶ ἀκανθῶν ἔμπλεων καὶ μόνον τὸ λήϊον, καὶ πᾶς λοιπὸν οἱ παρὰ τῆς ἱεράς σου κεφαλῆς ἐπιστημόνως πά- νυ ἐπινοηθέντες τερπνοὶ παράδεισοι, καὶ τὸ δῶ- ῶδες τῶν ἀνθέων καὶ πάγκαρπον· ἢ ἐκ τῶν σῶν διατεκμαίρηται κατ' ἐμέ, καὶ τοῖς ἐπικαρπί- οις καὶ ἡδυσμοῖς εἰς κόρον κατετρυφῶν, με- τρχετεύειν ὅπως ποτε καὶ εἰς ἡμᾶς κατεπειγῇ

τὴν

τὴν χάριν τῷ ζωογόνου σου ὕδατος, ὡς ἂν ὁ πωσ-
 ῶν γένηται καταρδοίμεθα, ἀποδέχομαι σὺ τὸ τῷ τρό-
 πῳ φιλάνθρωπον, καὶ μάλλον ὅτι ἀντιτέχνως πρὸς
 τὰς ὁμοτέχνους διάκεισαι· πλεονεκτῶσιν ἐκεῖνοι
 τὰς γείτωνας καί τι τῶν μὴ οἰκείων γηδίων προσ-
 φετέριζονται, καὶ εἴπερ ἐνὶ σφισι ποιῆσαι,
 μὴ καὶ ἀδιαφόρως ἐπιχειῖσθαι τὸν ὑέτον καὶ τὸ
 ἂν κατεθάρρησαν καὶ πῦρ καὶ παρά τῷ εἰκότως
 ἅντις ἀγασθείησου τὴν προαίρεσιν, καὶ τὸ πᾶ-
 νυ περὶ τὸ προευνῶς φιλοδωρεῖσθαι φιλότι-
 μον. ἀμέλειτοι ἀνατεθήκασιν ἤδη, παρ' ἐμοί,
 καὶ γε τῷ δοκεῖν πρὸς δίκαιαν παρασκιάζε-
 ται, εἰ μόνον μὴ ἀποκάμοις αὐτὸς προσεπιδα-
 φιλάων τὴν χορηγίαν τῷ ὕδατος καὶ κατάρδων
 συντόμως τὰς αὐλακὰς ἀλλὰ μή μοι τοῖστος γέ-
 νοιτο, οὐχ ἥττον γὰρ ἂν ἢ πρότερον ἀτυχεῖς δι-
 εμένομεν· ἔσαι δὲ καί σοι πλέον ὑπὸ τῆς πενι-
 χραῖς ἡμῶν πεδιάδος, ἀνθ' ὧν παρά σε δι-
 πεπόνθαμεν, ἡ σπανίς τινὸς εἰδοῖς τάχα φυτῶν
 ἀπόλαυσις· ἄλλοι γὰρ ἄλλοις κατακωμῶσι φυ-
 τοῖς παράδεισοι, καὶ γὰρ ἤδη καὶ ταύτη ὑποσοι-
 γεαίτι· ἡμεῖς τὰ παρ' ἡμῖν καλεῖν ἀποτεθάρ-
 ρήκαμεν. Ἐρρώμενος μοι διαβιώης ψυχῇ τε καὶ
 σώματι ἀνδρῶν ὀσιώτατε καὶ σοφώτατε, καὶ αἰρ-
 ρόοις ὀχετοῖς τῆς τῷ πνεύματος χάριτος κα-
 ταρδεύοιο. Ἐρετίνθεν.

Μεταγειτνιώνος δ' φθίνοντος κατὰ τὸ ἀφσά-
 ῖδος τὸ σωτήριον.

Ο ΑΤΤΟΣ ΤΩ ΑΤΤΩΙ.

ΜΟ'λις ποτέ τοῖς τῷ Θεοφυλάκτῳ εἰς τοῦς
 ἱερῆς διαγγελιστάς ἐκπονηθεῖσι περιετύ-
 χομεν, ἱεράμοι καὶ φίλη κεφαλὴ μελέτιε· καὶ γὰρ
 σπάνια τῶν συγγραμμάτων ταῖς τοιαῦται, παροῖς
 προτίθενται ὧνια, αἴτιον δὲ, τὸ καὶ τῆς μετερ-
 χομένους τόγε νῦν εἶναι σπάνια εὐρίσασθαι.
 ἀπόλαυε δὴ τῷ ζητήματος σαυτῷ τε ἰδίᾳ καὶ τοῖς
 ἄλλοις κοινῇ διὰ τῶν πῶν ἱερῶν λογίων κηρύγμα-
 τος, ἐπωφελὲς ὅσον σθένος γιγνόμενος. ἀποδώ-
 σαις δὲ τὴν ἐπὶ ταύτῃ τῇ βίβλῳ τιμὴν, ὅς
 ἂν σοι ταύτην παρακατάθῃται· εἰ δέ τοι καὶ
 ἄλλου προσδεπήσης, πρόσαττε. ἐγὰρ ἡμεῖς ὀκ-
 νήσομεν τὰ δυνατά σοι πειθαρχῶντες, οὐτ' αὖ-
 τὸς τῶν ἀμοιρίσεις, δίκαιος ὢν ἐξυπηρετεῖσθαι
 καὶ μάλισα, καὶ ὑφ' ὧν τινῶν ἐν κατεξαίρετον δέ
 παρ' ὧν ἐκτόπως, διὰ τὴν ξυνῆσαν καλοκα-
 γαστίαν τῶν τρόπων καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς καλοῖς τῶν
 ἐπιτηδευμάτων ἐπίδοσιν, ἡγαπήθης· προσ-
 θήσω δὲ καὶ ὅτι, καὶ μετρίως τῆς ἀγαπῶντας
 ἀνταγαπᾶς· Ἐρρώμενημοι διαφιλάττοιο ἱερά
 καὶ ὅτι μάλισα φίλημοι κεφαλὴ καὶ τῆς τῇ σῇ
 προσωκειομένους φιλία, καὶ παρ' ἐμοῦ προσή-
 σεις ἀξιῶσαι μὴ ἀπαξιώσεας. Ἐνετίχθεν.
 Βοηδρομιῶνος ε' ἰσαμένου, κατὰ τὸ ἀφσά
 ἔτος τὸ σωτήριον.

Ο ΑΓΓΟΣ ΤΩ ΑΓΓΩ.

ΜΙΚροῦ καὶ ὑπόπτερόν με τοῖς σοῖς κατέση-
 σας γράμμασι, καὶ μάλα καὶ τῆς γῆς αὐ-
 τῆς ἐγγόνειν μετεωρότερος, εἰ μὴ τὴν ἐν μύθοις
 θρυλλομένην ἰκάρου πτῶσιν ὑπώπτεσσα· τί
 δὴ ποτέ μοι ἱερὰ καὶ ποθεινοτάτη ψυχὴ μελέτιε,
 οὕτω τῷ γε δοκεῖ ἀσυμπαθῶς τὸν τῆς ψυχῆς
 μου ὅποιον ἔν τῃ ὑποχαλάσαι προήρησας καὶ χα-
 μαίζηλόν τινα οἴησιν τῷ ἀρρένωπῷ προσῆψάς
 με τῷ φρονήματος, ἢ πῶς γὰρ ἂν ἄνθρωπος ὢν καὶ
 αὐτὸς ἔκ ἂν ἀνθρώπινον πάθοιμι· πότερον οὖν
 πρὸς τῷ φίλῳ ἀποδέξομαί σου τὸ φίλτρον καὶ τῷ
 μὴ προσήκοντι ἐπαίνοισι, οἷον ὑπερχεῖν ἢ
 μακρὰν ἀποπέμψω τὸν τοῖς μὴ περὶ ἑαυτῶν
 φρονῶσιν ἐπικεκέσμενον, ἐπεὶ τήμειον ὀλβι-
 θεῖς κίνδυνον, γενήσῃ ἄρα τῶν ἡμετέρων ἀδί-
 καστος δικαστὴς, ἢ τῷ ἐπικλινεσέμεν ἔχειν πρὸς
 ταῦτα τοῖς ἔρωσι, μᾶλλον τὰς ψυχάς, καὶ γὰρ
 εἰκός, δεκάσαι σοι θυμπρέσμερον; ἀπείνησα ταῦ-
 τα τῆς ἱερᾶς ψυχῆς, ἢ μὴ ἐγὼ τοῦ πρὸς ἐμέ-
 σου φίλτρον ὀναίμην ποτὲ, καὶ μικρὸν γούνη σοι
 ἐν τοῖς τοιούτοις ὑπενδιδός· τοιγαροῦν καὶ φρό-
 νει τοῦ λοιποῦ περὶ ἐμοῦ μετρίότερα, καὶ γρά-
 φει, ἀλλὰ μοι συγγνώμης παρακαλῶ σκεπτικώτε-
 ρα· ἐκεῖνο μὲν ἵνα μὴ κατεξεταζόμενος ἐγώ, ἢ τ-
 των ὢν τῆς παρὰ σοὶ φαίνωμένης κρίσεως, καὶ
 οὕτω πολλῶν ὀφλισκάνω παρ' ἀνδράσιν ἀρθῶς
 κρίνειν ἐπισαμένους, τὸν γέλωτα· τοῦτο δὲ, ἵ-
 να

να μὴ καὶ αὐτὸς κόλακος τάχα ἀποφέρῃ γρα-
φὴν, ἢ κατειρωνεύμενος ἡμῶν αὐτοῖς διελέγ-
χῃ τοῖς πράγμασιν, ἄλλως τε καὶ παρ' οἷς τὸ
ἐπιπιδάσκειν καθέστηκε περισπούδασον, τὰ δὲ
παρὰ σὲ καὶ λυγγέως οξύτερον, εἰ πῶς καὶ βλέ-
πειν τοῖς διορατικωτέροις πέφυκε γράμματε, καὶ
ἐδ' ἂν αὐτὸς ὁμῶμος ἐπιμωμήσαιο· ἔγωγε τοῖς
κατ' οὐδαίαν, ἐδ' ὅπως ἐν παρεκκλίνει, οὐδ'
ἐπὶ θάτερον τῶν ἄκρων σφαλερῶς ἀποκέκλι-
κεν· ἔγωγε δὴ περί τε σαυτῆ καὶ ἡμῶν ἅμα πέ-
πεισο, καὶ τὸ πρὸς ἡμᾶς σου ὑπεκκαίειν ἐντε-
λεχῶς φίλτρον. ναὶ πρὸς τῶν λόγων αὐτῶν,
ἀλλ' ἐπαλλήλοις τοῖς γράμμασι μὴ ἀπαναίνας
ἱερὰ καὶ πρόσφιλες αἱμοὶ ψυχὴ καὶ σοφω-
τάτῃ μελέτιε. Ἐρρώσο, καὶ τὰς ἀμοιβαῖα σοὶ
ἀποδιδόντας τὸν καλὸν ἔρωτα, ὡς παρ' ἐμοῦ
πρόσειπε, καὶ τοῖς μάλιστα τὰς ἱερὰς βενέδικ-
τον τὸν ἐπισκόπουλον, καὶ ματθαῖον τὸν βιτ-
ζιμένου ἔχοντα τὴν ἐπίκλησιν. Ἐνετίηθεν.

Σκιρρόφοριῶνος ἐννάτῃ φθίνοντος, κατὰ
τὸ αλφαῖ ἔτος τὸ σωτήριον

Ο ΑΤΤΟΣ ΤΩ ΑΤΤΩ.

Κ Ἰνδυνδύω χεδὸν καὶ μέγα τι λοιπὸν περὶ
ἐμαυτῆ οἶεσθαι, ἐπειδήσε τῶν ἐμῶν ἐ-
παινέτην ἐπλούτησα παρ' ἐμοὶ μὲν τοιαῦτον καὶ
νομιζομένων, οἷα δὴ καὶ πέφυκε, παρ' ἄλλοις
δὲ τοῖς τὸ πλεῖον τῆς κρίσεως νόμοις προσνέ-
μεισι φιλίαν καὶ τι ἀφάρμόσον ἐπικτωμένων.
ἐγὼ

ἐγὼ μὲν ἔν πλείσας ἔχωσοι χάριτας, ἱερὰ καὶ
 φίλη μοι κεφαλὴ, ὁσιώτατε ἀδελφῶν μελέτιε, ἐφ'
 οἷς ἐπαινεῖς, οὐ διὰ τῆς ἐπαινους αὐτῆς, μὴ
 γὰρ οὕτω μανείην ποτέ, ὥς πολλοῦ τινος τί-
 θεσθαι αὐτῆς τὰ ἑμαυτῆ, ἀλλ' ὅτι γε εἰλικρι-
 νοῦς οὗτοι φιλίας ἐξήρτηται· ἢ πρὸς τὴν τοῦ
 ἐγκαρδίου φίλτρου ἐξατονοῦσα παράσασιν συμ-
 πλέκειν καὶ τὰ μὴ ὄντα ἔσθ' ὅτε τοῖς οὖσι με-
 μάθηκε, ταῦτοι γοῦν τὸν ἐγκεκρυμμένον σπιν-
 θῆρα τῷ πόθου παρανακαλυπτούσας, καὶ ἔν-
 θερμον τὸ φίλτρον διαφιλάττουσα παρ' ὃ δὴ καὶ
 παράγε, τοῖς καλῶς κρίνειν ἐπισαμένοις ἐπὶ
 τῇ τοιαυτῇ διαθέσει δύσῳ γγνωστος· αὐτὸς δ'
 ὅπως καὶ μὴ προαιρούμενος αἰτίαν ὑπόχης θω-
 πίας τινὸς παρὰ τοῖς μήσου καλῶς, ὥς περ
 ἐγὼ ἐγνωκῶσι τὸ συνειδὸς, οἷπερ αἰσθεῖσαι
 καὶ μόνῃ προσέχειν αἰρούμενοι ἐκόντες εἶναι μὴ
 δέον, τί νοερὸν παρατρέχουσιν, καὶ τῷ τῷ κει-
 λύφους σφυγμῷ προσετηκότες τῷ ἔνδον ἐγκεκρυμ-
 μένου γλυκερίζοντος οὐδὲ μικρὸν γοῦν ἐπαισθά-
 νοντος· δεῖ δ' ἄρα καὶ τῷ φιλικῶς ἐπισέλλειν
 διὰ τῆς καὶ πέρα τοῦ δέοντος ἐνταῖς κρίσεσιν ἀ-
 κριβοδικαίους, τῷ μετρίου κατασολάζεσθαι,
 μείων γὰρ ἔφητις παρακολουθήσει αἰτία· καὶ
 ἄλλως δὲ οὐκ ἐχέμευθον ἢ ἐπισολὴν ἀλλὰ καὶ
 ἐν τῷ παραυτίκατι καὶ λάθῃ, πάνδημος γε-
 μὴν τῷ χράνῳ γίγνεσθαι εἶωθε· φρονοῦσι δ'
 ἄλλοι ἄλλως, ὥσπερ περὶ τῶν πραγμάτων,
 καὶ τῶν γραμμάτων· καὶ χρὴ καὶ τῷ μέρει τῷ
 τῷ ἐσκεμμένῳ τε εἶναι, καὶ ὥς περὶ πολυφ-

θαλμόν τινα τῶν μηδ' ὁπωσὺν πρεσβροῦσαί-
 τινι μέλλοντα. παντοῖον μὲν οὖν σε δεόν εἶναι
 πᾶς πρὸς τὰς ἄλλους ἐν τοῖς γράμμασι, διὰ τὰς
 ἐπιγιγνομένας ἀνάγκας τῶν μέμψων· πᾶς δὲ
 πρὸς ἐμέ καὶ σιγῶν καὶ λέγων οἷος καὶ πέφυκε,
 τοιοῦτος δὴ καὶ λελόγισαι. ἀπέχεις δ' ἐξίσου
 τὴν ἀμοιβὴν τῷ φίλτρῳ, καὶ γὰρ ἡμεῖς πενι-
 χροίτινες ὦμεν τὰλλα, περίγε μὴν τό φιλεῖν,
 οὐδεὶς πᾶς πρῶτον τόγ' ἐφ' ἡμῖν μέχρι τούτου
 παρακεχωρήκαμεν· καθήδυνας με τῇ τῶν συ-
 κων θεωρίᾳ, καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ μακρόν παρ'
 ἐμοὶ παρεκτεῖναι τὸν κάγλασον, ὥς τε με τοῖς
 περιεσῶσι, καὶ γὰρ συμπαρήσαν οὐκ ὀλίγοι
 τῇ ἀναγνώσει μανίᾳ τινὶ συσχεθῆναι μικροῦ
 γινέσθαι ἐπίδοξον· ἀλλὰ μὴ πρὸς τῆς δόσε-
 βείας αὐτῆς, μὴ τοιούτων ἀλυσιτελῶν ζητιμά-
 των περιεργότεροι καθίσασθαι δικασαί, ἐξ ὧν
 οὐδὲν ἀλλ' ἢ ἔριδες τινες καὶ μάχαι, καὶ ἀδιάλ-
 λακτοι ἔχθραι φιλοῦσιν ἀκολουθεῖν. ὅσα δὲ
 σεμνὰ, καὶ ὅσα ψυχοφελῆ, ταῦτα καὶ προβάλλ-
 λεσθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ εἰρηναίως τε ἅμα
 καὶ δόσεβῶς διαλύετε· καλῶς κατατραγωδεῖς
 με τῆς πρὸς τὸν πανιερώτατον διαμάχης. ἀλλ'
 ἐγὼ μὲν τόγ' εἰκός, πῶς γὰρ ἐμὴ, πλὴν ἀλλὰ
 φέρω, ἐμαυτῷ τε καὶ αὐτῷ πρὸς θεῷ ἐπιζητεῖς
 τὰ βελτίονα. γένοιτο δὲ ταῦτα ἡμῖν καὶ τῶν σῶν
 πρὸς τὸ θεῖον ἐμπροσδέκτων δόχων, συνεισφε-
 ρεσῶν τι πρὸς τὴν κρείπτω κατασασιν· πᾶς ἐρ-
 μεῦ τῷ τρισμεγίστου, καὶ θεωδωρήτε εἰς τὰ ἀ-
 πορα τῆς θείας γραφῆς δυσεύρετα, καὶ τοσοῦ-

τω μᾶλλον ὅσον ἐπ' ἀλλοτρίας τεύπεται, πλὴν
 ἀλλὰ καὶ οὕτω μελήσει περὶ τέπων ἡμῖν, εἴ
 μὲς τέτοις ἐντίχοιμεν. ἐρρώμενος μοι διαβιώσης
ἀδελφῶν ἐν χριστῷ ὁσιώτατε καὶ σοφώτατε, καὶ
τῷ λογιωτάτῳ καὶ μεγαλοπρεπεῖ ἀνδρείᾳ τῷ
 κορνάρῳ παρ' ἐμῶ τῷ αὐτῷ, κύσας τῷ χεῖρε,
 διακέλευε. Ἐνετίηθεν.

Μουνυχίωνος ἐ ἐπὶ δεκάτῃ, κατὰ τὸ αῤῥβ',
ἐτος τὸ σωτήριον.

Ο ΑΥΤΟΣ ΤΩ ΑΥΤΩ.

Ν Ἦν ὅτε φιλανθρωπία χριστοῦ ἐλώφησε τὰ
 κακά, μᾶλλον δὲ ταῦτα τῷ μὲν δοκῆν,
 κακά, τῷ δ' ὄντι λυσιτελῇ, ἀντεισηλθε δὲ τὰ
 καλά, καὶ μελέτιος ὁ φίλτατος ἡμῖν καὶ ἐπέ-
 ρασος, ἐπισραφήσεται τι καὶ ἡμῶν ὁπωσοῦν,
 καὶ ἐν γε τι χάριεν πάντως ἡμᾶς δεξιῶσεται·
 τί δ' ἀν ἡμῖν ποτὲ ἀθανασίου τῇ πάνυ αὐτὸν
 γὰρ ἐκείνον δοκῶμεν ὁρᾶν ἀναγινώσκοντές τε καὶ
 ἐνθραίζοντες τὰ αὐτοῦ, χαριέστερον γένοιτο;
προσδοκῶμεν δὴ τῷτο, παρὰ τῆς ποθεινοτάτης
 ἡμῖν ψυχῆς, μελέτιε, καὶ εἴτι τὰ χα που συνε-
 φέλκεται ὁμοιότροπον, τεθαρρήκαμεν δὲ οὐδ' ἄ-
 νδρ' λόγου τὰ τοιαῦτα ἡμεῖς, καὶ γὰρ ἴσμεν κα-
 λῶν τάτε ἄλλα, καὶ τὸ φιλοδωρότατον τῷ ἀν-
 δρῷ, καὶ τὸ περὶ ἡμᾶς φίλτρον καὶ πάνυ δια-
 καές· ἵνα δὲ καὶ μὴ πλεονεκτῶμεθα τῇ ἀγάπῃ
 ἀνταπαιτεῖν, εἴθε καὶ παρ' ἡμῶν τὰ ἀντίστροφα,
 πρὸς ἅπερ ἡμεῖς καὶ πάλαι παρεσκευάσμεθα
 V 2 καὶ

καὶ ἵτοιμάκαμεν ὅτι προθυμότατα ἐαυτὰς, καὶ μόνον διακελευσθέντες μελέτιος καὶ τὰ πράγματα ἐφεται· ἔρρωσο ἱερά καὶ φιλτάτη ἅμα δὲ καὶ φιλικωτάτη μοι κεφαλὴ, καὶ διάμενε διακαθαίρων τῷ τομῷ τῷ Θεοῦ λόγῳ τῶν νοητῶν ἀκανθῶν τὸ τῷ χριστοῦ πνευματικὸν λήιον, καὶ κατεπάρδων ἐπαλλήλοις τε ταῖς ἀρδείαις καὶ δαφιλέσει τοῖς νάμασιν, ἵνα γοῦν οὕτως εἰς τ' οὐπίον ἀποδιδράσκη τὴν ἐνδεχομένην τῆς ψυχῆς κάκωσιν. ἐκ παταβίου, τῆς ἐκουσίας διὰ τὴν τῶν σκανδάλων φυγὴν ἡμετέρας φυγῆς, β' φθίνοντος πυανεφιδῶνος, κατὰ τὸ αῤῥβ' ἔτος τῆς τῷ χριστοῦ ἐνανθρωπίσεως.

Ο ΑΤΤΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ ΤΩ ΑΤΤΩ ΜΕΛΕΤΙΩ

Α Κάθεκτον ὁρμὴ πέφυκε, καὶ ὅτε ταύτης ἡ κλίσις πρὸς τ' ἀγαθὸν ρέπει, καὶ μάλιστ'· τοιαύτη δὴ τινι καὶ τοῦμόν εἰ μὴ σφάλλομαι, οὐκ ἄν τις ἀμάρτοι προσλογιζόμενος τῆς ψυχῆς παράστημα· εἰ δὲ ἐπαινετὰ αὐτὰ καθ' αὐτὰ τὰ καλὰ, οὐδ' ἡ ἐπὶ ταῦτα πάντως ὁρμὴ ἀπόβλητος, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης σπουδῆς ἀξία, καὶ τοῖς καλῶς κρίνειν ἐπισαμένοις καὶ δι' ἀπόδεκτος· ἄρα δοκῶσον τι καὶ λέγειν ἱκανὸν ὃν εἰς συνηγορίαν τῆς προσέμου διανοχλήσεως ἵνα μὴ δόξω προπετής τις εἶναι, καὶ μάταιος, καὶ κρινίων ὄζων, καὶ τὸ ὅλον περιέργος, ἐγὼ μὲν οἶμαι, μὴ ἄλλως σπείρειν ἐπὶ πετρῶν, μὴ δὲ αἶρα δέρειν, τὸ τῷ λόγῳ, τοιαύτοις ἐμ-

μελετῶν, καὶ τοιαύτης ὅλως ἀπνηρτημένος με-
 λέτης τε καὶ σπουδῆς, σὸν δ' ἄρα ἔσαι τὸ ἐπι-
κρίνειν εἴτε καλῶς εἴτε καὶ μὴ· ἀδελφῶν ἐν χρι-
 στῷ πανσιώτατε καὶ σοφώτατε, πέπεισμαι δ'
ὅτι καὶ συμφηφιῆμας τῇ προαιρέσει, καὶ πά-
 σαις συνηγορήσεις τῷ πράγματι, εἰ δὲ τῷτο,
 σφοδρὸς καὶ αὐτὸς ὦν καλῶν ἐραστῆς, μονονου-
 χί καὶ ἀναπτρωθῆσε πρὸς τῆργον καὶ οὐβιωτὸν
 ἠγήσῃ τὸν βίον, πρὶν ἢ αὐτὸ καὶ ἀνάλογοντι-
 νῶν ἑκατέρων σπουδῇ, εὐμοιρῆσαι τῷ τέλους,
 ἂν δὲ μὴ καὶ τοῦτ' ἐφ' ἡμῖν γένηται, τῆτε δ' ὁ-
 μως τίς ἂν ἐρῶν τύχη γνησίως, καὶ μὴ τοῦ
 παντός, μὴ δὲ τοῦ ἀνωτάτω περιγένηται, τοῦ
γοῦν μέσου, μᾶλλον δὲ καὶ τῷ μετ' ἐκεῖνο μυρι-
 άκις ἂν ἔλοιτο ἐπιτυχεῖν. τῷ γὰρ ἐπιθυμοῦν-
τος τι γίνεσθαι, ἐπειδὴν μὴ γένηται, εἰ τῷτο
 κωλύειν ἐστίν, ἀλλὰ τὸ μὴ πάντα ποιεῖν ὅπως
ἂν γένηται· ἐστὶ δὲ τὸ πρᾶγμα οὔτε τῶν ἀνεπι-
 χειρίτων διὰ τὸ τῆς ἐκβάσεως δῆθεν ἀμφίβο-
 λον, οὔτε τὴν σὴν φιλόθεον καὶ φιλοπλήσιον,
 εἰ μόνον εἴη σοὶ βουλομένῳ, ὑπερακοντίζει δύ-
 ναμιν, ὥς τε καὶ αὐτὸ καθ' αὐτὸ, καὶ ἐκ τῶν
 περὶ αὐτὸ περιστατικῶν δὲπιχείρητον γίγνε-
 σθαι καὶ ἀμελείας εἶναι καὶ μόνης, ἢ καὶ μι-
 κράς ἀγάπης σημεῖον τὸ ἀκατέργασον, ὥς μη-
 δεμίαν ἐντεῦθεν τῷ μὴ πᾶσαν τιθεμένῳ σπε-
 δὴν περὶ τῷτο, εὐπρόσωπον ἀπολείπεσθαι πρό-
φασιν· οὕτως ἐγὼ περὶ τὴν ὑπόθεσιν τυγχά-
νω διακείμενος· οὐ δ' ἀλλὰ τὰ κρείττω πρὸς
 ἑρμοῦ τε καὶ μουσῶν, μᾶλλον δὲ πρὸς αὐτῆς

τῆς πρὸς τὸ Θεῖον ἀγάπης προνοήσεως, ἵνα καὶ ἐνταῦθα πῶν πρὸς ἀξίαν τυγχάνης ἐπαίνων καὶ τῆς ἐκεῖ δόμοιρήσης μακαριότητος. ἐρῶμένην διαφυλάττει ὁ κύριος τὴν σὴν ὁσιότητα, ψυχῇ τε καὶ σώματι, ἀδελφῶν ὁσιώτατε καὶ σοφώτατε. Ἐνέτιήθεν, σεπτεμβρίου τρίτῃ ἐπὶ δεκάτῃ, κατὰ τὸ ἀχά. ἔτος, ἀπὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐνσάρκου οἰκονομίας.

Ο ΑΤΤΟΣ ΤΩ ΑΤΤΩ.

Ερωτᾷς πῶς ἔχει τὰ καθ' ἡμᾶς; καὶ λίαν ἀνιάρως, εἴτε τὰ ἴδια, εἴτε καὶ τὰ κοινὰ γινῶναι βούλοιο· προσπαλαίωμεν γὰρ πολλοῦ ἤδη ἀνιάτῳ πάθει τῇ παρὰ τῶν ἀσκληπιαδῶν λεγομένη, νεφρίτιδι, μόνον ὅτι ζῶμεν ἡμῖν συγχωρούσῃ τὰ δ' ἄλλα οὕτως ἡττώμεθα τῇ τῶν ἐγγυομένων ἡμῖν ὀδυνῶν ὑπερβολῇ, ὡς μικρὰν οὐδὲν διαφέρειν νεκρῶν· φέρομεν δ' οὖν καὶ ἐκόντες εἶναι καὶ ἄκοντες ἐκεῖνο, τῇ τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς προνοίᾳ συγχωροῦντες τὸ πᾶν· μικρὰν γοῦν τῶν πολλῶν ἡμῶν ἀμαρτιῶν ἀπόσμιξιν τὴν νόσον ὑποτοπάζοντες. δεῖγμα γὰρ τῆς τῷ Θεοῦ φιλανθρωπίας τῆς πρὸς ἡμᾶς καὶ τὰ ποιαῦτα καθάρσια, τοῦτο δὲ, διὰ τὴν ἀντίτυπον τῷ σώματίου, καὶ τὸ ἀνίχυρον, ἀλλὰ γὰρ ταῦτα, οὐδὲν, ὡς πρὸς τὴν τοῦ γένους κοινὴν συμφορὰν, καὶ τῶν συμφορῶν τὴν μεγίστην. ἀπέπτῃ, φεῦ, παρ' ἡμῶν τὰ καλά, καὶ τὴν παρ' ἡμῖν οὐκ ἀναχόντα παροίκησιν, τοῖς αὐ-

τά

τὰ περιέπουσι καὶ ἄλλότριοι ὥσι, συμπαρα-
 μεμένηκετε καὶ ἐμπεφιλοχώρηκεν. ἦν δ' ἂν οὐ
 πσοῦτον δεινόν, τὸ δεινόν. εἰ μοῖρα γέντις ἡ-
 μῖν ἐναπολέλειπτο γνώσεως, γνώσεώς φημι
 τῆς περιοριζομένης περὶ τὴν τῶν ἡμετέρων δο-
 γμάτων τήρησιν καὶ ἀσφάλειαν, νῦν δὲ παρα-
 κινδυνεύομεν πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς, καὶ τὴν
 τῶν καιριωτέρων ἀπώλειαν, ὃ μὴ γένοιτο ἐπι-
 σκιρτῶσι πολλοὶ καὶ τῶν αξιωματοικωτέρων
 τῆς ἱεράς τῆ χριστοῦ ποιήμνης, ἀλλοτρία κατα-
 κηλούμενοι σύριγγι, πολὺ τὸ ἥδον συγκεκρα-
 μένον ἐχούσῃ τῇ τερπυύτητι, καὶ τῶν ἐθάδων
 νομῶν ὑπερφρονοῦντες, ὑπερόριον αἶρουσι πό-
 δα, μονονουχί, καὶ τὸ γεγενῆσθαι ποτὲ παρ'
 ἡμῖν μυσатτόμενοι, καὶ πόθεν ταῦτα οἶσά; ἄν-
 δρες ὑπερήλικες τάξιν ἔχοντες ἀρχηγῶν, ποι-
 μαντικὴν ἐμπεπισδυμένοι φροντίδα ψυχῶν, σὺν
 οὐδενὶ προσώπου ἐρυθήματι, μετ' ἐδενὸς δείγ-
 ματος συνειδότος αὐτόκλητοι προχωρεῖσιν ἐθε-
 σιν ἀλλοτρίοις, ὥνιον χεδὸν ποιούμενοι τὴν δι-
 σέβειαν, καὶ τίς οὐκ ἂν εἴποι ἀγνοίαν εἶναι
 ταῦτα καρπὸς, μᾶλλον δὲ καὶ διατείνεται, ἥ περ
 ἡμεῖς, ὡς μὴ ὀφείλομεν, συντρεφόμεθα τῆς
 ἀβελτηρίας, καὶ πᾶ ταῦτα ἐλλήνων τῶν περιτ-
 τῶν τὴν σοφίαν ποτὲ, ποῦ σέβεσθαι ἐπαγ-
 γελλομένων τὸ θεῖον, ὡς δεῖ; ποῦ ἐπὶ ὀρθότη-
 τι δογμάτων ἐγκαυχωμένων τὰ μέγιστα; ἐπαι-
 χυνόμεθα τούτῃ, ναὶ καὶ γὰρ ὀφείλομεν, μᾶλ-
 λον δὲ καὶ κλαίειν μακρὰν ἡμῖν ὑπελείπεσθαι ὅ-
 τι ἀπαραμύθητον τὸ κακόν, εἰ τῇ τῆ ἡμετέρου

ἑλλείπει παθήκοτος τοιοῦτον διαμένειν κατα-
ναγκάζοιτο· οὐκ ἔν τὰ δυνατὰ τὴν ἀπαλλα-
γὴν προνοήσωμεν, καὶ γὰρ δυνάμεθα σὺν θεῷ
εἰ καὶ μόνον ἐλοίμεθα, τὸ ἐπίβαρυ τοῦ συνει-
δότος φορτίον ὃ φέ γοῦν ἀποτιναζόμεθα· καὶ
τῆς βελτίονος ἐκλογῇσε καὶ μοίρας γενώμεθα·
ἔσαι δὲ τίς ποτε ὁ τρόπος, καὶ τίς ἐξέλρεθήσε-
ται μηχανή; καὶ ῥάση πάντως μετάβασις ζη-
τεῖται ἐκ τῶν χειρόνων πρὸς τὰ βελτίω τῆς ἡ-
μετέρας διανοίας. ἔξεσι δ' ἡμῖν, καὶ γὰρ τῷτο
ἡ τοῦ αὐτεξουσίου δύναμις, μετὰ τὴν ἀνωθεν
χαρίν, θέλησίντε τὴν ἡμετέραν ἐτοιμάζουσιν,
καὶ συνομαρτοῦσαν ἡμῖν πρὸς τὸν τῶν καλῶν
ἐκβασιν, τῷτο καὶ μάλισα διαπράξασθαι ἐπι-
νοηθήτω ὁ τρόπος, γυμνασθήτω περὶ ἡμῖν ἡ
πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπη, καὶ τὸν πλησίον. ἐξερό-
νηθήτω μικρὸν γοῦν τὶ τῆς ἀπολωλείας ἀνάκ-
τησις γνώσεως, ἵνα μὴ καὶ ὑπὲρ τέττε δίκας ὑ-
πόχωμεν τῷ ἀδικάσῳ κριτῇ, μέλει καὶ μυελῶν
αὐτῶν, ἵν' οὕτως εἴπω, διεξετάσαι μέλλοντι
τὰ ἡμέτερα, ἡμέτερον δ' ἔσαι πάντως, τῶν
τὰς ψυχὰς εἰακίζειν τὴν φροντίδα ἐφ' ἑαυτοὺς
ἀραμένων ἡ ἐρευνα σηναιτίους συνέπισπῶμεν
καὶ οἷς ἡ τῷ πλούτῳ πάρεσι δύναμις· ἔ μὲν οὖν
παρ' ἡμῶν ἐζήπται ἐν τῇ παρ' ἡμῶν κοινῇ φρά-
σει πρὸς τὸ κοινόν τῆς περιόδου ἐγκεχαραγμέ-
νη προτρεπτικῇ, εἰ καὶ μὴ πρὸς τὴν ἀξίαν, ἀλλ'
οὖν παρεσχόμεθα ὑμέτερον δ' ἔσαι λοιπὸν ταῖς
παρ' ἡμῶν γενομέναις ὑποθήκαις τὴν ὀφειλο-
μένην ἐκβασιν ἀποδοῦναι, καὶ τὴν παρσκευα-
σμέ-

μένην ὕλην διαλορφῶσαι τῷ κάλλει τῆ ἐπενδύ-
ματος, τῇ τοῦ κηρύγματος δυνάμει, τῇ κατ'
ιδίαν καὶ κοινῇ συμβαλῇ τῇ πρὸς τὸ ἔργον προ-
τροπῇ διὰ τὴν ἐκ τῆς γεννησομένης ὅσιν οὐκ
ἄντις τῷ λόγῳ διερμηνεύσαι λυσιτέλειαν τῷ
Θεῷ ἀπαρέσῃ, καὶ ὁποιοισοῦν ἄλλους τρόπους πρὸς
τῷ Θεῷ ἂν φωτισθεῖντε, καὶ πρὸς τῆς τριά-
δος αὐτῆς, πρὸς τῆς εἰς τὸ Θεῖον σύσεβείας,
ἀντιπελαργήσατε τὸ γῆρας τὴν πεπτοκείαν κα-
τὰ τὸ δυνατόν ἀνωρθώσατε· βοηθήσατε τῷ τα-
λαιπόρῳ γένει, καὶ ἔξετε πλουσίας παρὰ Θεοῦ
τὰς ὑπὲρ πάντων καὶ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀμοι-
βάς. Ἐρρώμένην διαφυλάττοι ὁ κύριος τὴν σὴν
ἀγίωσύνην εἰς ὀφέλειαν πῶν ψυχῶν πάντων τε
καὶ σωμάτων.

Ἐνετίθηθεν Ιουλλίου ζ' ἰσαμένου κατὰ τὸ
αχά' ἔτος τὸ σωτήριο.

Ο ΑΤΤΟΣ ΤΩ ΑΤΤΩ.

Οἶδ' ὅτι σοι μέλει τῆς ὑποθέσεως, καὶ οὐ
δὲ πάρεργον τίθεται τὴν ἐγχείρησιν πρὸς
τε τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ τῷ τέλους λυσιτελεῖς ἀφο-
ρῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ μοι τῆς ἀπαξ ἐπὶ ἡλθεν εἰς
νοῦν, καὶ δέδοικα μὴ καταμελήσω τῷ πράγμα-
τος, καὶ τὴν ἐπὶ πηλικούτοις δίκην ὑπόχω, ἰδὲ
σου τῇ ἀγίωσύνῃ καὶ δεύτερα ἐγχαράττω γράμ-
ματα, μονοουχί καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν αὐτοῖς
ἐντιθεῖς, καὶ τὴν διάπειρον ταύτης ἐπιδεικνύων
διάθεσιν· οἶσθ' ὅτι χωρὶς γνώσεως οὐκ ἂν
συ-

συσαιή πίσις, ἣν πρὸ πάντος ὄπνου ἄπαι-
 τέμεθα, καὶ πίσις ἡ δὲ ἀγάπης ἐνεργουμένη,
 αἶν οἱά τινι σωσικῇ ξυνωρίδι χρώμενοι, πρὸς
 τὴν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν ποδηγού-
 μεθα· νῦν δὲ διὰ τὴν τῆς γνώσεως ἀπουσίαν,
 καὶ πάντα ἔρρει τὰ κατ' ἡμᾶς, καὶ ἡ οὐσα χε-
 ρὸν παρακινδυνεύει οἴχεσθαι, ἡ γοῦν παρα-
 κιβδηλεύεσθαι· τὸτο δὲ οὐ μικρὸν, καὶ ἄλλως
 μικρὸν, ὡς πρὸς τὸ πρότερον παραβαλλόμενα.
 ἀμέλειτοι ἐπινουτέον τὴν θεραπείαν, ἵνα μὴ
 ἐπ' ἀμφοτέραιν ταῖν ἰγνύαιν κατὰ τὸ προφητι-
 κὸν ἐκεῖνο χωλαίνωμεν, καὶ τῆς ἐκεῖσε φερούσης
 πορείας ἀποτρεπώμεθα· ἐτοίμη δ' ἂν εἴη θε-
 ραπεία κατὰ γε τὸν ἡμέτερον λόγον, ἣν πρὸ μι-
 κροῦ δι' ἡμετέρων γραμμάτων, τῷ τε κοινῷ τῆς
 περίδος κοινῇ, καὶ τῇ ἀγίωσύνῃ ἰδίᾳ διεμνηύσα-
 μεν· ἦν μὲν οὖν ἐμοὶ δι' ὀλίγης καὶ συμπαραῖναι
 ὑμῖν· καὶ τῷ ἔργου κατὰ πλάτος διελθεῖν τὴν
 συνέλει καὶ συνδιαπονῆσαι τὰ δυνατὰ πρὸς τὴν
 ἔκβασιν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀμήχανον, ναὶ πρὸς
 τῶν φίλτρων αὐτῶν, καὶ τῆς πρὸς τῆς εἰς τὸ
 θεῖον δόσεβείας, πανοσιώτατε ἀδελφε, γενοῦ
 γλῶσσα ἡμετέρα διαπορθμεύουσα τάτε παρ' ἡ-
 μῶν, καὶ ὅσαι ἂν κρείττω παρὰ σαυτοῦ ἀπεξ-
 εύρης τῷ φιλοχρίσῳ λαῷ, πολλὴν ἀπειλεῖ
 τὰ κακὰ τὴν παρέσδυσιν, καὶ ἄκοντα ὑποχω-
 ρεῖ τὰ καλὰ· περὶ τὰ καίρια ὁ κίνδυνος, καὶ τοῦ
 κεφαλαίου ἀνευθριάσως καθάπτεται· ὡς περ-
 τινὰς ἀπαρχὰς θεῶν τὰς ἡμετέρας προαιρέσεις
 προσοίσωμεν, εἰ γὰρ ἔτι λαλούντων ἡμῶν φθά-
 νει,

νει, καὶ πάρεσι χεῖρα διδούς, πόσω μᾶλλον ὑπερασπιεῖται καὶ δι' ἔργων ἐγχειρούντων ταῖς ὑποθέσεσι; καὶ εἰς τέλος ἄξει σὺν ἡμῖν τὸ πο-
 θούμενον· ἵνα μὴ ἦττον ἢ τῶν τὰ σπέρματα δι-
 δόντος, εἰ τῷ συνεργαζομένου τὸ καθορθούμε-
 νον· εἴπωτι καὶ σύντομον; ἐν σοὶ καὶ μάλισ-
 σα λυθεῖ ἡ τῆς χρηστῆς προσδοκίας ἀγκύρα,
 τὴν σὴν ἐπιζητεῖ συνεργεῖαν, ὃ τῆς πίστεως
 ὑπερασπισμὸς, καὶ τὸ πᾶν ἀνυσθήσετε· τοῖς
 δ' ἀμελοῦσι τῶν ταῖς ψυχαῖς συμφερόντων,
 αὐτῶν ἐφ' ἑαυτὰς ἀραμένοις τὴν φροντίδα, ὅσος
 ἐπὶ κίνδυνος, οὐδέ τὴν σὴν διαλέληθε
 μεγαλόνοιαν· ἀλλὰ μὴ τοιοῦτος εἴης αὐτὸς πολ-
 λῶν ἕνεκεν. Ἐρρωμένην διαφυλάττοι ὁ κύριος
 τὴν ἀγιοσύνην σου, ἀδελφῶν ἐν χριστῷ πανο-
 σιώτατε καὶ σοφώτατε. Ἐνετίηθεν· αὐγάζεσθαι γ' ἐπὶ
 δέκα κατὰ τὸ ἀχά ἔτος τῆς τῷ κυρίου ἡμῶν
 ἐνανθρωπίσεως.

Ο ΑΤΤΟΣ ΤΩ ΑΤΤΩ.

Θ Αὐμάσεις οἶμαι τί ποτ' ἄρα καὶ ἐκ τῶν
 πρώτων προσέμεν γραμμάτων ἱκανὸν ὄν
 τότε τῆς ἐμῆς γνώμης πρὸς τὴν δηλωθεῖσαν
 ἤδη ὑπόθεσιν πρόθυμον ἐκκαλύψαι, καὶ σου
 τὴν ἱεράν ψυχὴν πρὸς τὸν ταύτης ἀναπτειρῶσαι
 ἔρωτα, ἐπὶ δευτέρῳ, μᾶλλον δὲ καὶ πολυπλα-
 σιάζω ταῦτα, καὶ τάχα σοι ταύτη φορτικὰ, ἡ-
 γουν περιττὸς ὧν φαίνομαι. ἀλλ' εἴ μοι καὶ σὺν-
 παρῆς καὶ συνθεωρὸς ὧν ἰτύγχανεις, τῶν καθε-
 κά-

κάσιν ἐπ' αἰσχύνῃ τοῦ ἡμετέρου συμβαινόντων
 γένους, τάχ' ἂν καὶ κρηνὰς δακρύων ἐξέχεας,
 τὸ συμπαθὲς ἐνδεικνύμενος, καὶ πολλὰ τῶν κα-
 κῶς ἀπολομένων προβατοχήμων κατετραγῶδη-
 σας, καίμου μονονεχὶ κατηγόρησας μὴ καὶ φα-
 κέλλους ἐπισολῶν καταπέμποντος, εἴτις ἄρα
 ἐκ τούτων ἐπὶ τῷ τιλικούτῳ τῆς συμφορᾶς θε-
 ραπεία γενέσθαι ἔμελλεν, ἅπαξ γάρ τινες ἀ-
 περυθριάσαντες πρὸς τῆργον οἵατινα ποιμένων
 ἀμοιρεῖν πρόβατα, κατακρημνῶν αὐτόκλητοι
 φέρονται· καὶ ἦν μὲν ἀνεκτὸν τὸ πρᾶγμα εἰ σω-
 ματικός ἦν ὁ κίνδυνος, νῦν δὲ περὶ τῆς ψυχῆς
 τρέχοντες καὶ τῶτον διττὸν ὅτι τε σφίσι τὸ πῦρ ἀ-
 νακαίουσι, καὶ ὅτι τοῖς ἄλλοις δι' ὧν ἀναιχυν-
 τῆσι, κινδύνου τοιούτου παρὰίτιοι γίνονται, το-
 σούτου δέουσιν ἐφ' οἷς πράττουσιν ἐπαιχύνε-
 σθαι, καίτινα ἔχειν τὸν μετὰμेलον, ὅτι ἅπαξ
 τῆς δειδείας ἀπετράπησας, ἐπειδάντις τὰ κρεῖτ-
 τω παραινῶν αὐτοῖς ὑποβάλλῃ, καὶ σωτηριώδεις
 ὑποθήκας παρέχῃ, ὅτι καὶ τὰς τὰ τοιαῦτα πα-
 ραινοῦντας ἀποσρέφονται· καὶ ἐχθροὺς τὰς τῶν
 σφίσιν, ὅτι μάλιστα ξυμφερόντων συμβούλους
 ὑποποπάζουσιν· ὁρᾷς ἢ κεχώρηκε τὰ ἡμέτερα,
 ὅτι τὴν ἄκραν δεύσυχῆκαμεν δυσυχίαν, ὅτι ἔ-
 δὲν ἢ καποδύρεσθαι ἡμῖν καὶ ταῦτα μεθ' ὑπέρ-
 βολῆς ὑπολείπεται; εἰ γὰρ χρημάτων εἰ γὰρ
 ζωῆς ταύτης τῆς προσκαιροῦ ἢ ἐπιμόχθου, ἢ
 παντὸς ἄλλου ὅτουοῦν παρὰ τὴν τῆς ψυχῆς
 ἦν ἡ ζημία, τάχ' ἂν ἦν καὶ ὁ πόνος οἷσός, καί-
 τινος ἢ λύπη παραμυθείας εἶχετο· ὅπου δὲ ζη-
 μιά,

μία ψυχῆς, καὶ ποσούτῳ μείζων, ὅσῳ καὶ ἐπὶ
 χεῖρον γίγνεται τῷ σκοπῷ, ἵνα τὸ σενὸν καὶ
 πεθλιμμένον τῆς ὁδοῦ ἀφ' ἑαυτῆς ἀποτιναξα-
 μένοι, οἱ ταύτην σέλυσθαι τὴν πορείαν ἐπαγ-
 γειλάμενοι, τῷ εὐρυχώρῳ φέροντες ἐκδότας πα-
 ράχωσιν ἑαυτῆς, τί ποτ' ἂν γένοιτο ἐπὶ τοιού-
 τοις κακοῖς παραμύθιον, εἰ μήτις ἕτερος διε-
 γερθεὶν φινεὲς τῷ θεῷ ζήλῳ πυρσόμενος, καὶ
 ἀποτόμως διχοτομῶν τὸ πᾶν τοιούτων ἐνὶ ὁδῷ
 καὶ ἐνδίκῃ κατακεντῶν τὴν ἀσέλγειαν· εἰμήτις
 τῶτ' αὐτὸ ζηλωτὴς ἡλίας, τὸς ἱερεῖς τῆς αἰχύ-
 νης καταπιμπρῶν ἀναλώσει· καὶ ἵν' οἰκείοτε-
 ρον εἴπω, εἰμήτις κατὰ παῦλον τὸν θεῖον κα-
 ταπολήσοιτε καὶ ἀνάθεμα γυνέσθαι ἀπὸ χρι-
 στοῦ, ὑπὲρ τῶν κατὰ πνεῦμα ἀδελφῶν ἐπιδύ-
 ξαιτο, καὶ ἐκπυρωθεὶν ὑπὲρ οὕτω σκανδαλιζο-
 μένων σφοδρῶς καὶ τῷ τομῷ τῆς τοῦ θεοῦ λό-
 γου μαχαίρας χρησάμενος, παραιτυθίαν τινὰ
 ἐπέξδρωι τῷ δυσυχίματι, τὴν ἄτακτον τῶν
 δυνάμεων σὺν θεῷ ἀναχαιτίζοι ὁρμὴν, καὶ
 πρὸς τὰ κρείττω ἀνακαλούμενος τοιοῦτον ἐγώ-
 दा καὶ μελέτιον τὸν ὁμόψυχον ἀδελφόν· οὐχ
 ἦττον τῷ πᾶν καλῶν ζήλῳ, καὶ ὅσα μάλιστα εἰς
 τὴν περὶ τὸ θεῖον ἀνήκει δυνάμειαν, πυρούμε-
 νον ἢ ἀδύνατον ὄντα δι' ἧς θεοθεν πεπλούτηκε
 χάριτος, καὶ ἀποσκυβαλλεῖσαι τὸ ἄχυρον, καὶ
 τὴν ἀγαθὴν ἀροτρυδάσαι γῆν, καὶ τῇ τῆς πνέ-
 ματικῆς γεωργίας ἐπιστήμῃ ταύτην καλλιεργῆ-
 σαι, καὶ καταβαλλεῖν πυχκάλως τὰ σπέρμα-
 τα, καὶ εἰς αὐξὴν διεγείραι τῇ ἀρδεΐᾳ τοῦ πνέ-
 μα·

ματος, καὶ θαφιλῇ καὶ τρόφιμον τὸν ἄσυχον ἀπομήσασθαι, δι' οὗ ψυχὴ κατασιτιζομένη πᾶν ὅσον ἰῶδες καὶ ἐπιβλαβές ἀποφύγοιεν. ναὶ πρὸς τῶν ἱερῶν λόγων, μᾶλλον δὲ πρὸς αὐτῆς τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἀγάπης, ἀδελφεῖ ἐν χριστῷ ἱερώτατε, τοιοῦτος ὢν, τοιοῦτος καὶ ἐπὶ τῆς χρείας αὐτῆς ἀναφάνηθι, διακώλυσον τό γε ἐπὶ σοί, τὸ τῷ κακοῦ γαγγρῶδες καὶ ἐπιδήμιον· πολεμικμένης, μᾶλλον δὲ κινδυνδούσης ὑπερασπίσας δύσεβείας, συμπάραλαβε καὶ ἄλλας πᾶν καλῶν σοι τέτων συλλήπτορας, εἰς τὸ τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας λυσιτελοῦν ψυχὰς ἀναπτέρωσον, καὶ πλουσίας πάντως ἐφίξεις καὶ παρὰ τὴν παρὰ τῷ πλουσιοπαρόχου μισθαποδότῃ, τὰς ἀμοιβάς· οἶδα δ' ὅτι τὴν ποιήσεις τῆς τε σῆς ἀξίας ἀξίως, καὶ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἐπὶ τοιούτοις ὀφειλωμένης σοι δ' ὑπὸ θείας καὶ ἐτοίμου ὅτι μάλιστα προαιρέσεως. ἐρῶμενον σε διαφυλαττοὶ ὁ κύριος ψυχῇ τε καὶ σώματι, ἀδελφῶν ἐν χριστῷ πανοσιωτατε καὶ σοφώτατε. Ἐνετίηθεν.

Αὐγούστῃ β' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἀχάετος τὸ σωτήριον.

ADmødum Reverendus Pater D. Octavius Rustici Ven. Congregationis Casinensis Philosophiae, & Sacrae Theologiae Professor, attente perlegat Librum hunc, cui titulus *Deliciae Eruditorum, seu veterum &c.* & videat si quid contineat, quod bonis moribus, & Christianae Fidei adversetur, ac referat.

Dat. 12. Iulii 1739.

Iulius del Riccio Vic. Gen.

Librum, cui titulus *Deliciae Eruditorum &c.* ut mihi est demandatum, attente perlegi. In eo quod Fidem, aut mores laederet offendi nihil; plura vero utilia aëque, atque iucunda passim inveni: dignum itaque censeo, qui typis mandetur, in quorum fidem, &c.

Ex Abbatia Florentina die 25. Iulii 1739.

*D. Octavius Rustici Mon. Casinensis in eadem
Abbatia Philosoph. & S. Theolog. Lector.*

Attenta supradicta relatione imprimatur.

Iulius del Riccio Vic. Gen.

Admodum Reverendus Pater Theologus
Thomas Maria Griselli Censor huius San-
ctae Inquisitionis videat, & referat.

Ex AEdibus S.Officii Florentiae 28. Iulii 1739.

*Fra Franciscus Antonius Benoffi Min. Conv.
Vic. Gen. S. Off. Florentiae.*

Iussu Reverendiss. Patris Pauli Antonii Ambro-
gii Generalis Inquisitoris attente perlegi Li-
brum, qui inscribitur *Deliciae Eruditorum &c.*
ipsumque dignum censeo, qui publica luce do-
netur.

Datum Florentiae in Collegio D. Marci Ordinis
Praedicatorum 18. Augusti 1739.

*Fr. Thomas M. Griselli in suprad. Collegio
Sac. Theolog. Lector, & Censor pro S. Inquisit.*

Attenta supradicta relatione imprimatur.

*Fr. Franciscus Antonius Benoffi Min. Conv.
Vic. Gen. S. Off. Florentiae.*

. Carolus Ginori pro Reg. Cels. vidit.

